This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

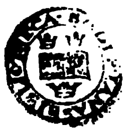
About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at http://books.google.com/

[illegible]

C. Vixen inv. J. Lempsn

Q. CURTII RUFI

DE REBUS GESTIS

ALEXANDRI MAGNI

LIBRI DECEM.

PARISIIS,

Typis J. Barbou, viâ San-Jacobæâ, sub Signo Ciconiarum.

M. DCC. LVII.

BODLEIAN
-7 APR 1930
LIBRARY

LECTORI

BENEVOLO.

QUID in hac adornanda Q. Curtii Rufi editione præſtiterimus, paucis accipe. Si viris litteratis non diſplicuere plurimi qui jam apud nos prodierunt Linguæ Latinæ Scriptores, maxima incubuimus cura, ut Curtius atavorum non degener videretur. Iiſdem ideo typorum formis usi sumus, quas elegantes simul et nitidas nemo non confiteatur. Verum, quod maxime fuit spectandum, textum quem dicunt, quoad fieri potuit, emendatissimum exhibuimus; eumque ad celebratissimam Henr. Snakenburgii editionem potissimùm conformavi-

mus. Manuscriptos etiam Bibliothecæ Regiæ codices evolvimus, ut si quid opis conferre possent, id bono rei litterariæ impenderemus. Sed quoniam fruſtra hanc operam sumpsimus; monere satis sit nos codice 700 annorum fultos, ab hac nostra editione abegisse Curtii supposititium nec genuinum fœtum * quem, cum e Justino fuerit invectus, reſtituere parenti cum fide debuimus. Vale, et labori nostro, qualiscumque sit, benignus fave.

* Vide Curt. Lib. IV. cap. XI. et confer Justinum, Lib. XI. cap. XII.

DE VITA
ET SCRIPTIS
Q. CURTII RUFI,

Ex Gerardi Joannis Vossii de Histor. Lat. Lib. I. Cap. 28.

CURTIUS RUFUS Alexandri magni res gestas perscripsit libris X, quorum duo primi desiderantur. Integri, nec suppleti aliunde, exstitisse feruntur Viennæ, in bibliotheca Wolphangi Lazii : de quo fides esto penes auctorem. Ætas ejus unde colligi possit, princeps est locus iste Curtii ipsius lib. X : *Sed jam fatis admovebantur Macedonum genti bella civilia. Nam et insociabile est regnum, et a pluribus expetebatur. Primum ergo collegere vires ; deinde disperserunt. Et cum pluribus corpus, quam capiebat, onerassent, cetera membra deficere cœperunt. Quodque imperium sub uno stare potuisset, dum a pluribus sustinetur, ruit. Proinde jure meritoque populus Rom. salutem se prin-*

cipi ſuo debere profitetur ; cui noctis , quam pene supremam habuimus , novum sidus illuxit. Hujus, hercule, non Solis ortus , lucem caliganti reddidit mundo ; cum sine suo capite diſcordia membra trepidarent. Quot ille tum exstinxit faces ! quot condidit gladios ! Quantam tempestatem subita serenitate discussit ! Non ergo revirescit solum ; sed etiam floret imperium. Absit modo invidia, excipiet hujus sæculi tempora ejusdem domus, utinam perpetua ! certè diuturna posteritas. Sed de mente hujus loci parum convenit inter eruditos. Placuit P. Pythœo, eumque secuto Bongarsio, *novum sidus*, quod illuxisse Curtius dicit, esse Augustum Cæsarem ; de quo et Horatius lib I od. XII :

- - - micat inter omnes
Julium sidus, velut inter ignes
Luna minores.

Et sane Catanæus in epistolam Plinii ad Suram, quæ est lib. VII, hæc scribit : *Lego in fide digno exemplari, historiam de gestis Alexandri compositam a Q. Curtio Rufo : qui inibi fatetur, fuisse sub Augusto, et Tiberio.*

Sed huic sententiæ adversantur verba ista, *Quot ille tum exstinxit faces ! quot condidit gladios ! quantam tempestatem subita serenitate discussit !* Quippe Augustus, ubi ad imperium venit, non gladios in vaginam condidit ; sed vagina edidit ; nec subita serenitate tempestatem discussit ; verum annis XIII bellum civile gessit. Jure igitur sententiam hanc improbat Justus Lipsius in XI Annal. Taciti. Qui et altero argumento opinionem eam jugulat. Nam lib. III de urbe Tyro Curtius ait : *Multis ergo casibus defuncta, & post excidium*

renata, nunc tamen, longa pace cuncta refovente, sub tutela Romanæ consuetudinis acquieſcit. Nam longam pacem agnoscit : ea autem longa esse non potuit, cum principatum adipisceretur Augustus : quia fuerat bellum annorum undeviginti. Altera sententia ipsius Lipsii est, atque item Barnabæ Brissonii lib 1. de regio Persarum principatu. His *novum sidus* est Claudius ; priora autem referunt ad C. Caligulæ cædem, et confusionem, quæ inde consecuta est. Sed hanc opinionem recte impugnat dignitate pariter ac doctrina eximius, ac cujus amicitia unice gaudeo, gloriorque, Janus Rutgersius, Variarum Lectionum lib. 1 cap. XIX. Nec enim post Caii cædem regnum a variis fuit expetitum, aut laceratum bellis civilibus, instar Macedonici, cujus causa istæc à Curtio dicuntur. Tertia sententia Amplissimi ipsius Rutgersii est, cui *novum sidus* est Vespasianus Cæsar : priora autem referuntur ad bella civilia post Neronis cædem, dum imperator certus non est, à Galba, Othone, et Vitellio, gesta : nox vero, cujus mentio ibidem fit, est illa, qua Vitellium devicit Antonius Primus, Flavianarum partium dux. Huic sententiæ quam apte omnia conveniant, mox plenius videbimus. Quarta est opinio viri præclari nominis, et variæ raræque eruditionis ; sed alibi potius, quam hac parte, qua ab eo cogimur dissentire, nominandi nobis. Is ad Trajani eum tempora refert, propterea quod Curtius dicat. *Non ergo revireſcit solum ; sed etiam floret imperium.* Verba enim ista Trajani potius, quam Vespasiani temporibus, convenire existimat. Atque id præcipue, his Flori

in præfatione verbis, comprobat : *A Cæſare Auguſto in ſeculum noſtrum ſunt non multo minus anni* CC ; *quibus inertia Cæſarum quaſi conſenuit, atque decoxit : niſi quod ſub Trajano principe movet lacertos, et, præter ſpem omnium, ſenectus imperii, quaſi reddita juventute, revireſcit.* Ecce, inquit, intelligendus eſt Curtius, de temporibus, quibus imperium revireſcat. At Florus clare ait, reviruiſſe ſub Trajano ; ſub Veſpaſiano plane negat : hunc quippe inter Cæſares refert, quorum inertia imperium conſenuerit. Similiaque leguntur apud Plinium in panegyrico, quem Trajano dixit. Ac Aurelius quoque Victor in vita Trajani ita de hoc imperatore ſcribit : *Quæ omnia eo majora videbantur, quoniam per multos, atque atroces tyrannos, perdito atque proſtrato ſtatu Romano, in remedium tantorum malorum divinitus credebatur opportune datus ; uſque eo, ut advenïens imperium ejus pleraque mirifica denunciaverint. In quibus præcipuum, cornix e faſtigio Capitolii Atticis ſermonibus effata eſt,* καλῶς ἔςαι. En, hic ante Nervam, ac Trajanum, imperaſſe audimus multos atque atroces tyrannos : poſt Domitianum vero felicia tempora proveniſſe : atque id cornix etiam prædixiſſe dicitur : unde illud diſtichon apud Tranquillum :

> *Nuper Tarpejo quæ ſedit culmine cornix,*
> EST BENE, *non potuit dicere, dixit,* ERIT.

Imo, ut ibidem Tranquillus ſubjungit, *Ipſum Domitianum ferunt ſomniaſſe, gibbam ſibi pone cervicem auream enatam : pro certoque habuiſſe, beatiorem poſt ſe lætioremque portendi ſtatum Reip. Sicut ſane evenit, abſtinentia, et moderatione inſequentium principum.* At princi-

rum eorum, sub quibus beatior lætiorque status fuit Reip. post brevem Nervæ principatum primus fuit Trajanus. Unde doctissimus ille vir colligebat, Trajanum esse, qui longo moderatoque imperio, pulsa temporum antecedentium nocte, novum quasi sidus illuxerit, et, veluti sol exortus, lucem caliganti reddiderit mundo, faces exstinxerit, gladios condiderit, suaque ac subita serenitate tempestates circumquaque Romani imperii feliciter discusserit. Atque eodem referebat Curtii verba lib. III, ubi de Tyro loquens agnoscit *longam pacem cuncta reſoventem*. Quod optime censet convenire cum Suetonii verbis de læto illo post Domitianum Reip. statu, ac moderatione et abstinentia insequentium principum. Nunc ista excutiamus, tum veritatis, tum Curtii causa. Primum negamus, quod Florus de suis, hoc est, Trajani temporibus dicit, id non potuisse de suis, hoc est, Vespasiani temporibus, dicere Curtium. Sane similia et alii de suis temporibus scripsere. Ut Prudentius, qui lib. II contra Symmachum, ita Romam loquentem inducit:

O! clari salvete duces, generosa propago
Principis invicti, sub quo senium omne renaſcens
Depoſui, vidique meam flaveſcere rursum
Canitiem.

Quam hæc gemina istis apud Florum: *Senectus imperii, quasi reddita juventute, reviviſcit.* Et tamen de Trajani hic, ille de Honorii loquitur temporibus, inter quæ plusquam sesquiseculi est intervallum. Nihilo magis adversantur, quæ de florente sub Trajano imperio Victor, et alii, prodiderunt. Nam ut post Domitiani tyrannidem Trajanus, ita post ty-

tannidem Neronis Vespasianus feliciter rexit imperium. Laudatior sane Trajanus : sed non eo illaudatus Vespasianus. Nec in tyrannis reponitur a Victore Vespasianus : qui (ut Tranquillus ait) *ab initio principatus usque ad exitum, civilis, et clemens fuit.* Imo, ut idem scribit, *sola est, in qua merito culpetur, pecuniæ cupiditas.* Quin vero, ut postea subjungit, *sunt qui opinentur ad manubias et rapinas necessitate compulsum, summa ærarii fiscique inopia : de qua testificatus sit initio statim principatus, professus, quadringenties millies opus esse, ut resp. stare possit. Quod et verisimilius videtur, quando et male partis optime usus est.* Itaque Vespasianus inter optimos imperatores jure reponitur a Vopisco in Aureliano, *Ab Augusto*, inquit, *in Diocletianum, Maximianumque, principes, quæ series purpuratorum sit, index publicus tenet. Sed in his optimi, ipse Augustus, Flavius Vespasianus, Titus Coccejus Nerva, divus Trajanus*, &c. Quare cum Victor loquitur de multis, et atrocibus tyrannis; non Vespasianum signat, (quem ipse ait, *exanguem diu fessumque terrarum orbem brevi refecisse* : sed Tiberium, Caligulam, Neronem, Domitianum, ut de Vitellio nihil dicam. Neque, quæ de inertia imperatorum conqueritur Florus, ad Vespasianum pertinent quicquam : qui sub Claudio (ut ait Tranquillus) *duas validissimas gentes, superque* XX *oppida, et insulam Vectem, Britanniæ proximam, in deditionem redegit.* Notæ quoque res ab eo, filioque, in Oriente gestæ, rebellantibus Judæis.

Atque hæc clare docent, nihil causæ esse, cur de Vespasiani temporibus Curtii verba pos-

te accipi, negemus. Nunc oſtendemus, nec aliter, quam de Vespasiano capi, vel debere, vel posse. Primum cogitemus, Curtium verbis ante allatis dicere, uti apud Græcos, dum plures imperare expetunt, dispersæ fractæque ſuerunt imperii vires, quod sub uno stare potuisset; similiter parum abſuisse, quin Romanum rueret imperium, dum plures de eo armis decertant: ac contra salutare ſuisse, quod res ad unius pervenerit potestatem: quod enim non, ut ante, discordia trepident membra, hoc inde esse, quia unus nunc cuncta sustineat. Quam apte hæc Flavio Vespasiano conveniunt, de quo sic Tranquillus: *Rebellione trium principum, et cæde, incertum, et quasi vagum imperium suscepit firmavitque tandem gens Flavia*, Et postea: *Proculcatam atque desertam Remp civili perturbatione in tutelam Vespasiani pervenisse.* Ac pertinet eodem Plinii lib. II. Nat. Hist. cap. VII: *Hac* (juvandi mortales viâ) *nunc cælesti passu cum liberis suis vadit maximus omnis ævi rector, Vespasianus Augustus, fessis rebus subveniens.* At Trajani temporibus aptari verba Curtii non possunt, quia nulli sub Domitiano, aut Nerva, de principatu certarunt, nec civile ullum bellum fuit. Præterea meminit Curtius noctis, qua Vitelliani cum Flavianis pugnavere. De ea sic Tacitus in tertio Histor. *Prælium tota nocte varium, anceps, atrox, his, rursum illis, exitiabile. Nihil animus, aut manus, ne oculi quidem provisu juvabant. Eademque utraque acie signa*, &c. Curtium vero per noctem non intelligere caliginosum Reip. statum; sed propriè loqui, tum illud argumento est, quod noctem

eam, qua atrox, et exitiabile illud, ut Tacitus vocat, prœlium commissum fuit, pene extremam habuisse Romanos ait: tum autem, quod ἀντίθετον hujusmodi subdit: *Hujus, hercule, non Solis ortus, lucem caliganti reddidit mundo.* Ubi non de nihilò est, quod Solis meminerit. Nam in longa illa pugna nocturna, prius, ut Tacitus ait, *neutro inclinabat fortuna, donec adulta nocte, luna surgens ostenderet acies, falleretque.* Tum Flavianis, ut ait idem, Luna a tergo æquior fuit. Post Antonius laudavit Tertianos, Prætorianos increpavit. Hinc, ut ibidem subjungit, *undique clamor, et orientem Solem (ut in Syria mos est) Tertiani salutavere.* Sole jam ortò, Antonius callidò commento sparsit rumorem de Muciani cùm exercitu adventu; quo novum ardorem Flavianis addidit, Vitellianos prorsus fugavit. Propter ista poterat quis utrumque isto Soli tribuere, quod et noctis tenebras dispulerit, et lucem insimul reddiderit imperio. At noluit Curtius se continere intra unius diei fortunam: sed progressus est ad cetera, quæ victoriam hanc consecuta fuerunt. Ut sententia sit, multùm quidem populum Romanum debere Soli, qui tenebras tristissimæ illius noctis discussit: sed ampliùs tamen debere principi Vespasianò, qui virtute sua *tot exstinxit faces, tot condidit gladios.* Atque hæc quoque verba novum nobis præbent argumentum. Nam respicit illud Curtius, quod Vitelliani simul, et facibus, et gladiis, rem egere. Nam Vitellius, ut Suetonius refert, *Sabinum, et reliquos Flavianos, nihil jam metuentes, vi subita in Capitolium compulit; succensoque templo Jovis Opt. Max. oppressit, cum et prœlium, et in-*

cendium, *e Tiberiana proſpiceret inter epulas*. Ac meminit quoque alibi : fuſeque rem narrat, ac deplorat, Tacitus in tertio Hiſtor. Refert et Dio fine lib. LXV. Veſpaſianus autem is eſt, qui templum hoc inſtauravit ; ut ex Suetonio et aliis conſtat : unde lucem capit illud Auſonii in Urbibus, ubi de Narbona agit :

Tantæ molis erat quantam non ſperneret olim
Tarquinius, Catulusque iterum, poſtremus et ille,
Aurea qui ſtatuit Capitoli culmina Cæſar.

At quod nocturnum prœlium, quod triste incendium, Trajani imperium proxime anteceſſit? Denique nec domui Trajani, qui ſine liberis deceſſit convenire poteſt, quod Curtius aſſeverate adeo ait, *excipiet hujus ſeculi tempora ejusdem domus, utinam perpetua ! certe diuturna poſteritas*. At ea dici potuere Veſpaſiano, non parenti modo, ſed jam avo. Sane ſimilis Curtiano iſti eſt locus Sillii Italici lib. III ; ubi Jupiter ſic Veſpaſiani hujus filium compellat :

Tunc, O ! nate Deûm, Divosque dature, beatas
Imperio terras patrio rege. tarda ſenectam
Hoſpitia excipient cœli, ſolioque Quirinus
Concedet, mediumque parens, fraterque locabunt.
Siderei juxta radiabunt tempora nati.

Clare Domitianum, non Divi modo filium, appellat ; ſed etiam Divos daturum ait. Nec aliter Papinius in primo Silvarum ad eundem Domitianum :

Salve magnorum proles, genitorque Deorum.

Item in lib. IV.

Salve dux hominum, et parens Deorum.

Quare palpus iſte Curtii optime convenit Veſpaſiano ; non item Trajano ἄπαιδι. Denique

quanto melius Vespasiano, quam Trajano, aptantur verba ante allata de *longa pace cuncta refovente*. Sub Vespasiano enim longa pax: atque adeo is templum Pacis prope forum extruxit: ut præter Suetonium, Plinium, Victorem, etiam Josephus, et Dio, sunt auctores. Ac apud Goltzium, et alios, legas in Vespasiani nummis, PACI ORBIS TERRARUM. Quare, ut optime nobilissimus Rutgersius primus perspexit, omnia ad amussim Vespasiani tempori respondent. Vespasiani igitur ævo historiam suam ediderit Curtius. Sed porro quæritur, qua is vitæ conditione fuerit. Apud Tacitum quidem in XI Annal. legimus de Curtio Rufo, qui, gladiatore licet genitus, a Tiberio Cæsare præturam sit consecutus, ac postea etiam consul factus, et Africæ proconsul. De quo et Plinius lib VII epist. ad Suram. Fortasse hunc aliquis credat esse historicum illum, quem, Vespasiani ævo, historiam edidisse, ostendimus. Sane ad grandem pervenisse ætatem, indicant Taciti verba, qui post præturam ei tribuit *longam senectam*. Sed præterea fuit Q. Curtius Rufus, de quo in Rhetorum illustrium vitis egit Suetonius; ut ex catalogo cognoscimus, quem in principio utriusque manuscripti sui reperit Achilles Statius. Hunc Tiberii Claudive ævo inter rhetores nomen professum esse, non absurde mihi inde colligere videor, quod in eo catalogo, ubi ætatis ratio habetur, proxime sequitur L. Cæstium Pium, et M. Porcium Latronem, qui sub Augusto fuere: ipse autem conjungitur cum L. Valerio Primano, et Virgilio Flavo: hos vero tres consequuntur duo illi L Statius Ursulus, et P. Clodius Quirinalis

qui ſub Claudio, Neroneque, viguerunt. Quare fuerit inter rhetores extremo Tiberii anno: ab eo autem ad Veſpaſiani imperium ſunt anni XXXII. Non hoc tantum eſt intervallum, ut non poſſit idem ſub Veſpaſiano jam ſenex hiſtoriam ſcripſiſſe. Si quis tamen Rhetoris ejuſce, vel etiam Africani proconſulis, filium eſſe malit, equidem fatebor non tanti eſſe, ut propterea vadimonium deſerere velim. Rhetore ſane illuſtri, vel Rhetoris filio, digniſſima hæc hiſtoria eſt. Uſque adeo auctor is verborum eſt eligens; nec perſpicue minus, quam terſe ſcribit; acutus etiam eſt in ſententiis, inque orationibus mire diſertus. Imo vel Auguſtæo ævo digna eſt dictio; vel proxime abit. Ut hinc quoque argumentum capere poſſimus, non vixiſſe tempore Trajani; quod, pluſcula affectatione acuminis, et anxia brevitatis cura, ab nativa illa aurei ævi ſimplicitate magis receſſit: ut ex Plinio juniore, Floro, et aliis, non obſcure videmus.

J. FREINSHEMII

J. FREINSHEMII
SUPPLEMENTORUM
IN Q. CURTIUM
LIBER PRIMUS.

CAPUT I.

ALEXANDRI, qui ademtum Persis imperium in Græciam intulit, vitam atque res gestas plurimi Græcorum memoraverunt; ex quibus plerosque operum suorum spectatores, quosdam etiam socios atque ministros habuit: nonnullos, ut erat avidus mansuræ post mortem gloriæ, ad hoc ipsum evocavit, ut res suas traderent posteritati. Ceterum præter ipsam rerum magnitudinem,

innata genti fabularum cupido effecit, ut eorum complures monstris quam verosimiliora prodederent; fide autem dignissimi videntur Ptolemæus, qui postea regnavit, et Aristobulus. Etenim exstincto jam Alexandro sua edentibus metûs et assentationis causæ decesserant, quibus fere narrandarum rerum veritas corrumpi solet: nam Ptolemæum etiam regii nominis dignitatem mendaci historia polluere voluisse, quis crederet? Uterque autem cum multis ad res Alexandri pertinentibus negotiis non interfuerint modo, verum etiam præfuerint; verissima præ aliis tradere potuisse liquet. Quoties igitur consentiunt, ceteris antehabuimus: ubi in diversum abeunt, ex copia rerum ea potissimum secrevimus, quæ diligenter inter se composita proxime ad rerum gestarum fidem videbantur accedere. Quod etiam post ætatem Alexandri alios Græcorum secutos video, quibus aliqua veri cura fuit; et nuper ex Sicilia Diodorum. Nam qui ex Romanis animum ad historiam applicuerunt, ii patriis rebus contenti, externa neglectui habuere: quia victoris populi gesta componentibus neque majestas rerum deerat; et plus utilitatis allatura videbantur in eadem republica degentibus. Quorum studium ut laude dignissimum arbitror; sic extra reprehensionem fore confido, si nostris etiam hominibus ostendam eum regem, qui unus omnium mortalium, intra brevissimum ævi spatium, plurimum terrarum occupavit: quo appareat, non forte neque temere res humanas ferri; sed plerumque fortunam pro moribus; neque diuturnam esse felicitatem, quæ virtute destituatur. Igitur Alexandrum omnibus ingenii fortunæque dotibus abunde auctum ornatumque fuisse comperio, quibus fatalem tantæ potentiæ virum

oportebat instrui. Genus ab Hercule repetebant Macedonum reges; Olympias Alexandri mater initia ſuæ gentis ad Achillem referebat. Pucro neque incitamenta exemplaque gloriæ; neque virtutis magister aut exercitatio deerant: quippe Philippus pater continuis bellis contemtam ante Macedonum gentem extulit, et, coacta in ordinem Græcia, cunctis formidabilem fecit. Denique non solum operum post se gestorum fundamenta posuit; verum etiam cum decederet, Persico bello intentus, delectus habuerat, commeatus, pecuniam, exercitum paraverat; et Parmenionis opera jam Asiam aperuerat. Sed in eo rerum momènto ſubductus est, ut et maxima gerendi belli ſubsidia filio, et plenam gesti gloriam relinqueret: quadam fortunæ industria, quam unus hic perpetüo obsequentem sibi habuit. Cujus admiratione non postea modo, sed statim ab initio dubitatum est, rectius-ne foret, non per Æacidas aut Herculem, sed ab ipso protinus Jove, tanto homini divinæ stirpis originem adserere. Ipse quidem, cum Hammonem Libycum adiret, ejus filium se appellari voluit, ut postea trademus. Ceterum *draconem in cubili matris ejus visum, quem Jupiter induerit, eoque genitum fuisse Alexandrum*, multi crediderunt: *insomniis etiam, vatumque responsis fidem generis factam: et cum Philippus Delphos sciscitatum misisset, oraculo monitum*, ut Hammonem inprimis revereretur. Nec desunt qui *fabulosum id quidem; non tamen adulterium matris falso jactatum* asserant. *Quippe pulsum Ægypti regno Nectanebum, non, ut vulgo arbitrantur, in Æthiopas concessisse; sed cum adversus vim Persicam in Philippo maxime præsidium speraret, in Macedoniam vectum, magicis præstigiis illusisse Olympiadi, torumque hospitis*

temeritate. Suspectam quidem exinde Philippo, neque aliam tam manifestam divortii, quod inter eos secutum est, causam, per congressus postea [illegible]. Etiam quo die Philippus [illegible] *domum* [illegible]*, Amyntam* [illegible]*, Alexandrum nascentem dederat* [illegible]*, ipse quoque regi ex sese genitum negavit: atque de Olympiadis adulterio non in tacito solum orbe, sed apud* [illegible] *rumores* [illegible]*. Verum similis ignominiae reperiuntur* [illegible] *commenta: idem enim olim de Aristomene Messenio, de Aristodamo Sicyonio* [illegible]. Sane apud majores nostros de Scipione, qui Carthaginem prior afflixit, eadem ferme fama fuit: similisque divinitatis opinionem Romani modo principis ortus habuit: nam de conditore Urbis Romulo quid attinet dicere: cum nulla gens tam vilis reperiatur, quae sui generis auctorem non faciat Deum, aut Deo editum? Ceterum Nectanebi fuga temporibus hisce non congruit: septennis enim jam erat Alexander, cum ille ab Ocho victus, avitis opibus excideret. Nec ideo minus vanum est, quod de Jove ferunt. Ipsa quidem Olympias demto post mariti necem metu, asseverationem filii Jove se genitum credi volentis irrisisse dicitur, missaque epistola petivisse, ut se, *nihil tale commeritam, odiis Junonis objectare pergeret*. Antea enim ipsa maxime fabulam confirmasse creditur: proficiscentemque in Asiam Alexandrum monuisse, *ut* [illegible] *origine digna tanto genitore capesseret*. Verum tamen ostentis Deûm variisque praesagiis inter conceptum editumque partum significatum fuisse, quantus homo nasceretur, consensu traditur. Obsignatam Olympiadis alvum annulo, cujus sculptura leonem

præferret, per quietem Philippus vidit. Cujus rei memoriam servavit Alexandria, quam in Ægypto conditam, aliquamdiu Leontopolim appellavere. Nam de Alexandri magnanimitate et robore somnium illud interpretatus erat Aristander peritissimus vatum, qui postea comes ei hæsit, sacrisque ejus præfuit. Qua autem nocte Olympias peperit, maximi per Asiam nominis templum Ephesiæ Dianæ ignis hausit. Intulerat eum cujusdam hominis perditi furor; qui comprehensus tortusque, non alia mente id commisisse fassus est, quam ut magno aliquo facinore memoriam sui diuturnam efficeret. Ergo tam fœdi exempli cladem non istius tantum ædis damno æstimavere Magi, qui tum Ephesi degebant; verum pro majoris ruinæ præsagio habentes, totam urbem mœstis implevere clamoribus: *exortam alicubi facem, cujus incendio, similem ob causam, totus olim Oriens conflagraturus esset.* Forte per idem tempus Potidæam Atheniensium coloniam Philippus subegerat; cum et Olympia quadrigis se vicisse cognovit: et a Parmenione, quem in Illyrios miserat, majoris momenti nuntius venit, *fusis ingenti prælio barbaris, Macedonas prospere pugnavisse.* Exsultanti tam læto ubique votorum exitu etiam de Olympiadis partu renuntiatum est: nec dubitavere vates, *invictum fore, qui inter tot victoriarum palmas nasceretur.* Ferunt tot simul prosperarum rerum cumulo attonitum regem, et invidiam Deûm veritum, oravisse Nemesin, *ut hoc fortunæ obsequium, modica aliqua calamitate ulcisci contenta foret.* Proditum etiam est memoriæ, *in oppido Pella, duas aquilas in culmine domus, ubi puerum enixa erat regina, tota die persedisse. Gemini per Europam Asiamque imperii augurium id fuisse*, post eventum

facile interpretati sunt. *Terram quoque tum movisse, magnamque tonitruorum fulminumque vim erupisse cælo*, auctores habeo. Natus est autem, ut accuratiores tradunt, incipiente Olympiade sexta supra centesimam, prætore Athenis Elpine, a. d. XII. kal. Sextil. quem tum mensem Macedones *Loum* vocabant: quo tempore populus Romanus quadringentesimum fere annum agens, vicinorum bellis exercebatur, et subjugando terrarum orbi quotidianis incrementis præludebat.

CAP. II. At Philippus auctus filio, de quo propter oblata tot omina spem amplissimam conceperat, in educationem curamque ejus omnes cogitationes convertit. Quippe vir prudens et amans patriæ, nihil molitionibus suis profectum facile sentiebat, si rebus undique motis, hominem imperitum aut segnem Macedoniæ post se relinqueret: suam quoque gloriam haud durabilem futuram, si maximarum rerum instrumenta, quæ tanta industria parabat, successoris inertia corrupisset. Leguntur inter epistolas ejus, venustatis et prudentiæ plenas, literæ, quas tum ad Aristotelem, qui cum Platone exercebatur, Athenas misit, in hunc fere modum scriptæ. *Philippus Aristoteli salutem dicit. Certiorem te facio, filium mihi genitum esse. Nec perinde Diis gratiam habeo, quod omnino natus est; quam quod te florente nasci illum contigit, a quo educatum institutumque, neque nobis indignum spero evasurum, neque successioni tantarum rerum imparem. Satius enim existimo carere liberis, quam opprobria majorum suorum tollentem, in pænam genuisse.* Neque fefellit eum opinio: quippe puer Aristotele doctore diu usus, ad res in ea ætate gerendas insigne præsidium sibi comparavit. Sed hæc postea acciderunt; interim constituti sunt

infanti nutritores, atque pædagogi, Leonidas Olympiadis propinquus, et Lysimachus Acarnan. Philippus nationis ejusdem adjectus, qui valetudinem pueri regeret: Hellanicæ (Dropidis erat filia, ex illustrioribus Macedonum feminis) corporis et morum recta temperie probatæ nutricis munus demandatum est. Hac cura paucos intra annos effectum est, ut jam tum polliceri videretur eum regem, quem postmodum exhibuit; nam et in puerilibus membris indomitus eminebat vigor; et eximiæ indolis argumenta ætatem longe prævenerant. Excellens nativa et genuina venustate corporis, cultum aspernabatur; *Anxiam formæ curam feminis convenire* dictitans, *quæ nulla alia dote* æque commendarentur: *si virtutis potiri contigisset, satis se speciosum fore.* Fuit autem cum adolevisset, justa membrorum proportione conspicuus, artubus robustis, probeque compactis: vi tamen, quam specie validior; quippe corporis ejus habitus intra proceritatem stetit. Cutem habuit candidam, nisi quod in malis, itemque pectore, grato rubore suffundebatur: capillum flavum, leniter intortum: nasum aquilinum: oculos varios, nam lævus glaucus fuisse traditur, altero nigerrimo. Inerat autem ipsis occulta quædam vis, ut sine veneratione atque horrore quodam intuentium non adspiceretur. Pernicitate pedum admirabili fuit; quam ut magnæ in expeditionibus utilitatis, etiam rex non omisit exercere, sæpeque cum velocissimis suorum cursu certare visus est: patientia laboris supra fidem eximia; qua sæpe una, difficillimis temporibus, sibi exercitibusque suis salutem peperit. Exercitationibus crebris, et calidissima corporis temperie, adeo quidquid vitiosi humoris sub cute colligi solet, expugnavit; ut suavem

ex ore membrisque exhalaret odorem, eoque etiam tunicas, quibus uteretur, impleret: ob easdem causas, ut quidam putant, ad vinum, iramque proclivior. Visuntur adhuc imagines ejus statuæque, summorum artificum opera; ne enim vulgarium sculptorum pictorumve temeritate oris sui honor obsolesceret, studiose cavit; *pœnam* comminatus; *si quis injussu suo conaretur*. Ergo abundante tum artificum copia, volentem unus Apelles pinxit, sculpsit Pyrgoteles, Lysippus et Polycletus ære duxerunt. *Citatiorem gressum Leonidæ vitium fuisse*, ferunt; *ex ipsius consuetudine id hæsisse Alexandro: quod postea cum enixe vellet, corrigere non potuerit*. Equidem educationi plurimum tribui debere non inficior; ceterum hoc quidem naturæ potius adolescentis, quam assuetudini deputo. Etenim in homine velocissimæ mentis, necessum erat, ut ardorem animi corporis etiam motus sequeretur. Quem adeo non in vitio posuere successores ipsius, ut etiam studiose æmularentur; simul depressiore in lævum collo, obtutum ejus vibrantem, et elatiorem vocem imitati: cum animum non exprimerent. Quippe plurimorum ex illis longa vita vix quidquam habuit dignum, quod cum hujus pueritia compararetur. Neque enim quidquam aut loquebatur, aut agebat humile; sed dictis factisque par fortunæ suæ, vel etiam supra erat. Nam cum esset laudis avidissimus, non undecumque eam affectabat, sed optimis quibusque comparari gaudebat: ingloriam ex vilibus palmam intelligens, tantoque illustriorem victoriam, quanto quos vicisset pluris haberentur. Ergo dicentibus, *quoniam cursu plurimum valeret, debere profiteri nomen suum inter eos, qui Olympicis ludis certaturi essent*, *cognominis*

sibi regis exemplo; magnam ea re per Græciam sibi famam comparaturum : facerem, inquit, *si reges haberem adversarios.* Quoties aut præclara aliqua pugna Philippus vicerat, aut oppidum opulentum in potestatem redegerat : lætantibus aliis, ipse haud obscure indolescebat; excepta que vox est querentis inter æquales; *nihil reliqui facturum patrem sibi ipsisque, cum adolevissent.* Quippe deperiturum gloriæ verebatur, quidquid accessisset opibus : nec tam harum possessione, quam istius cupidine movebatur. Somni natura parcissimus, etiam arte vigilantiam adjuvabat. Si quid occurrisset, quod seria meditatione dignum videretur; comprehensa pila argentea, brachium extra lectum porrigebat, ut in subjectam pelvim illapsa, excitato sonitu, torporem in somnum deficientis discuteret. Deos ab ineunte ætate magnifice coluit. Sacro quodam ita liberaliter tura flammis intulit, ut Leonidas, vir severus et parcus, profusionem istam non ferens, exclamaret : *sic adolebis, cum regiones subegeris, ubi hæc nascuntur.* Cujus vocis memor, cum postea turiferam Arabiam pacaret, multa odorum talenta misit Leonidæ, cum mandatis; *ne posthac in Deorum honoribus adstrictior esse vellet, quos intelligeret dona hilariter oblata tam larga manu rependere.* Animi sublimis et magna conaturi documenta mature dedit. Persis ea tempestate Artaxerxes cognomento Ochus præerat. Eum Artabazus et Menapis satrapæ, Memnonque Rhodius, egregius dux, bello lacessiverant; sed potentia regis oppressi, deserta Asia ad Philippum profugerant. His tum Alexander septenni minor mire delectabatur; crebroque de rebus Persicis interrogabat, nihil quidem puerile et sordidum, sed *quibus maxime firmamentis*

opes regiæ niterentur? quis armorum usus, quæ audacia viris? quanta equis pernicitas esset? quot dierum itinere Macedonia distaret Susis? quæ regi morum via, quæque exercitatio corporis, atque opinio virtutis foret? Postea, cum deprecante fratre Memnonis Mentore, cujus sororem in matrimonio Artabazus habebat, cum exulibus in gratiam rediisset Ochus, eosque a Philippo repeteret; Alexander legatos eximiæ in tantilla ætate indolis admiratione ita perculit, ut unus eorum in hæc verba prorumperet: *Hic quidem puer Magnus est Rex; noster vero, dives.* Hæc autem cum merito quidem naturæ suæ debere videretur, haud minus institutioni debuit. Nam pater satis gnarus, quantum Epaminondæ commercium sibi profuisset, quantoque plura eloquentia, quam vi confecisset; summa cura incubuerat, ut a tenera statim ætate liberalium artium studiis probe imbueretur. Igitur Aristotelem, magni nominis philosophum, ingentibus præmiis evocatum perpulit, ut etiam prima literarum elementa puero traderet. Nec abnuit Vir doctissimus, cum intelligeret, quantum esset a principio recte instrui multis imperaturum; frustraque contemni pro parvis, sine quibus ad majora profectus non esset. Variis deinde magistris, ut alius alia arte excellebat, usus, non modo mentem egregiis implevit disciplinis; verum etiam corpus omnis generis exercitationibus, ad usum bellorum, et patientiam laboris edomuit: ne tum quidem vacuus, cum otiari videretur; quippe pila, vel saltatione virili, non tam laxabat animum, quam seriis obsequiis membra præparabat.

CAP. III. Postquam deinde ætas et ingenium paulisper adolevit, jamque severioribus studiis

idoneus visus est, revocatum, qui tum apud Mitylenæos agebat, Aristotelem continuo secum habuit, donec post mortem patris rerum potitus, in Asiam transjiceret. Quo temporis spatio quidquid à tanto præceptore tradi potuit, perdidicit. Cognoscendæ rerum naturæ tanto avidius incubuit, quanto pertinaciore spe imperium universi orbis præceperat. Cujus indagationem postea quoque adjuvit, plane regio et animo, et sumtu. Aristoteli, quo naturas animalium certius atque perspectius commentari posset, tota Asia Græciaque parere jussit, quotquot venatu, aucupio, piscatu-ve vitam tolerabant, aut aliquam in ejusmodi negotiis peritiam assecuti fuerant. Constat in ejus operis impensas octingenta talenta philosophum accepisse. Adeo autem cognitionem illam dilexit, ut in eam sumtum faceret, curamque impenderet, cujus fructum visurus non erat. Post centum annos capti sunt cervi cum torquibus aureis, quos addiderat, ut vel posteri cognoscerent, quanta fides habenda foret iis, quæ de istorum animalium longævitate ferebantur. Sublimioribus quoque disciplinis, quas *acroamaticas* appellant, eruditum fuisse, ipsius testatur epistola: qua queritur Aristotelem *dignitatem earum evulgatis præceptis profanasse.* Et ille excusavit; rescribens, ita libros illos esse editos, ut haberi possint pro ineditis; nec enim quemquam sententiam ipsorum magnopere percepturum esse, nisi, quæ iis continerentur, jam antea didicisset. Idem, cum Rhetorica ab eo exigeret, sollicite vetuit, ne aliorum etiam in manus pervenire pateretur. Neque enim minus honestis artibus, quam potentia ceteros præstare cupiebat: indignabaturque communicari laudem illam cum humillimis. Medicinæ quoque studio

imbutum ab Ariſtotele filio medici, ex gente Aſclepiadarum, fidem ipſius epiſtolæ faciunt. Eam autem philoſophiæ partem, quæ ſibi aliisque probe imperare docet, ita coluit, ut magnanimitate, prudentia, temperantia, fortitudine, quam armis et opibus inſtructior, tantam imperii Perſici molem ſubruere aggreſſus cenſeatur. Ipſe quidem prædicavit, *non minus ſe debere Ariſtoteli, quam Philippo: hujus enim munus fuiſſe, quod viveret: illius, quod honeſte viveret.* Ingenium tamen ardens ambitione, nimia honoris gloriæque prædicatione, quam inter genera bonorum referendam eſſe Ariſtoteles ſciverat, elatum fuiſſe, ut, non modo imperii prorogandi gratia, bella ex bellis ſereret, verum etiam Deus haberi vellet, quidam non immerito credidere. Ceterum non ſolum imperante Alexandro eximio honore, maximiſque muneribus affectus eſt Ariſtoteles; ſed et vivo adhuc Philippo ingens inſtitutionis ſuæ pretium tulerat: impetrato, ut in ipſius gratiam patria inſtauraretur. Olynthios Philippus acerrimos hoſtes expertus fuerat; nam vicini Macedoniæ, et potentia hactenus haud impares, ægerrime tulerant, ſub rege bellicoſo vafroque regni opes creſcere, accolis perniciem, aut ſervitium allaturas. Ergo quo infenſioribus animis certatum eſt; eo aſperior victoria fuit. Urbem captam direptamque ſolo æquavit Philippus: cives veniere; in reliqua etiam ditionis eorum oppida ſævitum eſt. Inter quæ Stagiram, unde Ariſtoteles genus ducebat, par calamitas obruerat. Eam tum regis permiſſu atque opibus ex integro condidit: reſtitutæque leges tulit, quibus poſtmodum uſa eſt. Ita quam ſtantem florentemque tot fortium virorum manus ab excidio prohibere non

potuerant, eam incensam atque dirutam unius civis excitavit ingenium. Quanti autem Aristotelem fecerit Philippus, hinc etiam æstimari potest, quod sæpe filium monuit, ut sub tam idoneo magistro sapientiæ gnavam operam daret; ne mox multa committeret, qualium causa ipse pudore et pœnitentia angeretur. Igitur postea quoque maximis rebus intentus Alexander non omisit magistrum venerari; crebroque per literas compellavit hominem, nec disciplinarum modo arcana, sed et morum remedia petiit. Atque ille rescripsit, quibus ipsius atque subditorum felicitati consultum opinabatur, *meminisset, tantam ipsi concessam esse potentiam, ut prodesset hominibus, non ut eos læderet; iræ quoque,* in quam maxime præcipitem noverat, *modum poneret; neque enim irascendum inferioribus: parem autem ipsi esse neminem* Ad postremum tamen animo jam elatior spernere eum cœpit: præsertim cum ob Callisthenis exitum infestum sibi, et præter sapientiæ præcepta, etiam vindictæ causa, ambitionem humanum fastigium despicientis, disputationibus exagitare crederet. Certe paulo ante mortem, Cassandro objecta patri suo crimina purgante, exclamasse fertur; *Aristotelicæ versutiæ machinationibus instructum venisse, ut justas aliorum querelas fallacibus argutiis eluderet*; deinde *utrique, si vera, quæ deferrentur, comperisset, malum* minatum esse: tam vehementi vultu, ut diu post ejus interitum, cum forte Cassander, tum rerum in Græcia potens, imaginem Alexandri Delphis positam intueretur, revocatus in periculi sui memoriam, toto corpore cohorruerit. Quæ res Aristoteli etiam magnæ infamiæ occasio fuit: quippe venenum quo Alexander periisse creditus est, non alterius

ingenio equinæ ungulæ inditum, et Babylonem deportatum, rumor suspicatus est. Adamavit et musicam, eique seriam initio operam dedit: donec contumeliosa interrogatione patris, *ecquid puderet tam scite canere?* velut artem suæ majestati indecoram, negligentius tractare cœpit. Quo quidem tempore magistro chordam quamdam ex artis præscripto pulsare jubenti, *quid autem referat*, inquit, *si hanc pulsavero?* in aliam intendens digitum. At ille, *nihil referre futuri regis, futuri autem citharœdi referre*, respondit. Delectatus deinceps est masculo cantu, cum molles fractasque modulationes ut perniciem morum aversaretur. Quo nomine maxime amplexus est Timotheum, artis ejus professione celebrem. Ille enim accommodata ad ingenium illius scientia, modo, quem *Phrygium* appellant, ita aliquando eum rapuit, ut tamquam divino instinctu exardesceret animo, et, velut propinquo jam hoste, ad arma capienda prosiliret. Eloquentiæ etiam sub Anaximene Lampsaceno studuit; quæ res postmodum incolumitatem urbi attulit, cum Persarum opibus studentem Alexander diruere constituisset. Conspicatus enim Anaximenem extra mœnia prodeuntem, nec dubitans, quin pro patria deprecatum venisset, *Græcorum Deos* testatus est, *non facturum se quod petisset.* Quo audito callidus ille rogavit, *ut Lampsacum dirueret.* Ille et jurisjurandi religione astrictus, et magis etiam præceptoris olim sui sagacitate delinitus, gratiam delictorum Lampsacenis fecit. Comœdos ut instituto suo parum congruentia tractantes, corrumpendisque moribus natos contemsit. Neglexit et pugiles, quamquam maximi tum in Græcia fierent; forte quod otiosos et saginæ addictos,

la membra spectaculorum potius ludibriis, n patriæ necessitatibus commodare, non abat. Reliquas artes, etiam quas ipse non erat, impense fovit. Unde ex toto fere orbe im ad ipsum confluebant, quicumque insigni ia peritia præcellere sibi videbantur: eique ingenii sui monumenta dedicabant; vel ex- o artis suæ specimine, a munificentissimo m, et cujus animo fortuna responderet, ensas plerumque divitias consequebantur. m quos procul positos præclara eruditio aut is commendabat, iis ingentia munera ultro iri consueverat. Igitur tantus ea tempestate orum atque solertium hominum proventus ; ut vix ulla ætas bonis artibus copiosior ierit. Solent enim ingenia moresque com- i ad principum mentem; omnisque fere tem- um inclinatio regnantium infamia, vel decus

AP. IV. Ex veterum monumentis nihil an- buit Homero; quem unum omnem sapien- t, qua imperia constant, optime complexum autumabat. Adeoque eum cordi habuit, ut co cognomento *amator-Homeri* diceretur. os ejus semper secum ferre solitus, etiam quiesceret, una cum pugione sub cervicali nebat; *militiæ suæ viaticum*, et *institutio- bellicæ virtutis* appellans. *Achillem* prædi- *felicem*, *quod tantum virtutis suæ præco- invenisset.* Reperto inter Damascenam præ- materiæ curæque exquisitissimæ scrinio, et nirentibus amicis, *cuinam usui convenientis- e destinaretur?* ipse, *Homero*, inquit, *dedi- mus; ut pretiosissimum humani ingenii mo- entum, elegantissimo etiam opere servetur.* e obtinuit, ut emendatissima poëtæ editio,

quam magna cura comparaverat Alexander, a *narthecio* vocaretur; quippe scrinium illud, cum adhuc Persarum esset, unguentis et odoribus asservandis serviverat. Quidam prospere gestæ rei nuntius, cum citato cursu ad eum ferretur, dextramque porrigeret, vultu maximæ lætitiæ notas præferente: *Quid mihi nuntiaturus es tanto gaudio dignum*, inquit, *nisi forsan Homerus revixit?* Sed tum eo jam felicitatis pervenerat, ut propemodum exsatiatæ gloriæ nihil deesse putaret, præter idoneum buccinatorem. Crebra autem lectione totum fere edidicit, ut nemo neque promtius eo familiariusque uteretur; neque exactius de eo judicaret. Ex omnibus autem ejus carminibus maxime probabat versum, quo boni simul imperatoris, robustique militis laudes Agamemnoni tribuuntur; eumque præcipuum virtutis incitamentum, et veluti morum suorum magistrum habuit. His itaque disciplinis imbutus, summæ fortunæ vim atque dignitatem egregie tutatus est; superbia et licentia, qua quidam sola principes agunt, abstinuit. Cultu curaque corporis haud multum supra privati modum eminens, virtute potius quam vestium ornatu anteire suos, imperatorium censebat: hilaris, humanus, affabilis; ut tamen contemtum excluderet: vino deditus; sed citra ebrietatem; nam si otium nactus esset, sermonibus magis quam compotatione tempus extrahebat. Voluptates ita contemsit, ut matri curam injiceret, ne plane ad generandum inhabilis esset. Illud inprimis religiose tenuit, ne cujus torum violaret. Quibus vitæ morumque institutis diu inhæsit; magnumque et memorabilem regem egit: donec impetu quodam, et velut torrente fortunæ convulsus et ... utatus, pristinam animi moderationem

nem paulatim exueret. Animi robur cum insigni dexteritate, magna patris et aliorum admiratione ostendit in equo Bucephala; nam id nomen bubuli capitis figura insignitus acceperat. Plurimum tum equestri laude pollebat Thessalia; nobiliumque equorum greges multis locis alebantur. Eminebat tamen inter omnes viribus et specie Bucephalas, quem Philonicus ex Pharsalia oriundus, maximo in illis regionibus principe dignum existimans, ad Philippum adduxerat sedecim talentis venalem. Cum autem velocitatem equi obsequiumque experturi in campum descendissent; nemo amicorum satellitumque regis tractare eum potuit; quin insurgebat in omnes, et conscendere conatos ferocia exterrebat. Jamque pro indomito, et ob feritatem inutili, relinquebatur; cum suspirans Alexander, *Qualem isti equum perdunt, per mollitiem animi, et tractandi imperitiam!* Quo sæpius repetito à patre increpitus, *quod ob negotium, quod emendare non posset, majores peritioresque conviciis incesseret; ego vero*, inquit, *emendabo pater, si permiseris.* Atque illo subjiciente; *frustratus autem quam pœnam pendes? equi*, inquit, *pretium luam.* Exortoque omnium risu, convenit, *ut victor equum patre emente haberet, victus amitteret pecuniam.* Tum Alexander, comprehensis equi habenis, eum ita statuit, ut in adversos solis radios conversus, umbram suam conspicere non posset: ea enim antea exterritum acrius ferocisse observaverat; cumque nihilominus æstuaret, jubam demulcens, dimissaque sensim chlamyde, in sævientem adhuc insilit. Ille parendi insolens cervicem et calces jactare, multaque pervicacia contra frenum niti; denique proripere se conari, et ingenti violentia cursum moliri. Spatiosa et

equitabilis planicies suberat, ergo ferocientem exsultantemque effusis in collum habenis, adactisque calcaneis cum ingenti clamore in cursum permittit. Ingens deinde campi spatium evectus, jam lassatum et consistere volentem impellere non antea destitit, quam exhaustum cursu, et labore domitum, mansuetiorem jam mitioremque reduxisset. Descendentem manantibus gaudio lacrimis complexus est pater; osculoque capiti impresso, *majus imperium sibi circumspicere* jussit, *nec enim Macedoniæ regnum tantam indolem capere*. Post hæc Bucephalas cum in ceteros ferociam suam retineret, uni Alexandro mira submissione paruit; multorumque mox laborum atque discriminum socius, in prœlio adversus Porum periit. Dignum id argumentum visum est, quo illustrarent opera sua nobilissimi artifices; duas ex marmore statuas equum domantis ostentant; Praxitelis et Phidiæ certamen. Alexandri eas imagines esse, quamvis ambigi possit, auctores haud obscuri crediderunt.

CAP. V. His atque talibus ingenii animique experimentis eam apud Philippum existimationem nactus est, ut cum ipse Byzantinos obsidione urgeret, idoneum jam crediderit filium, cui libera cum potestate Macedoniæ curam committeret, annos omnino sedecim habentem. Quo comperto Medarorum quidam, Thracia natio, Macedoniæ subjecta, opportunum defectioni, quam dudum agitabant, tempus advenisse rati, consilia nudavere. Sed adolescens ostentandæ virtutis occasione lætus, cum ducibus a patre relictis propere in eos movit: victisque et ejectis rebellibus, urbem eorum varii generis convenis habitandam dedit: illi Alexandropolim ex nomine auctoris sui appellavere. Philippus eventu

rei gaudens, ceterum sollicitus, ne suo arbitrio permissus adolescentis animus majora viribus cum exitio capesseret; evocavit eum, ut, se magistro, ardorem prudentia temperare disceret: et in subigendis Chersonnesi oppidis, strenua promtaque opera ejus usus est. Ceterum cum ad Byzantium, validam urbem, hæreret obsidio, civibus egregie pro libertate pugnantibus; *iisque Græci barbarique, quibus incrementa Philippi suspecta erant, certatim auxilio venturi* nuntiarentur; desperata victoria, id unum agitabat, quanam ratione quam minimo copiarum atque famæ damno ab obsidione discederet. Imperabat eo tempore Getis, Scythico populo, Atheas: qui armis Istrianorum pressus, auxilium a Philippo petiverat, spe adoptionis facta, si fessis Getarum rebus succurreret. Idem cum hostium imperator decessisset, belli metu liberatus, Macedonas vacuos remiserat, negans *vel ipsorum auxilio, vel adoptione Philippi eguisse; cui adversus hostes satis propriarum virium, et in successionem regni filius esset.* Eam barbari contumeliam ulturum ferens Philippus, omisso Byzantio in Scythiam convertit agmen. Ubi conserto prœlio, cum numero superiores Scythæ essent, nec virtutis pœniteret, arte Philippi Macedonibus victoria cessit. Cujus omne pretium pecorum equorumque maximi greges, et infirmioris ætatis sexusque captivi fuere: ceteræ prædæ nihil exceptum est: quippe opibus minime studebant Getæ; sed quotidiano victu contenti, paupertatem inter vitæ commoda numerabant. Ceterum cum ex Scythia regrediens, longo impedimentorum agmine, per Triballos iter faceret; illi opportunis locis occupatis transitum negabant, nisi prædæ partem accepturi. Erant in

exercitu Philippi mercenarii Græcorum milites, qui et ipsi, cum in discriminis partem venissent, commodorum exsortes haberi moleste ferebant. Inde orta seditione ad manus ventum est: tam acri certamine, ut multis utrimque cadentibus etiam rex sauciaretur; transfosso femore, eodemque vulnere interfecto equo: tanta vis adacti teli, tantaque virtus inferentis ictum fuit. Ibi tum ante omnes prosiluit Alexander, jacentem que clypeo protegens, irruentium in eum alios occidit, alios avertit in fugam. Ita filii pietate servatus est, abscedentibus qui oppressuri fuerant; eo promtius, quod interfectum crediderant: sic ipsi vulneris atrocitati vitam debuisse visus, mortis opinione mortem effugit. Præda inter consternationem amissa est. Ceterum ex vulnere claudicare coactus, cum initio eam corporis deformationem ægro animo ferret, memorabili ad posteritatem adolescentis voce monitus est, *non irasci vulneri, cujus opera ad singulos gressus suæ virtutis admoneretur*. Satis jam gloriæ potentiæque Philippo quæsitum erat; satis etiam periculorum atque vulnerum pertulerat: si quietem pati posset animus ambitione vecors. Tributarios Illyriorum Macedonas, omnium non vicinorum modo, sed etiam longe dissitorum dominos effecerat: Triballos subegerat: Thraciam habebat in potestate: multis Græcorum populis imperabat; alios metu, aut largitionibus tenebat obnoxios. Thessalos Daochus, Cineas, Thrasydæus, cum Eudico et Simo Larissæis, Arcades Cercidas, Hieronymus, Eucalpidas; Argivos Myrtis, Teledamus Mnaseas; Eleos Euxitheus, Cleotimus, Aristæchmus, regio jugo subdiderant: Messenios Philiadæ liberi, Neon et Thrasylochus; Sicyonios Aristratus et

Demaratus; Megarenses Ptœodorus, Helixus, Perilaus; Eubœenses Hipparchus, Clitarchus, et Sosistratus, suæ quique civitatis principes, conciliabant: Olynthum Euthycrates et Lasthenes prodiderant. Una Spartanorum civitas veteris disciplinæ egregie tenax, et proditionis immunis fuit. Sed cum imperio totius Græciæ immineret, Atheniensium maxime opes morari destinata cernebat, nec deerant in civitate, qui res ad ipsum traherent; sed populus, qui omnia poterat, impellente Demosthene, contra Macedonum opes nitebatur: crebrisque, ut inter potentes vicinos, contentionibus, ingenium Philippi callidum, audax, et ob dominationem fidei famæque negligens cognoverat. Maxime urebat regem recens dolor, quod ad Byzantium, Atheniensium opera, spe sua excidisset: qui non modo centum et viginti navium classem obsessis auxilio miserant; sed et Chiis Rhodiisque eadem audendi auctores fuerant. Igitur dum percuratur vulnus in Triballis acceptum, omnia occulte præparabat, quo Athenienses improvisus opprimeret. Exercitum retinenti obtentui erant Illyriorum nationes, quæ ingenio feroces, et servitutis insuetæ, impositum nuper jugum excutere tentabant. In eos Alexander missus, barbaris fusis fugatisque eam de fortuna atque virtute sua spem, et reliquis fecit, et ipse concepit, ut jam sine patre rebus gerundis se parem existimaret. Hæc per biennium gesta. Philippus autem præparatis omnibus, quæ olim destinaverat exequi, maturum ratus, exoptatissima occasione oblata, ante initium veris cum exercitu in Græciam venit; convocatis etiam ex Peloponneso copiis sociorum. Quippe Amphictyonum decreto creatus erat imperator Græcorum, ut insolentiam Locrorum, qui Amphissam

incolunt, castigaret: namque Cyrrhæum agrum Apollini dicatum, Amphictyonum auctoritate contemta, colere perseverabant; ducemque ab his creatum, interemtis quibusdam, vulneraverant. Erat tum Philippo fœdus cum Atheniensibus, sed parum in eo præsidii futurum arbitrabantur, si regi violandæ fidei merces affulsisset. Igitur legatos ad ipsum mittunt, petituros, *ut pactis staret; aut certe ante ver adultum nihil hostile moliretur. Deliberaturum interea populum Atheniensem, qua ratione controversiæ*, quæ inciderant, *componi possent.* Thebas quoque legationem decernunt, quæ exposito *communi periculo*, hortaretur, *ut simul cum ipsis tutelam Græciæ susciperent.* Sed Philippus per hospites et amicos, quorum Timolaus, Theogitonque et Anemœtas plurimum apud cives suos poterant, Thebanos in amicitia Macedonum continuit. Ratusque, si cum solis Atheniensibus futura res esset, facile se superiorem fore, victis ad Amphissam Locris eorumque sociis; in Phocidem raptim ducto agmine, Elateam finibus Thebanorum simul Atheniensiumque imminentem occupat, impositoque præsidio, velut in belli sedem, operibus munit. Ejus rei nuntius noctu Athenas perlatus tanta trepidatione urbem implevit; ut cum primo diluculo populus in concionem venisset, invitante ex more præcone, *qui salutare patriæ consilium haberet, uti diceret*, nemo surrexerit. Donec Demosthenes congruentia tempori disserens, persuasit, *ut è vestigio classis et exercitus educerentur; et legati tum ad ceteros Græcos, tum inprimis ad Thebanos mitterentur.* In hanc sententiam decreto facto, Chares et Lysicles copiarum imperatores constituti; Demosthenes legationis ad Thebanos

princeps ire jussus est. Non fefellerat ea res Macedonis solertiam, satisque prospiciebat, quanta belli moles oritura esset, si inter istos populos fœdus convenisset. Quippe Atheniensium civitas tunc etiam opibus et auctoritate satis pollebat: nec Thebanorum aut potentia contemnenda erat, aut opinio. Necdum exoleverat memoria Leuctricæ pugnæ, qua principatum Græciæ Lacedæmoniis extorserant. Igitur ut et sociorum confirmaret animos, et diversæ factionis machinationes præverteret; Amyntham et Clearchum Macedonas eo misit: addito, cujus eloquentiæ plurimum fidebat, Pythone Byzantio: quem in concilio Bœotorum ita locutum accepimus.

Cap. VI. *Si Philippo in Macedonia desidente, Elateam Atheniensis exercitus haberet, neque vobis ullum cum rege fæderis aut amicitiæ jus esset: tamen dubitare non debeo, quin illius societatem essetis optaturi. Quis enim illum tanta potentia, tantisque rebus gestis, civitati fama quam viribus validiori non præponeret? Nunc autem cum illo, qui victricibus copiis velut vestibulum urbis vestræ obtinet, socio atque amico utamini; ab Atheniensibus multis veteribus atque novis injuriis affecti sitis; horum amicitiam, neglecto rege, vobis suadere, profecto contumelia est, Thebani. Sed superbissimi mortalium sibi solis ingenium consiliumque superesse autumant; reliquos, et inprimis Bæotos (vobis enim præ ceteris insultant) ineptos et rudes esse, nec quæ utilia honestaque factu sint, dignoscere. Itaque quo nihil est dementius, id se vobis persuasuros putant, ut ex ipsorum potius arbitrio, quam utilitate vestra hostes atque amicos habeatis; verbis confisi, in quibus omnis ipsorum vis est. Sed verba nemo-*

sanus ante facta habuit, præsertim in bello: ubi res manu geritur; linguæ promtitudo supervacanea est. Ut sibi diserti videantur, virtus et fortuna Philippi, tantis suis sociorumque viribus subnixa plus poterit. Nec enim facile dixerim stolidior an impudentior sit eorum postulatio. Intentatum Atticæ fulmen excipite Thebani: socio atque amico regi bellum cum exitio vestro facite, ut nos in tuto simus: vestros agros, vestra corpora objicite, ne injuriarum suarum vindictam ab Atheniensibus Philippus exigat. *Hæccine sunt postulata hominum, qui aut ipsi sano judicio utantur, aut alios uti credant? Qui modo nullam premendi vos occasionem prætermiserunt; qui vos contumeliis, injuriis, armis quantum potuerunt persecuti, vestras clades atque pericula felicitatem suam rati sunt: ii nunc a vobis petere audent, ut cum ipsis perire malitis, quam cum Philippo vincere. At iste hospes et alumnus vester, educatus in contubernio Epaminondæ clarissimi imperatoris, sanctissimique viri, cum ipsius moribus a tenera ætate caritatem urbis vestræ imbibit: vestras et Apollinis injurias Phocensi bello ultus est; cum Athenienses odio vestri sacrilegis auxilia mitterent: iterum communi Amphictyonum decreto exoratus ejusdem numinis contumeliam in Locros vindicavit: huc quoque profectus est, ut vestris commodis consuleret, non abscessurus, donec vos metu æmulæ inimicæque civitatis solverit. Id sive communibus consiliis viribusque lubet exsequi; non vetat, quo minus in prædæ verius quam belli societatem veniatis; sive quiescitis, transitum concedite: ipse communium injuriarum idoneus ultor erit; neque minus ad vos redibit emolumentum victoriæ: greges, armenta, mancipia quæ ex hostibus capientur,*

pientur, maxima ex parte penes vos, ut vicinos, erunt : inde Phocensis belli damna sarcietis. Id magis ex usu vestro sit, an vestros agros uri, vestra oppida expugnari, incendi, diripi, vestras denique res agi ferrique, quod Athenienses optant, expendite. Nam iracunda res est suspectus immerito candor, quoque pronior benevolentia fuerit, acrioribus stimulis in vindictam agitur. Ceterum hæc ita refero, non quo vobis ingratitudinem exprobrem, de qua nihil vereor; nec ut formidinem incutiam, qua nihil opus futurum existimo : sed ut Philippi in vos beneficia, et vicissim in illum vestra cogitantes, admoneamini, ea demum firma atque perpetua esse fœdera, quæ servari utriusque intersit. Quod si majora sunt illius merita, vobis curæ erit, ut mutuo in illum animo sitis : ille maximum laborum præmium putat, subvenisse Græciæ, pro cujus salute atque dignitate perpetua cum barbaris bella gerit. Atque utinam illum Atheniensium furor ingenio suo uti passus esset, jam in Asia audiretis arma ipsius esse, quæ nunc coërcendis improborum motibus, invitus per Græciam circumferre cogitur. Poterat quidem amicis Atheniensibus uti, nisi huic Demostheni, atque aliis quibusdam, qui imperitam multitudinem, ut expositum ventis mare, orationum suarum aura, quo volunt, impellunt, vectigalem se facere indignum, usuque et exemplo fœdum existimasset. Quippe si apud illos honestati pretium esset, gratuito boni forent. Quibus honesta vendere mos est, si eadem flagitii merces detur, utilia a noxiis, recta ab inhonestis non distingunt : lucro, non affectu virtutis aut patriæ, neque Deorum hominum-ve reverentia ducuntur. Nolite honesti aliquid aut egregii exspectare ab his hominibus : vestris utilitatibus non moventur, qui patriæ tam

C

male consulunt. Implicare vos volunt iisdem calamitatibus, ex quibus modo Macedonum virtute atque fide liberati estis: tantoque majoribus, quanto formidabilior hostis futurus esset Philippus, quam Philomelus, aut Onomarchus fuere. Nam in precario imperio etiam boni ducis conatus haud minus cives quam hostes præpediunt: regum jussis nemo intercedit, nemo refragatur: unius arbitrio cuncti reguntur. In quo, quantum in rebus bellicis momentum sit, non ignoratis. Nec jam in uno corpore Macedonibus id præsidium est. Philippum etsi fatum auferret, Alexander regenerat; qui jam in adolescenti hac ætate ea animi ingeniique documenta edidit, ut prope constet, summis imperatoribus parem esse futurum. Contra apud Athenienses pacis bellique arbitrium, quia penes omnes est, velut in medio positum audacissimus quisque ad se trahit; impetu magis quam consilio cuncta aguntur: homines maligni suadent, imperiti decernunt: bellum sumitur animosius, quam geritur: fœdera haud minori facilitate quam junxere violant. Nam et cum Philippo fœdus ipsis est; quod quam sancte servent, re ipsa declarant: nec enim pro se fidem violasse satis habent; nisi per ipsos latius serpat ista contagio. Vestra autem constantia, Thebani, qua non minus quam rebus fortiter feliciterque gestis magni clarique habemini, non sinit ambigere, quin multis experimentis cognitam regis amicitiam, semper infestæ æmulæque civitati prælaturi sitis. Neque vero averruncator malorum Hercules siverit, ut quem indigenam civemque Deum præcipua religione colitis, ejus sanguinem impio injustoque bello persequamini. Nam ceteros quidem socios, quam amicitiæ regiæ non pœniteat, ex ipsis vos malo cognoscere. Hæc Python. Auditi dein socio-

rum legati, prolixe commendato regis animo, petiverunt, *ut ipsum potius Græciæ vindicem, quam perturbatores ejus Athenienses sequerentur.*

CAP. VII. At Demosthenes facta dicendi potestate, *Non ignorabam*, inquit, *istos Philippi mercenarios neque laudibus in ipsum, neque in nos conviciis esse temperaturos. Nam qui pudorem consumserunt, quid loquantur aut faciant parum pensi habent, dum cupitis potiantur. Sed illi quidem, si bene vos novi, Thebani, spe sua egregie falsi, dignum virtute vestra, Græcorumque moribus responsum ad Macedonem referent: vos autem ad ea quæ nunc agenda sunt, animum diligenter advertite. Nam vestrorum quoque negotiorum summam nunc agi ipsis rerum argumentis ostendemus, non verborum præstigiis, quibus isti vereri se dicunt ne capiamini. Sed quando sic pro vobis sunt solliciti, ponant metum, nihil faciemus, quo eloquentiores videamur. Malam quandoque causam adjuvit facundia: ubi nudam veritatem spectari dicentis interest, verba nemo prudens appendit. Nec de Philippo laboramus; sit sane per nos, qualem isti fingunt: sit etiam pulcher, eloquens, atque adeo in conviviis etiam hilaris. Nam et hinc eum commendavere quidam; adeo inanem veræ gloriæ fatebantur. Ceterum legatos ejus miror ea civitati nostræ coram vobis objecisse, quæ si crimina sunt, non magis Atheniensibus, quam Thebanis defendenda esse, in confesso est. Popularis enim status incommoda exagitant: quæ licet non ignoremus utrique, tamen regio dominatui merito præferimus. Atqui illi sic locuti sunt, tamquam in circulis et conviviis Macedonum adulatione gratiam quærerent; non apud liberam civitatem officio legatorum fungerentur. Scimus quidem regum regiorumque man-*

cipiorum adversus gentes urbesque liberas pertinacia odia ; et simpliciter fecerunt isti, qui detegunt : sed eo magis adnitendum nobis est, Thebani, ut jura legesque nostras tueamur. Et optandum inprimis esset, ut qui rempublicam attigerunt, iis unum, idemque pulcherrimum certamen foret, quinam rectius civitati suæ consulerent, aut consulta exequerentur : nemo communia commoda posthaberet privatis, nemo acciperet munera ; nemo istorum exemplo patriam Philippo proderet. Verum, Thebani, nulli unquam non civitati modo, sed etiam homini integra perfectaque felicitas obtigit : beatissimus habetur, cujus fortuna minimum ex adverso trahit. Malos autem nobis cives esse, neminem fugit : ne vos quidem caruistis, aut caretis, Thebani : nam sine eo esset, non jam Elateæ Philippus libertati nostræ plagas tenderet ; sed de regno Macedoniæ nobiscum decertaret. Habemus tamen et bonos ; eosque plures malis, et potiores. Argumentum poscis ? liberi sumus : non servimus Philippo, sicut tu Python Byzantios tuos servire voluisti ; tu autem Daoche, et tu Thrasidæe Thessalos regi vendidistis. Thessaliam enim servitute Philippi premi, videtis Thebani, et nisi fallor, juxta nobiscum ingemiscitis : Byzantium, quantum in Pythone fuit, idem manebat exitium, quod Olynthus perpessa est : nos liberavimus. Quippe Græcam civitatem, cum maxime sociam atque fœderatam, ille religiosus atque venerabilis assertor Græciæ nec opinantem opprimere aggressus fuerat. Hæc est nimirum præclara ipsius prudentia. Calliditatem pro ingenio habet : perjurium artem putat : perfidia tamquam virtute utitur. Aut dicat denique quo alio pacto formidabilem illam potentiam nactus est : si Græcos fraudibus, insidiis, proditione non cepit ; si barbaros etiam

non auro magis quam ferro vicit; si denique cuiquam mortalium aut fidem dare gravatus est, aut datam fallere non sustinuit. Istis tamen ille Græciæ vindex, nos perturbatores sumus! Sed quid istos pudeat, qui sua crimina nobis objectare malunt, quam non admonere vos eorum, quorum ipsi manifesti sunt? Si quis captorum munerum aut proditionis reus esset, illum tuendo, propugnando, legibus et pœnis eripiendo vestrum negotium ageretis: nunc alios accusando, in vos sententiam dicitis. Quod si ignari, quorsum ea res pertineret, id admisistis; prudentiam in vobis requiro: si scientes prudentesque, verecundiam. Pro mea, quique in eadem mecum causa sunt, innocentia suffecerit, quod nos a Philippo nihil accepisse ipsi fatemini. Nec enim si quid petivissemus, vacuos abire passus esset liberalissimus rex, ut a vobis quidem prædicatur. An qui vos corrupisse operæ pretium putavit, nobis, etiam petentibus, non largiretur? At Thebanos modo monuistis, ne consilium eorum sequerentur, qui patriæ male consuluerunt. Ego vero desino adversari illis, Thebani, si ita sentiunt: in ipsorum opinionem transeo; vosque quanto maximo potest opere hortor, oro, obsecro, perque vestram et communem Græciæ salutem obtestor, ut hoc ipsorum decretum amplectamini. Id si feceritis, neque pecorum atque armentorum gratia vos ipsos venire patiemini; neque ut ergastulis ager vester frequentetur, inter cetera Philippi mancipia Pæonibus et Triballis servietis. Nam isti greges et mancipia intueri vos jubent, egregia servitutis præmia; uxores, liberos, parentes, libertatem, famam, fidem denique et fas Græcorum vilia habere. Hæc enim profecto perdidistis, Thebani, nisi fraudi violentiæque Philippi una nobiscum resistitis. Quod si alie-

nis laboribus tutos vos fore persuasum habetis, vereor ne magnopere decipiamini. Etenim (quod abominor) Philippo victore, cui non dubium est, quin neque vos, neque quisquam Græcorum libertatem tueri possitis (nam in fide Philippi multum reponere, eorum est, qui perire velint) at si nos victoria respexerit, quid ab hominibus, quos in extremo salutis atque dignitatis discrimine deserueritis, exspectandum vobis putetis, considerate. Nam quæcumque vobis sententia sederit, Atheniensibus certe omnia experiri, neque libertatem prius quam vitam amittere decretum est. Quanquam etiam viribus non diffidimus: quibus si vestras sociatis, conjuncti utique superiores erimus hosti, cui singuli pares esse possumus. Non ignoramus potentiam ejus Athenienses, quam olim nascentem augescentemque prævidimus; et, si ceteris Græcorum eadem mens fuisset, præcaveramus. Diu enim bellum cum eo gessimus, non de Amphipoli, aut Haloneso, ut plerisque credebatur; sed pro salute et libertate Græciæ: donec destituti ab omnibus, a nonnullis etiam oppugnati, pacem necessariam magis quam honestam fecimus. Sed nunc, opinor, præses arcis nostræ Minerva, et Apollo Pythius patrium nobis numen, ceterique Græcorum Dii aperuerunt oculos, et in vindictam avitæ libertatis populorum suorum animos excitant. Certe Herculem non sine indignatione verba legatorum audivisse arbitror, Philippo stirpem ab illo Deo repetentium. Ille enim agnoscat Deus, omnium religionum contemtorem; Græcus, Macedonem; tyrannum, osor, punitor, exstirpator tyrannidis! Nullo enim alio argumento clariora sunt Herculis opera. At ille Græciam dominatu premit; quibusdam etiam civitatibus domesticos tyrannos imposuit, Philistidem

Oreo, Hipparchum Eretriæ, Chalcidi Taurosthenem. Ergo jam Eubœi, Achæi, Corinthii, Megarenses, Leucadii, Corcyræi nobis favent: alii fortunam spectant, quæ hactenus unicum Macedonicæ potentiæ vinculum fuit, quo leviter abrupto, ultro dilabetur. Quippe Thessali, unde Philippo robur equitatus est, neminem unquam diu fovere: Illyrii ceterique Macedoniam accolentes barbari, quorum et naturâ ferox est animus, et indignatione recentis servitii irritatus, si principia belli Philippo sequius evenerint, reliqua pro nobis conficient. Vos modo nobiscum acriter in hanc curam incumbite; sepositis interim contentionibus, quas inter vicinas urbes sæpe levis occasio concitat. Odia privata, post rem bene gestam, communis lætitia in benevolentiam vertet; aut cum porro insanire vacabit, cum dedecore forte damnoque utrorumque, sed tamen citra exitium resumentur. Neque dolos Philippi timueritis: modo promissis ejus aures occludite; manus continete a muneribus. Si nihil ante libertatem habueritis, calliditas et largitiones frustra erunt. Potentiam ut discordiæ Græcorum extulerunt, ita consensus obruet. Quin et ipse, ut est temerarius, excipi potest. Quod si accidat, nihil a ceteris est periculi. Nam ipse gloriam atque dominationem; qui sub eo sunt, quietem expetunt. Nisi forte Alexandrum veremini: quoniam isti quidem ita vos contemnunt, ut idoneos putent, quibus etiam pueri nomen formidinem possit incutere.

CAP. VIII. Crederes alios repente factos Thebanos, qui modo regios legatos attente, atque etiam cum assensu audiverant, adeo in contrarium mutati sunt; ut Philippum hostem judicarent, nî quamprimum suis sociorumque finibus

decederet : Macedonicæ factionis homines urbe pellerent : et Atheniensium copias eò reciperent. At Philippus inopinata Thebanorum defectione turbatus magis quam territus, insistere destinatis non omisit. Duobus levibus prœliis commissis, cum Athenienses successus non pœniteret : tandem utrique ad Chæroneam Bœotiæ oppidum totis viribus consedere. Græcos decora majorum, et cura libertatis accendebant : Philippus egregiis copiis, totque bellorum victoribus fidebat. In se quoque non parum momenti collocabat, quod imperatoriis artibus ipse præcelleret ; Græcorum celebratissimi duces jam decesserant. Theagenes Thebanis præerat, modico militiæ usu, neque satis firmus adversus pecuniam : Atheniensium quoque imperatorum virtutem atque peritiam ipse animo usuque rerum longe anteibat. Sed duorum potentium populorum in unum conversæ vires, quorum auctoritatem Corinthii quoque aliique sequebantur ; injecerant curam, minima unius diei parte, de capite fortunisque omnibus dimicaturo. Ne Thebanorum quidem principes a pacis consiliis abhorrebant ; sed Atheniensium ardor evicit, ut omnes Græciæ spes opesque unius prœlii fortunæ permitterentur. Alexander etiam immodicus animi testabatur patrem, ne tantam gloriæ occasionem e manibus elabi sineret : eoque tandem impulso, primus in hostem impetum fecit. Pugnatum est acriter ambigua diu victoria; donec adolescens, quem cum delectis alteri cornuum præfecerat pater, summa animi viriumque contentione connixus, sacra Thebanorum cohorte, quæ ex optimis constabat, loco mota, victoriæ viam aperuit. Nam et Athenienses sociorum calamitate fracti, æstuque et vulneribus fatigati, non amplius sustinuere Mace-

donum impetum. Quippe Philippus æmulatione, et pudore, si filio adolescente deterior videretur, gravis intolerandusque incubuerat. Ita de libertate Græciæ ista pugna decretum est. Ceciderunt ex Atheniensibus amplius mille, supra duo millia capti fuere. Sociorum quoque multi aut pugnando mortem occubuerunt, aut vivi venerunt in potestatem victoris. Missus post hæc Athenas Alexander *veniam delictorum pacemque Atheniensibus Philippum dare* pronuntiavit; *captivos etiam gratis reddere; nec vetare, qui occisi tumularentur.* Quippe rex intentus in Persicum bellum, Græcorum fidem atque studia clementia et moderatione provocabat. Imperio tamen maris et insularum Athenienses exuit: in Thebanos immitior, quorum subita defectione in summum rerum omnium discrimen se adductum fuisse meminerat; nec judicabat veteribus sociis, post beneficia sua causam fuisse contra ipsum cum Atheniensibus sentiendi. Ergo cum urbem dedidissent; præsidio Macedonum imposito, interfectisque quos maxime invisos suspectosque habuerat, aliis solum vertere jussis, reductis suæ factionis exulibus magistratus et judicia tradidit. Reliquos deinde populos, qui adversus ipsum arma ceperant, eodem victoriæ impetu perdomuit. Nec quisquam tota Græcia præter Spartanos et Arcadas dominationis ejus expers mansit: alios armis, alios impari societate imperiis suis obnoxios habebat. Igitur conventu totius Græciæ Corinthum indicto, *de bello Persis inferendo* disseruit. *Obviam eundum esse barbaris; imperium orbis immani superbia sibi destinantibus, aut parendum semper; aut mature resistendum esse Nec enim hoc agi, bellum an pacem habeant Græci; sed utrum in hostiles agros id transferre malint, an domi ac-*

cipere. Non veteres tantum injurias vindicandas esse; sed præsens dedecus amoliendum, ereptis ex Persarum servitute Græcis civitatibus, quæ Asiam incolerent. Commodissime id fieri posse, dum compositis in Græcia rebus, universas vires in transmarinum bellum convertere liberum esset. Domesticæ etiam quieti ea ratione prospectum iri, amotis occupatisque longinqua militia, qui otiosi discordiis et audacia res turbare consuevissent. Constituerent igitur quo imperatore, quibusque copiis bellum istud administrandum videretur. Non fallebat plerosque quantum e republica peteretur: sed armis amissam libertatem intempestivum videbatur verbis repetere. Nihil ergo dubitatum est, quin faustis acclamationibus, *Philippus imperator Græciæ ad liberandum orbem terrarum in Asiam proficisci* juberetur. Descriptæ deinde singulorum opes; et quantum quisque militum frumentique et pecuniæ mitteret, in tabulas relatum est. Ducenta peditum, quindecim equitum millia promissa fuisse reperio; cum in eo numero neque Macedones, neque parentes Macedonibus barbari censerentur.

CAP. IX. Ceterum, ut sine mixtura calamitatis nulla in rebus humanis felicitas est, res foris prosperas domesticæ turbæ exceperunt. Animum conjugis olim, ut diximus, alieniorem Olympias morositate et arrogantia in dies magis magisque avertebat. Inde *repudiatam* nonnulli tradunt: ego in eodem matrimonio manenti Cleopatram superinductam comperio. Nec enim Alexander in tanto dedecore dulcissimæ matris, cujus pudor ad ipsum quoque pertineret (nam *ob stupri suspicionem expulsam* addunt) interfuisset novercæ nuptiis. Interfuit autem, et demum post contentionem, quæ in eo convivio exarserat, matrem abduxit. Quippe

cum avunculus sponsæ Attalus, post longam compotationem spem male tegens, *orandos Macedonibus Deos diceret, ut ex nova nupta legitimum regni successorem Philippus tolleret ;* Alexander in iram alioqui præceps, et tunc injuria irritatior, *nos ergo, scelesté, spurii tibi videmur ?* inquit : simul calicem, quem forte dextra tenebat, in os illius impegit ; ille quoque invicem conjecit poculum. Exorto tumultu, Philippus qui in alio lecto accubuerat, ejus diei lætitiam turbari moleste ferens, ense stricto Alexandrum petit : occideratque filium, nisi claudicantem ex vulnere pridem accepto gressum, ira vinumque præpedivissent. Prolapsus amicis subita re exterritis spatium dedit, ut precibus, et utrisque medios interponendo, Alexandrum eriperent. Nec minoris operæ fuit illum exorare, ut salvus esse vellet. Multiplici injuria affectus sibi videbatur ; et quanquam *patris regisque* nomina, *naturæque et gentium decreta* ingererentur, non abstinuit, quin insultans Philippo juberet *intueri Macedonas egregium transmittendi in Asiam belli auctorem, qui ex lecto in lectum transiliens procidisset.* Inde sibi matrique juxta timens, in Epiro, cui frater Olympiadis præerat, eam reliquit ; ipse ad Illyriorum regem profectus est. Postea quoque cum reconciliatore Demarato Corinthio in Macedoniam reversi essent ; pervicacis ingenii mulier filium, suopte ingenio potentiæ anxium, incitare non destitit, *ut quos posset, humanitate aut pecunia in amicitiam illiceret ; et adversus iracundiam patris, etiam affinitate potentium hominum se muniret.* Sane olim monuerat Philippus, ut affabilitate sibi conciliaret hominum studia ; largitiones autem non usquequaque probaverat : etiam per literas incre-

pito instituto ejus, *quod benevolentiam auderet sperare ab hominibus, quos muneribus corrupisset. Falli, qui regium id putaret: ministri et diribitoris officium esse.* Verum cum ipse *pecuniæ omnia penetrabilia* jactaret, eaque haud minus sæpe quam armis uteretur; non tam recta præcipiendi studio ita scripsisse visus est, quam metu, ne ab adolescente filio suis artibus oppugnaretur. Idem objurgavit Alexandrum, quod Pexodori filiam, quam Aridæo destinaverat pater, ambivisset. *Degenerem, et fortuna, in cujus spem educaretur, indignum* appellando, *qui Carem barbarum, barbaroque regi subjectum, socerum optaret.* Sed ipse ut potentiam suam firmaret, nullam conditionem aspernatus erat, quin ex asperrima barbarie Illyrias Geticasque mulieres matrimonio jungeret: quanquam ex aliis etiam uxoribus pellicibusque complures liberos suscepisset. Quod cum Alexandro molestum accideret, urbane adolescentem corripuit; hortatus, *ut multos imperii æmulos habiturus, operam daret, quo omnibus melior præstantiorque, non ob Philippum patrem, sed ex suo merito rerum potiri videretur.* Cum autem ob has similesque causas crebræ inciderent jurgia, nec abrupta semel benevolentia fido affectu coalesceret; ad extrema prolapsi sunt. Præcipua Olympiadis violentia, in qua contumaciam sexus ingenium vastum et vehemens virili scelere in vindictam armabat. Stimulaverat ea fratrem Alexandrum, ut Philippo bellum faceret. Id ne alieno tempore excipere cogeretur, callidus rex, quamquam viribus plus poterat, firmata per novam affinitatem gratia prævenire studuit, desponsa Epirotæ, Alexandri germana, Cleopatra. Ad istas nuptias celebrandas finitimarum gentium reguli, Græca-

rumque civitatum legati frequentes Ægas convenerant. Id oppidum elegerat Philippus, non sine quodam omine eorum quæ postea accidere: nam ibi Macedonum reges sepeliri mos erat. Ferunt etiam Apollinem Delphicum de bello Persico consulenti maturum interitum cecinisse. Sed ambiguum, ut mos oraculis, responsum Philippus ad barbarorum exitium blanda interpretatione traxerat. Alia quoque præsagia, quæ tum nemo animadverterat, eventus monstravit. Erat inter custodes regii corporis Pausanias quidam, quem in solatium acceptæ ab Attalo injuriæ, rex in eum dignitatis gradum provexerat. Quippe Pausaniam Attalus mero onustum nefariis convivarum ludibriis exposuerat. Hujus ultionem cum a rege peteret, honorem accepit. Etenim Philippus virum spectatæ in bello fortitudinis, ad hoc nuper propinqua affinitate conjunctum punire adeo non sustinuit; ut insuper copiarum parti præfectum cum Parmenione et Amynta in Asiam præmitteret, opera ejus usurus in expeditione Persica. Pausaniam autem rogatum, *ut ipsi temporibusque reipublicæ dolorem suum condonaret*, comitate alloquii et honestiore stipendio placare conatus est. Sed adolescens majorem contumeliæ, quam beneficii rationem habuit: odiumque ab auctore injuriæ in negligentem ejus vindicem convertit. Cum iis etiam, quos infensos Attali domui, nec Philippo concordes esse noverat, consilia communicasse non præter rationem creditum est; postquam ab Olympiade parricidæ in cruce pendenti coronam auream impositam nemo dubitavit, aliaque facinora perpetrata sunt, ex quibus totius sceleris ordo causæque haud obscure perspicerentur. Dubia adhuc luce theatrum ingens hominum multitudo impleverat, spectatura

ludos, qui superiorum dierum spectacula luxu et magnificentia longe superaturi dicebantur. Inter alia quibus divitiis illudere solent opulenti reges, et fortunæ suæ magnitudinem non capientes, duodecim Deorum effigies eminebant, in quibus artificum industria cum materiæ dignitate certaverat. Tertiadecima Philippi thensa accesserat; nulla in re ceteris vilior. Id mortalitatis fastidium matura ultio consecuta est: et successu rerum insolescentem, seque Diis immortalibus æquantem, priusquam indebito honore frueretur, fatum occupavit. Pausanias theatrum intrare volentem observaverat: utque præmissis amicis, qui eum deduxerant, relictisque a tergo satellitibus (nam in tanta omnium benevolentia nihil iis opus esse volebat ostendere) solus ingrediebatur; percussor improvisus adsilit, gladioque barbarico, quem sub veste habuerat, latus nihil tale expectantis haurit. Hic fuit exitus maximi ætatis suæ regum. Macedoniæ regnum magnum ex inopi reddiderat: circumjectam barbariem domuerat, Græciæ imposuerat jugum; tum etiam Persico imperio imminebat. Jam auxilia Græcorum coïbant; jam in Asiam transjecerant præmissi ab eo duces; cum in ipso rerum gerendarum articulo, prolixum victoriæ fructum sibi pollicentem vita destituit. Ita maxima quæque in lubrico sunt; et audacissimas spes hominum quilibet ex improviso casus eludit. Olympias comperta morte regis Cleopatram Attali sorore genitam ad suspendium adegit; natum ex ea paucis ante patris necem diebus puerum in ænea pelvi torruit: in clientes etiam propinquosque ejus atrocibus suppliciis sæviit, et occasione vindictæ per muliebrem impotentiam crudelissime usa est.

CAP. X. Sed Alexander, per cujus absentiam

mater iſta perpetraverat, tanquam ſalutare ſidus, componendis tantis fluctibus tempeſtivus affulſit. Quippe erectis in ſpem libertatis Græcorum animis, quos Philippus oppreſſerat, et tumultuantibus in vicinia barbaris, ne Macedoniæ quidem tranquillæ res erant. Attalus haud ſpernendi exercitus prætor, ambitioſo imperio mirum ſibi favorem apud militum vulgus conciliaverat; principibus Macedonum propinquitate innexus, etiam Philotæ ſororem ſibi deſponderat: neque poſt tantas utrimque offenſas inviſo infeſtoque fides haberi poterat. Amyntas, quem fratre Perdicca genitum, data in matrimonium Cyna Philippus generum legerat, ad paterni regni ſucceſſionem per Alexandri cædem aſpirabat. Populi magna pars Olympiadis tyrannidem exoſa, alii rerum novarum cupidine, varie in hunc aut illum inclinabant ſtudiis, nec deerant qui *Alexandro Æropi filio reſtituendum dicerent faſtigium, quod excluſo legitimo regni herede, Amyntas prius, deinde Philippus, vi ac fraude invaſiſſent.* Exercitus quoque variis ex nationibus compoſitus, ut cuique animus aut ſpes erat, diſcordibus conſiliis et ſermonibus agitabatur. Contra Alexandro novum imperium, ac ſubito Philippi caſu nihil adverſus ingruentes motus proviſum erat: et quanquam indolis haud pœniteret; ætas ſpernebatur. Viginti annorum adoleſcentem tantæ rerum moli humeros ſubjecturum; aut ſi recepiſſet, parem futurum non arbitrabantur. Etiam nervus gerendarum rerum pecunia defecerat; qua abundantes Perſæ in omnem fere Græciam corruptores miſerant: et ne quid malis deeſſet, Macedoniæ maritima Tuſci piratæ deprædabantur. Convocatis amicis, cum de præſenti rerum ſtatu deliberatio inſtituta eſſet; non defuerunt

qui censerent, *omissa Græciæ cura, quanta posset lenitate deficientes barbaros in officio continendos esse: postquam intestini motus consedissent, longinqua facilius compositurum.* Verum adolescens insigni animi magnitudine, cauta consilia pro ignavis fastidiebat. *Perpetuo omnium contemtui obnoxium fore, si in principio regni impune se sperni pateretur. Ad omnem deinceps vitam pertinere, qualem de se opinionem in animis hominum incipiens imperator excitet. Philippi necem haud magis sibi, quam rebellibus inexspectatam accidisse: trepidantes adhuc, et consilii incertos nullo negotio opprimi posse: per Macedonum cunctationem erigi seditionis auctores; et qui nunc etiam nutarent animis, tumultuantibus accessuros. Ita contra paratos confirmatosque anceps discrimen subeundum: nunc celeritatis magis, quam virium certamen esse. Quod si adversus singulos audacia non esset; quid deinde futurum, si metum confesso omnes uno impetu superfunderentur?* His deinde congruentia ad populum locutus, adjecit; *effecturum se, ut cives hostesque fateri cogerentur, erepto patre corpus nomenque regis mutatum esse; consilium animumque non desiderari. Eam rerum conversionem nonnullos occasionem tumultuandi putavisse; sed brevi pœnas daturos. Modo Macedones eosdem animos, eosdem lacertos sibi commodarent, quos tanta cum ipsorum gloria, tantoque victoriæ fructu, patri suo per tot annos præstitissent. Id quo promtius alacriusque facerent; omnium præter militiæ vacationem ipsis concedere.* Consilium regis fortuna comprobavit. Non segnius quam locutus fuerat, singula aggressum felicissimus omnium exitus secutus est. Et Amyntam quidem, patefactis quas ille struxerat insidiis, occupavit: Attalum per Hecatæum

Hecatæum et Parmenionem sustulit. Ex iis quos in Philippi necem consensisse rumor arguebat, unum Alexandrum Lyncestem exemit supplicio, quod imperium suscipienti adfuisset, primusque *regem* salutasset; ceteros occidit. Ea severitate suam salutem in vindicta Philippi muniri credebat; simul aboleri famam, qua ut conscius paternæ cædis notabatur. Crebræ inter eos discordiæ fidem suspicioni fecerant; et questum injurias Pausaniam ad facinus confirmasse ferebatur: prolato ex Tragœdia carmine, quo Medea *pariter pellici suæ, quique eam in matrimonium Jasoni tradidisset, et cujus in manum convenisset, idem exitium* minabatur. Verum ipse cum aliquando Darii epistolæ responderet, invidiam in Persas transferre conatus est; *illorum auro percussores Philippo comparatos fuisse*. Quo-que magis omnem culpæ suspicionem extergeret, postremo vitæ tempore magnificum Philippo templum exstruere cogitaverat: id, inter alia in commentariis ejus reperta, successores neglexere.

CAP. XI. Cum autem ad perficienda quæ animo agitabat, maximum in eo momentum positum arbitraretur, ut Græciæ principatum, quem Philippus comparaverat, retineret; raptim exercitu ducto Thessaliam improvisus irrupit. Sustulerant animos Thessalorum quidam, et insessis ad Tempe angustiis iter ex Macedonia venienti occludebant. Quippe eas regiones Olympus atque Ossa celebrati montes dirimunt: per quorum convalles Peneus amnis labitur, mira amœnitate solemnia gentis sacrificia meritus. Lætis utrimque nemoribus obumbratus incedit; multoque cum fremitu ruenti, ex vicinis arboribus aviculárum garritus obstrepit. Angusta semita per quinque fere millia passuum protenditur, vix onusto ju-

mento sufficiens iter præbens : quod adversus quemcumque numerum hominum vel decem armati sepiant. Sed ille qua minime perviæ rupes existimabantur, scalarum in modum exciso montis Ossæ latere, circumitu penetravit; adeoque celeritate sua cunctos exterruit, ut *omnia ei vectigalia reditusque, simul universæ gentis imperium, quibus id legibus Philippus habuisset*, nullo jam repugnante decernerentur. Phthiam, quæ generis sui auctorem Achillem *protulisset, immunem esse jussit. Eumque heroem expeditionis adversus Persas socium atque commilitonem eligere se* dixit. Ex Thessalia Thermopylas petiit, publicum Græciæ concilium, *Pylaicum* appellant. Ibi cum frequens per eos dies conventus esset, in locum patris Amphictyonum decreto summus Græcorum imperator creatus; *Ambraciotis ratam esse libertatem* jussit, quam nuper expulso Macedonum præsidio receperant : *ultro redditurum fuisse* dictitans, *ni paucis diebus ipsum antevertissent*. Exinde Thebis admoto exercitu, fractaque Bœotorum et Atheniensium contumacia, qui populi maxime suis consiliis obstiterant; *apud Corinthum Græcorum legatos occurrere sibi* jussit. Ibi confirmato Amphictyonum decreto, communi omnium sententia, in Philippi patris locum imperator Græciæ suffectus est : et in bellum Persicum auxilia decreta. Forte in eadem urbe Diogenes degebat, qui Cynico instituto spontaneam paupertatem amplexus, liberum et sui juris animum opibus curisque prætulerat. Apricabatur ille in Craneo, Corinthi suburbio, ubi cupressorum lucus est. Eo cum Alexander videndi ejus desiderio venisset, optionemque faceret *quæ vellet ab ipso petendi; paulumper discedere* jussit regem, *ne solem intu-*

ciperet. Inopinatum responsum, hominemque, in quem in tanta sua fortuna ne beneficii quidem jus haberet, admiratus Macedo dixisse fertur, *Diogenem esse voluisse, ni Alexander esset.* Scilicet magnitudo animi, qui ex alto despiceret omnia, quorum causa reliqui mortales semetipsos cupide perdunt, non plane fallebat mentem acerrimi juvenis; sed obcæcata cupiditatibus pervidere non poterat, quanto melius esset carere supervacuis opibus, quam habere necessarias. Ex Peloponneso Delphos invisit; Apollinem de eventu belli, quod moliebatur, consulturus. Sed virgo fatidica negabat *per eos dies adiri Deum fas esse:* donec ipse eo profectus, vi corripuit virginem, et ad templum traxit. Sed cum inter eundum illa patrium morem pertinacia regis victum reputans, exclamasset, *invictus es, fili; accipere omen*, dixit, *nec alio oraculo sibi opus esse.* His rebus celeriter confectis in regnum regressus, summo studio in vindictam spretæ Macedonum majestatis incubuit. Jamque præparatis omnibus, vere novo ex Amphipoli movens, adversus liberas Thraciæ gentes, decimis castris ad montem Æmum pervenit. Magna Thracum manus jugum occupaverat, transitu prohibitura regem. Castra plaustris in modum valli circumdederant; propulsuri in hostem, si vis inferretur. Alexander barbarorum astu cognito edixit militibus, *ut plaustris irruentibus, diducta phalange innoxia dilabi paterentur; aut, si deprehensi essent, humi strati, clypeis arte commisssis, testudine se protegerent.* Ita hostium dolus irritus fuit. Magna plaustrorum pars per intervalla ordinum devoluta est; quæ armatis incidere, clypeis impacta, suoque impetu subsilientia nihil ponderis ad obterendum habuerè: omnisque illa

tempestas citra noxam detonuit. Quo metu liberati Macedones, alacri clamore edito, impressionem faciunt. Procurrentes barbaros prægressi a dextro cornu sagittarii frequentibus telis incessebant. Ita sine periculo phalanx in verticem enisa, ut primum æquo loco consistere potuit, haud ambigua victoria hostem nudum aut leviter armatum disjecit. Sed eadem res, quæ barbaros in prœlio prodiderat, in fuga adjuvit. Armis haud sane onerati per nota loca facile dilapsi sunt. Ita desideratis ex omni numero mille quingentis, ceteros fuga abstulit: mulierum puerorumque ingenti multitudine, prædaque pro locorum conditione satis ampla, victor potitus est. Sic aperto montis Æmi transitu, in interiora Thraciæ penetratum est. Lucus est in iis gentibus, quem Libero Patri dicatum prisca religione colunt. Ibi cum Alexander barbaro ritu sacrificans, vinum aris infunderet, tanta flammæ vis erupit, ut superato ædis culmine, in cœlum emicare videretur. *Eosdem gloriæ fines regi ostendi*, omnes credidere. Alia subinde res nuntiata prioris prodigii fidem affirmavit. In Thracibus qui *Odrysæ* appellantur, Libethrus mons et civitas est, Orphei natalibus inclyta: *ejus sacram effigiem ex cupresso fabricatam multo sudore manasse*, qui viderant, ad regem retulere. De interpretatione sollicitis Aristander exemit metum, *ad res Alexandri pertinere* asseverans, *quibus decantandis alumni filiique Musarum multum desudaturi essent*. Triballi valida natio trans montem Æmum colunt. In eos cum descenderet Alexander, rex gentis Syrmus in Peucen Istri insulam confugerat, expeditione Macedonis multo ante comperta; seque et quidquid ætate vel sexu invalidum erat, objecto amnis munimento tuebatur. Quippe Ale-

xandro paucæ naves erant; et in aspera prærupta-que ripa difficilis exscensio, ab hoste intento validoque haud ægre impediebatur. Ita Macedones re infecta discesserunt, contenti illata paucis ante diebus clade. Nam priusquam eo processissent alium Triballorum exercitum adorti, vix quinquaginta suorum amissis, tria hominum millia occiderant.

Cap. XII. Syrmo rege nequidquam oppugnato, in Getas convertit impetum, qui in ulteriore ripa quatuor equitum, decem peditum millia instruxerant. Id periculum non tam ex usu belli sumsit, quam cupidine famæ; ut *maximum Europæ flumen, defendentibus ferocissimis gentibus, transivisse* gloriari posset. Igitur equitibus quotquot capere navigia poterant impositis, pedestrium copiarum partem lintribus, quorum ibi magna erat copia, alios utribus transduxit. Improvisa Macedonum impressione (quippe transmittentes nox, et in ripa quam petebant, densa frumenti seges texerat) territi Getæ vix primum emissi equitatus impetum tulere. Ut deinde cum phalange Nicanor successit; effuso cursu urbem quatuor ferme passuum millibus a flumine distantem petiverunt: mox, instante Alexandro, avectis conjugibus liberisque, quod eorum equis eripere potuerant, ceteros reliquere victori. Eos rex Meleagro et Philippo abducendos dedit: excisaque urbe, et in ripa fluminis Jovi Herculique et ipsi Istro, qui transeunti propitius fuisset, aris consecratis, eodem die reduxit exercitum, incruenta victoria potitus. Venerunt deinde finitimarum gentium, Syrmique regis oratores cum donis, quæ apud ipsos in pretio habentur. Germani quoque, qui usque a fontibus Istri terras ad sinum Adriaticum spectantes ha-

bitant, legatos miserant. Nam Ister in Germania oritur; ipsi patrio vocabulo *Danubium* appellant. Magnitudinem corporum animorumque alacritatem admiratus Alexander interrogavit, *quidnam omnium maxime vererentur?* putans suam potentiam formidabilem ipsis esse, eamque se confessionem expressurum. Illi *nihil se magnopere vereri* responderunt, *nisi forte, ne cœlum in ipsos rueret. Ceterum virorum fortium amicitiam plurimi facere.* Perculsus improviso responso paulum reticuit; deinde hoc unum effatus, *Germanos arrogantes esse*, fœdus, ut petiere, junxit, Syrmoque et reliquis pacem dedit: satis gloriæ ea expeditione partum existimans, et in Persicum bellum animo conversus, unde cum leviori discrimine longe majus operæ pretium expectabatur. Taxasse id avunculum ejus Alexandrum constat, cum paulo post bello in Italia gerendo fatigaretur; nam *inæqualem utriusque sortem questus, sibi cum viris pugnam evenisse* dixit, *Macedoni cum mulieribus.* Ceterum regulos Thracum, quique alii ad res novandas opibus aut animis idonei videbantur, specie honoris, tamquam commilitones adversus Persas adscisceret, abduxit: capitaque ademit factionibus sine principibus nihil ausuris. Per Agrianos et Pæonas Macedoniam repetenti Illyriorum motus nuntiatur. Bardylis ex carbonario multarum in eo tractu nationum rex, etiam Macedoniæ gravis incubuerat; donec magno prœlio a Philippo victus, atque instaurato deinde bello fractis omnino viribus, in ditionem victoris concederet. Atque ille jam obierat, vita ad nonagesimum ætatis annum producta: ceterum filius ejus Clitus *opportunum recuperandæ libertatis tempus advenisse* dictitans, *dum asperrimarum gentium armis Ale-*

xander *trans Istrum attineretur* ; populares ad arma capienda impulit, inita societate cum Glaucia rege Illyriorum, qui Taulantii vocantur. Autariatæ alia natio iter facientes Macedonas aggressuri fuerant : sed Langarus Agrianorum rex, Alexandro fidus, petiit *ut sibi curam eam permitteret : sese domi eorum tantum negotii ipsis comparaturum, ut animum a vexandis Macedonibus ad sua tuenda conversuri essent.* Collaudatum donisque magnifice cultum juvenem dimisit rex ; etiam sororis Cynæ nuptias pollicitus, quam ex Illyria muliere susceptam Amyntæ in matrimonium dederat pater. Et Agrianus quidem promissam operam præstitit ; sed morbo correptum, ne pacta mercede frueretur, brevi consecuta mors prævenit. Ita cohibitis Autariatis sine certamine Pelium perventum est, Dessaretiæ oppidum, Eordaico flumini imminens. Speciem pugnam expetentium præbebant hostes, et velut manus conserturi extra præsidia sua ferociter procurrerant. Sed priusquam prœlium committi posset, refugerunt ; licet opportuna loca, silvisque et callibus impedita præcepissent. Fœdum ibi spectaculum Macedonum oculis objectum est. Tres pueri, totidemque puellæ cum tribus nigris arietibus confusa strage jacebant ; quos barbari sacrilego sacro diis suis immolaverant, quo pugnaturis audaciam inspirarent. Sed vindex numen scelestis mentibus pro virtute vecordiam injecit. Rex intra mœnia compulsos ducto exteriore muro intercludere statuerat ; cum postridie cum magnis Taulantiorum copiis Glaucias advenit. Ita spe capiendæ urbis abjecta, quomodo tuto discederet, cogitabat. Interim Philota cum jumentis castrensibus, et præsidio equitum fru-

mentatum misso, comperit *suos in discrimine versari*; quippe Glaucias colles campo circumdatos occupaverat, in occasionem gerendæ rei intentus. Igitur adversus oppidanorum eruptionem parte exercitus in castris relicta, cum ceteris copiis impigre profectus est; territisque Illyriis, suos recepit incolumes. Ceterum iter facturo maximum periculum imminebat. Hinc flumen, inde prærupti arduique colles viam coarctabant, relicto itinere, quod multis locis vix quaternos armatos caperet: montium jugis Clitus atque Glaucias sagittariorum et funditorum cohortes magnamque gravis armaturæ manum imposuerant. Alexander ducentis equitibus ante utrumque phalangis cornu collocatis, imperat *ut erigerent hastas; mox signo dato versus hostes tamquam impetum facturi, infestas protenderent; modo in dextrum, modo in sinistrum latus invicem conversi*. Suspensis eo commento hostibus, phalangem raptim progressam nunc in plures acies diducit, nunc divisam colligit; ad extremum cuneo facto, in læva Illyriorum præsidia strenue infert. Illi celeritate et peritia Macedonum in stuporem versi, desertis quos tenuerant montibus, versus urbem refugerunt. Pauci restiterant in edito colle, qua jam transierat Macedonum agmen: iis dejectis, Alexander duobus fere millibus Agrianorum sagittariorumque locum capit; phalangi, quam flumen transmittere jusserat, præsidio futurus. Ea re conspecta, universa hostium multitudo iter ad montes arripuit; eo consilio, ut transjecta gravi armatura, extremum agmen, in quo ipse rex transiturus erat, adorirentur. Ille nihil territus venientes fortiter excipit: simul phalanx sublato clamore, quasi iterum transmisso amne subsidio suis

suis itura, metum incussit hosti. Nam rex quæ evenerunt futura ratus, præceperat, ut in adversam ripam delati statim aciem instruerent, lævum cornu, quod a flumine hostibusque propius aberat, in speciem multitudinis quantum possent explicantes. Itaque cum universum exercitum incumbere sibi putarent Taulantii, paulisper retrocesserunt. Id spatium nactus Alexander, suos raptim ad flumen ducit: quo ubi ventum est, ipse inter primos transgreditur; et cum eos, qui agmen claudebant, reversus hostis urgeret, machinis dispositis quæ trans amnem missilia spargerent, eum submovit: simul qui jam ingressi flumen erant, e mediis aquis tela conjecere. Ita nemine desiderato ceterum iter quietum habuit. Triduum intercesserat: cum *hostes tanquam fugato Macedone metu vacuos, passim nullo ordine tendere, neque more militari vallum fossamve pro castris habere, neque vigilias et stationes obire* nuntiatur. Igitur assumptis sagittariis, Agrianisque, et ea Macedonum militum manu, quam Perdiccas et Cœnos ducebant, noctu superato flumine, celeriter ad eos contendit; reliquo exercitu sequi jusso, nec expectato eo, ne occasionem mora consumeret, levis armaturæ militem præmittit: mox ipse cum ceteris impetu facto semisomnos et inermes magna strage afficiunt, multos vivos capiunt, reliquos conjiciunt in fugam, et ad Taulantiorum usque montes persequuntur. Clitus in ea consternatione in oppidum Pelium se recepit; deinde sive munimentis urbis, sive suorum animis diffisus, incensa urbe, in Taulantios exulatum abiit.

CAP. XIII. Interea per universam Græciam diffusus rumor, *Alexandrum in Triballis cecidisse*, omnes Macedonicis opibus adversos in spem re-

rum novandarum erexit. Ea quoque in rebus humanis haud postrema calamitas est, quod utcumque levi auctori, quæ facta optamus, tam enixe creduntur, quasi veritati vim afferre possit pertinax et impatiens rationis opinio. Repertus est, qui *se inspiciente circumventum regem, et quo minus ambigeretur, se in ea pugna vulneratum esse* affirmaret: id pronis auribus acceptum vulgatumque, civitati Thebanorum extremæ calamitatis initium exstitit. Quippe eo nuntio exciti quidam exulum, quos a Philippo ejectos diximus, ducibus Phœnice et Prothyte, præfectos Macedonum, qui Cadmeam obtinebant, cum nulla doli suspicione extra arcem progressi essent, obtruncant: civibus ad speciosum liberandæ patriæ titulum strenue concurrentibus, præsidium obsident; et duplici vallo fossaque, ne commeatus aut auxilia submitti possent, circumdant. Legatis deinde supplicum habitu circum civitates Græciæ missis orabant, *ne deesse vellent indigne ereptam libertatem repetentibus.* Et Demosthenes quidem veteri in Macedonas odio Athenienses permovit, ut auxilia promte decernerent. Missa tamen non sunt, quia subito Alexandri adventu percussis expectanda fortunæ inclinatio videbatur. Demosthenes privatis copiis Thebanos adjuvit, magnumque armorum numerum gratis subministravit. Quibus perarmati qui Philippo adimente sua amiserant, Cadmeæ præsidiariis acriter institerunt. Peloponnesiorum haud invalida manus ad Isthmum convenerat. Ad quos cum Antipater, quem interim, dum abesset, Macedoniæ præfecerat rex, misisset petitum, *ne contra commune Græciæ decretum cum professis Alexandri hostibus consilia miscerent;* nihilominus Thebanorum oratores admiserunt. Cumque

vulgus militum misericordia permoveretur, dux eorum Astylus, Arcas genere, moras nectebat; non tam incepti difficultate territus, quam per avaritiam, ut a festinantibus et necessitate anxiis majus stipendium acciperet. Decem talenta poscebantur; ea cum Thebani non conficerent, a Macedonicæ factionis hominibus oblata sunt, ut quiesceret. Ita de Arcadum auxiliis Thebanorum spes in nihilum recidit. Alias tamen ex Peloponneso copias ne adversus Thebas militarent, pecunia Demosthenes avertit. Namque trecenta talenta a Persis accepisse dicebatur, queis ad facessendum Alexandro negotium uteretur. His ita nuntiatis, Alexander præter Eordæam et Elymiotin, rupesque Stymphæas et Paryæas rapit exercitum; septimoque post die quam a Pelio movisset, Pellenen Thessaliæ oppidum pervenit. Post sextum deinde diem in Bœotiam venit; mox Onchestum, sex circiter passuum millibus a Thebis distantem processit. Inter hæc Thebani majore animo quam consilio administratis rebus, omnium ignari agebant; necdum intra Pylas esse credebant Macedonum copias: ipsum vero regem adventare adeo fidem superabat, ut *potius alium Alexandrum Æropi filium exercitui præesse* contenderent. Rex ad fanum Iolai positis castris, quod ante Prœtidem portam est, pœnitentiæ eorum locum dare constituerat; cum illi, eruptione facta, in stationes Macedonum invecti, quosdam interficiunt, alios loco pellunt; donec ad ipsa jam castra suggressos emissa regis jussu levis armatura rejecit. Postero die ad portas, quibus in Atticam euntibus iter est, promoto exercitu, ut suis in arce conclusis præsto esset; adhuc cunctabatur, et si pœniteret erroris, veniam ostentabat. Sed quibus pax placebat, potentia exulum,

eorumque per quos revocati fuerant, opprimebantur: qui nulla spe salutis reliqua si Macedones urbe potirentur, patriæ ruinis obrui malebant, quam illius incolumitatem suo interitu emere: et ex Bœotarchis nonnullos in consilium traxerant. Quantaque hominum vecordia fuerit, vel hinc cognosci potest, quod Alexandro postulante, *ut defectionis auctores dederent, duobus capitibus omnem civitatis noxam expiaturi;* ipsi vicissim Philotam et Antipatrum principes amicorum regis deposcere sint ausi, et per præconem pronuntiare, *si qui cum magno rege et Thebanis Græcorum libertatem adversus tyrannum asserere vellent, eos apud Thebas perfugium habituros.* Nec tamen Alexandri imperio oppugnata urbs est; sed, ut Ptolemæus tradidit (nam quidam aliter narrant) Perdiccas, qui in ea castrorum parte curabat, quæ vallo hostium, quo Cadmeam incluserant, obversa erat, non expectato signo impetum in eos fecit: superatoque munimento manus cum hoste conserere cœpit; et Amyntam, qui cum sua cohorte juxta ipsum tendebat, ut idem auderet, exemplo permovit. Mox Alexander suis timens, cum tota copiarum mole adfuit, et *leviter armatis perrumpere, suisque auxilio ire* jussis, ipse cum reliquis pro vallo substitit. Acri conserto prœlio Perdiccas, dum interius vallum molitur, graviter saucius pugna effertur; et Cretensium sagittariorum multi, cum Eurybota duce suo cadunt. Thebani perculsis instant, et ad Alexandrum refugientes insequuntur. Ibi cum rex instructa phalange dispersos et turbatos hostium ordines invaderet; statim versa pugnæ fortuna, tanta Thebanorum trepidatio fuit; ut ne ad portas quidem, per quas in urbem se receperant, occludendas mente competerent: simul qui

Cadmeam tenebant, in subjectos arci vicos excurrerunt. Ita nobilissima Græciæ urbs intra eumdem diem oppugnata et capta est. Nullum in ea crudelitatis exemplum prætermissum constat: viros feminasque promiscua strages hausit; nec ab impuberum cæde temperatum est. Phocensium Platæensiumque et Orchomeniorum et Thespiensium ea infamia fuit; quibus olim, dum Thebana res valebat, vicinæ civitatis opulentia exitiosa fuerat: Macedones ultra fas belli non sævière. Tandem *ut cædibus abstineretur*, proclamatum est, cum jam sex hominum millia periissent: ceteris captis, ad triginta millia liberorum capitum venierunt. *Ex omni præda quadringenta et quadraginta talenta redacta fuisse* Clitarchus tradidit. Alii, *ex pretio captivorum id pecuniæ effectum*. Centum talenta, quæ Thebanis Thessali debebant, Alexander sociis accepto tulit. Pauci, quos bellum dissuasisse constabat, servitutem effugerunt: item sacerdotes, et quorum hospitio rex paterve ejus usus esset. Ex reliquis Timoclea nobilis facinoris mercedem, cum præsenti libertate, famam apud posteros tulit. Inter Thracas, qui Alexandro militabant, quidam equitum ductor post vim mulieri illatam, *ubi pretiosissima quæque occuluisset*, minitabundus interrogabat. Illa non tam opum quam pudoris damno mœsta, avaritiam barbari in occasionem vindictæ convertit: ostensoque puteo, in quem mundum suum conjecisse simulabat, hominem cupide eo despicientem subductis pedibus impulit; conjectisque desuper saxis, cum ex angusto profundoque loco ascensum frustra moliretur, obruit. Comprehensa a turmalibus occisi ad Alexandrum trahitur, ut interfecti ducis pœnas daret. Ibi interrogante rege, *quænam esset, et ob quod delictum*

adduceretur? intrepido vultu et voce, *Theagenis*, inquit, *soror sum: ejus, qui pro libertate Græciæ Thebanorum imperator occubuit. Injuriam meam ulta castitatis meæ prædonem interemi. Cui si meo supplicio parentari jubeas, scies honestæ mulieri post extortam pudicitiam spiritu nihil vilius esse, quem utcumque expellere festinaveris, sero moriar, pudori patriæque superstes.* Alexander cognita causa *Thracem jure cæsum* pronuntiavit; *neque sibi placere ingenuis mulieribus vim fieri:* collaudatamque *feminam, cum omnibus qui cognatione ipsam attingerent, liberam esse* jussit; *et quo quisque vellet discedendi* potestatem fecit. Pepercit et Pindari posteris, in honorem vatis, qui proavum regis Alexandrum carminibus suis inseruerat: ipsiusque domum cremari vetuit. Non enim præsentem tantum virtutem adamavit; verum etiam memoriam magnorum virorum reverentia, et progeniem illorum beneficiis prosecutus est. Nam et postea cum postremo prœlio Darium vicisset, Crotoniatis prædæ partem misit, quod Xerxis bello, ceteris Græcorum coloniis de Græcia desperantibus, Phayllo duce triremem unam ad Salaminem misissent: et Platæenses honore donisque affecit, quia majores eorum Græcis adversus Mardonium præliantibus agrum suum dono dederant.

Cap. XIV. Hanc Thebanorum cladem multa ostenta præcesserunt. Tribus ante mensibus quam Alexander advenisset, in fano Cereris, quæ *Thesmophoros* appellatur, conspecta est araneæ tela nigra; cum circa tempus Leuctricæ pugnæ, qua res Thebana ad summum felicitatis evecta fuit, candida comparuisset. Ad hæc sub adventum Macedonum sudantes in foro statuæ, eque

lacu apud Onchestum, tristis mugitus, et prodigioso sanguine fluens Dirce, terrere obstinatos poterant, nisi destinatos sorti suæ superbia perdidisset. Quippe majorum gloriam intuentes, a quorum moribus longe recesserant, et in disparibus artibus eamdem sibi fortunam polliciti, patriæ ruinam acceleraverunt; cum adversus triginta peditum, tria equitum millia, eumque veteranum et toties victorem exercitum, paulo plus decem armatorum millibus opponere non essent veriti. Ceterum Alexander urbe capta ad consilium sociorum retulit, *quomodo ea utendum videretur*. Erant inter eos Phocenses, multique ex Bœotis, quibus antiquissimæ cum Thebanis discordiæ gravibus sæpe damnis constiterant: neque dum Thebæ starent, aut odiis suis satisfactum, aut securitati prospectum rebantur. Horum auctoritas valuit, ut muri atque ædificia diruerentur; ager arbitrio regis inter victores divideretur. Ita nobilissimam urbem, non hominum modo clarissimorum, verum etiam Deorum natales asserentem sibi, e media Græcia una dies eripuit; postquam octingentos fere annos post oraculum de corvis, eosdem incolas habuisset. Olim enim pulsis a gente Thracum atque Pelasgorum Bœotis edita sors fuerat, *post quartam demum ætatem patrias sedes recepturi, considerent interim, quo loco corvos albos conspicati forent*. Ita cum ad Arnen Thessaliæ oppidum venissent, corvis conspectis, quos pueri gypso illeverant, ibi substiterunt. Diruta urbs est ad tibiæ cantum; quo modo sexagesimum ante annum Athenas Lysander deleverat. Templis tamen aliisque sacris ædificiis abstineri jussit Alexander, etiam ne quod per incuriam damnum iis daretur, sollicitus. Præter insitam in Deos venerationem

recens religio permoverat: quia militum quosdam Cabirorum fanum, quod ante urbem est, spoliare aggressos, subita tempestas fulminibus et flamma cœlesti consumserat. Relictæ sunt etiam effigies statuæque, Diis, vel hominibus virtute præcellentibus, per loca publica positæ. Proditumque est memoriæ, fuisse qui inter consternationem captæ direptæque urbis aurum in sinus aut amicula statuarum abdiderint; idque salvum repererint, cum vigesimo post anno Cassander Antipatri filius Thebas instauraret. Quod quidem non tam misericordia in profugos fecisse creditur, quam ut Alexandri, quem oderat, gloriam detrectaret. Quanquam autem veterem murorum ambitum urbi restituisset; neque mores antiquos, neque fortunam reddere potuit. Nunquam postea resurrexit, ut convalesceret: sed multis subinde calamitatibus vexata, vix tenuis oppidi speciem ad memoriam nostram retinuit. Pœnituisse postea ferunt Alexandrum, quod excisis Thebis velut alterum Græciæ oculum eruisset. Utique postquam Cliti cædem, et Macedonum ignaviam, expeditionem in penitiores Indos pertinaciter recusantium, *iram Liberi patris* interpretatus est, *ob afflictam patriam ejusmodi pœnas repetentis*. Et reperti sunt, qui ipsam regis mortem, non sine vindicta Bacchi, ab ebrietate et vino profectam crederent. His ita perpetratis, Athenas misit, nuntiatum *ut oratores, qui populum adversus Macedonas concitare non desinerent, traderentur; aut si illos amittere gravarentur, eadem contumaciæ præmia expectarent, quorum exemplum in Thebanorum calamitate conspicerent*. Ibi cum Phocion, cujus ob integritatem vitæ maxima ad populum auctoritas erat, *non irritandum adolescentis victorisque*

animum diceret, hortareturque eos, ad quos periculum maxime pertinebat, *ut*, *Lei et Erechtei filias imitari*, *spiritum pro patriæ salute profundere ne dubitarent*, Demosthenes, qui nominatim petebatur, surrexit, docuitque *falli Athenienses*, *si paucorum deditione periculo defungi posse crederent : callidos Macedonas eos exposcere*, *quorum vigilantiam atque virtutem maxime invisam suspectamque haberent. Amotis publicæ libertatis custodibus*, *in orbam indefensamque civitatem*, *tanquam lupos in oves canibus destitutas*, *impetum facturos esse.* Multa commiserat in Macedonas Demosthenes, ob quæ haud injuria nullum apud eos veniæ locum relictum arbitrabatur. Philippo occiso auctor extiterat, ut Pausaniæ sacellum extrueretur; apud pulvinaria Deûm supplicationes haberentur; aliaque ob insignem lætitiam decerni solita curarentur. Alexandrum alias *puerum*, alias prodigiosæ vecordiæ vocabulo *Margiten* appellaverat. Persico auro corruptus, omnium fere bellorum, quæ contra Alexandrum patremque ejus Philippum Græci depugnaverunt, fax atque concitor fuerat. Attalum, quo graviorem adversarium non habuerat Alexander, Atheniensium societatem pollicitus, ad bellum regi palam inferendum exstimulaverat. Neque civitas Atheniensium mediocriter deliquerat, detractis Philippi statuis, earumque materia in fœdos usus conversa : aliisque admissis, quæ vulgus imperitum et mobile, nulla futuri cura, ex arbitrio suasuque paucorum animose perpetrat. Sed nihil ex iis, quæ præfracte et contumaciter fecerant, æque commovit regem, quam in Thebanos humanitas, quos inter patriæ ruinam elapsos, contra ipsius edictum receperant; tantum ob eorum vicem doloris præ se fe-

recens religio permoverat: quia militum quosdam Cabirorum fanum, quod ante urbem est, spoliare aggressos, subita tempestas fulminibus et flamma cœlesti consumserat. Relictæ sunt etiam effigies statuæque, Diis, vel hominibus virtute præcellentibus, per loca publica positæ. Proditumque est memoriæ, fuisse qui inter consternationem captæ direptæque urbis aurum in sinus aut amicula statuarum abdiderint; idque salvum repererint, cum vigesimo post anno Cassander Antipatri filius Thebas instauraret. Quod quidem non tam misericordia in profugos fecisse creditur, quam ut Alexandri, quem oderat, gloriam detrectaret. Quanquam autem veterem murorum ambitum urbi restituisset; neque mores antiquos, neque fortunam reddere potuit. Nunquam postea resurrexit, ut convalesceret: sed multis subinde calamitatibus vexata, vix tenuis oppidi speciem ad memoriam nostram retinuit. Pœnituisse postea ferunt Alexandrum, quod excisis Thebis velut alterum Græciæ oculum eruisset. Utique postquam Cliti cædem, et Macedonum ignaviam, expeditionem in penitiores Indos pertinaciter recusantium, *iram Liberi patris* interpretatus est, *ob afflictam patriam ejusmodi pœnas repetentis*. Et reperti sunt, qui ipsam regis mortem, non sine vindicta Bacchi, ab ebrietate et vino profectam crederent. His ita perpetratis, Athenas misit, nuntiatum *ut oratores, qui populum adversus Macedonas concitare non desinerent, traderentur; aut si illos amittere gravarentur, eadem contumaciæ præmia expectarent, quorum exemplum in Thebanorum calamitate conspicerent*. Ibi cum Phocion, cujus ob integritatem vitæ maxima ad populum auctoritas erat, *non irritandum adolescentis victorisque*

animum diceret, hortareturque eos, ad quos periculum maxime pertinebat, *ut*, *Lei et Erechtei filias imitati*, *spiritum pro patriæ salute profundere ne dubitarent*, Demosthenes, qui nominatim petebatur, surrexit, docuitque *falli Athenienses*, *si paucorum deditione periculo defungi posse crederent : callidos Macedonas eos exposcere*, *quorum vigilantiam atque virtutem maxime invisam suspectamque haberent*. *Amotis publicæ libertatis custodibus*, *in orbem indefensamque civitatem*, *tanquam lupos in oves canibus destitutas*, *impetum facturos esse*. Multa commiserat in Macedonas Demosthenes, ob quæ haud injuria nullum apud eos veniæ locum relictum arbitrabatur. Philippo occiso auctor extiterat, ut Pausaniæ sacellum extrueretur; apud pulvinaria Deûm supplicationes haberentur; aliaque ob insignem lætitiam decerni solita curarentur. Alexandrum alias *puerum*, alias prodigiosæ vecordiæ vocabulo *Margiten* appellaverat. Persico auro corruptus, omnium fere bellorum, quæ contra Alexandrum patremque ejus Philippum Græci depugnaverunt, fax atque concitor fuerat. Attalum, quo graviorem adversarium non habuerat Alexander, Atheniensium societatem pollicitus, ad bellum regi palam inferendum exstimulaverat. Neque civitas Atheniensium mediocriter deliquerat, detractis Philippi statuis, earumque materia in fœdos usus conversa : aliisque admissis, quæ vulgus imperitum et mobile, nulla futuri cura, ex arbitrio suasuque paucorum animose perpetrat. Sed nihil ex iis, quæ præfracte et contumaciter fecerant, æque commovit regem, quam in Thebanos humanitas, quos inter patriæ ruinam elapsos, contra ipsius edictum receperant; tantum ob eorum vicem doloris præ se fe-

recens religio permoverat : quia militum quosdam Cabirorum fanum, quod ante urbem est, spoliare aggressos, subita tempestas fulminibus et flamma cœlesti consumserat. Relictæ sunt etiam effigies statuæque, Diis, vel hominibus virtute præcellentibus, per loca publica positæ. Proditumque est memoriæ, fuisse qui inter consternationem captæ direptæque urbis aurum in sinus aut amicula statuarum abdiderint; idque salvum repererint, cum vigesimo post anno Cassander Antipatri filius Thebas instauraret. Quod quidem non tam misericordia in profugos fecisse creditur, quam ut Alexandri, quem oderat, gloriam detrectaret. Quanquam autem veterem murorum ambitum urbi restituisset; neque mores antiquos, neque fortunam reddere potuit. Nunquam postea resurrexit, ut convalesceret; sed multis subinde calamitatibus vexata, vix tenuis oppidi speciem ad memoriam nostram retinuit. Pœnituisse postea ferunt Alexandrum, quod excisis Thebis velut alterum Græciæ oculum eruisset. Utique postquam Cliti cædem, et Macedonum ignaviam, expeditionem in penitiores Indos pertinaciter recusantium, *iram Liberi patris* interpretatus est, *ob afflictam patriam ejusmodi pœnas repetentis.* Et reperti sunt, qui [illegible] regis mortem, non sine vindicta [illegible] ebrietate et vino profectam [illegible] perpetratis, Athenas misit, [illegible] *tores, qui populum adversus* [illegible] *non desinerent, traderentur* [illegible] *gravarentur, eadem* [illegible] [illegible]

ſſe crederent [illegible]
orum vigilantiam [illegible]
ſam ſuſpectamque [illegible]
ratis cuſtodibus, in [illegible]
tatem, nunquam [illegible]
petum ſactitabant. [illegible] Multa commiſit in M[illegible]
[illegible] Demoſthenes, ob eum haud [illegible]
m apud eos veniæ locum [illegible] arbitrabatur.
hilippo occiſo auctor extiterat, ut Pauſaniæ
cellum extrueretur: apud pulvinaria Deûm ſup-
licationes haberentur; alia[illegible]que ob inſignem læ-
tiam decerni ſolita curarentur. Alexandrum
lias *puerum*, alias prodigioſæ vecordiæ voca-
ulo *Margiten* appellaverat. Perſico auro cor-
uptus, omnium fere bellorum, quæ contra Ale-
andrum patremque ejus Philippum Græci ſuſce-
paverunt, fax atque conciſor fuerat. Attalum
uo graviorem adverſarium [illegible] haberet Ale-
ander, Athenienſium [illegible] pollicitus e-
[illegible] regi [illegible]
[illegible]

rentes, ut etiam mysteriorum solemnia, quæ in honorem Liberi Patris præcipua religione quotannis celebrant, ob publicam mœstitiam intermitterent. Verum cupidine belli Persici condonare Græcis injurias suas, quam exequi malebat. Igitur cum Demades, qui Philippo quoque gratus acceptusque fuerat, preces civitatis ad eum detulisset, Atheniensibus indulsit; *ut Demosthene, Lycurgoque, et aliis quos depoposcerat retentis, unum Charidemum in exilium mitterent.* Ille ad Persas se contulit; magnoque ipsis usui fuit, donec ob libertatem linguæ Darii jussu interfectus est. Alii quoque non postremi nominis viri, odio regis urbe deserta, ad hostes illius profecti, multum negotii Macedonibus exhibuerunt. Post eum rerum impetum cursumque, nemo supererat in Græcia, qui aut viribus suis post Thebanos (quorum gravis armatura celebris olim fuerat) aut occupata Leucadia, munimentis confideret. Namque Leucadios situ oppidi, et proviso in longam obsidionem commeatu feroces, fame domuit; cum expugnatis quæ circa erant castellis, homines Leucadiam abire passus, adaucta per singulos dies multitudine, omnem eorum penum exhausisset. Igitur ex Peloponneso quoque legationes venerunt, gratulatum, quod confectis ex animi sententia barbaricis bellis, etiam Græcorum quorumdam insolentiam et temeritatem castigasset. Arcades, qui Thebanis auxilio futuri se commoverant, *duces, quorum instinctu ad eum furorem prolapsi essent, capitis se condemnavisse* exponebant. Elei *exulibus suis reditum concessisse, non ob aliud, nisi quod Alexandro caros accepissent.* Et Ætoli excusaverunt, *quod in tantis Græciæ turbis, ipsorum quoque gens novorum consiliorum expers non fuisset.*

Megarenses novi generis honore risum regi, quique circa eum erant, commoverant, referentes *ob studium et beneficia Alexandri in Græcos, Megarensis populi scito civitatem illi decretam esse:* donec intellecto *nemini ad eum diem, excepto Hercule, id honoris habitum*, lætus accepit. Ceteris respondit, *nihil sibi quiete et incolumitate Græciæ antiquius esse; modo in posterum novis rebus abstinerent: præteritorum veniam facile concedere.* Verum Spartanis maxime diffisus, Philiadæ liberos Messenen, unde pulsi fuerant, restituit: Pellenen Achæorum Chæroni tradidit: Sicyonem, aliaque Peloponnesi oppida per clientes suos habuit, qui consilia Lacedæmoniorum ex propinquo specularentur. Tot tantisque rebus perficiendis pauci menses suffecerunt: intra quos tam grave atque multiplex bellum leviore negotio confecit, quam alius paravisset. Ipse quidem eam victoriam celeritati se debere confessus, interroganti, *quonam maxime modo Græciam subegisset? nihil cunctando*, respondit.

LIBER SECUNDUS.

CAPUT I.

PERSARUM ea tempestate Darius rex erat, paulo ante Philippi necem evectus in id fastigium a Bagoa spadone; qui Ocho rege, et deinde filio ejus Arse, cum tota eorum domo extinctis, imperium, quod sibi vindicare non poterat, sui beneficii fecit, perennem sibi gratiam pollicitus apud eum, quem tanto munere devinxisset. Nec tamen indignus ea fortuna Darius apud populares habebatur, nam etiam a gente regia non alienus erat. Quippe Ostanes Ochi patruus Arsanen genuerat, Arsanes Codmannum. Sic enim vocabatur, dum privatus esset; sed in Cyri solium collocatus, more quodam Persarum, ejurato veteri nomine, Darius appellari voluit. Bello quoque spectatus, cæso ex provocatione hoste, cum adversus Cadusios bellum gereret Ochus, magnam virtutis opinionem pepererat. Hic a conditore regni Cyro decimus imperio Persarum præfuit. Nam Ochus Artaxerxem patrem; ille Darium exceperat. Huic Artaxerxes regnum reliquit, Xerxis filius. Xerxes Dario patri successit; qui Hystaspe genitus, post extinctum in Cambyse Cyri sanguinem, illustri septem Persarum conspiratione, imperium Magis extorsit. Sub his regibus per ducentos et triginta ferme annos res Persarum mira felicitate floruit: acribus initiis, dum rudis ad voluptates natio pro libertate, gloriaque, et opibus animose dimicabat. Procedente tempore, postquam præ-

nia virtutis adepti videbantur, ipsam posthabuere; non tam suis viribus tuti, quam fama potentiæ a majoribus partæ, usuque divitiarum, quibus haud paulo felicius contra Græcos, quam armis decertavere. Ad postremum itaque, cum adversus Alexandri vim auro parum proficeretur, omnique externa ope abscedente sibimet ipsis innitendum esset; animi deliciis et mollitie fracti effeminatique fortunæ ruentis impetum non sustinuerunt. Quippe industriam egestas acuit; affluentiam rerum luxus et inertia sequitur. Igitur audito fine Philippi, cujus fortuna et apparatibus exterriti fuerant, metu soluti, Alexandri adolescentiam despiciebant; contentum fore arbitrati, si securo Pellæ obambulare liceret. Verum cum de bellis ipsius victoriisque alia super alia nuntiarentur; contemtum juvenem hactenus impensius formidantes, summa cura, ut in bellum atrox atque diuturnum, auxilia comparabant. Et quoniam superiorum præliorum experimentis imparem Asiaticum militem Europæo didicerant, missis in Græciam conquisitoribus, ad quinquaginta millia egregiæ juventutis mercede conduxerunt. His copiis Memnon Rhodius prætor datus est; qui multis ante bellis fidem virtutemque suam Persis abunde probaverat. Is ad occupandam Cyzicum missus, citatis itineribus, per Phrygiam, qua Troadi committitur, ad Idam montem pervenit, ipso nomine naturam situs sui præferentem. Nam condensa arboribus loca *Idas* antiqui dixere. Exurgit iste celsiore cacumine, quam ceteri ad Hellespontum montes. In medio specum habet religioso horrore famam in fabulis nactum, ut *ibi Dearum formas arbiter Trojanus spectasse* prædicetur, cum imperio patris expositus, in Ida monte adolevisset. Eadem Idæo-

rum Dactylorum patria esse fertur, qui primi, Magna Matre docente, ambiguum ferri usum, neque minus utile necessitatis laborisque solatium, quam acerrimum furoris instrumentum, invexerint vitæ. Illud etiam admiratione dignum proditur, quod circa canis exortum, ventis depressiora turbantibus in summo Idæi jugi cacumine quietus aër est: quodque *multa adhuc nocte terris incubante*, *solem* aiunt *conspici*, *non globi figura: sed in amplissimam latitudinem sparsum, et velut diversis ignium agminibus utrumque montis latus amplexum*, *coire paulatim, et propinquante jam luce jugero paulo majus spatium implere*, *pauloque post in solitum orbem collectum destinatum iter percurrere.* Credo per aërem nocturno gelu adstrictum, nullisque ventorum flatibus disjectum, solis orientis, adhuc imperfecta imagine late sparsa, fallax oculis miraculum apparere; donec eo paulatim vi caloris absumpto dissipatoque, liber ad ipsum sideris orbem aspectus permittatur. Nam sereno liquidoque cœlo radii transmittuntur: ubi coactus aër est, sistit exceptos, et tanquam in speculum incidentes cum incremento splendoris diffundit. Sub Idæ radicibus Cyzicenus ager in Propontidem excurrit: ipsum oppidum in mediocri insula situm gemino ponte continenti adnectitur. Sed id opus paulo post Alexander molitus est: sub Memnonis expeditionem navibus commeabatur. Qui cum Cyzicenos improviso impetu nequidquam terruisset, muros gnaviter tuentibus oppidanis, eorum regionem hostiliter populatus, magnam inde prædam coëgit. Nec a Macedonum ducibus cessabatur: Parmenio Grynium Æolidis oppidum expugnat, incolas servituti addicit. Deinde Caicum amnem transgressus, Pitanen adoritur, ur-

bem opulentam, et duplici portu accipiendis ab Europa copiis opportunam. Sed propero adventu Memnonis statim soluta obsidio est. Calas deinde, qui cum modicis Macedonum atque mercenariorum copiis in Troade res gerebat, cum Persis prœlio certavit: et impar hostium multitudini in Rhœteum se recepit.

CAP. II. Interea Alexander constitutis in Græcia rebus, in Macedoniam reversus, *quæ tantam belli molem aggressuro cavenda vel administranda essent*, cum amicis deliberabat. Antipater ac Parmenio ætate et dignitate præcipui obtestabantur, *ne in uno corpore totius imperii salutem fortunæ insidiis exponeret: quin prius operam daret liberis; et incolumitate patriæ firmata, ita demum de incremento ejus cogitaret.* Quippe præter Alexandrum nemo ex Philippi sanguine dignus imperio supererat, Cleopatræ sobole per Olympiadem intercepta: Aridæus sordibus materni generis, et turbata mente Macedoniam dedecere putabatur. Verum ille quietis impatiens, nihil nisi bellum, et ex victoria gloriam assidua cogitatione volvebat. Igitur, *Vos quidem*, inquit, *ut probos et amantes patriæ viros decet, de commodis adversisque illius haud sine causa solliciti estis. Arduum enim, quis neget? opus ordimur, quod semel temere cœptum, si eventus arguat, sera pœnitentia nequaquam emendaverit. Nam antequam vela solvamus, navigare velimus an quiescere, nostra consultatio est: cum ventis fluctibusque nos crediderimus, in ipsorum arbitrio omnis noster cursus erit. Itaque non moleste fero vestram opinionem a sententia mea dissidere; quin potius simplicitatem laudo, vosque precor, ut in iis etiam, de quibus porro referetur, eodem instituto utamini. Amici regum,*

si qui eo nomine digni sunt, non tam gratiam eorum, quam utilitatem atque decus in consilio habent. Qui aliter fieri censet, quam ipse facturus erat, non instruit consultorem, sed decipit. Ceterum ut et vobis consilii mei ratio pateat; certum habeo, nihil minus convenire rebus meis, quam dilationem. Omni quæ circa Macedoniam colit barbarie pacata, extinctisque Græcorum motibus, fortissimum florentissimumque exercitum otio et desidia dilabi patimur: an potius in opulentissimas Asiæ regiones inducimus, olim possessionem ejus spe complexum, et præmia laborum, quos diu sub patre meo, deinde nobis imperantibus tertium jam annum exhausit, ex Persarum spoliis expetentem? Novum adhuc imperium Darii est, et interfecto Bagoa, cujus beneficio regnat, crudelitatis et ingratitudinis suspicionem apud suos incurrit: quæ res optimos eorum qui parent, odio adversus imperantes implent, et ad obsequia segniores, aut etiam præfractos reddunt. Numquid sedebimus, dum auctoritas ejus confirmetur; et rebus domi per otium compositis, ultro bellum in Macedoniam transferat? Multa celeritatis præmia sunt, quæ nobis cessantibus ad hostem pertinebunt. Magnum in ejusmodi negotiis momentum post se trahit prima animorum inclinatio: at illa semper occupanti parata est. Quippe nemo cunctanter appetit fortioris gratiam: porro fortior habetur, qui infert bellum, quam qui excipit. Quanto autem existimationis nostræ periculo fallemus spem eorum, qui adolescentibus nobis eum honorem deferendum judicaverunt, quem maximus imperator, pater meus, post tot virtutis experimenta paulo ante obitum obtinuit? Non enim ideo Græcorum concilium imperium nobis decrevit, ut in Macedonia desides, et ignavis voluptatibus

tatibus addicti, injurias olim et nuper Græco nomini illatas negligeremus; sed ut eorum, quæ per summam superbiam improbe et petulanter in nos commiserunt, pœnas penderent. Quid dicam de iis Græcorum nationibus, quas late per Asiam diffusas impotentium barbarorum intoleranda servitus premit? Equidem quibus nuper precibus, quibusque argumentis causam eorum Delius Ephesius egerit, cum ipsi memineritis, non repetam. Id sane constat, eos omnes, ut primum signa nostra conspexerint, protinus ad nos esse transituros, et pro liberatoribus assertoribusque suis adversus graves iniquosque dominos quodlibet periculum impigre suscepturos. Quanquam quid nostri pariter hostiumque obliti auxilia circumspicimus adversus gentes, quas etiam paulo lentius vicisse a pudore, quam gloriæ propius abfuerit? Patrum ævo in Asiam profectis Lacedæmoniorum paucis ingentes hostium exercitus frustra restiterunt: Phrygiam, Lydiam, Paphlagoniam, agi ferrique passi; aut quoties vetare voluerunt, ad hostium satietatem cæsi sunt: donec a suis revocatus Agesilaus, ob exortos in Græcia tumultus, trepidantibus et consilii incertis animi ex tanto terrore recipiendi spatium concederet. Paucis ante istum annis vix decem Græcorum millia, sine ducibus, sine commeatu, ex intimis Persici imperii partibus, per tot infestas nationes iter in patriam ferro aperuerunt; cum eos persequeretur universus regis exercitus, quo modo cum Cyro fratre de regno dimicaverat, victorque extiterat: quem illi quidem ubicumque congressum fuderunt fugaveruntque. Nos igitur, quibus universa Græcia tot victoriis edomita paret, qui eorum fortissimos aut in acie cecidimus, aut habemus in castris; timebimus scilicet Asiam, quam eorum quos vicimus pauci

pudendis cladibus affecerunt? Aliis deinde in eamdem sententiam adjectis, adeo permovit animos, ut omnibus assentientibus etiam Parmenio, qui maxime bellum differri voluerat, maxime accelerandum censeret, ultroque jam Alexandrum hortaretur. Itaque omni cura ad maturandam profectionem conversa, ad Dium Macedoniæ urbem Jovi Olympio sacrum fecit, institutum ab Archelao, qui post Perdiccam Alexandri filium regnavit. Musis quoque ludos scenicos fecit, per novem dies, pro numero Dearum. Post hæc convivium summa magnificentia celebratum est; tabernaculo, quod centum lectos caperet, adornato. Ibi cum amicis ducibusque, et civitatum legatis accubuit. Per exercitum quoque victimas dividi jussit, aliaque præberi, quibus destinatus hilaritati dies festivis epulis, et faustis instantis belli ominibus transigeretur.

CAP. III. Vere novo contractis undique copiis in Asiam transjecit; exercitum robore quam numero validiorem ducens. Triginta peditum millia Parmenio ducebat: quorum Macedones tredecim expleverant; quinque erant mercede militantium; ceteram multitudinem socii fœderatique miserant. Has copias Illyrii Thracesque et Triballi, ad quinque hominum millia sequebantur; additis mille Agrianorum sagittariis. Equitatum Macedonum mille octingentorum Philotas ducebat; et totidem ex Thessalia Calas: a reliqua Græcia sexcenti omnino equites venerunt, quibus Erigyium præposuit: agmen ducebat Cassander cum nongentis Thracum atque Pæonum antecursoribus. Hunc exercitum, non ultra quam in triginta dies proviso commeatu, infinitis barbarorum copiis opponere non dubitavit; virtute suorum fretus, qui vincendo senes facti, robore

animorum armorumque usu cuilibet multitudini hostium insuperabiles erant. Antipatro, quem cum duodecim millibus peditum, et mille quingentis equitibus Macedoniæ Græciæque rebus præfecerat, injunctum, ut continuos in Europa delectus ageret, quibus adversus præliorum fatisque detrimenta exercitus subinde novaretur. Hoc unum sibi exceperat, cum cetera amicis largiretur. Quidquid enim salva majestate regni abesse poterat, priusquam naves conscenderet, inter suos distribuit. Perdiccas prædium quod dabatur non accepit, interrogato rege, *quid tandem sibi ipsi reliqui faceret?* atque illo subjiciente, *spes: earumdem ergo*, inquit, *et nos participes erimus; qui tuis auspiciis militamus.* Pauci hunc secuti sunt: per ceteros non stetit; quin interrogatus, *ubi thesauri ipsius essent?* vere responderet, *apud amicos*. Sane de summa rerum alea jacta, non absurde collocasse videtur opes quas habebat: quippe aut victor multo majores adepturus erat; aut si victus esset, istas quoque amissurus. Atque interim alacrioribus ministris utebatur. Neque multum abscedebat præsentibus necessitatibus, cum agros et prædia, et reditus, quorum dies multo post venturi erant, donaret: pecunia in belli usum seposita, cujus quanto minor copia erat, diligentius administrabatur. Quippe Philippo interfecto, minus sexaginta talentis pecuniæ signatæ, paucaque ex auro et argento pocula in thesauris ejus reperta sunt: cum æris alieni quingenta fermo talenta relinqueret. Quanquam enim iste rem Macedonicam insignibus incrementis auxisset, auri quoque metallis apud Crenidas (ipse Philippos appellavit) ita excultis, ut inde mille talenta annui proventus cogerentur; continuis bellis, neque minus largitio-

nibus, ærarium exhauserat. Macedoniæ etiam instaurandæ ornandæque magnos sumtus fecerat, cum pauperrimam accepisset. Ipsum inter initia regni tenuem fuisse, et cum ex quinquaginta drachmis auri poculum haberet, id cubitum euntem capiti subjecisse plerique meminerant. Hujus ergo filius bello lacessivit regem Persarum, cui somnum capienti quinque talentorum auri millia pro cervicali, tria argenti pro scabello, sub capite pedibusque lectuli, peculiaribus cubiculis servabantur: quanquam ad paternum æs alienum octingenta insuper talenta, quæ ipse mutuo sumserat, adjecisset. Ex quibus vix decima portio supererat. Solvisse autem dicitur Timotheo tibiis concinente, summaque militum alacritate, opes barbarorum, quos oppugnatum irent, certa fiducia sibi destinantium. Hoc modo per lacum, quem a vicini montis nomine *Cercinitem* vocant, ubi classem habebat, in Strymonem invectus; Amphipolin, et deinde ad ostia Strymonis processit: quo trajecto, præter montem Pangæum, viam ingressus est, quæ Abderam et Maroneam ducit. Nam in litore iter facere instituerat, ut navibus suis, quæ juxta ducebantur, præsidio esset, si Persæ forte occurrissent; quippe isti tum etiam maris imperium obtinebant. Ipsi enim modica classis; at apud hostes Cypriæ Phœniciæque naves, assuetique maritimis rebus classiarii, et exercitatissimi remiges erant. Nam Macedonia, nuper tentato maris imperio, nondum abundabat navibus; et a sociis maligne præbebantur. Etiam Athenienses, cum ab ipsis triremes peterentur, tantum XX miserunt: suggerentibus eorum oratoribus, *periculum esse, ne classe accepta contra eos, qui misissent, uteretur.* Ex iis locis ad Hebrum fluvium contendit: quo

haud difficulter transmisso, in Pæticam Thraciæ regionem pervenit: inde superato amne quem *Melanem* appellant, vigesimo postquam a domo profectus fuerat die, Seston attigit in extremis continentis finibus Hellesponto imminentem, qua angustis fluctibus insinuatum mare Asiam ab Europa dirimit. Quippe Macedonia Thraciam conjunctam habet; quæ procurrens in ortum duobus capitibus Asiam tangeret, nisi intercedente pelago submoveretur: dextra Hellespontus arcet; ulterius Bosporus, quem Thracium appellant, Byzantium a Chalcedone separat. Inter has angustias intercepta Propontis jam laxiore spatio juxta Bithyniam et Ponticas regiones diffunditur. Infra Bithyniam Mysia est; deinde Phrygia, Phrygiamque contingens Lydia, longius a mari remotæ. Interius spatiosas regiones celebratæ fecunditatis et opulentiæ gentes habitant. Litora, quæ Thraciæ Græciæque obversa sunt, Hellespontii; deinde Troës colunt, calamitatibus inclyti. Infra hos Æolis et Ionia per longa litorum spatia Lydiæ prætenduntur. Caria deinde cum adnexa Doride, magna ex parte mari circumfusa, non minus amplo tractu introrsum recedit. His terris nobilissimæ insulæ adjacent: Lesbus Æolica, Chius et Samus Ioniæ, et Dorica Rhodus, aliæque multæ, quarum nomina Græcorum monumentis inclaruerunt. Nam antiquis temporibus omnem hanc oram Græcia frequentibus coloniis insederat: quæ tum quoque manebant; sed Persarum regi satrapisque subjectæ, priscam gentis libertatem barbarica servitute mutaverant. Alexander ubi Seston pervenit maximam copiarum partem Parmenione duce, Abydum in adverso litore sitam petere jubet, attributis ad hoc centum sexaginta triremibus, multisque onerariis;

Cyprius dono dedit; Rhodii balteum, quem incomparabili industria conspicuum Helicon fecerat, egregius inter priscos artifices. Neque pœnitet talia memorare, quæ veteribus scriptoribus digna relatu videbantur; et alioqui magnorum regum dicta factaque, etiam quæ leviora haberi solent, non sine fructu aut voluptate recoluntur. Certe arma Alexandri sequens ætas diu venerata est: quibus adeo pepercit vetustas, ut ex Romanis imperatoribus alius post subacta Pontica regna chlamyde illius triumphum suum ornaret; alius thoracem Alexandri indutus percurreret pontem, quem æmulatione Darii Xerxisque in pelago struxerat. Post hæc Alexander a Minervæ fano digressus Arisben processit, ubi castra habebant Macedones qui cum Parmenione transierant. Postero die præter Percoten et Lampsacon ad Practium flumen contendit; quod ex Idæis montibus ortum, Lampsacenum Abydenumque agrum interfluit, deinde paulisper ad Septemtrionem flexum, in Propontidem exit. Inde Hermotum prætergressus rex ad Colonas duxit, in mediterraneis Lampsacenorum situm oppidum. Omnibus istis in deditionem acceptis (nam et Lampsacenis ignoverat) Panegorum misit, qui Priapenorum urbem, quam incolæ dedebant, reciperet: Amyntas Arrabæi filius cum quatuor antecursorum turmis, una Apolloniatum, quam Socrates ducebat, speculatum ire jussus est; quippe hostes in propinquo versabantur, summa sollicitudine curaque bellum instruentes. Inter eos rei militaris peritia longe eminebat Memnon. Is magnopere suadebat, *ut retrocedentes, omne quod usui hostibus esse posset, longe lateque corrumperent: quidquid in campo herbidum esset, equitatu conculcarent: vicos urbesque incenderent,*

rent, nihil præter nudum solum relicturi. Vix unius mensis commeatu instructum venisse Macedonem, deinceps rapto victurum. Ea copia si eripiatur, brevi recessurum esse. Ita parvo impendio toti Asiæ salutem quæri. Triste id quidem: sed in omni negotio, ubi periculum immineat, id spectare prudentes, ut quam minimo damno defungantur. Ita medicos si correpta parte corporis morbum in ceteras transjici videant, unius membri jactura pro reliqui corporis incolumitate pacisci. Neque id sine exemplo facturos Persas. Sic olim Darium regem ipsas illas regiones urbesque vastavisse, ne Scythis isthac transituris receptus esset. At si prælio contenderent, de summa rerum aleam jaci Pulsis semel Persis, omnem eam oram Alexandri fore: victores nihil amplius habituros. Neque Hercule parvum discrimen impendere ob vim Macedoniæ phalangis, cui suum peditatum, quanquam numero superiorem, frustra opposituri essent. Ipsius deinde regis præsentiam haud parum valere ad victoriam; stimulari milites spe, pudore, gloria, in conspectu imperatoris dimicantes: quæ omnia haberent Macedones; ipsis abesse Darium. Neminem ambigere, quin bellum in aliena terra gerere præstet, quam in sua: id commodum adepturos, si consilium suum secuti de invadenda Macedonia cogitarent. Nulli ceterorum ducum grata oratio fuit. *Id fortasse Memnoni Rhodio probari posse, cui expediat bellum trahi, quo diutius honoribus, stipendiisque regiis perfrueretur; Persis commissos fidei suæ populos prodere pudendum videri: neque apud regem excusari posse, qui longe aliam belli gerendi rationem præscripsisset.* Quippe Darius audito Alexandrum ex Macedonia movisse, literas ad præfectos suos miserat, imperans ut *insanientem Phi-*

lippi adolescentulum puerili verbere ætatis et conditionis admonitum, deinde purpurea veste indutum, quamprimùm sibi vinctum adducerent: naves ipsius una cum nautis mari demergerent: milites omnes ad ultima maris Erythræi loca deportarent. Adeo præ superbia futuri securus, et ignarus sortis suæ omnem humanæ imbecillitatis sensum exuerat, *consanguineum Deum* se ferens, magis quod potentia nón dispar ipsis videretur; quam ob veterem fabulam, qua Persarum reges a Perseo Jovis filio nomen atque genus traxisse ferebatur. Eodem fastu plenam epistolam ad Athenienses paulo ante scribi jusserat, addideratque, *quando Macedonis amicitiam prætulissent, a se deinceps aurum ne peterent, non enim missurum esse, etiam rogantibus.*

CAP. V. At Alexander cum inter progrediendum agrum a rege Persarum Memnoni dono datum attigisset, *maleficio abstineri* jubet, *colonisque et fructibus parci*: callido commento suspectum facturus hominem industrium, et quem ex omnibus hostium ducibus unum non contemneret; si in suas partes transducere nequivisset. Cumque *lenitatem regis* admirati quidam, *acerrimum callidissimumque Macedonum hostem, quamprimùm in potestatem redactus esset, interficiendum, atque interim quibus posset cladibus vexandum esse* dicerent: *quin*, inquit, *potius beneficiis supplantamus hominem, et amicum ex inimico facimus, eadem virtute et solertia pro nobis staturum.* Ventum erat in campos Adrasteæ, per quos Granicus amnis præcipiti cursu volvitur. Ibi quidam ex speculatoribus, quos cum Hegelocho præmiserat, reversi nuntiant; *Persas instructis ad prælium ordinibus in ulteriore ripa consistere.* Paulisper commoratus, dum de tran-

situ consilium caperet, *duces convocari* jubet. Plerisque *præcipitis et irriti conatus* videbatur, *fluvium profundum perrumpere, ripam sua natura arduam atque impeditam obtinentibus tot equitum peditumque millibus.* Nec deerant qui ingererent *Dæsium mensem* (is enim agebatur Junio respondens) *infaustum res gerentibus apud Macedonas haberi.* De periculo non anxius, superstitionem haud contemsit: gnarus quantum in rudibus animis valeret etiam vanæ religionis opinio. Igitur edixit, ut repetito prioris mensis nomine, pro Dæsio alter Artemisius haberetur. Et quò efficacius confirmarentur attonitæ mentes, Aristandrum (nam is forte pro transitu sacrificabat) secretò moneri jubet, *ut excepturam exta manum inscriberet medicamento, literis inversis, quas impositum jecur recenti adhuc calore attraheret, rectasque exprimeret.* Iis significabatur, *Alexandro victoriam concedere Deos.* Vulgatum id miraculum tanta futuri spe omnes implevit, ut *post hæc tam certa cælestis favoris pignora nihil dubitandum* conclamarent. Ita in maximam bene gerendæ rei fiduciam astu inducti, victoriam quia suam esse arbitrabantur, rapuerunt. Rex impetu animorum utendum ratus quanquam monente Parmenione, *ut saltem proximam lucem operiretur* (jam enim major diei pars effluxerat) statim transduxit copias, Parmenionis sollicitudinem joco prosecutus; *erubescendum Hellesponto fore, si illo superato rivum hunc transire cunctarentur.* Tredecim equitum turmæ cum ipso rege per obluctantes undas vix enisæ, priusquam stabile certumque solum attigissent, aut ordines inter transeundum luxatos instaurassent; circumfuso Persarum equitatu urgebantur. Quippe cum repudiato Memnonis consilio pugnare placuisset

tuaginta quinque equites ceciderant Igitur ut ostenderet omnibus in utraque fortuna apud se virtuti præmium fore; superstites Persarum spoliis ditat: occisorum corpora cum armis ceteroque cultu magnifice sepelit: parentibus eorum liberisque vacationem munerum concedit. Vulneratorum etiam cura ambitiose acta est; cum ipse rex obeundo tentoria et inspiciendo singulos sollicitudinem suam pro gregariis etiam militibus ostentaret, ac gravem cujusque casum munificentia laudibusque aut promissis solaretur. Quæ comitas in omnia deinceps pericula fidissimos ei præstitit: nec quisquam recusavit spiritum pro eo rege profundere, qui neque vitam suorum inopem, neque mortem inhonoratam pateretur. Insignis præ ceteris honor fuit viginti quinque equitum ex turma amicorum; quos primo statim congressu ex iniquo loco pugnantes multitudo Persarum oppresserat. Nam Lysippo, a quo uno, propter hominis peritiam, in ære fingi voluerat, imperavit, ut equestres ipsis statuas faceret: quas apud Dion Macedoniæ oppidum collocatas post longam ætatem abolito Macedonum regno, Q. Metellus Romam transtulit. Primum hujus victoriæ decus penes ipsum regem fuit. Aciem optime instruxerat, observataque loci natura, obliquos per flumen ordines duxerat, ne statim, cum ex aqua evasisssent, a Persis invaderentur. Turbatos deinde, territosque excitavit, hortatus *ut saltem semel adhuc strenue adorirentur hostes.* Neque minus manu fortiter usus erat, multos lancea, alios ense confecerat: primique ex hostibus fugam arripuerunt, qui contra ipsum constiterant. Consilium quoque ipsius audaci specie, plus tamen rationis, quam temeritatis habuit. Pugnaturos adversus hostem novum, numeroque

longe superiorem, etiam desperatione armare voluerat, ut præcisam objectu fluminis fugam conspicati omnem salutis spem in victoria collocarent. Thessalorum etiam, nam id robur equitatus erat, insignis eo die opera exstitit. Neque ceteri officio suo defuerunt: præsertim equites, nam equestri potissimum prælio transacta res est; pedites e vestigio cesserunt. Ceterum Alexander Persarum etiam nobilissimos sepulturæ tradidit; et quotquot ex Græcis mercenariis hostibus merentes ceciderant: qui autem eorum vivi in potestatem redacti fuerant, *eos per Macedoniam in ergastula distribui* jussit, *quod contra commune Græcorum decretum, pro barbarorum dominatione adversus patriam pugnavissent.* Thebanos tamen dimisit, qui excisa urbe, ademtis agris necessitate magis quam sponte peccassent. Jam enim tot illorum calamitatibus expleta odia misericordiæ locum fecerant. Post hæc de manubiis trecentos clypeos selegit, qui Minervæ Atheniensi dedicarentur, superbo cum titulo: *Alexandrum Philippi F. Græcosque, exceptis Lacedæmoniis, de barbaris Asiam incolentibus suspendisse.* Id eo fecerat, ut communicata victoriæ laude Græcis ad ceteras belli necessitates obsequentioribus uteretur: simul Lacedæmoniorum contumaciam traducebat, qui seorsum initis consiliis a cetero Græciæ corpore abrupti, tantique decoris expertes mansissent. Neque matris, quam eximia pietate semper coluit, oblitus, pocula, purpuram, aliaque id genus pretiosa spolia, paucis demtis, ad illam transmisit.

CAP. VI. Post hoc prælium denuo ad Ilium profectus Alexander, Deæ gratias egit, quæ gravissimi belli discrimen aditurum, armis et ominibus juvisset. Quippe superiori tempore, cum

statim post transmissum Hellespontum eò contendisset, uti supra retulimus, ante fanum Minervæ statuam equestrem humi prostratam vidit, Ariobarzanis ora referentem, qui Phrygiæ quondam satrapa fuerat. Idque omen interpretatus Aristander *illustrem ex equestri pugna victoriam* promiserat Alexandro, *maxime, si haud procul Phrygia dimicaretur : ipsius etiam dextra nobilem hostium ducem casurum*. Neque fefellit spem vatis eventus prælii, stratusque regis ense Spithridates prædictionis fidem implevit. Igitur et templum donariis exquisite coluit; et Ilio, quod tum haud multum supra modici pagi speciem eminebat, nomen urbis addidit : utque id cum dignitate tueretur, reliquit qui instaurandæ ejus ampliandæque curam agerent ; liberamque et immunem esse jussit. Cumque delubrum Deæ pro religione loci nimis angustum neglectumque videret; eximium illi templum exstruere postea statuit. Sed hoc aliaque magnifica meditantem fatum occupavit : neque successores executi sunt. Ceterum illa victoria totam Asiam bis Taurum et Euphraten aperuit regi. Attoniti insperata clade, non copiis modo, sed et ducibus amissis, nullam præterquam in clementia victoris spem habebant; eamque festinata deditione certatim promereri satagebant. Phrygiam Arsites voluntario exitu vacuam fecerat; ei Calas Thessalorum ductor præponitur. Ex montanis quoque locis plerique descenderunt seque et sua dedentes Alexandro. Eos in fidem acceptos domum remisit : Zelitisque ignovit, quos a Persis coactos adversus ipsum militasse cognoverat. Tributum omnibus impositum est, quod Dario pendere consuevissent : idque postea constanter servavit, cum ceteras Asiæ regiones subigeret. Omne pe-

regrinum imperium invidiæ subjectum esse noverat, etiam cum domestico mitius est; at si vetera subditorum onera novis cumulentur, intolerandum haberi. Igitur monenti cuidam *longe plus tributorum vectigaliumque ex tanto imperio redigi posse*; respondit, *etiam olitorem se odisse, qui radicitus exscinderet olera, quæ carpere debuisset*. Dascyleum præsidio Persarum teneri audiverat. Eò Parmenionem misit, quem oppidani statim receperunt; cum audito Macedonum adventu, Persæ excessissent. Ipse Sardes processit, caput omnium quæ præfectis oræ maritimæ Persarum reges parere jusserant. Jamque haud amplius septuaginta stadiis ab urbe aberat; cum ad eum Mithrenes venit, cui tutelam arcis Sardianæ Darius crediderat, cum principibus Sardianorum, urbem arcemque, et pecuniam quæ in ea custodiebatur, tradituri. Quibus benigne exceptis ad Hermum fluvium progreditur, viginti fere stadiis ab urbe distantem. Ibi castris positis Amyntam Andromenis filium ad recipiendam arcem præmittit. Ea præcelso loco sita, difficili undequaque aditu, adversus quamcumque vim teneri potuerat, etiam si murus, qui triplici munimento illam circumibat, abfuisset. Ergo felicitati suæ gratulatus, quod amplissimas res animo volventem, arx munitissima longa obsidione non implicasset; Jovi Olympio templum ibi ponere decrevit. Cumque sollicite circumspiceret, quinam locus accipiendæ ædi maxime opportunus foret, confestim exorta vehemens tempestas multo imbre partem arcis perfudit, ubi vetus Lydorum regia fuerat. Eam itaque sedem nutu Deorum destinari credens, *templum ibi constitui* jussit. Arci deinde Pausaniam ex amicorum cohorte præponit; attributis Argivorum auxiliis;

ceteras sociorum copias cum Cala et Alexandro Æropi filio in Memnonis præfecturam immittit. Vectigalibus tributisque colligendis Niciam quemdam præficit; Asandrum Philotæ filium Lydiæ, quibus finibus Spithridates tenuisset. Dati ad id equites cum expeditis cohortibus, quot in præsentia suffecturi putabantur. Lydos omnes suis legibus libere uti permisit: et quia Sardianos Dianæ, quam *Coloënen* vocant, cultui deditos cognoverat, illius templo jus asyli gratificatus est. Mithrenen honorifice secum habuit, ut ejus exemplo et alios ad proditionem illiceret: procedente tempore et Armeniam homini regendam commisit. Ceterum repertis in arce libellis, in quibus inter cetera perscriptæ erant largitiones, ob bellum Macedonibus in Græcia conflandum a satrapis factæ, cognovit Demosthenem eam ob causam magnum auri pondus accepisse; cujus etiam epistolæ ibi servabantur. Sed quia pace cum Atheniensibus inita transacta res erat, nihil ea de re palam conquestus est; ceterum intentiore cura agitandum censuit, quomodo adversus efficacem viri eloquentiam Athenæ in officio continerentur, sua defectione universam Græciam in partes tracturæ. Nemo occurrebat Phocione dignior, cujus mira innocentia, et ob constantiam virtutis honorata paupertas erat. Eum ergo, primum ob usum, deinde ut hominis magnanimitatem multis experimentis cognovit, admiratione virtutis ita coluit, ut cum post eversum Darii imperium animo elatus neminem jam salute dignaretur, ad quem scribebat; eximium eum honorem duobus tantum, Antipatro et Phocioni habuerit. Constat huic aliquando centum talenta dono misisse regem: deinde optionem fecisse inter quatuor haud ignobiles Asiæ urbes unam

eligendi Cius, Elæa, Mylassaque et Gergetho fuere: quidam ultimo loco Patara nominant. At ille nihil horum accepit: sed ne tanti regis amicitiam fastidiose sprevisse videretur, petiit, *ut Echecratides, sophista, et Athenodorus Imbrius, cum Demarato et Spartone Rhodiis*, qui in arce Sardiana captivi tenebantur, *custodia liberarentur*. Sed hæc in sequens tempus excurrere. Tum ad Ephesum itum est, quam accepto cladis Persicæ nuntio præsidiarii deseruerant, duabus Ephesiorum triremibus avecti. Erat inter eos Amyntas Anthiochi filius, qui ex Macedonia profugerat, nulla quidem injuria affectus, sed quod periculum a rege metueret: quem quia invisum exosumque habebat, illius animum ex suo metiebatur. Quarto postquam Sardibus movisset die, Ephesum introiit Alexander: restitutisque exulibus, qui paucorum dominatione pulsi fuerant, rempublicam populo tradidit. Ille libertatis diu desideratæ compos, eos qui Memnonem advocavissent, qui que templum Dianæ spoliassent, in que eo Philippi statuam dejecissent, aut Heropythi monumentum effodissent, qucd liberatori civitatis in foro positum fuerat, ad supplicium poscit. Ex quibus Pelagon cum fratre Syrphace et patruelibus, ex ipsa æde in quam confugerant, rapti sunt, statimque lapidibus obruti. Jamque in cædes et injurias ibatur, cum Alexander inhibita vulgi licentia, ulterius eo de negotio inquiri, aut cuique molestiam exhiberi vetuit. Id optimis quibusque saluti fuit; quos per causam veri fictive criminis, ipsorum dignitas aut opulentia, furibundæ plebis odiis avaritiæque objecisset. Inter hæc Magnetes et Tralliani legatos mittunt, imperium accepturi. Eò *Parmenione cum quinque peditum millibus, equitibusque ducentis*

ire jusso: Alcimalum cum paribus fere copiis circum Æolicas Ionicasque Persici juris urbes mittit. Utrique injunctum, *ut, abolito paucorum dominatu, popularem ubique statum introducerent.* Quippe multitudinem suis rebus studere compererat: obque eam rem tyrannos a barbaris impositos, per quos coërceretur. Per eos dies, dum Ephesi commoratur Alexander, ut ex instantibus curis recrearet animum, frequenter in officinam Apellis ventitavit, a quo uno effigiem suam penicillo exprimi volebat: tanto favore complexus, ut dilectissimam pellicem, amore ejus deperire sentiens artificem, dono dederit; Pancasta vocabatur, ex Larissa nobili Thessaliæ urbe genus ducens: amabatque eam rex ardenti affectu, ob formæ pulchritudinem; et quoniam adolescenti prima mulierum ad libidinem placuerat. Hoc ut magnanimitatem Alexandri non dedecet; ita non crediderim, *in officina imperite multa disserentem ab Apelle mordaci dicterio repressum fuisse.* Nam id neque majestati tanti regis, neque modestiæ pictoris, hominis non stupidi nec indocti, convenisset: et Alexander liberalibus studiis ab extrema ætate imbutus, etiam de artibus, quas non calleret, haud inepte judicare didicerat. Illud propius vero est, quod alii tradiderunt; *quemdam ex Ephesiæ Dianæ sacerdotibus, quos* Megabyzos *appellari mos erat, reprehensum: cum* quidem ei diceret Apelles, *quoad tacuisti, aurum hoc atque purpura venerabilem te faciebant imperitis; at nunc de rebus quas non intelligis incipientem loqui, etiam pueri rident qui colores terunt.* In ea urbe longe celeberrimam ædem, ut supra relatum est, Herostratus incenderat. Ea tum summa Ephesiorum cura, maximisque impensis instaurabatur. Quo-

rum studiis juvandis Alexander *tributa quæ Persis dare consueverant*, *Dianæ pendi* jussit: confirmavitque jus asyli, quod antiquitus etiam Liberum patrem Herculemque servavisse cognoverat; addito etiam spatio, ut quaqua-versum in unius stadii amplitudinem extenderetur. Postea quoque, cum Asiam perpacasset, scripsit Ephesiis, *se omnes sumtus qui in id ædificium facti essent, restituturum; quique porro requirerentur, præbiturum de suo. Ita tamen, ut ipsius nomen instaurato operi inscriberetur.* Idque deprecati sunt Ephesii. Quo tempore, quia Alexandro petenti aliquid denegare arduum erat, legatus eorum ad adulationem confugit, qua maxime expugnabilem norat, dixitque *dedecere culmen ipsius, si Diis aliquid consecraret, cum ipse Deus esset. Nam eum honorem ab hominibus haberi potiori naturæ.* Ea gloriæ contentio inter maximum regem, et unam civitatem fuit. Obtinuerunt Ephesii; et maluerunt ingenti pecunia carere, quam instaurati templi titulo regi cedere. Nam quantos in id opus sumtus contulerint, vel ex una tabula æstimare licet, quam ibi dedicaverunt, viginti talentis auri redemtam. Alexander erat, fulmen tenens, quem inimitabili dexteritate Apelles expresserat; quatuor tantum coloribus usus, quo majus peritis miraculum esset.

CAP. VII. Sub idem tempus antiqui splendoris sedem Smyrnæi receperunt, postquam Lydorum armis excisa vetere Smyrna, quadringentos per annos vicatim habitavissent. Restituit eam rex viginti ferme stadiis a solo antiquæ urbis, somnio monitus. Solebat Alexander cum a majoribus negotiis vacaret, otium venando eximere. Forte exercito corpore fessus in Pago monte obdormiverat: ibi per quietem visus est audire Nemeses

(quarum in proximo fanum erat) imperantes *ut eo ipso loco urbem conderet, in que eam Smyrnæos deduceret.* Id insomnium mox Clarii Apollinis oraculum confirmavit, Smyrnæis consulentibus *prospere cessuram migrationem* promittens. Ita fundamenta novæ urbis imperio regis jacta sunt; absolutæ gloriam Antigonus tulit, cum ipsum paulo post Alexander Lydiæ Phrygiæque, et vicinis regionibus præposuisset. In Smyrnæo sinu Clazomenii habitant, qua angustissimum est solum; quod procurrentes in mare terras per sexaginta ferme stadia continenti adnectens, peninsulæ speciem efficit. Alterum isthmi latus ex adverso Clazomeniorum Teos occupat. In extremo peninsulæ cornu Erythræ sunt, tum quoque fatidicis mulieribus inclytæ: juxta quas mons altissimus Mimas, insulæ Chiorum oppositus mare prospectat; deinde paulatim depressior, haud procul angustiis Clazomeniorum in æquales campos desinit. Eam loci naturam contemplatus Alexander, faucibus intercisis auferre continenti decrevit, ut Erythris et Mimanti mare circumfunderet, ac superiorem inferioremque sinum conjungeret. Id unum regi ex sententia successisse negant, cum ceteros ejus conatus fortuna enixe juvaret. Abiitque res in religionem, *nec fas esse mortalibus* existimatum est, *mutare faciem, quam natura locis indiderit*: utique postquam alios similia molitos ubique successus destituit. Clazomenas tamen, mole duorum stadiorum aggesta, continenti junxit, quas olim metu Persarum Clazomenii in insulam transtulerant. Sed hæc quidem opera regiis præfectis commissa sunt. Ipse sacrificiis Ephesi magnifice celebratis, in honorem Deæ cum universo exercitu qui aderat, in armis decucurrit, postero deinde die cum pedi-

tatu, quem secum habebat, assumtis Thracum equitibus, et quatuor amicorum turmis, inter quas et regia erat, Miletum contendit. Quippe Hegesistratus præsidii præfectus literis ad eum missis, spem deditionis fecerat: sed postquam Persarum classem in propinquo versari cognoverat, mutata sententia oppidum Dario conservare nitebatur. Nam et commeatuum telorumque, et si qua alia ad tolerandam obsidionem requiruntur, magnam habebat copiam; et propugnatorum multitudine abundabat: quia Memnon, cum ex prælio Miletum perfugisset, multis ibi suorum relictis præsidium firmaverat. Igitur infesto agmine suggressus, exteriorem urbem, ut ipsi vocabant, ex itinere cepit: nam oppidani militesque, ne vires spargerent, in interiorem urbem concesserant, auxilium suorum, quod haud procul abesse rebantur, opperituri. Verum vanam expectationem fecit Macedonicæ classis adventus, quæ Nicanore duce Laden insulam supra Miletum sitam occupavit; deinde cum jam hostium classis ad Mycalen montem hæreret; ipsum Milesiorum portum ingressa Persici auxilii spem oppidanis ademit. Neque prohibebant barbari, quanquam numero navium longe præstarent: quippe paulo minus quadringentis habebant, cum Nicanor tantum sexaginta supra centum adduxisset. Interea Glaucippus princeps civitatis ad Alexandrum missus, petito, *ut urbem et portus Macedonibus Persisque communes esse pateretur*; triste responsum retulerat: *Non se venisse in Asiam, ut acciperet, quod alii concederent; sed ut quisque haberet, quod ipse reliquisset. Itaque scirent omnium fortunarum arbitrium meliori permittendum; aut in proximam lucem de eo certandum esse.* Sed qui in civitate erant, primum invadentium impetum

fortiter retuderunt, cæsis inter alios duobus Hellanicæ filiis, quæ nutrix Alexandri fuerat, et Clitum, qui rege servato eximium decus meruit, fratrem habebat: Sed cum dolore iraque incensi hostes machinis admotis magnam murorum partem dejecissent, jamque in oppidum irrupturi viderentur, conspectisque in portu Macedonum triremibus, novus terror ingrueret; pars scutis incubantes in parvam insulam urbi objacentem enataverunt, alii scaphis conscensis, cum idem molirentur, in ipso portus aditu ab hostium navigiis intercepti sunt. Alexander, oppido in potestatem redacto, contra eos qui insulam tenebant, naves expediri jussit, quibus impositæ proris scalæ ferebantur, ut in abruptam insulæ oram, velut in muros hostilis oppidi transcenderet miles. At cum mercenarios Græcos, qui eo confugerant, quamvis haud plures trecentis essent, ultima pati paratos conspiceret, misertus virorum fortium, et qui pro fide in eos a quibus conducti erant, haud procul exitio abessent, iis pepercit, et *secum militare* jussit. Barbaros in urbe deprehensos in servitudinem redegit; Milesiis qui superfuerant, libertatem restituit, ob veterem urbis gloriam. Tantum enim aliquando opibus gloriaque Miletus floruerat, ut per vicina maria supra septuaginta colonias deduxerit. Multis quoque civibus nobilis, qui in sacris certaminibus palmam adepti, patriæ celebritatem auxerant: nam ejusmodi victoriæ, more quodam Græcorum inter prima virtutis decora censentur. In quem jocatus, Alexander, magna multitudine statuarum conspecta; *ubi erant istorum lacerti*, inquit, *cum Persarum jugum recepistis?* quippe vir strenuus, et ad bellandi usum cuncta referens, ignominiosum ducebat

nebat debitum seriis certaminibus robur, ad voluptatem inertis vulgi, inani ostentatione consumere. Interea milites, quia vi introitum erat, obvia quæque diripientes, ad fanum Cereris pervenerant: quod cum exspoliaturi quidam irrupissent, ignis ex penetralibus ædis repente emicans, sacrilegorum oculos exstinxit. Hic etiam progenitorum suorum monumenta Alexander reperit, inspecto fonte, cujus aqua ex ipso scaturiginis labro hausta salsum saporem habet, eadem dulcissima, cum profluit in rivulos. *Achilleum* Milesii nominant, in que eo lustratum heroem rumor tenuit, cum Strambelum Telamonis filium Lesbiis auxilium ferentem oppressisset. Apud Milesios Didymei Apollinis oraculum erat, divitiis famaque celebre. Id tum Seleucus, cujus maximæ post Alexandrum opes fuere, de reditu in Macedoniam consuluisse dicitur, et responsum accepisse, *ut Europa valere jussa, Asiam complecteretur*. Aliud subinde miraculum attentum habuit regem, cujus curiosum ingenium, et cognoscendi avidum, novitate rerum mire afficiebatur. *Amatum a Delphine puerum ex Iasso*, quod haud procul Mileto in insula situm oppidum est, acceperat; *ejusque vocem agnovisse piscem, et quoties evocaretur, vehi cupientem excepisse dorso*. Igitur gratum acceptumque Neptuno hominem interpretatus rex, sacerdotio ejus Dei illum præfecit.

Cap. VIII. Occupata hunc in modum Mileto, cum adhuc barbarorum numerosa classis in mari vagaretur, et fiducia multitudinis suæ, quodque peritia rei nauticæ Macedonas anteiret, hostem ad navale prælium provocaret, obque ipsum urbis portum, in quem naves suas abduxerat rex, frequenter obversaretur; Alexander Philotam

cum equitatu et tribus peditum cohortibus ad Mycalen montem mittit, ubi Persicarum navium statio erat, ut exscendere volentes submoveret, neque aquari lignari ve, aut cetera necessaria e terra petere permitteret. Ea res barbaros in maximas angustias conjecit: obsessis similes hærebant in portu, neque terram ubi volebant capere, aut necessariis rebus refici poterant. Itaque consilio habito, Samum averterunt cursum, petitoque inde commeatu, Miletum revecti ante ostium portus instructa acie constiterunt. Inter hæc, quinque Persarum naves in portu quodam qui inter parvam illam insulam, de qua supra dictum est, et stationem Macedonicæ classis medius erat, multa hostium navigia conspicati, plenis velis eò ferebantur: nam maximam sociorum navalium partem ob varios usus abesse conjecerant; vacuarumque navium haud difficilem occupationem fore arbitrabantur. At rex iis qui aderant celeriter in decem triremes impositis, *obviam ire hostibus* jubet. Illi tum numero navium, tum inopinata re perterriti, cum ultro se peti conspicerent ab iis, quos imparatos oppressuri venerant, terga vertunt: una tamen navis quæ Iassios vehebat deprehensa est; ceteræ velociores ad suam classem effugerunt. Ita nullo eorum quæ intenderant effecto, Mileto discessum est. Alexander, cum suam classem neque hostili parem, et ad alios usus supervacuam sibi cerneret, multique et graves ad eam sumtus requirerentur, dimittere eam statuit; paucis navium retentis, quibus ad obsidiones urbium machinæ tormentaque portarentur. Dissuaserat illud Parmenio, monueratque ut navali prælio contenderetur. *Macedonibus enim victoribus magnum ad cetera emolumentum accessurum esse: at victos*

nihil sane amissuros, *nam imperium maris jam tum esse penes Persas ; et litora facile tutaturos*, *qui pedestribus copiis plus possent.* Quoque expeditius quod videbatur obtineret ; idem qui consilium dederat, *exequi illud paratum* ostendebat, *conscensisque navibus quam rex jussisset discriminis partem capessere.* Confirmabatur etiam augurio, quod superioribus diebus a tergo regiæ classis aquila in litore consistens apparuisset. Contra Alexander *falli Parmenionem* asseverabat, *qui paucas suorum naves tantæ hostium multitudini, imperitosque remiges et rudes classiarios, exercitatissimis hominibus, reique nauticæ peritissimis objiciendos duceret. Se quidem virtuti suorum non diffidere, ceterum scire illam in navalibus pugnis minimum conferre ad victoriam. Multo enim plura ventorum fluctuumque ludibriis permitti, quæ gubernatorum atque remigum peritia vitaret, aut suis partibus opportuna redigeret. Nec in ipsarum navium constructione nihil aut parum situm : ita Macedonum conatus vanos fore, cum eos barbari impune aut eludere ; aut etiam, si casus daretur, opprimere possent. Neque vero exiguum id detrimentum futurum. Totam Asiam arrecturam animos, si inter initia belli clades accepta foret. Plerosque mortalium ita comparatos esse, ut eum rerum eventum expectandum putent, quem ex principio successuum spe aut formidine præceperunt. Et ne de Asia dubitemus*, inquit, *quis mihi præstabit Græcos in fide mansuros, si felicitatem illam expiravisse credant, quam, si verum amamus, unam in nobis reverentur ? Plane ad fortunam meam pertinere arbitror, quod aquila pone classem conspecta est, idque boni successus omen accipio. Sed hoc manifesto promittit augurium, nos hostium naves e*

continenti expugnaturos eſſe. Nam præſaga victoriæ ales, non in navibus, ſed in litore conſtitit; nec magis eventum, quam locum oſtendit belli. Nam ſi, ut cœpimus, maritimas urbes noſtri juris efficimus, Perſarum claſſis ultro dilabetur. Neque enim ſupplementum, aut commeatus, aut ſecuræ etiam ſtationes in promtu erunt; et ſi hæc adimas, quo plus in mari habent virium, eo celerius conſumentur. Atque ſic implebimus fidem vaticinii, quod æreæ tabulæ inſcriptum nuper ex quodam in Lycia fonte ebulliviſſe comperimus, inſtare terminum Perſici imperii Ita diſſoluta claſſe, Pontum adjacenteſque Ponto regiones prætoribus ſuis ſubjugandas reliquit; ipſe inſtitutum iter proſecutus, in Cariam movit: nam *eò magnam vim hoſtium confluxiſſe* cognoverat. Quippe Halicarnaſſus natura loci muniſſima, duplicique arce tuta, ſpem præbebat, Macedonem torrentis more ruentem, ea urbe tanquam crepidine oppoſita coerceri poſſe. Maxima in Memnone ſpes erat, qui omnia ad ferendam obſidionem opportuna ſumma cura præparabat. Nuper enim a Dario maritimæ oræ totiuſque claſſis prætor creatus erat Nam homo callidus temporumque prudens, cum ſe omnes Perſicos duces bellicis artibus ſuperantem, unam ob cauſam infra meritum honorari intelligeret, quod Græcus genere, et olim Macedonicæ regiæ hoſpes de proditione ſuſpectus haberi poterat; uxorem ſuam libereſque ad Darium miſit, quaſi de ſecuritate illorum ſollicitus, revera ut his velut obſidibus fiduciam regis obligaret. Ceterum Alexander Cariam introgreſſus, omnia inter Miletum et Halicarnaſſum oppida brevi in poteſtatem redegit Pleraque enim Græcis incolis habitabantur, quibus immunitatem ſuaſque leges

restituere consueverat, *ob liberandos eos in Asiam venisse* professus. Neque minorem mox a barbaris iniit gratiam, comiter excepta Ada, regii generis muliere, quæ iter per ea loca facientem convenerat, illiusque fidem implorans *in regnum restitui* oraverat. Nam Hecatomnus Cariæ rex tres filios habuit, duas filias: ex quibus maximus natu Mausolus Artemisiam duxerat. Minor ex sororibus Ada fratri Hidrieo nupsit. Sed Mausolo quidem soror eademque conjux successit, more gentis, quo in matrimonium regnumque sociari fas est iisdem parentibus genitos. At postquam Artemisia desiderio defuncti extabuit; Hidricus regno potitus, et sine sobole mortuus, Adæ reliquit imperium. Hanc Pexodarus expulit, qui unus de Hecatomni filiis supererat: et quanquam is decessisset, exclusa manebat; quia Orontobaten nobilem Persam Pexodarus generum asciverat, ut in novo et vi parto imperio illius opibus et gratia protegeretur. Atque ille extincto socero, velut dotale regnum retinebat. Eam injuriam deplorans mulier, simul Alindis deditis (munitissimum id castellum erat) impetravit, ut nomen filii quod deferebat, lubens acciperet; strenuamque ei operam ad antiquæ dignitatis decus mature recipiendum polliceretur. Neque promisso fides defuit; expugnataque deinde Halicarnasso totam illi Cariam parere jussit. Interim fama benigne exceptæ reginæ per omnem illum tractum diffusa, multas civitates Alexandro conciliavit: nam pleræque a necessariis aut familiaribus Adæ tenebantur: ii per legatos obtulerunt aureas coronas, *futurosque in fide ac potestate regis, et imperata facturos* promiserunt. Dum hæc ita geruntur, exquisitæ artis saporisque cibos atque bellaria sollicite confici curabat Ada,

eaque cum ipsis coquis et cupediariis regi dono mittebat; tanquam benemerenti gratiam relatura, si muniis armorum fessum fatigatumque Asiatici luxus deliciis exciperet. At ille prudens intemperantiam gulæ seria tractanti intempestivam esse, benevolentiæ quidem muliebri comiter gratias egit; ceterum *non attinuisse* respondit, *ut pro ipso sollicita esset, meliores habente coquos, quibus ipsum olim pædagogus suus Leonidas instruxisset; ad prandium iter antelucanum, ad cœnam frugale prandium.*

Cap. IX. Jam tota ferme Caria in ditionem Alexandri concesserat; sed caput regni Halicarnassus firmo præsidio tenebatur. Itaque diuturnam obsidionem fore conjectans, *commeatum, et machinas, quæ ad oppugnationem pertinerent, navibus eò deportari* jubet; ipse cum pedestri exercitu quinto ab urbe stadio castra communit. Deinde muros adortum juxta portam, qua Mylassa iter est, improvisa oppidanorum eruptio excepit: sed Macedonibus fortiter conserentibus manum, quibusdam suorum amissis haud magno negotio rejecti sunt. Pauci deinde dies intercesserant; cum Alexander objecta spe Myndensium oppido per proditionem potiundi, nocte intempesta cum parte copiarum proficiscitur. Sed nihil quoquam movente, admota gravi armatura murum suffodi imperat: neque enim scalas aut machinas attulerat, cum oppugnandi consilio urbem non accessisset. Et illi quidem una turrium dejecta, nihil tamen aperuerunt loci, quo intra perrumperent. Nam forte ita prociderat turris, ut quam murorum partem stans protexerat, non minus ruina sepiret. Civesque summa ope resistebant: et ab Halicarnassensibus adjuvabantur, quos audito vicinæ civitatis periculo, maritimo

itinere Memnon submiserat. Ita conatus Macedonum irritus fuit. Alexander ad obsidionem Halicarnassi reversus, ante omnia fossam triginta maxime cubitos latam, altam quindecim, quam hostes pro urbe duxerant, expleturus, tres testudines apparat, quibus protectus miles materiam terramque sine noxa congereret. Æquata fossa, *turres machinasque, quibus muri sternuntur*, *admoveri* jussit. Jamque strata mœniorum parte, qua ruinæ viam aperiebant, in urbem penetrare nitebantur; sed hostes, cum ob multitudinem integri subinde fessis succederent, ducumque præsentia ad omnia audenda confirmarentur, strenue repugnabant. Luce per varia certamina consumta, cum diurno labore fatigatos hostes Memnon segnius custodias agere crederet, cum valida manu prorumpit oppido, ignemque operibus injicit. Sed Macedonibus ad incendium concurrentibus, cum hi extinguere flammas conarentur, illi augerent, et prohibentibus vim intentarent, acre prælium coortum est. Quippe Macedones robore virtutis et assuetudine periculorum longe præstantes hostibus, numero apparatuque Persarum urgebantur: et quia haud procul muris res gerebatur, ballistis catapultisque per mœnia dispositis eminus impetiti, multa vulnera accipiebant. Atrox inter hæc utrimque clamor, hortantium suos, increpantium adversos; tum sauciorum et morientium gemitus, inter nocturnas tenebras omnia terrore tumultuque impleverant: augebantur hæc vocibus ceteræ multudinis, quæ dum alii pugnant, operi intenta, muris, qui pulsu machinarum corruerant, reparandis occupabatur. Tandem acrius adnisi Macedones hostem intra mœnia redegerunt; centum septuaginta interfectis, inter quos et Neoptole-

mus, qui cum Amynta fratre ad Darium perfugerat, occubuit. Macedonum non quidem ultra sedecim perierunt, sed trecenti ferme vulnerati sunt; quia nocturna pugna fuerat, neque adversus cæcos ictus et incidentia temere tela quidquam satis provideri potuerat. Post aliquot deinde dies, levis et ludicra res ingenti certamini causam præbuit, orto initio a duobus veteranis ex Perdiccæ agmine. Ii contubernales cum essent, unaque genio indulsissent, ut fit inter sermones familiares, jactantia militari sua fortia facta vicissim extollentes, altercari cœperant, uter alteri anteferretur; cum alter eorum, *quid inani strepitu verborum fœdamus honestissimam contentionem?* inquit. *Non cui lingua, sed cui dextra sit melior, hoc agitur; et adest occasio: ea optime de controversiis nostris judicabit. Age si vir es, et exeuntem sequere.* Vino et ambitione incaluerant; itaque privato consilio arma capiunt, et ad muros juxta arcem quæ Mylassis obversa est, excurrunt. Horum temeritate animadversa, statim ex oppido globus hostium effunditur. Illi firmato gradu certamen conserunt, propius incurrentes gladiis excipiunt, in recedentes tela conjiciunt. Sed adversus multos, et ex superiore loco dimicantes haud diu impunita duorum audacia fuisset; nisi conspecto ipsorum periculo, commilitonum pauci primo, deinde alii atque alii laborantibus subvenissent: eodem modo, et oppidanis subinde ad locum ubi pugnabatur confluentibus. Ita nunc his, nunc illis robore numeroque superioribus, varie pugnatum est; donec Alexander cum manu quæ circa ipsum erat progressus, metum hostibus incussit, statimque intra munimenta compulsi sunt: nec multum abfuit, quin hostes simul irrumperent.

Forte

Forte enim intentis omnibus in ea, quæ ante urbem gerebantur, mœnia negligenter servari contigerat: et duæ turres cum continenti murorum parte crebis arietum ictibus cesserant; tertia quoque laxata jam et concussa compage, fodientibus haud in longum resistere potuisset. At quia tumultuarium id prælium, neque universus exercitus instructus fuerat, opportunitas ejus rei e manibus amissa est. Alexander quanquam ea res opinione Græcorum de victoria concedentis videretur; corpora suorum, qui sub ipsis mœnibus oppetierant, induciis postulatis ab hoste repetere, quam inhumata dimittere maluit. At qui cum Persis erant, Ephialtes et Thrasybulus Athenienses, cum plus apud ipsos odium adversus Macedonas, quam humanitatis ratio valeret, negabant *indulgendum hoc esse infestissimis hostibus.* Non tamen permoverunt Memnonem, quin *Græcorum moribus indignum esse* diceret, *sepulturam invidere cæsis hostibus. Armis et viribus in adversos et obsistentes utendum: neque contumeliis pugnandum in eos, quos bonis malisque nostris sua dies exemisset.* Sane præter alias Memnonis virtutes, etiam moderatio ejus insignis fuit. Neque enim per vecordiam conviciis insectari hostem pulchrum ducebat; sed virtute et consiliis vires illius animosque contundere. Igitur cum aliquando in agmine quemdam ex mercenariis nonnulla contumeliose et petulanter in Alexandrum jacientem audisset, conversa hasta hominem pulsans, *non te conduxi*, inquit, *ut maledriceres Alexandro, sed ut adversus illum dimicares.*

Cap. X. Interea obsessi summo studio securitati suæ providentes, pro diruto muro alium interiorem ex cocto latere eduxerunt, non recta

regione, sed in nascentis lunæ figuram sinuatum. Eaque res, cum inter multos distributum munus esset, celerrime confecta est. Hunc murum Alexander postero statim die machinis quassare cœpit, quò minore negotio recens adhuc opus labefactaret. In eo labore occupatis Macedonibus, iterum ex urbe valida eruptio facta est: cratiumque quibus opera tegebantur nonnihil, et unius turris ligneæ partem flammam comprehendit. Ne ad cetera opera transiret incendium Philotas et Hellanicus obstiterunt, quibus in eam diem machinarum custodia cesserat: et Alexander mature conspectus, tantum trepidationis injecit hostium animis, ut omissis facibus, quibus armati procurrerant, quidam etiam arma jacientes, effusa fuga oppidum repeterent. Inde vim facile propellebant, adjuti commoditate loci, quem multo æquiorem obtinebant; et quia murus, sicut diximus, ita constructus erat, ut quamcumque partem invasisset hostis, non a fronte tantum, sed ex utroque laterum missilibus appeti posset. Post hæc Persarum duces, cum omnia sibi in dies arctiora esse viderent, constaretque, non abscessurum Macedonem donec urbis potiretur; de summa rerum consilium habebant. Ibi Ephialtes vir animi corporisque robore in paucis conspicuus, incommoda longa obsidionis disseruit: negabatque *exspectandum, donec paulatim accisis viribus exhausti fractique cum ipsa urbe in victoris arbitrium concederent; sed dum aliquid virium superesset, cum robore conductitii militis erumpendum, et alacribus animis cum hoste confligendum esse. Consilium suum quo in speciem audacius esset, eo plus in exequendo facilitatis habiturum. Hostibus enim alia omnia exspectantibus, et adversus*

casum, de quo nihil dubitarent, imparatis superfusum iri suos. Neque Memnon, quanquam cauta consilia speciosis præferre solitus, restitit. Nam etiamsi nihil novaretur, nulla propinqua auxilii spe, tristem obsidionis exitum fore prospiciebat; et, ut in tanto discrimine, non inconsultum rebatur, experiri virum acrem, et qui velut instinctu quodam ad extrema audenda ageretur. Igitur Ephialtes duobus millibus ex omni mercenariorum numero delectis, *faces mille parare* jubet, *primaque luce adesse, et armatos expectare imperium.* Cœpta die cum Alexander iterum muro lateritio machinas admovisset, instarentque Macedones operi; Ephialtes, porta subito patefacta, dimidium suorum immittit cum facibus, ipse cum ceteris denso agmine subsequitur, ut hostes incendium prohibituros submoveret. Alexander intellecto quid ageretur aciem celeriter instruit, subsidia delecto milite firmat. *Cumque alios ad extinguendum ignem ire* jussisset, in eos, qui cum Ephialte advenerant, impetum facit. At ille insigni corporis robore, quotquot conferre pedem audebant, obtruncans, suos voce, nutu, et inprimis exemplo ad virtutem animabat. Neque parum molestiæ e muris exhibebatur hosti. Quippe turrem centum cubitorum obsessi erexerant, tormentisque commode dispositis hastas et saxa jaculabantur. Inter hæc ex diversa parte urbis (ipsi *Tripylon* vocabant) duce Memnone alius oppidanorum globus, qua minime expectabatur, erupit. Tantusque tumultus incessit castris, ut ipse etiam rex consilii incertus efficeretur. Sed animi magnitudine, et opportunis imperiis omnia pericula propulsabat; et fortuna in tempore subvenit. Igitur et qui machinas incenderant, a

Macedonibus, qui ibi curabant, quique a rege missi subsidio venerant, cum magna clade repulsi sunt: et Memnonem Ptolemæus excepit Philippi filius, regii corporis custos, præter propriam manum Addæi Timandrique cohortibus stipatus. Eaque parte egregie vicerunt Macedones, quanquam Ptolemæum Addæumque, et sagittariorum ducem Clearchum cum quadraginta ferme manipularibus amisissent; et hostes cum tanta trepidatione recesserunt, ut angustum pontem, quem ad fossam superandam construxerant, multitudo festinantium ruperit, iis qui superstiterant in præceps devolutis. Ex quibus nonnulli a suis conculcati interierunt; alios Macedones ex superiore loco telis confixere. Multi quibus ista calamitas pepercerat, sub ipsa urbis porta necem invenerunt: quippe exterritis omnibus, metuentibusque ne unà Macedones irrumperent, porta præpropere occlusa, magnam oppidanorum partem ad exitium hosti tradidit. Inter hæc Ephialtes non spe magis quam desperatione formidabilis, cum regiis ferociter dimicabat: et ancipitem fecisset victoriam, nî laborantibus suis seniores Macedonum mature succurrissent. Ii in castris habebantur immunes operum periculorumque, nisi ubi necessitas exigeret; cum stipendiis præmiisque nihilominus perfruerentur. Meruerant eum honorem fortibus factis, et sub superioribus regibus ipsoque Alexandro bellicis laboribus ætate exacta. Ii cum suos periculis territos detrectare pugnam, et receptui locum circumspicere intelligerent, Atharia quodam duce, in primam aciem provolant; accensoque quod elanguerat prælio, juniores conviciis et pudore flagitii ad resumendos animos compellunt. Ita simul

acerrimo nisu incumbentibus omnibus, cum æmulationem suam hostium damnis exercerent, momento temporis inclinata fortuna; Ephialtes cum plurimis fortissimisque suorum cæsus, reliqui in urbem repulsi sunt. Introierant etiam Macedonum multi, et oppidum vi capiebatur; cum receptui cani rex jussit, sive ut urbi parceret; sive præcipiti jam in vesperam die, noctem, et occultas ignotis locis insidias metuebat. Hoc prælium præcipuas obsessorum vires consumsit. Igitur Memnon re cum Orontobate, qui urbem tenebat, ceterisque ducibus deliberata, nocte intempesta turrim ligneam et porticus, ubi tela servabantur, incendunt, ædificiisque muro vicinis ignem supponunt: quo celeriter concepto, cum et ex porticibus turrique flamma vento agitata accederet, late fuderunt incendium. Oppidanorum militumque validissima pars arcem in insula sitam occupavit; alii in Salmacidem se contulere: alterius arcis id nomen, inditum a fonte, qui ibi est, vulgatissimæ famæ. Reliquam multitudinem resque pretiosas duces avexerunt in Con insulam. Alexander indicio transfugarum, et objecta oculis specie, quæ in urbe gesta fuissent cognitis, quanquam media nocte, Macedonas *in urbem irruere, et quos incendium augentes deprehendissent, interficere; si qui domi se continerent, ab eorum cæde temperare* jubet. Luce oborta arces a Persis et mercenariis insessas contemplatus, cum obsidionem earum longi operis futuram suspicaretur, neque pretium putaret capite gentis expugnato, duabus arcibus adsidentem, agendi tempus per otium et inertiam terere; urbem ipsam exsindit, arces muro fossaque circumseptas Ptolemæum observare jubet, quem cum tribus millibus pere-

grinorum militum, et equitibus ducentis ad Cariam tuendam relinquebat. Is non longo post tempore, copiis cum Asandro Lydiæ prætore conjunctis Orontobatem acie vicit: et Macedonibus ira tædioque diuturnioris moræ, oppugnationi acriter incumbentibus, arces in potestatem redactæ sunt. At rex Phrygiam continentesque provincias animo complexus, Parmenionem cum amicorum turmis et auxiliariis equitibus, Thessalisque quibus Alexander Lyncestes præerat, Sardes mittit; *ut inde in Phrygiam irrueret, venturoque exercitui commeatum et pabulum ex hostico pararet.* Data ad hoc plaustra, quæ simul ducerentur. Cum deinde multos Macedonum paulo ante eam expeditionem ductis uxoribus, desiderium earum impatienter ferre cognovisset; Ptolemæum Seleuci filium corporis custodem iis præficit, *domumque deducere* jussit, *cum uxoribus hybernaturos.* Duo quoque ex ducibus Cœnos atque Meleager ob eamdem causam unà profecti sunt. Id regi magnæ apud milites commendationi fuit, promtioresque deinde eos ad longinquam militiam reddidit, cum sui rationem habitam viderent, sperarentque deinceps etiam ad suos visendos subinde commeatum impetraturos esse. Ducibus injunctum est, *ut interim, dum in Macedonia morarentur, strenue delectus agerent: quantasque maximas possent equitum peditumque copias, cum iis qui tum abibant, sub initium veris adducerent.* Animadverso autem exercitum Asiaticis moribus infici, magnamque vulgo per castra impudicorum multitudinem haberi, probrosos omnes conquiri jussit, et in parvam quamdam Ceramici sinûs insulam seposuit: hæsitque infamia loco, et ob ejus rei memoriam Cinædopolis appellatur.

CAP. XI. His ita gestis insistens consilio suo, ut omni maritima ora sui juris effecta, classem hostium inutilem redderet, Hyparnis receptis, quæ arcem tenentes mercenarii dediderant, in Lyciam contendit. Ibi pacta cum Telmissensibus amicitia, Xanthoque flumine transmisso, cognominem amni urbem, Pinaraque et Patara, nobilia iis regionibus oppida, cum aliis minoribus circiter triginta, in fidem accipit: rebusque satis in præsens compositis, in Myliada procedit. Phrygiæ majoris portio Mylias est; sed Persarum regibus placuerat Lyciæ eam contribui. Eam dum recipit, adfuere Phaselitarum legati, amicitiam orantes, aureamque coronam, hospitale donum, afferebant: idem petebant multarum urbium oratores ex inferiore Lycia. Itaque rex præmissis, quibus oppida sua Phaselitæ Lyciique traderent, paucis post diebus, Phaselin profectus est. Oppugnabant illi tum maxime validum præsidium, quod in ipsorum ditione Pisidæ construxerant, multasque inde injurias intulerant accolis. Id adventu Alexandri brevi captum fuit. Apud Phaselitas plusculos dies, ut seque et exercitum reficeret, quieti dedit. Invitabat etiam tempus anni; quippe media jam hyems difficiles progredienti vias effecerat. Ibi per hilaritatem et epulas laxato animo, cum statuam Theodecti a civibus suis in foro positam vidisset, ut a cœna temulentus surrexerat, saltabundus eò processit, frequentesque ei coronas injecit. Nam Theodecten, cum Aristotelem unà audiret, familiarem gratumque habuerat. Sed otiosos juvenilis animi lusus atrox a Parmenione nuntius cito discussit. Comprehenderat ille Persam quemdam Asisinem nomine, a rege Dario palam quidem ad Atyziem Phrygiæ

satrapam missum ; sed cum occultis mandatis, *ut Alexandrum Lyncesten captata occasione secreto conveniret, eique si destinata effecisset, Macedoniæ regnum et mille insuper auri talenta polliceretur.* Nam is cum Amynta transfuga scelesto consilio inito, occidendi regis partes sibi sumserat. Oderat eum tum aliis de causis; tum quod Heromenem et Arrabæum, fratres hujus Alexandri, inter paternæ necis conscios supplicio affecisset. Et quanquam ipse pœna exemtus, multisque postea honoribus ornatus, non simplex beneficium regi deberet; insita animo ferocia et dominandi cupidine nihil nefas putabat, per quod ad regnum via sterneretur. Re in consilium deducta *facilitatem regis* arguebant amici, *quod hominem in manifesto maleficio deprehensum, non modo punire non sustinuisset; verum etiam præmiis et honoribus auctum optimæ equitatus parti præposuisset. Quem deinceps ei fidum futurum, si præter impunitatem propior amicitiæ gradus, maximæ dignitates, honorificæ præfecturæ parricidii merces essent? Igitur mature emendandum, quod nimia lenitate peccatum esset: priusquam ille, consilium emanasse sentiens, Thessalorum mobiles animos ad res novandas induceret. Non contemnendum esse periculum, quo majus ne excogitari quidem possit: neque spernenda Deorum ostenta, qui regem de cavendis insidiis evidenter monuissent.* Nuper enim, dum Halicarnassum obsidens, post longos magnosque labores meridiatione reficitur, hirundo, nota auspiciis avis, magno cum garritu, circum caput quiescentis volitaverat, et modo in hoc, modo illud lectuli latus se demiserat, turbulentiorem solito cantum exorsa. Et rex quidem defatigato corpore non

penitus excussit somnum, sed tamen avem continuo strepitu molestam sentiens manu obiter repulit. Illa adeo non exterrita est, ut etiam in ipsius capite consederit, neque prius strepere desierit, quam ab experrecto demum abacta est. Idque sic interpretatus fuerat Aristander, ut *instare periculum* diceret *ab amico regis; sed insidias in occulto non mansuras. Hoc enim monere naturam avis, quæ præ ceteris homini familiaris, eademque supra modum garrula esset.* His itaque diligenter expensis, cum indicium Asisinis cum vatis responso convenire cerneret, meminissetque se matris literis anxie monitum, *ut ab hoc homine sibi caveret*; nihil ultra differendum ratus, quid fieri vellet, Parmenioni significat: nam ut diximus, cum ipso in Phrygiam iverat Lyncestes Alexander. Sed ne quo casu consilium regis parum in tempore proderetur, literas scribi non placuit; sed per hominem fidum atque honoratum mandata perferri. Electus est Amphoterus Crateri frater, qui cum Macedonicum habitum Phrygio mutasset, assumtis Pergensibus aliquot itineris gnaris, ad Parmenionem occultus penetrat. Ita Alexander comprehenditur: et cum ob veterem suam familiæque dignitatem et gratiam diu dilatus esset; tertio post anno, dum a Philotæ consciis supplicium sumitur, societate criminis, et pœna sontium in exitium abreptus periit. Regi ex Phaselide moventi, supra detectas insidias, propitius numinis favor alio statim beneficio patuit. Parte exercitus ad Pergensium urbem per montes præmissa; ceteros ipse per litus ducebat, qua Climax mons Pamphylio mari imminens angustam euntibus semitam relinquit, quoties mare tranquillum est; at cum æstus in-

cubuit, fluctibus operitur. Idque hyeme frequens et prope perpetuum est. At Alexander nihil æque ac moram metuens, exercitum per æqua, per iniqua, eodem ardore atque impetu rapiebat. Continui per eos dies Austri flaverant, qui mare in litus propellentes, omnia itineris vestigia altis paludibus opplent : assiduæ etiam magnæque pluviæ, ut ventis istis spirantibus solet, ruebant. Sed adventante Alexandro subito exortus Aquilo cœlum purgavit imbribus, undas rejecit in mare, et Macedonibus transitum aperuit. Sic quoque unius diei itinere per incerta vada emergendum fuit; aqua ad umbilicum ferme pertingente. Tantam in periculis Alexandri fiduciam, ut ab ipsius ingenio profectam non dubito; ita frequentibus prodigiis et ominibus auctam confirmatamque fuisse crediderim : postquam, decreto numinis, clarissimis maximisque rebus se destinari conjecit. Adhuc in Macedonia degenti species humana augustior apparuisse dicitur, monentis *ut ad evertendum imperium Persicum quamprimum in Asiam sequeretur* : atque in memoriam insomnii revocatum esse regem, cum in Phœnice res gereret, obvio Judæorum sacerdote, in quo recognovit ornatum, quem pridem in objecta imagine per quietem viderat. Nam inter obsidionem Tyri vicinis regibus populisque deditionem et delectus imperaverat. Sed Judæi, qui Hierosolyma famosam urbem tenebant, fœdus cum Dario causati, Macedonum amicitiam detrectabant. Eam gentis contumaciam puniturus, in Judæam infesto agmine perrexit. At Hierosolymitani ut regis iram lenirent, cum uxoribus liberisque supplices in occursum venientis effunduntur. Sacerdotes primi ibant tenuissima bysso amicti : hos deinde popu-

his candido et ipse vestitu sequebatur. Agmen ducebat Iaddus summus sacrorum antistes cum solemni ornatu. Appropinquantis pompæ venustatem speciemque miratus rex; equo desiliens, solus processit, adoratoque Dei nomine, quod aureæ laminæ insculptum cidaris pontificia præferebat, ipsum quoque reverenter salutavit. Improvisa res omnium, qui cum eo advenerant, animos in stuporem dedit. Judæi ex propinqui exitii metu non in spem incolumitatis modo, sed inopinatæ gratiæ fiduciam erecti circumibant regem, laudes, gratulationemque et vota miscentes. Contra Syrorum reguli, qui ob crebras acerbasque cum Judæis simultates Alexandrum secuti fuerant, inimicorum suppliciis, ut rebantur, infesti animi libidinem expleturi, stupebant; dubii vera ne essent quæ intuerentur, an aliquod oculorum ludibrium vana imagine sopitos sensus falleret. Neque minus Macedonas insolentia spectaculi suspensos habuit: donec propius accedens Parmenion interrogare ausus est, *quid ita externis cæremoniis honorem deferret, quem a tam fœda gente etiam recipere vix tanto rege dignum esset?* Atque ille insomnium suum retulit. Deinde urbem ingressus in pulcherrima æde ritu recepto sacrum Deo fecit, et dona templo intulit. Inspexit etiam sacros gentis codices, quibus continebantur diu ante perscripta vaticinia. Inter quæ Tyrum Macedonibus cessuram, et Persas a Græco quodam debellatum iri, clare significabatur. Eum se fore interpretatus, Judæis concessit, *ut domi forisque suis legibus ritibusque libere uterentur; et quia septimum quemque annum agriculturæ exsortem agunt, etiam tributorum ista portione solverentur.* Naturam quoque

regionis admiratus, quæ aliis fructibus inter præstantissimas dives, opobalsamum sola producit, Andromachum iis regionibus præposuit: quem Samaritani perpetui Judæorum hostes, paulo post atrociter necaverunt. Sed hæc quidem post Tyrum Gazamque expugnatas gesta sunt: nos per occasionem præcepimus.

CAP. XII. Ceterum angustiis ad mare Pamphylium superatis, Alexander Pergis profectus in itinere obvios habuit Aspendiorum legatos, ex principibus civitatis: ii petentes *ne præsidium recipere cogerentur, quinquaginta talenta in stipendium militum, et quantum equorum tributi nomine regi Persarum alere consueverant*, promiserunt. Inde rex ad Sidetas qui Melanem amnem accolunt, progressus est; Cumæorum ex Æolide genus, sed sermone barbaro: nam Græcus exoleverat, non diuturnitate temporis, ut accidit; verum *majores suos, ut in eas regiones venerunt, repente oblitos patriæ linguæ novam et antea inauditam sonuisse* memorabant. Side recepta, quæ Pamphyliæ metropolis erat, Syllium ibatur, tutum natura sitûs oppidum, et tam peregrino milite, quam barbarorum accolentium firma manu egregie munitum. Ea res, et quia *Aspendios rebellare* nuntiabatur, avertit iter: Aspendumque ductus est exercitus. Illi subita Macedonum irruptione territi, desertis quæ in plano erant ædificiis, in arcem concessêre. Alexander vacua urbe potitus sub ipsa arce castra communit; et cum peritissimos architectos haberet, apparatu oppugnationis obsessos ad pacem prioribus conditionibus repetendam compulit. Nihil ad majora properanti optatius accidere potuisset, quam loci haud contemnendi

longa obsidione non detineretur; ne tamen impunita defectorum temeritas esset, *potissimos civium obsides tradi, pecuniæque imperatæ nec exsolutæ summam duplicari* præcepit: adjectum est, *ut satrapæ, quem Alexander præfecisset, obedirent, annua Macedonibus tributa solverent; et de agro*, unde vicinos vi ejecisse arguebantur, *judicio contenderent*. His ita gestis remensus iter, quod ad Pergensium oppidum ferebat, inde perrexit in Phrygiam. Sed per ista loca ducenti superandæ erant angustiæ, quas juxta Telmissum urbem Pisidarum, duo montes ex adverso concurrentes efficiunt; ita strictis faucibus, ut portarum similitudinem referant: easque barbari armata manu utrimque insederant. Alexander in ipso aditu castra poni jubet, ratus, quod evenit, Telmissenses castris locatis periculum differri credentes non diu hæsuros in angustiis, sed modico in illis relicto præsidio ceteros in urbem recessuros esse. Igitur occasione haud segniter usus, protinus sagittarios et funditores, quodque ex gravi armatura maxime expeditum erat, inducit; et præsidio barbarorum deturbato, ante ipsam urbem castra collocat. Ibi legatos Selgensium audit, qui ob vetustas cum vicinis Telmissensibus simultates quanquam ejusdem nationis essent, amicitiam ac auxilia offerebant regi. Quibus perbenigne exceptis, ne in obsidione unius urbis tempus tereret, Sagalassum castra movit: validam urbem et juventutis robore firmatam. Cum enim omnes Pisidæ bellicosi sint; Sagalassenses pre ceteris pugnaces habentur. Ii, cum etiam a Telmisso fœderatæ sociæque copiæ venissent, viris magis quam mœnibus confisi, in vicino colle instruxerant aciem; et præmissos

ab Alexandro velites opportunitate loci adjuti repulerant : sed Agriani resistebant, quîs propinqua jam Macedonum phalanx, et ante prima signa rex conspectus audaciam addiderat. Maximus militi labor fuit per ardua conniti : postquam æquioribus paulo locis consistere datum est, semermum montanorum vulgus haud ægre disjecêre. Ex Macedonum ducibus Cleander desideratus est, cum viginti ferme militibus ; barbarorum ad quingentos cecidêre : ceteros expedita fuga, et locorum notitia protexit. Fugientibus tamen institit rex contentione quanta poterat tam grave agmen : eodemque impetu urbs eorum capta est. Per cetera deinde Pisidiæ munita loca circumtulit bellum : quorum nonnulla pugnando cepit ; alia conditionibus in fidem venerunt. Telmissum expugnatam, ob pertinaciam civium, solo æquavit ; populo libertatem ademit ; et paulo post cum aliis quibusdam Pisidiæ civitatibus, Celænarum præfecturæ contribuit. Pacatis hunc in modum asperrimis nationibus, in Phrygiam processit, qua Assanius lacus est, cujus aqua sua sponte concrescens, necessitate salis e longinquo petendi solvit accolas. Dum ea geruntur, Memnon suarum partium reliquiis undique collectis, ut inhærentem Asiæ Alexandrum extorqueret, ad bellum Græciæ Macedoniæque inferendum cogitationes convertit. Quippe Darius in hoc uno spem reponens, qui victoris impetum sua virtute suaque prudentia diutissime ad Halicarnassum moratus esset, summæ rerum præfecerat eum, magnamque pecuniæ vim transmiserat. Itaque mercenariorum manu quanta poterat conducta, cum trecentarum navium classe libero mari vagabatur ; et quæ tantis conatibus

adversa vel æqua futura essent, solerti æstimatione pensabat. Interea locis, quæ minus anxie custodiebantur, occupatis (inter quæ et Lampsacus fuerat) insulas aggressus est, quibus Macedones, quanquam utrimque continenti potirentur, ob inopiam navium auxilium ferre non poterant. Juvit consilium ducis animorum mira ubique dissensio : cum aliis ad Alexandrum libertatis auctorem res trahentibus, non deessent qui Persicis opibus aucti, propriam sub veteribus dominis potentiam, quam liberata republica eamdem omnium æqualitatem mallent. Igitur Athenagoras et Appollonides ex Chiorum optimatibus, re cum Phisino Megareoque, et aliis suæ factionis hominibus communicata, Memnonem arcessunt. Ita Chius proditione capitur, et præsidio ibi collocato; urbanarum rerum administratio Appollonidi sociisque traditur. Inde Lesbum petens Antissam, Pyrrham et Eressum nullo negotio capit; Methymnæ Aristonicum tyrannum imponit; totamque insulam, excepta Mitylene nobilissima urbe, in potestatem redigit. Ea multis diebus obsidionem constanter pertulit; nec ab ipso Memnone capta est. Ille enim cum jam magnis operibus urbem circumvallasset, et occluso portu, naviumque stationibus per opportuna loca dispositis, ne qua subsidio venientibus aditus pateret, providisset; pestilenti morbo correptus præclaram Persarum spem, irreparabili cum ipsorum damno, deseruit. Sed cum se jam morti vicinum intelligeret, Pharnabazo sororis suæ filio, quem Artabazo pepererat, imperium suum tradidit, donec Darius, re comperta, aliter statueret. Hic cum Autophradate classis præfecto munia partitus, eò tandem obsessos adegit,

ut ſecuro præſidii diſceſſu pacto, columnas, quibus fœderis cum Alexandro leges inſculptæ erant, ſubverterent; Darioque fidem polliciti, dimidiam exulum ſuorum partem reciperent. At Perſæ non integra fide pactis ſtetêre; ſed introductis in urbem militibus Lycomedem Rhodium præeſſe juſſerunt: Diogeni, qui ob ſtudia in Perſas exulaverat, patriæ tyrannis tradita eſt. Pecunia deinceps privatim ab opulentiſſimo quoque per vim ablata; neque eo minus imperatum tributum, quod commune Mitylenæorum penderet.

Q. CURTII

Q. CURTII RUFI, DE REBUS GESTIS ALEXANDRI REGIS MACEDONUM, LIBER TERTIUS.

CAPUT I.

INTER hæc Alexander, ad conducendum ex Peloponneso militem, Cleandro cum pecunia misso, Lyciæ Pamphyliæque rebus compositis, ad urbem Celænas exercitum admovit. Mediam illa tempestate interfluebat Marsyas amnis, fabulosis Græcorum car-

K

minibus inclytus. Fons ejus ex summo montis cacumine excurrens, in subjectam petram magno strepitu aquarum cadit: inde diffusus, circumjectos rigat campos, liquidus, et suas duntaxat undas trahens. Itaque color ejus placido mari similis, locum Poëtarum mendacio fecit: quippe traditum est, *Nymphas amore amnis retentas, in illa rupe considere.* Ceterum quamdiu intra muros fluit, nomen suum retinet: at cum extra munimenta se evolvit, majore vi ac mole agentem undas *Lycum* appellant. Alexander quidem urbem destitutam a suis intrat: arcem vero, in quam confugerant, oppugnare adortus, caduceatorem præmisit, qui denuntiaret, *nî dederent, ipsos ultima esse passuros.* Illi caduceatorem in turrim, et situ et opere multum editam, perductum; *quanta esset altitudo, intueri* jubent, *ac nuntiare Alexandro, non eadem ipsum et incolas æstimatione munimenta metiri: se scire inexpugnabiles esse; ad ultimum, pro fide morituros.* Ceterum ut circumsideri arcem, et omnia sibi in dies arctiora viderunt esse: *sexaginta dierum inducias* pacti, *ut, nisi intra eos auxilium Darius ipsis misisset, dederent urbem:* postquam nihil inde præsidii mittebatur, ad præstitutam diem permisêre se regi. Superveniunt deinde legati

Athenienſium, petentes, *ut capti apud Granicum amnem redderentur ſibi.* Ille *non hos modo, ſed etiam ceteros Græcos reſtitui ſuis juſſurum* reſpondit, *finito Perſico bello.* Ceterum Dario imminens, quem nondum Euphraten ſuperaſſe cognoverat; undique omnes copias contrahit: totis viribus tanti belli diſcrimen aditurus. Phrygia erat, per quam ducebatur exercitus; pluribus vicis, quam urbibus frequens. Tunc habebat quondam nobilem Midæ regiam; *Gordium* nomen eſt urbi, quam Sangarius amnis interfluit, pari intervallo Pontico et Cilicio mari diſtantem. Inter hæc maria anguſtiſſimum Aſiæ ſpatium eſſe comperimus, utroque in arctas fauces compellente terram. Quæ quia continenti adhæret, ſed magna ex parte cingitur fluctibus, ſpeciem inſulæ præbet; ac niſi tenue diſcrimen objiceret, maria, quæ nunc dividit, committeret. Alexander, urbe in ſuam ditionem redacta, Jovis templum intrat. Vehiculum, quo Gordium Midæ patrem vectum eſſe conſtabat, aſpexit, cultu haud ſane a vilioribus, vulgatiſque uſu abhorrens. Notabile erat jugum aſtrictum compluribus nodis in ſemetipſos implicatis, et celantibus nexus. Incolis deinde affirmantibus, *editam eſſe oraculo ſortem; Aſiæ potiturum, qui inexplicabile vinculum ſol-*

visset; cupido incessit animo sortis ejus implendæ. Circa regem erat et Phrygum turba, et Macedonum: illa expectatione suspensa, hæc sollicita ex temeraria regis fiducia. Quippe series vinculorum ita astricta, ut unde nexus inciperet, quo ve se conderet, nec ratione, nec visu percipi posset, solvere aggresso injecerat curam, ne in omen verteretur irritum inceptum. Ille nequaquam diu luctatus cum latentibus nodis; *nihil*, inquit, *interest quomodo solvantur:* gladioque ruptis omnibus loris, oraculi sortem vel elusit, vel implevit. Cum deinde Darium, ubicumque esset, occupare statuisset; ut a tergo tuta relinqueret, Amphoterum classi ad oram Hellesponti, copiis autem præfecit Hegelochum; Lesbum, et Chium, et Con præsidiis hostium liberaturos. His talenta ad belli usum quingenta attributa: ad Antipatrum, et eos qui Græcas urbes tuebantur, sexcenta missa: ex fœdere naves sociis imperatæ, quæ Hellesponto præsiderent. Nondum enim Memnona vita excessisse cognoverat: in quem omnes intenderat curas; satis gnarus, cuncta in expedito fore, si nihil ab eo moveretur. Jamque ad urbem Ancyram ventum erat, ubi numero copiarum inito, Paphlagoniam intrat: huic juncti erant Eneti, unde quidam Venetos

trahere originem credunt. Omnisque hæc regio paruit regi: datisque obsidibus, *tributum, quod ne Persis quidem tulissent, pendere ne cogerentur*, impetraverunt. Calas huic regioni præpositus est: ipse, assumptis qui ex Macedonia nuper advenerant, Cappadociam petiit.

Cap. II. At Darius, nuntiata Memnonis morte haud secus quam par erat, motus; omissa omni alia spe, statuit ipse decernere: quippe quæ per duces suos acta erant, cuncta damnabat; ratus, pluribus curam, omnibus abfuisse fortunam. Igitur castris ad Babylonem positis, quo majore animo capesserent bellum, universas vires in conspectum dedit: et circumdato vallo, quod decem millium armatorum multitudinem caperet, Xerxis exemplo numerum copiarum iniit. Orto sole, ad noctem agmina, sicut descripta erant, intravêre vallum. Inde occupaverunt emissa Mesopotamiæ campos: equitum peditumque propemodum innumerabilis turba, majorem quam pro numero speciem gerens. Persarum erant centum millia, in quibus eques triginta millia implebat. Medi decem equitum; quinquaginta millia peditum habebant. Barcanorum equitum duo millia fuere; armati bipennibus, levibusque scutis cetræ maxime speciem reddentibus: peditum de-

cem millia pari armatu sequebantur. Armenii quadraginta millia miserant peditum; additis septem millibus equitum. Hyrcani, egregii, ut inter illas gentes, sex millia expleverant, equis militatura. Derbices quadraginta millia peditum armaverant; pluribus hærebant ferro præfixæ hastæ, quidam lignum igni duraverant. Hos quoque duo millia equitum ex eadem gente comitata sunt. A Caspio mari octo millium pedester exercitus venerat; ducenti equites. Cum his erant ignobiles Asiæ gentes; duo millia peditum; equitum duplicem paraverant numerum. His copiis triginta millia Græcorum mercede conducta, egregiæ juventutis, adjecta sunt. Nam Bactrianos, et Sogdianos, et Indos, ceterosque rubri maris accolas, ignota etiam ipsi gentium nomina, festinatio prohibebat acciri. Nec quidquam illi minus, quam multitudo militum defuit. Cujus tum universæ aspectu admodum lætus, purpuratis solita vanitate spem ejus inflantibus; conversus ad Charidemum Atheniensem belli peritum, et ob exilium infestum Alexandro (quippe Athenis jubente eo fuerat expulsus) percontari cœpit: *satisne ei videretur instructus ad obterendum hostem?* At ille et suæ sortis, et regiæ superbiæ oblitus; *Verum*, inquit, *et tu forsan audire nolis; et ego*,

nisi nunc dixero, alias nequidquam confitebor. Hic tanti apparatûs exercitus, hæc tot gentium, et totius Orientis excita sedibus suis moles, finitimis potest esse terribilis: nitet purpura auroque, fulget armis et opulentia, quantam qui oculis non subjecere, animis concipere non possunt. Sed Macedonum acies torva sane et inculta, clypeis hastisque immobiles cuneos, et conferta robora virorum tegit. Ipsi phalangem *vocant peditum stabile agmen. Vir viro, armis arma conserta sunt: ad nutum monentis intenti, sequi signa, ordines servare didicêre. Quod imperatur, omnes exaudiunt: obsistere, circumire, discurrere in cornu, mutare pugnam, non duces magis, quam milites callent. Et ne auri argentique studio teneri putes, adhuc illa disciplina paupertate magistra stetit. Fatigatis humus cubile est: cibus, quem occupant, satiat: tempora somni arctiora, quam noctis sunt. Jam Thessali equites, et Acarnanes, Ætolique, invicta bello manus, fundis credo, et hastis igne duratis repellentur. Pari robore opus est. In illa terra, quæ hos genuit, auxilia quærenda sunt: argentum istud atque aurum ad conducendum militem mitte.*
Erat Dario mite ac tractabile ingenium, nisi suam naturam plerumque fortuna corrumperet. Itaque, veritatis impatiens, hos-

pitem ac supplicem, tunc maxime utilia suadentem, *abstrahi* jussit *ad capitale supplicium.* Ille ne tum quidem libertatis oblitus, *habeo*, inquit, *paratum mortis meæ ultorem: expetet pœnas mei consilii spreti, is ipse, contra quem tibi suasi. Tu quidem licentia regni tam subito mutatus, documentum eris posteris, homines, cum se permisêre fortunæ, etiam naturam dediscere.* Hæc vociferantem, quibus erat imperatum, jugulant. Sera deinde pœnitentia subiit regem, ac *vera dixisse* confessus, *eum sepeliri* jussit.

Cap. III. Thymodes erat Mentoris filius, impiger juvenis; cui præceptum est a rege; *ut omnes peregrinos milites*, in quibus plurimum habebat spei, *a Pharnabazo acciperet;* opera eorum usurus in bello: ipsi Pharnabazo tradit imperium, quod ante Memnoni dederat. Anxium de instantibus curis agitabant etiam per somnum species imminentium rerum; sive illas ægritudo, sive divinatio animi præsagientis accersit. Castra Alexandri magno ignis fulgore collucere ei visa sunt: et paulo post Alexander adduci ad ipsum in eo vestis habitu, quo ipse fuisset: equo deinde per Babylonem vectus, subito cum ipso equo oculis esse subductus. Ad hæc vates varia interpretatione curam distrinxerant: alii *lætum*

id

id regi somnium esse dicebant; *quod castra hostium arsissent; quod Alexandrum, deposita regia veste, in Persico et vulgari habitu perductum esse vidisset.* Quidam contra augurabantur: *quippe illustria Macedonum castra visa, fulgorem Alexandro portendere: quem regnum Asiæ occupaturum esse, haud ambiguere; quoniam in eodem habitu Darius fuisset, cum appellatus est rex.* Vetera quoque omina, ut fit, sollicitudo revocaverat: *Darium enim in principio imperii vaginam acinacis Persicam jussisse mutari in eam formam, qua Græci uterentur; protinusque Chaldæos interpretatos, imperium Persarum ad eos transiturum, quorum arma esset imitatus.* Ceterum ipse et vatum responso, quod edebatur in vulgus, et specie, quæ per somnum oblata erat, admodum lætus; castra ad Euphraten moveri jubet. Patrio more Persarum traditum est, orto sole demum procedere. Die jam illustri, signum e tabernaculo regis buccinâ dabatur. Super tabernaculum, unde ab omnibus conspici posset, imago solis crystallo inclusa fulgebat. Ordo autem agminis erat talis. Ignis, quem ipsi *sacrum et æternum* vocabant, argenteis altaribus præferebatur. Magi proximi patrium carmen canebant. Magos trecenti et sexaginta quinque

L

juvenes sequebantur, puniceis amiculis velati, diebus totius anni pares numero: quippe Persis quoque in totidem dies descriptus est annus. Currum deinde Jovi sacratum albentes vehebant equi: hos eximiæ magnitudinis *equus*, quem *Solis* appellabant., sequebatur. Aureæ virgæ, et albæ vestes, regentes equos adornabant. Haud procul erant vehicula decem, multo auro argentoque cælata. Sequebatur hæc equitatus duodecim gentium, variis armis et moribus. Proximi ibant quos Persæ *Immortales* vocant, ad decem millia. Cultus opulentiæ barbaræ non alios magis honestabat: illi aureos torques, illi vestem auro distinctam habebant, manicatasque tunicas, gemmis etiam adornatas. Exiguo intervallo, quos *cognatos regis* appellant, decem et quinque millia hominum. Hæc vero turba muliebriter propemodum culta, luxu magis quam decoris armis conspicua erat. *Doryphori* vocabantur proximum his agmen, soliti vestem excipere regalem. Hi currum regis anteibant, quo ipse eminens vehebatur. Utrumque currûs latus Deorum simulacra ex auro argentoque expressa decorabant: distinguebant internitentes gemmæ jugum; ex quo eminebant duo aurea simulacra cubitalia, quorum alterum Nini, alterum Beli gerebat effigiem.

Inter hæc auream aquilam pinnas extendenti similem sacraverant. Cultus regis inter omnia luxuria notabatur. Purpureæ tunicæ medium album intextum erat : pallam auro distinctam aurei accipitres, velut rostris inter se corruerent, adornabant ; et zona aurea muliebriter cinctus acinacem suspenderat, cui ex gemma erat vagina. *Cidarim* Persæ regium capitis vocabant insigne ; hoc cœrulea fascia albo distincta circumibat. Currum decem millia hastatorum sequebantur : hastas argento exornatas, spicula auro præfixa gestabant. Dextra lævaque regem ducenti ferme nobilissimi propinquorum comitabantur. Horum agmen claudebatur triginta millibus peditum ; quos equi regis quadringenti sequebantur. Intervallo deinde unius stadii, matrem Darii Sysigambim currus vehebat, et in alio erat conjux. Turba feminarum reginas comitantium equis vectabatur. Quindecim inde, quas *armamaxas* appellant, sequebantur. In his erant liberi regis, et qui educabant eos, spadonumque grex, haud sane illis gentibus vilis. Tum regiæ pellices trecentæ sexaginta vehebantur, et ipsæ regali cultu ornatuque. Post quas pecuniam regis sexcenti muli, et trecenti cameli vehebant ; præsidio sagittariorum prosequente. Propinquorum amicorumque con-

juges huic agmini proximæ; lixarumque et calonum greges vehebantur. Ultimi erant cum suis quisque ducibus, qui cogerent agmen, leviter armati. Contra si quis aciem Macedonum intueretur, dispar acies erat; equis virisque non auro, non discolori veste, sed ferro, atque ære fulgentibus. Agmen et stare paratum, et sequi: nec turba, nec sarcinis prægrave: intentum ad ducis, non signum modo, sed etiam nutum. Et castris locus, et exercitui commeatus suppetebant. Ergo Alexandro in acie miles non defuit. Darius tantæ multitudinis rex, loci, in quo pugnavit, angustiis redactus est ad paucitatem, quam in hoste contemserat.

Cap. IV. Interea Alexander Abistamene Cappadociæ præposito, Ciliciam petens cum omnibus copiis, regionem, quæ *castra Cyri* appellatur, pervenerat. Stativa ibi habuerat Cyrus; cum adversus Crœsum in Lydiam duceret. Aberat ea regio quinquaginta stadia ab aditu quo Ciliciam intramus: *Pylas* incolæ dicunt; arctissimas fauces, munimenta quæ manu ponimus, naturali situ imitantes. Igitur Arsanes, qui Ciliciæ præerat, reputans quid initio belli Memnon suasisset; quondam salubre consilium sero exequi statuit: igni ferroque Ciliciam vastat, ut hosti solitudinem faciat;

quidquid usui esse potest, corrumpit; sterile ac nudum solum, quod tueri nequibat, relicturus. Sed longe utilius fuit angustias aditus, qui Ciliciam aperit, valido occupare præsidio, jugumque opportune itineri imminens obtinere; unde inultus subeuntem aut prohibere aut opprimere hostem potuisset. Nunc paucis, qui callibus præsiderent, relictis, retro ipse concessit; populator terræ, quam a populationibus vindicare debuerat. Ergo, qui relicti erant, proditos se rati, ne conspectum quidem hostis sustinere voluerunt; cum vel pauciores locum obtinere potuissent. Namque perpetuo jugo montis asperi ac prærupti Cilicia includitur: quod cum a mari surgat, veluti sinu quodam flexuque curvatum, rursus altero cornu in diversum litus excurrit. Per hoc dorsum, quà maxime introrsum mari cedit, asperi tres aditus, et perangusti sunt, quorum uno Cilicia intranda est. Campestris eadem quà vergit ad mare, planitiem ejus crebris distinguentibus rivis: Pyramus et Cydnus inclyti amnes fluunt. Cydnus non spatio aquarum, sed liquore memorabilis: quippe leni tractu e fontibus labens puro solo excipitur. Nec torrentés incurrunt, qui placide manantis alveum turbent. Itaque incorruptus, idemque frigidissimus, quippe multa riparum

amœnitate inumbratus, ubique fontibus suis similis in mare evadit. Multa in ea regione monumenta, vulgata carminibus, vetustas exederat. Monstrabantur urbium sedes, Lyrnessi et Thebes; Typhonis quoque specus, et Corycium nemus, ubi crocum gignitur: ceteraque in quibus nihil præter famam duraverat. Alexander fauces jugi, quæ *Pylæ* appellantur, intravit. Contemplatus locorum situs, non aliàs magis dicitur admiratus esse *felicitatem suam: obrui potuisse vel saxis* confitebatur, *si fuissent, qui in subeuntes propellerent.* Iter vix quaternos capiebat armatos: dorsum montis imminebat viæ, non angustæ modo, sed plerumque præruptæ, crebris oberrantibus rivis, qui ex radicibus montium manant. Thracas tamen leviter armatos *præcedere* jusserat, *scrutarique calles, ne occultus hostis in subeuntes erumperet.* Sagittariorum quoque manus occupaverat jugum; intentos arcus habebant, moniti, *non iter ipsos inire, sed prœlium.* Hoc modo agmen pervenit ad urbem Tarson, cui tum maxime Persæ subjiciebant ignem, ne opulentum oppidum hostis invaderet. At ille Parmenione ad inhibendum incendium cum expedita manu præmisso; postquam barbaros adventu suorum fugatos esse cognovit, urbem a se conservatam intrat.

CAP. V. Mediam Cydnus amnis, de quo paulo ante dictum est, interfluit; et tunc æstas erat, cujus calor non aliam magis quam Ciliciæ oram vapore solis accendit: et diei fervidissimum tempus cœperat. Pulvere ac sudore simul perfusum regem invitavit liquor fluminis, ut calidum adhuc corpus ablueret. Itaque veste deposita in conspectu agminis; decorum quoque futurum ratus, si ostendisset suis levi ac parabili cultu corporis se esse contentum, descendit in flumen. Vixque ingressi subito horrore artus rigere cœperunt: pallor deinde suffusus est, et totum propemodum corpus vitalis calor reliquit. Expiranti similem ministri manu excipiunt, nec satis compotem mentis in tabernaculum deferunt. Ingens sollicitudo, et pene jam luctus, in castris erat. Flentes querebantur, *in tanto impetu cursuque rerum, omnis ætatis ac memoriæ clarissimum regem, non in acie saltem, non ab hoste dejectum, sed abluentem aqua corpus, ereptum esse et extinctum. Instare Darium, victorem antequam vidisset hostem. Sibi easdem terras, quas victores peragrassent, repetendas. Omnia aut ipsos, aut hostes populatos. Per vastas solitudines, etiamsi nemo insequi velit, euntes, fame atque inopia debellari posse. Quem signum daturum fugientibus,*

quem ausurum Alexandro succedere? Jam ut ad Hellespontum fuga penetrarent, classem, qua transeant, quem præparaturum? Rursus in ipsum regem misericordia versa, *illum florem juventæ, illam vim animi, eumdem regem et commilitonem, divelli a se et abrumpi,* immemores sui querebantur. Inter hæc liberius meare spiritus cœperat: allevabat rex oculos, et paulatim redeunte animo circumstantes amicos agnoverat. Laxataque vis morbi ad hoc solum videbatur, quia magnitudinem mali sentiebat. Animi autem ægritudo corpus urgebat; quippe *Darium quinto die in Ciliciam fore* nuntiabatur. *Vinctum ergo se tradi, et tantam victoriam eripi sibi e manibus, obscuraque et ignobili morte in tabernaculo suo extingui se* querebatur. Admissisque amicis pariter et medicis, *in quo me,* inquit, *articulo rerum mearum fortuna deprehenderit, cernitis. Strepitum hostilium armorum exaudire mihi videor, et qui ultro intuli bellum, jam provocor. Darius ergo cum tam superbas literas scriberet, fortunam meam in consilio habuit: sed nequidquam, si mihi arbitrio meo curari licet. Lenta remedia et segnes medicos non expectant tempora mea. Vel mori strenue, quam tarde convalescere mihi melius est. Proinde, si quid opis, si quid artis in medicis est,*

sciant me non tam mortis, quam belli remedium quærere. Ingentem omnibus incusserat curam tam præceps temeritas ejus. Ergo pro se quisque precari cœpere, *ne festinatione periculum augeret, sed esset in potestate medentium. Inexperta remedia haud injuria ipsis esse suspecta, cum ad perniciem ejus etiam a latere ipsius pecunia sollicitaret hostis* (quippe Darius *mille talenta interfectori Alexandri daturum se* pronuntiari jusserat) *itaque ne ausurum quidem quemquam* arbitrabantur *experiri remedium, quod propter novitatem posset esse suspectum.*

Cap. VI. Erat inter nobiles medicos e Macedonia regem secutus Philippus, natione Acarnan, fidus admodum regi: puero comes et custos salutis datus, non ut regem modo, sed etiam ut alumnum, eximia caritate diligebat. Is *non præceps se, sed strenuum remedium afferre, tantamque vim morbi potione medicata levaturum esse* promisit. Nulli promissum ejus placebat, præter ipsum, cujus periculo pollicebatur. Omnia quippe facilius, quam moram, perpeti poterat: arma et acies in oculis erant, et victoriam in eo positam esse arbitrabatur, si tantum ante signa stare potuisset; id ipsum, *quod post diem tertium medicamentum sumpturus esset* (ita enim

medicus prædixerat) ægre ferens. Inter hæc a Parmenione, fidissimo purpuratorum, literas accipit, quibus ei denuntiabat, *ne salutem suam Philippo committeret; mille talentis a Dario, et spe nuptiarum sororis ejus esse corruptum.* Ingentem animo sollicitudinem literæ incusserant; et quidquid in utramque partem aut metus, aut spes subjecerat, secreta æstimatione pensabat. *Bibere perseverem? ut, si venenum datum fuerit, ne immerito quidem, quidquid acciderit, evenisse videatur? Damnem medici fidem? in tabernaculo ergo me opprimi patiar? At satius est alieno me mori scelere, quam metu meo.* Diu animo in diversa versato, nulli, quid scriptum esset, enuntiat: epistolamque, sigillo annuli sui impressam, pulvino, cui incubabat, subjecit. Inter has cogitationes biduo absumpto, illuxit a medico destinatus dies, et ille cum poculo, in quo medicamentum diluerat, intravit. Quo viso Alexander levato corpore in cubitum, epistolam, a Parmenione missam, sinistra manu tenens, accipit poculum, et haurit interritus; tum *epistolam* Philippum *legere* jubet: nec a vultu legentis movit oculos, ratus, aliquas conscientiæ notas in ipso ore posse deprehendere. Ille, epistola perlecta, plus indignationis quam pavoris ostendit: pro-

jectisque amiculo et literis ante lectum; *Rex*, inquit, *semper quidem spiritus meus ex te pependit, sed nunc vere, arbitror, sacro et venerabili ore trahitur. Crimen parricidii, quod mihi objectum est, tua salus diluet. Servatus a me vitam mihi dederis. Oro, quæsoque, omisso metu patere medicamentum concipi venis. Laxa paulisper animum, quem intempestiva sollicitudine amici sane fideles, sed moleste seduli turbant.* Non securum modo hæc vox, sed etiam lætum regem, ac plenum bonæ spei fecit. Itaque, *si Dii*, inquit, *Philippe, tibi permisissent, quo maxime modo animum velles experiri meum, alio profecto voluisses: sed certiore quam expertus es, ne optasses quidem. Hac epistolâ accepta, tamen, quod dilueras, bibi. Et nunc crede, me non minus pro tua fide, quam pro mea salute esse sollicitum.* Hæc elocutus dextram Philippo offert. Ceterum, tanta vis medicaminis fuit, ut quæ secuta sunt, criminationem Parmenionis adjuverint. Interclusus spiritus arcte meabat. Nec Philippus quidquam inexpertum omisit. Ille fomenta corpori admovit; ille torpentem, nunc cibi, nunc vini odore excitavit. Atque ut primum mentis compotem esse sensit; modo *matris sororumque*; modo *tantæ victoriæ appropinquantis* admo-

nere non destitit. Ut vero medicamentum se diffudit in venas, et sensim toto corpore salubritas percipi potuit, primo animus vigorem suum, deinde corpus quoque expectatione maturius recuperavit: quippe post tertium diem, quam in hoc statu fuerat, in conspectum militum venit. Nec avidius ipsum regem, quam Philippum intuebatur exercitus: pro se quisque dextram ejus amplexi grates habebant velut præsenti Deo. Namque haud facile dictu est, præter ingenitam illi genti erga reges suos venerationem, quantum hujus quoque regis vel admirationi dediti fuerint, vel caritate flagraverint. Jam primum nihil nisi divina ope aggredi videbatur. Nam, cum esset præsto ubique fortuna, temeritas in gloriam cesserat. Ætas quoque vix tantis matura rebus, sed abunde sufficiens, omnia etiam ejus opera honestabat. Et quæ leviora haberi solent, plerumque in re militari gratiora vulgo sunt: exercitatio corporis inter ipsos; cultus habitusque paululum a privato abhorrens; militaris vigor: quibus ille vel ingenii dotibus, vel animi artibus, ut pariter carus ac venerandus esset, effecerat.

Cap. VII. At Darius, nuntio de adversa valetudine accepto, celeritate, quantam capere tam grave agmen poterat, ad Eu-

phraten contendit: junctoque eo pontibus, quinque tamen diebus trajecit exercitum, Ciliciam occupare festinans. Jamque Alexander viribus corporis receptis, ad urbem Solos pervenerat: cujus potitus, ducentis talentis nomine multæ exactis, arci præsidium militum imposuit. Vota deinde pro salute suscepta per ludum atque otium reddens, ostendit, quanta fiducia barbaros sperneret. Æsculapio et Minervæ ludos celebravit. Spectanti nuntius lætus affertur ex Halicarnasso; *Persas acie a suis esse superatos: Myndios quoque, et Caunios, et pleraque tractus ejus suæ facta ditionis.* Igitur edito spectaculo ludicro, castrisque motis, et Pyramo amne ponte juncto, ad urbem Mallon pervenit: inde alteris castris ad oppidum Castabalum. Ibi Parmenio regi occurrit, quem præmiserat ad explorandum iter saltus, per quem ad urbem Isson nomine penetrandum erat. Atque ille angustiis ejus occupatis, et præsidio modico relicto, Isson quoque desertam a barbaris ceperat. Inde progressus, deturbatis, qui interiora montium obsidebant, præsidiis cuncta firmavit: occupatoque itinere, sicut paulo ante dictum est, idem et auctor, et nuntius venit. Isson inde rex copias admovit, ubi consilio habito, *utrumne ultra progrediendum foret, an ibi opperiendi es-*

sent milites novi, quos ex Macedonia adventare constabat; Parmenio *non alium locum prælio aptiorem esse* censebat. *Quippe illic utriusque regis copias numero futuras pares, cum angustiæ multitudinem non caperent. Planitiem ipsis camposque esse vitandos, ubi circumiri, ubi ancipiti acie opprimi possent. Timere, ne non virtute hostium, sed lassitudine sua vincerentur. Persas recentes subinde successuros, si laxius stare potuissent.* Facile ratio tam salubris consilii accepta est. Itaque *inter angustias saltus hostem opperiri* statuit. Erat in exercitu regis Sisines Perses: quondam a prætore Ægypti missus ad Philippum, donisque et omni honore cultus, exilium patria sede mutaverat: secutus deinde in Asiam Alexandrum, inter fideles socios habebatur. Huic epistolam Cretensis miles, obsignatam annulo, cujus signum haud sane notum erat, tradidit. Nabarzanes prætor Darii miserat eam, hortabaturque Sisinem; *ut dignum aliquid nobilitate, ac moribus suis ederet: magno id ei apud regem honori fore.* Has literas Sisines, utpote innoxius, ad Alexandrum sæpe deferre tentavit: sed cum tot curis apparatuque belli regem videret urgeri, aptius subinde tempus expectans, suspicionem initi scelesti consilii præbuit. Namque

epistola, priusquam ei redderetur, in manus Alexandri pervenerat, lectamque eam, ignoti annuli sigillo impresso, *Sisini dari* jusserat, ad æstimandam fidem barbari. Qui quia per complures dies non adierat regem, scelesto consilio eam visus est suppressisse, et in agmine a Cretensibus, haud dubie jussu regis, occisus est.

Cap. VIII. Jam Græci milites, quos Thymodes a Pharnabazo acceperat, præcipua spes et propemodum unica, ad Darium pervenerant. Hi magnopere suadebant, *ut retro abiret, spatiososque Mesopotamiæ campos repeteret. Si id consilium damnaret; at ille divideret saltem copias innumerabiles, neu sub unum fortunæ ictum totas vires regni cadere pateretur.* Minus hoc consilium regi, quam purpuratis ejus displicebat: *ancipitem fidem, et mercede venalem proditionem imminere, et dividi non ob aliud copias velle, quam ut ipsi in diversa digressi, si quid commissum esset, traderent Alexandro. Nihil tutius esse, quam circumdatos eos exercitu toto obrui telis, documentum non inultæ perfidiæ futuros.* At Darius, ut erat sanctus et mitis, *se vero tantum facinus* negat *esse facturum, ut suam secutos fidem, suos milites jubeat trucidari. Quem deinde amplius nationum exterarum salutem suam crediturum*

rum sibi, si tot militum sanguine imbuisset manus? Neminem stolidum consilium capite luere debere. Defuturos enim, qui suaderent, si suasisse periculum esset. Denique, ipsos quotidie ad se vocari in consilium, variasque sententias dicere; nec tamen melioris fidei haberi, qui prudentius suaserint. Itaque *Græcis nuntiari* jubet; *ipsum quidem benevolentiæ illorum gratias agere, ceterum, si retro ire pergat, haud dubie regnum hostibus traditurum. Famâ bella stare, et eum, qui recedat, fugere credi. Trahendi vero belli vix ullam esse rationem. Tantæ enim multitudini, utique cum jam hiems instaret, in regione vasta, et invicem a suis atque hoste vexata, non suffectura alimenta. Ne dividi quidem copias posse servato more majorum, qui universas vires semper discrimini bellorum obtulerint. Et hercule terribilem antea regem, et absentia sua ad vanam fiduciam elatum, posteaquam adventare se senserit, cautum pro temerario factum, delituisse inter angustias saltus ritu ignobilium ferarum, quæ strepitu prætereuntium audito, silvarum latebris se occuluerunt. Jam etiam valetudinis simulatione frustrari suos milites. Sed non amplius ipsum esse passurum detrectare certamen. In illo specu, in quem pavidi recessissent, oppressurum esse cunctantes.* Hæc

magnificentius

magnificentius jactata quam verius. Ceterum, pecunia omni rebusque pretiosissimis Damascum Syriæ cum modicò præsidio militum missis, reliquas copias in Ciliciam duxit, insequentibus more patrio agmen conjuge et matre. Virgines quoque cum parvo filio comitabantur patrem. Forte eadem nocte et Alexander ad fauces, quibus Syria aditur, et Darius ad eum locum, quem *Amanicas Pylas* vocant, pervenit. Nec dubitavere Persæ, quin Isso relicta, quam ceperant, Macedones fugerent. Nam etiam saucii quidam et invalidi, qui agmen non poterant persequi, èxcepti erant. Quos omnes, instinctu purpuratorum, barbara feritate sævientium, *præcisis adustisque manibus circumduci, ut copias suas noscerent; satisque omnibus spectatis, nuntiare quæ vidissent regi suo*, jussit. Motis ergo castris, superat Pinarum amnem, in tergis, ut credebat, fugientium hæsurus. At illi, quorum amputaverat manus, ad castra Macedonum penetrant, *Darium quam maximo cursu posset, sequi* nuntiantes. Vix fides habebatur. Itaque speculatores in maritimas regiones præmissos *explorare* jubet, *ipsene adesset, an præfectorum aliquis speciem præbuisset universi venientis exercitus*. Sed cum speculatores reverterentur, procul ingens

multitudo conspecta est. Ignes deinde totis campis collucere cœperunt, omniaque velut continenti incendio ardere visa : cum incondita multitudo, maxime propter jumenta laxius tenderet. Itaque *eo ipso loco metari suos castra* jusserat ; lætus, quod omni expetiverat voto, in illis potissimum angustiis decernendum esse. Ceterum, ut solet fieri, cum ultimi discriminis tempus adventat ; in sollicitudinem versa fiducia est. Illam ipsam fortunam, qua aspirante res tam prospere gesserat, verebatur ; nec injuria, ex his quæ tribuisset sibi, quam mutabilis esset, reputabat. *Unam superesse noctem, quæ tanti discriminis moraretur eventum.* Rursus occurrebat, *majora periculis præmia : et sicut dubium esset, an vinceret ; ita illud utique certum esse, honeste, et cum magna laude moriturum.* Itaque *corpora milites curare* jussit, *ac deinde tertia vigilia instructos et armatos esse.* Ipse in jugum editi montis ascendit, multisque collucentibus facibus patrio more sacrificium Diis præsidibus loci fecit. Jamque tertium, sicut præceptum erat, signum tuba miles acceperat, itineri simul paratus et prælio : *strenueque* jussi *procedere*, oriente luce pervenerunt ad angustias, quas occupare decreverant. *Darium triginta inde stadia abesse* præmissi indicabant.

Tunc *consistere agmen* jubet ; armisque ipse sumptis, aciem ordinabat. Dario adventum hostium pavidi agrestes nuntiaverunt, vix credenti occurrere etiam, quos ut fugientes sequebatur. Ergo non mediocris omnium animos formido incesserat : quippe itineri quam prælio aptiores erant, raptimque arma capiebant. Sed ipsa festinatio discurrentium, suosque ad arma vocantium, majorem metum incussit. Alii in jugum montis evaserant, ut hostium agmen inde prospicerent : equos plerique frenabant. Discors exercitus, nec ad unum intentus imperium, vario tumultu cuncta turbaverat. Darius initio montis jugum cum parte copiarum occupare statuit, et a fronte et a tergo circumiturus hostem : a mari quoque, quo dextrum ejus cornu tegebatur, alios objecturus, ut undique urgeret. Præter hæc viginti millia præmissa cum sagittariorum manu, *Pinarum amnem*, qui duo agmina interfluebat, *transire, et objicere sese Macedonum copiis* jusserat ; *si id præstare non possent, retrocedere in montes, et occulte circumire ultimos hostium.* Ceterum, destinata salubriter omni ratione potentior fortuna discussit : quippe alii præ metu imperium exequi non audebant, alii frustra exequebantur : quia, ubi partes labant, summa turbatur.

Cap. IX. Acies autem hoc modo stetit. Nabarzanes equitatu dextrum cornu tuebatur, additis funditorum sagittariorumque viginti fere millibus. In eodem Thymodes erat Græcis peditibus mercede conductis triginta millibus præpositus. Hoc erat haud dubium robur exercitus, par Macedonicæ phalangi acies. In lævo cornu Aristomedes Thessalus viginti millia barbarorum peditum habebat. In subsidiis pugnacissimas locaverat gentes. Ipsum regem in eodem cornu dimicaturum tria millia delectorum equitum, assueta corporis custodiæ, et pedestris acies quadraginta millia sequebantur. Hyrcani deinde, Medique equites: his proximi ceterarum gentium, dextra læva que dispositi. Hoc agmen, sicut dictum est, instructum, sex millia jaculatorum funditorumque antecedebant. Quidquid in illis angustiis adiri poterat, impleverant copiæ; cornuaque hinc a jugo, illinc a mari stabant; uxorem matremque regis, et alium feminarum gregem in medium agmen acceperant. Alexander phalangem, qua nihil apud Macedonas validius erat, in fronte constituit. Dextrum cornu Nicanor Parmenionis filius tuebatur: huic proximi stabant Cœnos, et Perdiccas, et Meleager, et Ptolemæus, et Amyntas, sui quisque agminis duces. In lævo, quod ad

mare pertinebat, Craterus et Parmenio erant; sed Craterus Parmenioni parere jussus. Equites ab utroque cornu locati: dextrum Macedones Thessalis adjunctis, lævum Peloponnenses tuebantur. Ante hanc aciem posuerat funditorum manum, sagittariis admixtis. Thraces quoque et Cretenses ante agmen ibant, et ipsi leviter armati. At iis, qui præmissi a Dario jugum montis insederant, Agrianos opposuit ex Græcia nuper advectos. Parmenioni autem præceperat *ut quantum posset, agmen ad mare extenderet; quo longius abesset acies montibus, quos occupaverant barbari.* At illi neque obstare venientibus, nec circumire pretergressos ausi; funditorum maxime aspectu profugerant territi: eaque res tutum Alexandro agminis latus, quod ne superne incesseretur, timuerat, præstitit. Triginta et duo armatorum ordines ibant; neque enim latius extendi aciem patiebantur angustiæ. Paulatim deinde se laxare sinus montium, et majus spatium aperire cœperant; ita ut non pedes solum pluribus ordine incedere, sed etiam lateribus circumfundi posset equitatus.

CAP. X. Jam in conspectu, sed extr[illegible] teli jactum, utraque acies erat, cum p[illegible] res Persæ inconditum et trucem sus[illegible]ere clamorem. Redditur et a Macedoni[illegible]s ma-

jor, exercitus impar numero, sed jugis montium vastisque saltibus repercussus: quippe semper circumjecta nemora petræque, quantamcumque accepere vocem, multiplicato sono referunt. Alexander ante prima signa ibat, identidem manu suos inhibens; ne suspensi, acrius ob nimiam festinationem concitato spiritu, capesserent bellum. Cumque agmen obequitaret, varia oratione, ut cujusque animis aptum erat, milites alloquebatur. Macedones, *tot bellorum in Europa victores, ad subigendam Asiam atque ultima Orientis, non ipsius magis, quam suo ductu profecti, inveteratæ virtutis* admonebantur. *Illos terrarum orbis liberatores, emensosque olim Herculis et Liberi patris terminos, non Persis modo, sed etiam omnibus gentibus imposituros jugum: Macedonum Bactra et Indos fore. Minima esse, quæ nunc intuerentur, sed omnia victori parari. Non præruptis petris Illyriorum et Thraciæ saxis sterilem laborem fore; spolia totius Orientis offerri. Vix gladio futurum opus; totam aciem suo pavore fluctuantem umbonibus posse propelli. Victor ad hæc Atheniensium Philippus pater* invocabatur: *domitæque nuper Bœotiæ; et urbis in ea nobilissimæ ad solum dirutæ,* species repræsentabatur animis. *Jam Granicum am-*

nem; jam tot urbes, aut expugnatas, aut in fidem acceptas; omniaque, quæ post tergum erant, strata, et pedibus ipsorum subjecta memorabat. Cum adierat Græcos; admonebat, *ab iis gentibus illata Græciæ bella Darii prius, deinde Xerxis insolentia, aquam ipsam terramque postulantium: ut neque fontium haustum, nec solitos cibos relinquerent.* Dein *Deûm templa ruinis et ignibus esse deleta, urbes eorum expugnatas, fœdera humani divinique juris violata* referebat. Illyrios vero et Thracas, rapto vivere assuetos, *aciem hostium auro purpuraque fulgentem intueri* jubebat, *prædam, non arma gestantem. Irent, et imbellibus feminis aurum viri eriperent. Aspera montium suorum juga, nudosque calles, et perpetuo rigentes gelu, ditibus Persarum campis agrisque mutarent.*

CAP. XI. Jam ad teli jactum pervenerant, cum Persarum equites ferociter in lævum cornu hostium invecti sunt. Quippe Darius equestri prœlio decernere optabat, phalangem Macedonici exercitus robur esse conjectans. Jamque etiam dextrum Alexandri cornu circumibatur. Quod ubi Macedo conspexit; duabus alis equitum *ad jugum montis* jussis *subsistere*, ceteros in medium belli discrimen strenue transfert. Subductis deinde ex acie Thessalis equiti-

bus, præfectum eorum *occulte circumire tergum suorum* jubet, *Parmenionique conjungi, et quod is imperasset, impigre exequi.* Jamque ipsi in medium Persarum undique circumfusi egregie se tuebantur; sed conserti, et quasi cohærentes, tela vibrare non poterant: simul erant emissa, in eosdem concurrentia implicabantur, levique et vano ictu pauca in hostem, plura in humum innoxia cadebant. Ergo cominus pugnam coacti conserere, gladios impigre stringunt. Tum vero multum sanguinis fusum est. Duæ quippe acies ita cohærebant, ut armis arma pulsarent; mucrones in ora dirigerent. Non timido, non ignavo cessare tum licuit: collato pede, quasi singuli inter se dimicarent, in eodem vestigio stabant, donec vincendo locum sibi facerent. Tum demum ergo promovebant gradum, cum hostem prostraverant. At illos novus excipiebat adversarius fatigatos: nec vulnerati, ut alias solent, acie poterant excedere, cum hostis instaret a fronte, a tergo sui urgerent. Alexander non ducis magis, quam militis munera exequebatur; opimum decus cæso rege expetens. Quippe Darius curru sublimis eminebat; et suis ad se tuendum, et hostibus ad incessendum, ingens incitamentum. Ergo frater ejus Oxathres, cum Alexandrum instare ei

cerneret,

cerneret, equites, quibus præerat, ante ipsum currum regis objecit: armis et robore corporis multum super ceteros eminens; animo vero et pietate in paucissimis. Illo utique prælio clarus, alios improvide instantes prostravit, alios in fugam avertit. At Macedones ut circa regem erant, mutua adhortatione firmati, cum ipso in equitum agmen irrumpunt. Tum vero similis ruinæ strages erat. Circa currum Darii jacebant nobilissimi duces, ante oculos regis egregia morte defuncti, omnes in ora proni, sicut dimicantes procubuerant, adverso corpore vulneribus acceptis. Inter hos Atizyes, et Rheomithres, et Sabaces prætor Ægypti, magnorum exercituum præfecti noscitabantur: circa eos cumulata erat peditum equitumque obscurior turba. Macedonum quoque non quidem multi, sed promptissimi tamen cæsi sunt: inter quos Alexandri dextrum femur leviter mucrone perstrictum est. Jamque qui Darium vehebant equi, confossi hastis et dolore efferati, jugum quatere, et regem curru excutere cœperant; cum ille, veritus ne vivus veniret in hostium potestatem, desilit, et in equum, qui ad hoc sequebatur, imponitur: insignibus quoque imperii, ne fugam proderent, indecore abjectis. Tum vero ceteri dissipantur metu; et qua cuique patebat ad

fugam via, erumpunt, arma jacientes, quæ paulo ante ad tutelam corporum sumpserant: adeo pavor etiam auxilia formidat. Instabat fugientibus eques a Parmenione missus, et forte in id cornu omnes fuga abstulerat. At in dextro Persæ Thessalos equites vehementer urgebant. Jamque una ala ipso impetu proculcata erat; cum Thessali strenue circumactis equis dilapsi, rursus in prælium redeunt, sparsosque et incompositos victoriæ fiducia barbaros, ingenti cæde prosternunt. Equi pariter equitesque Persarum serie laminarum graves, agmen, quod celeritate maxime constat, ægre moliebantur. Quippe in circumagendis equis suis Thessali multos occupaverant. Hac tam prospera pugna nuntiata, Alexander non ante ausus persequi barbaros, utrimque jam victor instare fugientibus cœpit. Haud amplius regem quam mille equites sequebantur, cum ingens multitudo hostium caderet. Sed quis aut in victoria, aut in fuga copias numerat? Agebantur ergo a tam paucis pecorum modo; et idem metus, qui cogebat fugere, fugientes morabatur. At Græci, qui in Darii partibus steterant, Amynta duce (prætor hic Alexandri fuit, nunc transfuga) abrupti a ceteris, haud sane fugientibus similes evaserant. Barbari longe diversam fugam inten-

derunt : alii, quà rectum iter in Perſidem ducebat ; quidam circumitu rupes, ſaltusque montium occultos petivere ; pauci castra Darii. Sed jam illa quoque hostis victor intraverat, omni quidem opulentiâ ditia. Ingens auri argentique pondus, non belli, sed luxuriæ apparatum, diripuerant milites. Cumque plus raperent, passim strata erant itinera vilioribus sarcinis, quas in comparatione meliorum avaritia contempserat. Jamque ad feminas perventum erat ; quibus, quo cariora ornamenta sunt, violentius detrahebantur : nec corporibus quidem vis ac libido parcebat. Omnia planctu tumultuque, prout cuique fortuna erat, castra repleverant, nec ulla facies mali deerat, cum per omnes ordines ætatesque, victoris crudelitas ac licentia vagaretur. Tunc vero impotentis fortunæ species conspici potuit : cum ii, qui tum Dario tabernaculum exornaverant, omni luxu et opulentia instructum ; eadem illa Alexandro, quasi veteri domino reservabant. Namque id solum intactum omiserant milites, ita tradito more, ut victorem victi regis tabernaculo exciperent. Sed omnium oculos animosque in semet converterant captivæ, mater, conjuxque Darii : illa non majestate solum, sed etiam ætate venerabilis ; hæc formæ pulchritudine, nec illa quidem

sorte corrupta. Acceperat in sinum filium nondum sextum ætatis annum egressum, in spem tantæ fortunæ, quantam paulo ante pater ejus amiserat, genitum. At in gremio anus aviæ jacebant adultæ virgines duæ, non suo tantum, sed etiam illius mœrore confectæ. Ingens circa eam nobilium feminarum turba constiterat, laceratis crinibus, abscissaque veste, pristini decoris immemores, *reginas*, *dominasque*, veris quondam; tunc alienis nominibus invocantes. Illæ suæ calamitatis oblitæ, *utro cornu Darius stetisset; quæ fortuna discriminis fuisset?* requirebant. Negabant *se captas*, *si viveret rex*. Sed illum equos subinde mutantem longius fuga abstulerat. In acie autem cæsa sunt Persarum peditum centum millia, decem vero millia interfecta equitum. At ex parte Alexandri quatuor et quingenti saucii fuere; triginta omnino et duo ex peditibus desiderati sunt: equitum centum quinquaginta interfecti. Tantulo impendio ingens victoria stetit.

CAP. XII. Rex diu Darium persequendo fatigatus, posteaquam et nox appetebat, et eum assequendi spes non erat; in castra paulo ante a suis capta pervenit. *Invitari deinde amicos*, quibus maxime assueverat, jussit; quippe summa dumtaxat cutis in femore perstricta non prohibebat interesse

convivio : cum repente e proximo tabernaculo lugubris clamor, barbaro ululatu planctuque permistus, epulantes conterruit. Cohors quoque, quæ excubabat ad tabernaculum regis, verita ne majoris motus principium esset, armare se cœperat. Causa pavoris subiti fuit, quod mater uxorque Darii cum captivis mulieribus nobilibus, regem, quem interfectum esse credebant, ingenti gemitu ejulatuque deflebant. Unus namque e captivis spadonibus, qui forte ante ipsarum tabernaculum steterat, amiculum, quod Darius, sicut paulo ante dictum est, ne cultu proderetur, abjecerat, in manibus ejus qui repertum ferebat, agnovit : ratusque interfecto detractum esse, falsum nuntium mortis ejus attulerat. Hoc mulierum errore comperto, Alexander fortunæ Darii, et pietati earum illacrimasse fertur. Ac primo Mithrenem, qui Sardes prodiderat, peritum Persicæ linguæ, *ire ad consolandas eas* jusserat. Veritus deinde ne proditor captivarum iram doloremque gravaret; Leonnatum ex purpuratis suis misit, jussum indicare, *falso lamentari eas Darium vivum.* Ille cum paucis armigeris in tabernaculum, in quo captivæ erant, pervenit, *missumque a rege se* nuntiari jubet. At ii, qui in vestibulo erant, ut armatos conspe-

xêre, rati actum esse de dominis, in tabernaculum currunt, vociferantes, *adesse supremam horam, missosque qui occiderent captas*. Itaque, ut quæ nec prohibere possent, nec admittere auderent; nullo responso dato, tacitæ opperiebantur victoris arbitrium. Leonnatus expectato diu qui se intromitteret, posteaquam nemo procedere audebat; relictis in vestibulo satellitibus, intrat in tabernaculum. Ea ipsa res turbaverat feminas, quod irrupisse non admissus videbatur. Itaque mater et conjux provolutæ ad pedes, orare cœperunt; *ut, priusquam interficerentur, Darii corpus ipsis patrio more sepelire permitteret: functas supremo in regem officio se impigre morituras*. Leonnatus, *et vivere Darium, et ipsas non incolumes modo, sed etiam apparatu pristinæ fortunæ reginas fore*. Tum mater Darii allevari se passa est. Alexander postera die cum cura sepultis militibus, quorum corpora invenerat; *Persarum quoque nobilissimis eumdem honorem haberi* jubet, *matrique Darii permitti, quos vellet, patrio more sepeliret*. Illa paucos arcta propinquitate conjunctos, *pro habitu præsentis fortunæ humari* jussit; *apparatum funerum, quo Persæ suprema officia celebrarent, invidiosum fore* existimans, *cum victores haud pretiose cremarentur*. Jamque

Justis defunctorum corporibus solutis, præmittit ad captivas, qui nuntiarent *ipsum venire* : inhibitaque comitantium turba, tabernaculum cum Hephæstione intrat. Is longe omnium amicorum carissimus erat regi, cum ipso pariter educatus ; secretorum omnium arbiter : libertatis quoque in admonendo eo non alius jus habebat ; quod tamen ita usurpabat, ut magis a rege permissum, quam vindicatum ab eo videretur : et sicut ætate par erat regi ; ita corporis habitu præstabat. Ergo reginæ illum regem esse ratæ, suo more veneratæ sunt. Inde ex spadonibus captivis, quis Alexander esset monstrantibus, Sysigambis advoluta est pedibus ejus, *ignorationem nunquam antea visi regis* excusans. Quam manu allevans rex, *non errasti*, inquit, *mater ; nam et hic Alexander est.* Equidem, si hac continentia animi ad ultimum vitæ perseverare potuisset ; feliciorem fuisse crederem, quam visus est esse, cum Liberi patris imitaretur triumphum, ab Hellesponto usque ad Oceanum omnes gentes victoria emensus. Vicisset profecto superbiam atque iram, mala invicta : abstinuisset inter epulas cædibus amicorum ; egregiosque bello viros, et tot gentium secum domitores, indicta causa veritus esset occidere. Sed nondum fortuna se animo ejus superfuderat. Itaque

orientem eam moderate et prudenter tulit; ad ultimum magnitudinem ejus non cepit. Tum quidem ita se gessit, ut omnes ante eum reges et continentia et clementia vincerentur. Virgines enim regias excellentis formæ tam sancte habuit, quam si eodem quo ipse parente genitæ forent: conjugem ejusdem, quam nulla ætatis suæ pulchritudine corporis vicit, adeo ipse non violavit, ut summam adhibuerit curam, ne quis captivo corpori illuderet: *omnem cultum reddi feminis* jussit; nec quidquam ex pristinæ fortunæ magnificentia captivis, præter fiduciam defuit. Itaque Sysigambis, *rex*, inquit, *mereris, ut ea precemur tibi, quæ Dario nostro quondam precatæ sumus. Et, ut video, dignus es, qui tantum regem non felicitate solum, sed etiam æquitate superaveris. Tu quidem* matrem *me, et* reginam *vocas: sed ego me tuam famulam esse confiteor. Et præteritæ fortunæ fastigium capio, et præsentis jugum pati possum: tua interest, quantum in nos licuerit, si id potius clementia, quam sævitia vis esse testatum.* Rex *bonum animum habere* eas jussit. Darii deinde filium collo suo admovit. Atque nihil ille conspectu tunc primum a se visi conterritus, cervicem ejus manibus amplectitur: motus ergo rex constantia pueri, Hephæstionem intuens, *quam vellem*, in-

quit, *Darius aliquid ex hac indole hausiſset!* Tum tabernaculo egreſsus, tribus aris in ripa Pinari amnis, Jovi atque Herculi Minervæque sacratis, *Syriam* petit; Damascum, ubi regis gaza erat, Parmenione præmisso.

Cap. XIII. Atque is, cum præcessisse Darii satrapam comperisset; veritus ne paucitas suorum sperneretur, arcessere majorem manum statuit. Sed forte in exploratores ab eo præmissos incidit natione Mardus, qui ad Parmenionem perductus, literas ad Alexandrum a præfecto Damasci missas tradit ei; *nec dubitare eum, quin omnem regiam supellectilem cum pecunia traderet*, adjecit. Parmenio *asservari eo* jusso, literas aperit: in quibus erat scriptum; *ut mature Alexander aliquem ex ducibus suis mitteret, cum manu exigua.* Itaque re cognita, Mardum datis comitibus ad proditorem remittit. Ille e manibus custodientium lapsus, Damascum ante lucem intrat. Turbaverat ea res Parmenionis animum, insidias timentis; et ignotum iter sine duce non audebat ingredi: felicitati tamen regis sui confisus, *agrestes, qui duces itineris essent, excipi* jussit. Quibus celeriter repertis, quarto die ad urbem pervenit: jam metuente præfecto, ne sibi fides habita non esset. Igitur quasi parum muni-

mentis oppidi fidens; ante solis ortum *pecuniam regiam*, quam *gazam* Persæ vocant, *cum pretiosissimis rerum efferri* jubet: fugam simulans; re vera, ut prædam hosti offerret. Multa millia virorum feminarumque excedentem oppido sequebantur; omnibus miserabilis turba, præter eum, cujus fidei commissa fuerat. Quippe quò major proditionis merces foret, objicere hosti parabat gratiorem omni pecunia prædam, nobiles viros, prætorum Darii conjuges, liberosque; præter hos urbium Græcarum legatos: quos Darius velut in arce tutissima, in proditoris reliquerat manibus. *Gangabas* Persæ vocant humeris onera portantes: hi cum frigus tolerare non possent (quippe et procella subito nivem effuderat, et humus rigebat gelu) tum adstrictas vestes, quas cum pecunia portabant auro et purpura insignes, induunt: nullo prohibere auso; cum fortuna regis etiam humillimis in ipsum licentiam faceret. Præbuere ergo Parmenioni non spernendi agminis speciem: qui intentiore cura suos, quasi ad justum prælium, paucis adhortatus, *equis calcaria subdere* jubet, *et acri impetu in hostem invehi.* At illi, qui sub oneribus erant, omissis per metum, capessunt fugam: armati, qui eos persequebantur, eodem metu arma jactare, ac nota diver-

ticula petere cœperunt. Præfectus, quasi et ipse conterritus simulans, cuncta pavore compleverat. Jacebant totis campis opes regiæ: illa pecunia stipendio ingenti militum præparata: ille cultus tot nobilium virorum; tot illustrium feminarum: aurea vasa: aurei freni: tabernacula regali magnificentia ornata: vehicula quoque a suis destituta, ingentis opulentiæ plena. Facies etiam prædantibus tristis, si qua res avaritiam moraretur. Quippe tot annorum incredibili et fidem excedente fortuna cumulata, tunc alia stirpibus lacerata, alia in cœnum demersa eruebantur: non sufficiebant prædantium manus prædæ. Jamque etiam ad eos, qui primi fugerant, ventum erat: feminæ pleræque parvos trahentes liberos ibant, inter quas tres fuere virgines, Ochi, qui ante Darium regnaverat, filiæ, olim quidem ex fastigio paterno rerum mutatione detractæ; sed tum sortem earum crudelius aggravante fortuna. In eodem grege uxor quoque ejusdem Ochi fuit, Oxathrisque (frater hic erat Darii) filia, et conjux Artabazi principis purpuratorum, et filius, cui *Ilioneo* fuit nomen. Pharnabazi quoque, cui summum imperium maritimæ oræ rex dederat, uxor cum filio excepta est: Mentoris filiæ tres; ac nobilissimi ducis Memnonis conjux et filius.

Vixque ulla domus purpurati fuit tantæ cladis expers. Lacedæmonii quoque et Athenienses societatis fide violata Persas secuti; Aristogiton, Dropides et Iphicrates, inter Athenienses genere famaque longe clarissimi: Lacedæmonii, Pausippus et Onomastorides, cum Monimo et Callicratide, ii quoque domi nobiles. Summa pecuniæ signatæ fuit talentorum duo millia et sexaginta; facti argenti pondus quingenta æquabat. Præterea triginta millia hominum, cum septem millibus jumentorum, dorso onera portantium, capta sunt. Ceterum, Dii tantæ fortunæ proditorem sepulturæ celeriter debita pœna persecuti sunt. Namque unus e consciis ejus, credo, regis vicem, etiam in illa sorte reveritus, interfecti proditoris caput ad Darium tulit, opportunum solatium prodito: quippe et ultus inimicum erat; et nondum in omnium animis memoriam majestatis suæ exolevisse cernebat.

LIBER QUARTUS.

CAPUT I.

DARIUS tanti modo exercitus rex, qui triumphantis magis, quam dimicantis more, curru sublimis inierat prælium; per loca, quæ prope immensis agminibus compleverat, jam inania, et ingenti solitudine vasta fugiebat. Pauci regem sequebantur: nam nec eodem omnes fugam intenderant; et deficientibus equis, cursum eorum, quos rex subinde mutabat, æquare non poterant. Unchas deinde pervenit, ubi excepere eum Græcorum quatuor millia: cum quibus ad Euphraten contendit; id demum credens fore ipsius, quod celeritate præripere potuisset. At Alexander Parmenionem, per quem apud Damascum recepta erat præda, jussum *eam ipsam, et captivos, diligenti asservare custodia*, Syriæ, quam *Cœlen* vocant, præfecit. Novum imperium Syri, nondum belli cladibus satis domiti, aspernabantur: sed celeriter subacti obedienter imperata fecerunt. Aradus quoque insula deditur regi. Maritimam tum oram, et pleraque longius etiam a

mari recedentia, rex ejus insulæ Strato possidebat: quo in fidem accepto, castra movit ad urbem Marathon. Ibi illi literæ a Dario redduntur: quibus ut superbe scriptis vehementer offensus est. Præcipue eum movit, quod Darius sibi *regis* titulum, nec eumdem Alexandri nomini adscripserat. Postulabat autem magis quam petebat; *ut accepta pecunia, quantamcumque tota Macedonia caperet, matrem sibi ac conjugem liberosque restitueret: de regno, æquo, si vellet, Marte contenderet. Si saniora consilia tandem pati potuisset; contentus patrio, cederet alieni imperii finibus: socius amicusque esset. In ea se fidem et dare paratum, et accipere.* Contra Alexander in hunc maxime modum rescripsit; *Rex Alexander Dario. Celes, cujus nomen sumpsisti Darius, Græcos, qui oram Hellesponti tenent, coloniasque Græcorum Ionias, omni clade vastavit: cum magno deinde exercitu mare trajecit, illato Macedoniæ et Græciæ bello. Rursus rex Xerxes gentis ejusdem, ad oppugnandos nos cum immanium barbarorum copiis venit: qui navali prælio victus, Mardonium tamen reliquit in Græcia; ut absens quoque popularetur urbes, agros ureret. Philippum vero parentem meum quis ignorat ab iis interfectum esse, quos ingentis pecuniæ spe sollicitaverant vestri?*

Impia enim bella suscipitis, et cum habeatis arma, licitamini hostium capita. Sicut tu proxime talentis mille, tanti exercitus rex, percussorem in me emere voluisti. Repello igitur bellum, non infero: et Diis quoque pro meliore stantibus causa, magnam partem Asiæ in ditionem redegi meam: te ipsum acie vici. Quem etsi nihil a me impetrare oportebat; utpote qui ne belli quidem in me jura servaveris: tamen, si veneris supplex; et matrem, et conjugem, et liberos sine pretio recepturum te esse promitto. Et vincere et consulere victis scio. Quod si te nobis committere times, dabimus fidem impune venturum. De cetero cum mihi scribes, memento non solum regi te, sed etiam tuo scribere. Ad hanc perferendam Thersippus missus. Ipse in Phœnicen deinde descendit: et oppidum Byblon traditum recepit. Inde ad Sidona ventum est, urbem vetustate famaque conditorum inclytam. Regnabat in ea Strato, Darii opibus adjutus: sed quia deditionem magis popularium, quam sua sponte fecerat, regno visus indignus; Hephæstionique permissum, *ut, quem eo fastigio e Sidoniis dignissimum arbitraretur, constitueret regem.* Erant Hephæstioni hospites clari inter suos juvenes, qui facta ipsis potestate regnandi, negaverunt, *quemquam patrio more*

in id fastigium recipi, *nisi regia stirpe ortum.* Admiratus Hephæstio magnitudinem animi spernentis, quod alii per ignes ferrumque peterent; *Vos quidem macti virtute*, inquit, *estote*, *qui primi intellexistis*, *quanto majus esset*, *regnum fastidire quam accipere. Ceterum*, *date aliquem regiæ stirpis*, *qui meminerit*, *a vobis acceptum habere se regnum.* At illi cum multos imminere tantæ spei cernerent, singulis amicorum Alexandri, ob nimiam regni cupiditatem, adulantes; statuunt, *neminem esse potiorem quam Abdolominum quemdam*, *longa quidem cognatione stirpi regiæ adnexum*, *sed ob inopiam suburbanum hortum exigua colentem stipe.* Causa ei paupertatis, sicut plerisque, probitas erat: intentusque operi diurno, strepitum armorum, qui totam Asiam concusserat, non exaudiebat. Subito deinde, de quibus ante dictum est, cum regiæ vestis insignibus hortum intrant, quem forte steriles herbas eligens Abdolominus repurgabat. Tunc rege eo salutato, alter ex his; *habitus*, inquit, *hic*, *quem cernis in meis manibus*, *cum isto squalore permutandus tibi est. Ablue corpus illuvie æternisque sordibus squalidum : cape regis animum*, *et in eam fortunam*, *qua dignus es*, *istam continentiam profer. Et cum in regali solio residebis*,

bis, vitæ necisque omnium civium dominus, cave obliviscaris hujus status, in quo accipis regnum; immo hercule, propter quem. Somnio similis res Abdolomino videbatur: interdum, *satisne sani essent, qui tam proterve sibi illuderent*, percontabatur. Sed ut cunctanti squalor ablutus est; et injecta vestis purpura auroque distincta, et fides a jurantibus facta; serio jam rex, iisdem comitantibus, in regiam pervenit. Fama, ut solet, strenue tota urbe discurrit: aliorum studium, aliorum indignatio eminebat: ditissimus quisque *humilitatemque inopiamque ejus* apud amicos Alexandri criminabatur. *Admitti eum* rex *protinus* jussit; diuque contemplatus, *corporis*, inquit, *habitus famæ generis non repugnat: sed libet scire, inopiam qua patientia tuleris?* Tum ille, *utinam*, inquit, *eodem animo regnum pati possim. Hæ manus suffecere desiderio meo: nihil habenti nihil defuit.* Magnæ indolis specimen ex hoc sermone Abdolomini cepit. Itaque, non *Stratonis* modo *regiam supellectilem attribui ei* jussit; *sed pleraque etiam ex Persica præda:* regionem quoque urbi appositam ditioni ejus adjecit. Interea Amyntas, quem ad Persas ab Alexandro transfugisse diximus; cum quatuor millibus Græcorum, ipsum ex acie persecutis, fuga Tripolin pervenit.

Inde in naves militibus impositis Cyprum transmisit : et cum in illo statu rerum id quemque, quod occupasset, habiturum arbitraretur, velut certo jure possessum ; Ægyptum petere decrevit : utrique regi hostis, et semper ex ancipiti mutatione temporum pendens. Hortatusque milites ad spem tantæ rei, docet, *Sabacem prætorem Ægypti cecidisse in acie : Persarum præsidium et sine duce esse, et invalidum : Ægyptios semper prætoribus eorum infensos, pro sociis ipsos, non pro hostibus æstimaturos.* Omnia experiri necessitas cogebat : quippe cum primas spes fortuna destituit ; futura præsentibus videntur esse potiora. Igitur conclamant, *duceret quo videretur.* Atque ille utendum animis, dum spe calerent, ratus ; ad Pelusii ostium penetrat simulans *a Dario se esse præmissum.* Potitus ergo Pelusii Memphin copias promovit : ad cujus famam Ægyptii, vana gens, et novandis quam gerendis aptior rebus, ex suis quisque vicis urbibusque, ad hoc ipsum concurrunt, ad delenda præsidia Persarum. Qui territi, tamen spem obtinendi Ægyptum non amiserunt. Sed eos Amyntas prælio superatos, in urbem compellit ; castrisque positis, victores ad populandos agros eduxit : ac velut in medio positis omnibus hostium cuncta age-

bantur. Itaque Mazaces, quanquam infelici prælio suorum animos territos esse cognoverat; tamen *palantes*, *et victoriæ fiducia incautos* ostentans, perpulit *ne dubitarent ex urbe erumpere*, *et res amissas recuperare*. Id consilium non ratione prudentius, quam eventu felicius fuit: ad unum omnes cum ipso duce occisi sunt. Has pœnas Amyntas utrique regi dedit; nihilo magis ei, ad quem transfugerat, fidus, quam illi, quem deseruerat. Darii prætores, qui prælio apud Isson superfuerant, cum omni manu, quæ fugientes secuta erat, assumta etiam Cappadocum et Paphlagonum juventute, Lydiam recuperare tentabant. Antigonus prætor Alexandri Lydiæ præerat: qui, quanquam plerosque militum ex præsidiis ad regem dimiserat; tamen barbaris spretis, in aciem suos eduxit. Eadem illic quoque fortuna partium fuit: tribus præliis alia atque alia regione commissis, Persæ funduntur. Eodem tempore classis Macedonum ex Græcia accita, Aristomenen, qui ad Hellesponti oram recuperandam a Dario erat missus, captis ejus aut mersis navibus, superat. A Milesiis deinde Pharnabazus præfectus Persicæ classis pecunia exacta, et præsidio in urbem Chium introducto, centum navibus Andrum, et inde Syphnum petiit. Eas quoque insulas præsi-

diis occupat; pecunia multat. Magnitudo belli, quod ab opulentissimis Europæ Asiæque regibus, in spem totius orbis occupandi gerebatur, Græciæ quoque et Cretæ arma commoverat. Agis, Lacedæmoniorum rex, octo millibus Græcorum, qui ex Cilicia profugi domos repetierant, contractis, bellum Antipatro Macedoniæ præfecto moliebatur. Cretenses has aut illas partes secuti, nunc Spartanorum, nunc Macedonum præsidiis occupabantur. Sed leviora inter alios fuere discrimina, unum certamen, ex quo cetera pendebant, intuente fortuna.

Cap. II. Jam tota Syria, jam Phœnice quoque, excepta Tyro, Macedonum erant; habebatque rex castra in continenti, a quo urbem angustum fretum dirimit. Tyrus et claritate et magnitudine ante omnes urbes Syriæ Phœnicesque memorabilis, facilius societatem Alexandri acceptura videbatur, quam imperium. Coronam igitur auream legati donum afferebant; commeatusque large et hospitaliter ex oppido adduxerant. Ille *dona ut ab amicis accipi* jussit; benigneque legatos allocutus, *Herculi, quem præcipue Tyrii colerent, sacrificare velle se* dixit. *Macedonum reges credere, ab illo Deo ipsos genus ducere: se vero ut id faceret etiam oraculo monitum.* Legati respondent, *esse templum Herculis extra urbem*

in eam sedem quam Palætyron ipsi vocant: ibi regem Deo sacrum rite facturum. Non tenuit iram Alexander, cujus alioquin potens non erat. Itaque *vos quidem*, inquit, *fiducia loci, quod insulam incolitis, pedestrem hunc exercitum spernitis, sed brevi ostendam in continenti vos esse. Proinde sciatis licet, aut intraturum me urbem; aut oppugnaturum.* Cum hoc responso dimissos monere amici cœperunt, *ut regem, quem Syria, quem Phœnice recepisset, ipsi quoque urbem intrare paterentur.* At illi loco satis fisi, obsidionem ferre decreverunt. Namque urbem a continenti quatuor stadiorum fretum dividit, Africo maxime objectum, crebros ex alto fluctus in litus evolvens. Nec accipiendo operi, quo Macedones continenti insulam jungere parabant, quidquam magis, quam ille ventus obstabat. Quippe vix leni et tranquillo mari moles agi possunt; Africus vero prima quæque congesta pulsu illisa mari subruit: nec ulla tam firma moles est, quam non exedant undæ per nexus operum manantes; et ubi acrior flatus extitit, summi operis fastigio superfusæ. Præter hanc difficultatem haud minor alia erat; muros turresque urbis præaltum mare ambiebat: non tormenta, nisi e navibus procul excussa, emitti; non scalæ mœnibus applicari poterant;

præceps in salum murus pedestre interceperat iter: naves nec habebat rex; et, si admovisset, pendentes et instabiles missilibus arceri poterant. Inter quæ parva dictu res Tyriorum fiduciam accendit. Carthaginensium legati ad celebrandum anniversarium sacrum more patrio tunc venerant: quippe Carthaginem Tyrii condiderunt, semper parentum loco culti. Hortari ergo Pœni cœperunt, *ut obsidionem forti animo paterentur; brevi Carthagine auxilia ventura.* Namque ea tempestate magna ex parte Punicis classibus maria obsidebantur. Igitur bello decreto, per muros turresque tormenta disponunt: arma junioribus dividunt: opificesque, quorum copia urbs abundabat, in officinas distribuunt. Omnia belli apparatu strepunt: ferreæ quoque manus (*Harpagonas* vocant) quas operibus hostium injicerent, corvique, et alia tuendis urbibus excogitata, præparabantur. Sed cum fornacibus ferrum, quod excudi oportebat, impositum esset, admotisque follibus ignem flatu accenderent; *sanguinis rivi sub ipsis flammis extitisse* dicuntur: idque omen in Macedonum metum verterunt Tyrii. Apud Macedonas quoque, cum forte panem quidam militum frangeret, manantis sanguinis guttas notaverunt. Territoque rege, Aristander peritissimus vatum res-

pondit; *si extrinsecus cruor fluxisset, Macedonibus id triste futurum: contra, cum ab interiore parte manaverit, urbi, quam obsidere destinassent, exitium portendere.* Alexander, cum et classem procul haberet, et longam obsidionem magno sibi ad cetera impedimento videret fore; caduceatores, qui ad pacem eos compellerent, misit: quos Tyrii contra jus gentium occisos præcipitaverunt in altum. Atque ille suorum tam indigna nece commotus, urbem obsidere statuit. Sed ante jacienda moles erat, quæ urbem continenti committeret. Ingens ergo animos militum desperatio incessit, cernentium *profundum mare, quod vix divina ope posset impleri: quæ saxa tam vasta, quas tam proceras arbores posse reperiri? exhauriendas esse regiones, ut illud spatium aggeraretur. Et exæstuare semper fretum, quòque arctius volutetur inter insulam et continentem, hoc acrius furere.* At ille haudquaquam rudis tractandi militares animos, *speciem sibi Herculis in somno oblatam esse* pronuntiat, *dextram porrigentis: illo duce, illo aperiente in urbem intrare se visum.* Inter hæc, *caduceatores interfectos, gentium jura violata*, referebat: *unam esse urbem, quæ cursum victoris morari ausa esset.* Ducibus deinde negotium datur, *ut suos quisque*

castiget : satisque omnibus stimulatis, opus orsus est. Magna vis saxorum ad manum erat, Tyro vetere præbente : materies ex Libano monte ratibus et turribus faciendis vehebatur. Jamque a fundo maris in altitudinem montis opus excreverat, nondum tamen aquæ fastigium æquabatur ; et, quo longius moles agebatur a litore, hoc magis quidquid ingerebatur præaltum absorbebat mare : cum Tyrii parvis navigiis admotis, per ludibrium exprobrabant, *illos armis inclytos, dorso sicut jumenta onera gestare* : interrogabant etiam, *num major Neptuno esset Alexander ?* hæc ipsa insectatio alacritatem militum accendit. Jamque paululum moles aquam eminebat, et simul aggeris latitudo crescebat, urbique admovebatur ; cum Tyrii magnitudine molis, cujus incrementum eos ante fefellerat, conspecta, levibus navigiis nondum commissum opus circumire cœperunt : missilibus eos quoque, qui pro opere stabant, incessere. Multis ergo impune vulneratis, cum et removere, et appellere scaphas in expedito esset ; ad curam semet ipsos tuendi ab opere converterant. Igitur rex *munientibus coria velaque* jussit *obtendi, ut extra teli ictum essent* : duasque turres ex capite molis erexit, e quibus in subeuntes scaphas tela ingeri possent. Contra Tyrii navigia

procul

procul a conspectu hostium litori appellunt, expositisque militibus, eos, qui saxa gestabant, obtruncant. In Libano quoque Arabum agrestes incompositos Macedonas aggressi, triginta fere interficiunt, paucioribus captis.

Cap. III. Ea res Alexandrum dividere copias coëgit: et ne segniter assidere uni urbi videretur, operi Perdiccam Craterumque præfecit; ipse cum expedita manu Arabiam petiit. Inter hæc Tyrii navem magnitudine eximia, saxis arenaque a puppi oneratam, ita ut multum prora eminneret, bitumine ac sulphure illitam remis concitaverunt; et cum magnam vim venti vela quoque concepissent, celeriter ad molem successit: tunc prora ejus accensa, remiges desilire in scaphas, quæ ad hoc ipsum præparatæ sequebantur. Navis autem igne concepto latius fundere incendium cœpit: quod, priusquam posset occurri, turres et cetera opera in capite molis posita comprehendit. At qui desilierant in parva navigia, faces, et quidquid alendo igni aptum erat, in eadem opera ingerunt. Jamque non modo Macedonum turres, sed etiam summa tabulata conceperant ignem: cum ii, qui in turribus erant, partim haurirentur incendio; partim armis omissis, in mare semet ipsi immitterent. At Tyrii,

qui capere eos, quam interficere mallent, natantium manus stipitibus saxisque lacerabant; donec debilitati, impune navigiis excipi possent. Nec incendio solum opera consumta; sed forte eodem die vehementior ventus motum ex profundo mare illisit in molem, crebrisque fluctibus compages operis verberatæ se laxavere, saxaque interluens unda medium opus rupit. Prorutis igitur lapidum cumulis, quibus injecta terra sustinebatur, præceps in profundum ruit: tantæque molis vix ulla vestigia invenit Arabia rediens Alexander. Hîc, quod in adversis rebus solet fieri, alius in alium culpam referebat; cum omnes verius de sævitia maris queri possent. Rex novi operis molem orsus, in adversum ventum non latere, sed recta fronte direxit; quod cetera opera, velut sub ipso latentia, tuebatur: latitudinem quoque aggeri adjecit, ut turres in medio erectæ procul teli jactu abessent. Totas autem arbores cum ingentibus ramis in altum jaciebant; deinde saxis onerabant; rursus cumulo eorum alias arbores injiciebant: tum humus aggerebatur; superque alia strue saxorum arborumque cumulata, velut quodam nexu continens opus junxerant. Nec Tyrii, quidquid ad impediendam molem excogitari poterat, segniter exsequebantur. Præcipuum auxi-

lium erat, qui procul hostium conspectu subibant aquam, occultoque lapsu ad molem usque penetrabant, falcibus palmites arborum eminentium ad se trahentes: quæ ubi secutæ erant, pleraque secum in profundum dabant; tum levatos onere stipites truncosque arborum haud ægre moliebantur: deinde totum opus, quod stipitibus fuerat innixum, fundamento lapso sequebatur. Ægro animi Alexandro, et utrum perseveraret, an abiret, satis incerto, classis Cypro advenit; eodemque tempore Cleander cum Græcis militibus in Asiam nuper advectus. Centum et nonaginta navium classem in duo dividit cornua; lævum Pnytagoras, rex Cypriorum, cum Cratero tuebatur; Alexandrum in dextro quinqueremis regia vehebat. Nec Tyrii, quanquam classem habebant, ausi navale inire certamen; triremes omnes ante ipsa mœnia opposuerunt: quibus rex invectus ipsas demersit. Postera die classe ad mœnia admota; undique tormentis, et maxime arietum pulsu, muros quatit: quos Tyrii raptim obstructis saxis refecerunt; interiorem quoque murum, ut si prior fefellisset, illo se tuerentur, undique orsi. Sed undique vis mali urgebat: moles intra teli jactum erat; classis mœnia circumibat: terrestri simul navalique clade obruebantur. Quippe binas

quadriremes Macedones inter se ita junxerant, ut proræ cohærerent; puppes intervallo, quantum capere poterant, distarent. Hoc puppium intervallum antennis asseribusque validis deligatis, superque eos pontibus stratis, qui militem sustinerent, impleverant: sic instructas quadriremes ad urbem agebant: inde missilia in propugnantes ingerebantur tuto, quia proris miles tegebatur. Media nox erat, cum classem, sicuti dictum est, paratam, *circumire muros* jubet: jamque naves urbi undique admovebantur, et Tyrii desperatione torpebant; cum subito spissæ nubes intendere se cœlo, et quidquid lucis internitebat, effusa caligine extinctum est. Tum inhorrescens mare paulatim levari, deinde acriori vento concitatum, fluctus ciere, et inter se navigia collidere. Jamque scindi cœperant vincula, quibus connexæ quadriremes erant, ruere tabulata, et cum ingenti fragore in profundum secum milites trahere. Neque enim conserta navigia ulla ope in turbido regi poterant: miles ministeria nautarum; remiges militis officia turbabant: et, quod in hujusmodi casu accidit, periti ignaris parebant. Quippe gubernatores alias imperare soliti, tum metu mortis jussa exsequebantur. Tandem remis pertinacius everberatum mare, veluti eripien-

tibus navigia classicis cessit : appulsaque sunt litori, lacerata pleraque. Iisdem diebus forte Carthaginensium legati triginta superveniunt, majus obsessis solatium, quam auxilium : quippe *domestico bello Pœnos impediri, nec de imperio, sed pro salute dimicare* nuntiabant. Syracusani tunc Africam urgebant ; et haud procul Carthaginis muris locaverant castra. Non tamen defecere animis Tyrii, quanquam ab ingenti spe destituti erant ; sed conjuges liberosque devehendos Carthaginem tradiderunt : fortius quidquid accideret laturi, si carissimam sui partem extra communis periculi sortem habuissent. Cumque unus e civibus concioni indicasset, *oblatam esse per somnum sibi speciem Apollinis*, quem eximia religione colerent, *urbem deserentis ; molemque a Macedonibus jactam in salo, in silvestrem saltum esse mutatam* : quanquam auctor levis erat, tamen ad deteriora credenda proni metu, aurea catena devinxere simulacrum, aræque Herculis, cujus numini urbem dicaverant, inseruere vinculum ; quasi illo Deo Apollinem retenturi. Syracusis id simulacrum devexerant Pœni, et in majore locaverant patria : multisque aliis spoliis urbium, a semet captarum, non Carthaginem magis, quam Tyrum ornaverant. Sacrum quoque, quod

quidem Diis minime cordi esse crediderim ; multis seculis intermissum repetendi auctores quidam erant ; *ut ingenuus puer Saturno immolaretur :* quod sacrilegium verius quam sacrum, Carthaginenses a conditoribus traditum, usque ad excidium urbis suæ fecisse dicuntur. Ac nisi Seniores obstitissent, quorum consilio cuncta agebantur, humanitatem dira superstitio vicisset. Ceterum, efficacior omni arte imminens necessitas non usitata modo præsidia, sed quædam etiam nova admonuit. Namque ad implicanda navigia, quæ muros subibant, validis asseribus corvos et ferreas manus cum uncis ac falcibus illigaverant ; ut, cum tormento asseres promovissent, subito laxatis funibus injicerent. Unci quoque et falces ex iisdem asseribus dependentes, aut propugnatores, aut ipsa navigia lacerabant. Clypeos vero æneos multo igne torrebant, quos repletos fervida arena, cœnoque decocto, e muris subito devolvebant. Nec ulla pestis magis timebatur ; quippe ubi loricam corpusque fervens arena penetraverat, nec ulla vi excuti poterat, et quidquid attigerat, perurebat ; jacientesque arma, laceratis omnibus, quibus protegi poterant, vulneribus inulti patebant ; corvi vero et ferreæ manus tormentis emissæ plerosque rapiebant.

Cap. IV. Hic rex fatigatus statuerat soluta obsidione Ægyptum petere. Quippe cum Asiam ingenti celeritate percurrisset; circa muros unius urbis hærebat, tot maximarum rerum opportunitate dimissa. Ceterum, tam discedere irritum, quam morari pudebat: famam quoque, qua plura, quam armis, everterat, ratus leviorem fore, si Tyrum, quasi testem se posse vinci, reliquisset. Igitur ne quid inexpertum omitteret; *plures naves admoveri* jubet, *delectosque militum imponi*. Et forte bellua inusitatæ magnitudinis, super ipsos fluctus dorso eminens, ad molem, quam Macedones jecerant, ingens corpus applicuit; diverberatisque fluctibus allevans semet, utrimque conspecta est: deinde a capite molis rursus alto se immersit; ac modo super undas eminens magna sui parte, modo superfusis fluctibus condita, haud procul munimentis urbis emersit.. Utrisque lætus fuit belluæ aspectus: Macedones *iter jaciendo operi monstrasse eam* augurabantur; Tyrii, *Neptunum occupati maris vindicem arripuisse belluam, ac molem brevi profecto ruituram*. Lætique omine eo ad epulas dilapsi oneravere se vino; quo graves, orto sole navigia conscendunt, redimita coronis floribusque: adeo victoriæ non omen modo, sed etiam gratulationem

præceperant. Forte rex *classem in diversam partem agi* jusserat, *triginta minoribus navigiis relictis in litore;* e quibus Tyrii duobus captis, cetera ingenti terruerant metu: donec suorum clamore audito Alexander, classem litori, e quo fremitus acciderat, admovit. Prima e Macedonum navibus quinqueremis velocitate inter ceteras eminens occurrit: quam ut conspexere Tyrii, duæ e diverso in latera ejus invectæ sunt; in quarum alteram quinqueremis eadem concitata, et ipsa rostro icta est; et illam invicem tenuit. Jamque ea, quæ non cohærebat, libero impetu evecta, in aliud quinqueremis latus invehebatur; cum opportunitate mira triremis e classe Alexandri in eam ipsam, quæ quinqueremi imminebat, tanta vi impulsa est, ut Tyrius gubernator in mare excuteretur e puppi. Plures deinde Macedonum naves superveniunt, et rex quoque aderat; cum Tyrii inhibentes remis, ægre evellere navem, quæ hærebat, portumque omnia simul navigia repetunt. Confestim rex insecutus, portum quidem intrare non potuit, cum procul e muris missilibus submoveretur; naves autem omnes fere aut demersit, aut cepit. Biduo deinde ad quietem dato militibus, jussisque *et classem, et machinas pariter admovere, ut utrimque territis instaret;* ipse in altis-

simam turrem ascendit, ingenti animo, periculo majore. Quippe regio insigni et armis fulgentibus conspicuus, unus præcipue telis petebatur. Et digna prorsus spectaculo edidit: multos e muris propugnantes hasta transfixit; quosdam etiam cominus gladio clypeoque impulsos præcipitavit: quippe turris, ex qua dimicabat, muris hostium propemodum cohærebat. Jamque crebris arietibus saxorum compage laxata, munimenta defecerant; et classis intraverat portum, et quidam Macedonum in turres hostium desertas evaserant: cum Tyrii, tot simul malis victi, alii supplices in templa confugiunt; alii foribus ædium obseratis occupant liberum mortis arbitrium: nonnulli ruunt in hostem, haud inulti tamen perituri. Magna pars summa tectorum obtinebat, saxa, et quidquid manibus fors dederat, ingerentes subeuntibus. Alexander, *exceptis qui in templa confugerant, omnes interfici, ignemque tectis injici* jubet. His per præcones pronuntiatis, nemo tamen armatus opem a Diis petere sustinuit: pueri virginesque templa compleverant; viri in vestibulo suarum quisque ædium stabant; parata sævientibus turba. Multis tamen saluti fuere Sidonii, qui intra Macedonum præsidia erant. Hi urbem quidem inter victores intraverant, sed co-

gnationis cum Tyriis memores (quippe utramque urbem Agenorem condidisse credebant) multos Tyriorum, etiam protegentes, ad sua perduxere navigia : quibus occultatis, Sidona devecti sunt. Quindecim millia hoc furto subducta sævitiæ sunt. Quantumque sanguinis fusum sit, vel ex hoc existimari potest, quod intra munimenta urbis sex millia armatorum trucidata sunt. Triste deinde spectaculum victoribus ira præbuit regis. Duo millia, in quibus occidendi defecerat rabies, crucibus affixi per ingens litoris spatium pependerunt. Carthaginensium legatis pepercit; addita denuntiatione *belli, quod præsentium rerum necessitas moraretur*. Tyrus septimo mense, quam oppugnari cœpta erat, capta est; urbs et vetustate originis, et crebra fortunæ varietate ad memoriam posteritatis insignis. Condita ab Agenore, diu mare, non vicinum modo, sed quodcumque classes ejus adierunt, ditionis suæ fecit. Et, si famæ libet credere, hæc gens literas prima aut docuit, aut didicit. Coloniæ certe ejus pene orbe toto diffusæ sunt : Carthago in Africa, in Bœotia Thebæ, Gades ad Oceanum. Credo libero commeantes mari, sæpiusque adeundo ceteris incognitas terras, elegisse sedes juventuti, qua tunc abundabant : seu quia crebris motibus terræ, nam hoc

quoque traditur, cultores ejus fatigati, nova et externa domicilia armis sibimet quærere cogebantur. Multis ergo casibus defuncta, et post excidium renata, nunc tamen longa pace cuncta refovente, sub tutela Romanæ mansuetudinis acquiescit.

CAP. V. Iisdem ferme diebus Darii literæ allatæ sunt, tandem ut regi scriptæ. Petebat, *uti filiam suam*, Statiræ erat nomen, *nuptiis Alexander sibi adjungeret. Dotem fore omnem regionem inter Hellespontum et Halyn amnem sitam; inde Orientem spectantibus terris contentum se fore. Si forte dubitaret quod offerretur accipere: nunquam diu eodem vestigio stare fortunam; semperque homines, quantamcumque felicitatem habeant, invidiam tamen sentire majorem. Vereri, ne se avium modo, quas naturalis levitas ageret ad sidera, inani ac puerili mentis affectu efferret. Nihil difficilius esse, quam in illa ætate tantam capere fortunam. Multas se adhuc reliquias habere; nec semper in angustiis posse deprehendi: transeundum esse Alexandro Euphraten, Tigrinque et Araxen, et Hydaspen, magna munimenta regni sui. Veniendum in campos, ubi paucitate suorum erubescendum sit. Mediam, Hyrcaniam, Bactra, et Indos Oceani accolas quando aditurum? vel Sogdianos et Arachosios*,

nomine tantum notos, ceterasque gentes ad Caucasum et Tanaïm pertinentes? Senescendum fore tantum terrarum vel sine prælio obeunti. Se vero ad ipsum vocare desineret: namque illius exitio esse venturum. Alexander iis illis, qui literas attulerant, respondit; *Darium sibi aliena promittere: quod totum amiserit, velle partiri. Doti sibi dari Lydiam, Ioniam, Æolidem, Hellesponti oram, victoriæ suæ præmia. Leges autem a victoribus dici; accipi a victis. In utro statu ambo essent, si solus ignoraret, quamprimum Marte decerneret. Se quoque, cum transisset mare, non Ciliciam, aut Lydiam (quippe tanti belli exiguam hanc esse mercedem) sed Persepolim caput regni ejus, Bactra deinde, et Ecbatana, ultimique Orientis oram imperio suo destinasse. Quocumque ille fugere potuisset, ipsum sequi posse: desineret terrere fluminibus, quem sciret maria transisse.* Reges quidem invicem hæc scripserant. Sed Rhodii urbem suam portusque dedebant Alexandro. Ille Ciliciam Socrati tradiderat: Philota *regioni circa Tyrum* jusso *præsidere*. Syriam, quæ *Cæle* appellatur, Andromacho Parmenio tradiderat, bello quod supererat interfuturus. Rex Hephæstione *Phœnicis oram classe prætervehi* jusso, ad urbem Gazan cum omnibus copiis venit. Iisdem fere die-

bus solemne erat ludicrum Isthmiorum, quod conventu totius Græciæ celebratur. In eo concilio, ut sunt Græcorum temporaria ingenia, decernunt, *ut duodecim legarentur ad regem, qui ob res pro salute Græciæ ac libertate gestas, coronam auream donum victoriæ ferrent.* Iidem paulo ante incertæ famæ captaverant auram, ut quocumque pendentes animos tulisset fortuna, sequerentur. Ceterum non ipse modo rex obibat urbes, imperii jugum adhuc recusantes; sed prætores quoque ipsius, egregii duces, pleraque invaserant. Calas Paphlagoniam, Antigonus Lycaoniam: Balacrus Idarne prætore Darii superato Miletum cepit: Amphoterus et Hegelochus centum sexaginta navium classe insulas inter Achaïam atque Asiam in ditionem Alexandri redegerunt. Tenedo quoque recepta, Chium, incolis ultro vocantibus, statuerant occupare: sed Pharnabazus Darii prætor, comprehensis qui res ad Macedonas trahebant; rursus Apollonidi et Athanagoræ suarum partium viris, urbem cum modico præsidio militum tradit. Præfecti Alexandri in obsidione urbis perseverabant; non tam suis viribus, quam ipsorum qui obsidebantur voluntate. Nec fefellit opinio. Namque inter Apollonidem et duces militum orta seditio, irrumpendi in urbem

occasionem dedit. Cumque portâ effractâ cohors Macedonum intrasset ; oppidani, olim consilio proditionis agitato, aggregant se Amphotero et Hegelocho ; Persarumque præsidio cæso, Pharnabazus cum Apollonide et Athanagora vincti traduntur. Duodecim triremes cum suo milite ac remige ; præter eas triginta inanes et piratici lembi, Græcorumque tria millia a Persis mercede conducta. His in supplementum copiarum suarum distributis, piratisque supplicio affectis ; captivos remiges adjecere classi suæ. Forte Aristonicus, Methymnæorum tyrannus, cum piraticis navibus, ignarus omnium quæ ad Chium acta erant, prima vigilia ad portus claustra successit : interrogatusque a custodibus *quis esset ? Aristonicum ad Pharnabazum venire* respondit. Illi *Pharnabazum quidem jam quiescere, et non posse tum adiri ; ceterum patere socio atque hospiti portum, et postero die Pharnabazi copiam fore* affirmant. Nec dubitavit Aristonicus primus intrare : secuti sunt ducem piratici lembi. Ac dum applicant navigia crepidini portus, objicitur a vigilibus claustrum ; et qui proximi excubabant, ab iisdem excitantur : nulloque ex his auso repugnare, omnibus catenæ injectæ sunt. Amphotero deinde Hegelochoque traduntur. Hinc Macedones

transiere Mitylenen, quam Chares Atheniensis nuper occupatam duorum millium Persarum præsidio tenebat: sed cum obsidionem tolerare non posset; urbe tradita pactus, *ut incolumi abire liceret*, Imbrum petit. Deditis Macedones pepercerunt.

Cap. VI. Darius desperata pace, quam per literas legatosque impetrari posse crediderat, ad reparandas vires bellumque impigre renovandum intendit animum. *Duces ergo copiarum Babyloniam convenire; Bessum quoque, Bactrianorum ducem, quam maximo posset exercitu coacto, descendere ad se* jubet. Sunt autem Bactriani inter illas gentes promptissimi, horridis ingeniis, multumque a Persarum luxu abhorrentibus: siti haud procul Scytharum bellicosissima gente, et rapto vivere assueti; semperque in armis errant. Sed Bessus suspecta perfidia, haud sane æquo animo in secundo se continens gradu, regem terrebat. Nam cum regnum affectaret; proditio, qua sola id assequi poterat, timebatur. Ceterum Alexander, quam regionem Darius petisset, omni cura vestigans, tamen explorare non poterat: more quodam Persarum, arcana regum mira celantium fide. Non metus, non spes elicit vocem, qua prodantur occulta. Vetus disciplina regum silentium vitæ periculo san-

xerat. Lingua gravius castigatur quam ullum probrum : nec magnam rem sustineri posse credunt ab eo, cui tacere grave sit; quod homini facillimum voluerit esse natura. Ob hanc causam Alexander omnium, quæ apud hostem gererentur, ignarus, urbem Gazan obsidebat. Præerat ei Betis, eximiæ in regem suum fidei; modicoque præsidio muros ingentis operis tuebatur. Alexander æstimato locorum situ, *agi cuniculos* jussit; facili ac levi humo acceptante occultum opus : quippe multam arenam vicinum mare evomit : nec saxa cotesque, quæ interpellent specus, obstabant. Igitur ab ea parte, quam oppidani conspicere non possent, opus orsus; ut a sensu ejus averteret, *turres muris admoveri* jubet. Sed eadem humus admovendis inutilis turribus, desidente sabulo agilitatem rotarum morabatur, et tabulata turrium perfringebat; multique vulnerabantur impune, cum idem recipiendis, qui admovendis turribus labor eos fatigaret. Ergo receptui signo dato, *postero die muros corona circumdari* jussit. Ortoque sole, priusquam admoveret exercitum, opem Deûm exposcens, sacrum patrio more faciebat. Forte prætervolans corvus glebam, quam unguibus ferebat, subito amisit; quæ cum regis capiti incidisset, resoluta defluxit : ipsa autem

avis

avis in proxima turre consedit. Illita erat turris bitumine ac sulphure : in qua alis hærentibus, frustra se allevare conatus a circumstantibus capitur. Digna res visa, de qua vates consulerentur. Et erat non intactus ea superstitione mentis. Ergo Aristander, cui maxima fides habebatur, *urbis quidem excidium augurio illo portendi*, *ceterum periculum esse*, inquit, *ne rex vulnus acciperet.* Itaque monuit, *ne quid eo die inciperet.* Ille quanquam unam urbem sibi, quominus securus Ægyptum intraret, obstare ægre ferebat; tamen paruit vati, signumque receptui dedit. Hinc animus crevit obsessis: egressique porta recedentibus inferunt signa; cunctationem hostium fore suam occasionem rati. Sed acrius, quam constantius prælium inierunt: quippe ut Macedonum signa circumagi vidêre, repente sistunt gradum. Jamque ad regem præliantium clamor pervenerat; cum denuntiati periculi haud sane memor, loricam tamen, quam raro induebat, amicis orantibus sumsit; et ad prima signa pervenit. Quo conspecto Arabs quidam Darii miles, majus fortuna sua facinus ausus, clypeo gladium tegens, quasi transfuga genibus regis advolvitur. Ille *assurgere supplicem, recipique inter suos* jussit. At gladio barbarus strenue in dextram trans-

lato, cervicem appetit regis : qui exigua corporis declinatione evitato ictu, in vanum manum barbari lapsam amputat gladio, denuntiato in illum diem periculo, ut arbitrabatur ipse, defunctus. Sed, ut opinor, inevitabile est fatum. Quippe dum inter primores promptius dimicat, sagitta ictus est : quam per loricam adactam, stantem in humero medicus ejus Philippus evellit. Plurimus deinde sanguis manare cœpit ; omnibus territis, quia nunquam tam alte penetrasse telum, lorica obstante, cognoverant. Ipse nec oris quidem colore mutato, *supprimi sanguinem, et vulnus obligari* jussit. Diu ante ipsa signa vel dissimulato, vel victo dolore perstiterat ; cum suppressus paulo ante sanguis medicamento, manare latius cœpit : et vulnus quod recens adhuc dolorem non moverat, frigente sanguine intumuit. Linqui deinde animo, et submitti genu cœpit : quem proximi exceptum in castra receperunt. Et Betis interfectum ratus urbem ovans victoria repetit. At Alexander nondum percurato vulnere, aggerem, quo mœnium altitudinem æquaret, exstruxit ; et *pluribus cuniculis muros subrui* jussit. Oppidani ad pristinum fastigium mœnium novum exstruxere munimentum : sed ne id quidem turres aggeri impositas æquare poterat. Ita-

que interiora quoque urbis infesta telis erant. Ultima pestis urbis fuit cuniculo subrutus murus; per cujus ruinas hostis intravit. Ducebat ipse rex antesignanos; et dum incautius subit, saxo crus ejus affligitur. Innixus tamen telo, nondum prioris vulneris obducta cicatrice, inter primores dimicat: ira quoque accensus, quod duo in obsidione urbis ejus acceperat vulnera. Betim, egregia edita pugna, multisque vulneribus confectum deseruerant sui: nec tamen segnius prælium capessebat, lubricis armis suo pariter atque hostium sanguine. Sed cum undique * * * adducto, insolenti gaudio juvenis elatus, alias virtutis etiam in hoste mirator, *non ut voluisti*, inquit, *morieris, Beti: sed quidquid tormentorum in captivum inveniri potest, passurum esse te cogita.* Ille non interrito modo, sed contumaci quoque vultu intuens regem, nullam ad minas ejus reddit vocem. Tum Alexander; *videtisne obstinatum ad tacendum?* inquit. *Num genu posuit? num supplicem vocem misit? vincam tamen silentium, et si nihil aliud, certe gemitu interpellabo.* Ira deinde vertit in rabiem: jam tum peregrinos ritus nova subeunte fortuna. Per talos enim spirantis lora trajecta sunt, religatumque ad currum traxere circa urbem equi, gloriante rege, *Achil-*

lem, a quo genus ipse deduceret, imitatum se esse pœna in hostem capienda. Cecidere Persarum Arabumque circa decem millia: nec Macedonibus incruenta victoria fuit. Obsidio certe non tam claritate urbis nobilitata est, quam geminato periculo regis qui Ægyptum adire festinans, Amyntam cum decem triremibus in Macedoniam ad inquisitionem novorum militum misit. Namque præliis etiam secundis atterebantur copiæ; devictarumque gentium militi minor quam domestico fides habebatur.

Cap. VII. Ægyptii olim Persarum opibus infensi, quippe avare et superbe imperitatum sibi esse credebant, ad spem adventus ejus erexerant animos: utpote qui Amyntam quoque transfugam, et cum precario imperio venientem, læti recepissent. Igitur ingens multitudo Pelusium, qua intraturus rex videbatur, convenerat. Atque ille septimo die, posteaquam a Gaza copias moverat, in regionem Ægypti, quam nunc *Castra Alexandri* vocant, pervenit. Deinde, pedestribus copiis *Pelusium petere* jussis, ipse cum expedita delectorum manu Nilo amne vectus est: nec sustinuere adventum ejus Persæ; defectione quoque perterriti. Jamque haud procul Memphi erat: in cujus præsidio Mazaces prætor Darii relictus, Orio amne superato, oc-

tingenta talenta Alexandro, omnemque regiam supellectilem tradidit. A Memphi eodem flumine vectus ad interiora Ægypti penetrat, compositisque rebus ita, ut nihil ex patrio Ægyptiorum more mutaret; adire Jovis Hammonis oraculum statuit. Iter expeditis quoque et paucis vix tolerabile ingrediendum erat: terra cœloque aquarum penuria est: steriles arenæ jacent; quas ubi vapor solis accendit, fervido solo exurente vestigia, intolerabilis æstus existit. Luctandumque est, non tantum cum ardore et siccitate regionis; sed etiam cum tenacissimo sabulo; quod præaltum, et vestigio cedens, ægre moliuntur pedes. Hæc Ægyptii vero majora jactabant. Sed ingens cupido animum stimulabat adeundi Jovem, quem generis sui auctorem, haud contentus mortali fastigio, aut credebat esse, aut credi volebat. Ergo cum iis, quos ducere secum statuerat, secundo amne descendit ad Mareotim paludem. Eo legati Cyrenensium dona attulere; *pacem, et ut adiret urbes suas*, petentes. Ille, donis acceptis, amicitiaque conjuncta, destinata exsequi pergit. Ac primo quidem et sequenti die tolerabilis labor visus: nondum tam vastis nudisque solitudinibus aditis; jam tamen sterili et emoriente terra. Sed ut aperuere se campi alto obruti sabulo; haud secus

cum responsum petitur, navigio aurato gestant sacerdotes; multis argenteis pateris ab utroque navigii latere pendentibus. Sequuntur matronæ virginesque, patrio more inconditum quoddam carmen canentes, quo *propitiari Jovem* credunt, *ut certum edat oraculum.* At tum quidem regem propius adeuntem maximus natu e sacerdotibus *filium* appellat; *hoc nomen illi parentem Jovem reddere* affirmans. Ille *se vero*, ait, *et accipere, et agnoscere;* humanæ sortis oblitus. Consuluit deinde, *an totius orbis imperium fatis sibi destinaret pater?* Vates, æque in adulationem compositus, *terrarum omnium rectorem fore* ostendit. Post hæc institit quærere, *an omnes parentis sui interfectores pœnas dedissent?* Sacerdos *parentem ejus* negat *ullius scelere posse violari: Philippi autem omnes interfectores luisse supplicia.* Adjecit; *invictum fore, donec excederet ad Deos.* Sacrificio deinde facto, dona et sacerdotibus, et Deo data sunt, permissumque amicis, *ut ipsi quoque consulerent Jovem.* Nihil amplius quæsiverunt, quam, *an auctor esset sibi divinis honoribus colendi suum regem? Hoc quoque acceptum fore Jovi* vates respondit; *ut ipsi victorem regem divino honore colerent.* Vere et salubriter æstimanti fidem oraculi, vana profecto responsa videri potuissent: sed

Fortuna,

Fortuna, quos uni sibi credere coëgit, magna ex parte avidos gloriæ magis, quam capaces facit. *Jovis* igitur *filium* se non solùm appellari passus est; sed etiam jussit: rerumque gestarum famam, dum augere vult tali appellatione, corrumpit. Et Macedones, assueti quidem regio imperio, sed majore libertatis umbra, quam ceteræ gentes, immortalitatem affectantem contumacius, quam aut ipsis expediebat, aut regi, aversati sunt. Sed hæc suo quæque tempori reserventur. Nunc cetera exequi pergam.

CAP. VIII. Alexander ab Hammone rediens, ut a mari ad Mareotim paludem, haud procul insula Pharo sitam, venit; contemplatus loci naturam, primum in ipsa insula statuerat urbem novam condere. Inde, ut apparuit, magnæ sedis insulam haud capacem; elegit urbi locum, ubi nunc est Alexandria, appellationem trahens ex nomine auctoris. Complexus quidquid loci est inter paludem et mare, octoginta stadiorum muris ambitum destinat; et, qui ædificandæ urbi præessent, relictis, Memphim petit. Cupido, haud injusta quidem, ceterum intempestiva incesserat, non interiora modo Ægypti, sed etiam Æthiopiam invisere. Memnonis Tithonique celebrata regia, cognoscendæ vetustatis avidum

trahebat pene extra terminos solis. Sed imminens bellum, cujus multo major supererat moles, otiosæ peregrinationi tempora exemerat. Itaque Ægypto præfecit Æschylum Rhodium, et Peucesten Macedonem; quatuor millibus militum in præsidium regionis ejus datis. *Claustra Nili fluminis Polemonem tueri* jubet: triginta ad hoc triremes datæ. Africæ deinde, quà Ægypto juncta est, præpositus Apollonius: vectigalibus ejusdem Africæ, Ægyptique, Cleomenes. Ex finitimis urbibus commigrare Alexandriam jussis, novam urbem magna multitudine implevit. Fama est, *cum rex urbis futuris muris polentam, ut Macedonum mos est, destinasset; avium greges advolasse, et polenta esse pastas: cumque id omen pro tristi a plerisque esset acceptum; respondisse vates, magnam illam urbem advenarum frequentiam culturam, multisque eam terris alimenta præbituram.* Regem, cum secundo amne deflueret, assequi cupiens Hector, Parmenionis filius, eximio ætatis flore, in paucis Alexandro carus, parvum navigium conscendit, pluribus, quam capere posset, impositis. Itaque mersa navis omnes destituit: Hector, diu flumini obluctatus, cum madens vestis, et astricti crepidis pedes natare prohiberent, in ripam tamen semianimis evasit;

et ut primum fatigatus spiritum laxavit, quem metus et periculum intenderant, nullo adjuvante (quippe in diversum evaserant alii) exanimatus est. Rex amissi ejus desiderio vehementer afflictus est: repertumque corpus magnifico extulit funere. Oneravit hunc dolorem nuntius mortis Andromachi, quem præfecerat Syriæ: vivum Samaritæ cremaverant. Ad cujus interitum vindicandum, quanta maxima celeritate potuit, contendit: advenientique sunt traditi tanti sceleris auctores. Andromacho deinde Memnona substituit: affectis supplicio, qui prætorem interemerant. Tyrannos, inter eos Methymnæorum Aristonicum et Chrysolaum, popularibus suis tradidit: quos illi e muris ob injurias tortos necaverunt. Atheniensium deinde, Rhodiorumque et Chiorum legatos audit. Athenienses *victoriam* gratulabantur; et, *ut captivi Græcorum suis restituerentur*, orabant: Rhodii et Chii *de præsidio* querebantur. Omnes æqua desiderare visi, impetraverunt. Mitylenæis quoque, ob egregiam in partes suas fidem et pecuniam, quam in bellum impenderant, obsides reddidit: et magnam regionem finibus eorum adjecit. Cypriorum quoque regibus, qui et a Dario defecerant ad ipsum; et oppugnanti Tyrum miserant classem, pro merito honos habitus.

est. Amphoterus deinde, classis præfectus, ad liberandam Cretam missus (namque et Persarum et piratarum armis pleraque ejus insulæ obsidebantur) *ante omnia mare a piraticis classibus vindicare* jussus: quippe obnoxium prædonibus erat; in bellum utroque rege converso. His compositis, Herculi Tyrio ex auro crateram, cum triginta pateris dicavit: imminensque Dario, *iter ad Euphraten pronuntiari* jussit.

Cap. IX. At Darius, cum ab Ægypto divertisse in Africam hostem comperisset; dubitaverat, utrumne circa Mesopotamiam subsisteret, an interiora regni sui peteret: haud dubie potentior auctor præsens futurus ultimis gentibus impigre bellum capessendi, quas ægre per præfectos suos moliebatur. Sed ut idoneis auctoribus fama vulgavit, *Alexandrum cum omnibus copiis, quamcumque ipse adisset regionem, petiturum*: haud ignarus quam cum strenuo res esset; *omnia longinquarum gentium auxilia Babyloniam contrahi* jussit. Bactriani, Scythæque, et Indi convenerant: nam et ceterarum gentium copiæ partibus simul adfuerunt. Ceterum, cum dimidio ferme major esset exercitus, quam in Cilicia fuerat; multis arma deerant: quæ summa cura comparabantur. Equitibus equisque tegumenta erant ex ferreis laminis serie inter se connexis: quibus

antea præter jacula nihil dederat, scuta gladiique adjiciebantur: equorumque domandi greges peditibus distributi sunt, ut major pristino esset equitatus; ingensque, ut crediderat, terror hostium, ducentæ falcatæ quadrigæ, unicum illarum gentium auxilium, secutæ sunt. Ex summo temone hastæ præfixæ ferro eminebant: utrimque à jugo ternos direxerant gladios: et inter radios rotarum plura spicula eminebant in adversum: aliæ deinde falces summis rotarum orbibus hærebant; et aliæ in terram dimissæ, quidquid obvium concitatis equis fuisset, amputaturæ. Hoc modo instructo exercitu ac perarmato, Babylone copias movit. A parte dextra erat Tigris, nobilis fluvius; lævam tegebat Euphrates: agmen Mesopotamiæ campos impleverat. Tigri deinde superato, cum audisset, *haud procul abesse hostem;* Satropatem equitum præfectum cum mille delectis præmisit. Mazæo prætori sex millia data, quibus hostem transitu amnis arceret. Eidem mandatum, *ut regionem, quam Alexander esset aditurus, popularetur atque ureret*. Quippe credebat, inopia debellari posse nihil habentem, nisi quod rapiendo occupasset: ipsi autem commeatus alii terra, alii Tigri amne subvehebantur. Jam pervenerat ad Arbela vicum, nobilem sua clade facturus.

Hic commeatuum sarcinarumque majore parte deposita, Lycum amnem ponte junxit, et per dies quinque, sicut ante Euphraten, trajecit exercitum. Inde octoginta fere stadia progressus, ad alterum amnem, *Bumado* nomen est, castra posuit. Opportuna explicandis copiis regio erat, equitabilis et vasta planities. Ne stirpes quidem et brevia virgulta operiunt solum: liberque prospectus oculorum etiam ad ea quæ procul recessere, permittitur. Itaque si qua campi eminebant, jussit *æquari, totumque fastigium extendi*. Alexandro, qui numerum copiarum ejus, quantum procul conjectari poterant, æstimabant, vix fecerunt fidem, tot millibus cæsis, majores copias esse reparatas. Ceterum omnis periculi, et maxime multitudinis contemptor, undecimis castris pervenit ad Euphraten: quo pontibus juncto *equites primos ire, phalangem sequi* jubet; Mazæo, qui ad inhibendum transitum ejus, cum sex millibus equitum occurrerat, non auso periculum sui facere. Paucis deinde, non ad quietem, sed ad reparandos animos, diebus datis militi, strenue hostem insequi cœpit: metuens, ne interiora regni sui peteret; sequendusque esset per loca omni solitudine atque inopia vasta. Igitur quarto die præter Arbela penetrat ad Tigrim. Tota regio ultra amnem

recenti fumabat incendio: quippe Mazæus, quæcumque adierat, haud secus quam hostis urebat. Ac primo caligine, quam fumus effuderat, obscurante lucem, insidiarum metu substitit: deinde ut speculatores præmissi *tuta omnia* nuntiaverunt, paucos equitum ad tentandum vadum fluminis præmisit; cujus altitudo primo summa equorum pectora; mox, ut in medium alveum ventum est, cervices quoque æquabat. Nec sane alius ad Orientis plagam tam violentus invehitur; multorum torrentium non aquas solum, sed etiam saxa secum trahens. Itaque a celeritate, qua defluit, *Tigri* nomen est inditum: quia Persica lingua *Tigrim* sagittam appellant. Igitur pedes, velut divisus in cornua, circumdato equitatu, levatis super capita armis, haud ægre ad ipsum alveum penetrat. Primus inter pedites rex egressus in ripam, vadum militibus manu, quando vox exaudiri non poterat, ostendit. Sed gradum firmare vix poterant, cum modo saxa lubrica vestigium fallerent; modo rapidior unda subduceret. Præcipuus erat labor eorum, qui humeris onera portabant: quippe cum semetipsos regere non possent; in rapidos gurgites incommodo onere auferebantur. Et dum sua quisque spolia consequi studet; major inter ipsos, quam cum amne orta luctatio est: cumu-

lique sarcinarum passim fluitantes plerosque perculerant. Rex monere, *ut satis haberent, arma retinere; cetera se redditurum.* Sed neque consilium, neque imperium accipi poterat: obstrepebat hinc metus; præter hunc, invicem natantium mutuus clamor. Tandem, qua leniore tractu amnis aperit vadum, emersere: nec quidquam præter paucas sarcinas desideratum est. Deleri potuit exercitus, si quis ausus esset vincere: sed perpetua fortuna regis avertit inde hostem. Sic Granicum tot millibus equitum peditumque in ulteriore stantibus ripa superavit: sic angustis in Ciliciæ callibus tantam multitudinem hostium. Audaciæ quoque, qua maxime viguit, ratio minui potest; quia nunquam in discrimen venit, an temere fecisset. Mazæus, qui, si transeuntibus flumen supervenisset, haud dubie oppressurus fuit incompositos; in ripa demum, et jam perarmatos, adequitare cœpit. Mille admodum equites præmiserat. Quorum paucitate Alexander explorata, deinde contemta, præfectum Pæonum equitum Aristona *laxatis habenis invehi* jussit. Insignis eo die pugna equitum, et præcipue Aristonis fuit: præfectum equitatus Persarum Satropatem, directa in gutture hasta transfixit; fugientemque per medios hostes consecutus, ex

equo præcipitavit, et obluctanti caput gladio demsit: quod relatum magna cum laude ante regis pedes posuit.

Cap. X. Biduo ibi rex stativa habuit: in proximum deinde iter pronuntiari jussit. Sed prima fere vigilia luna deficiens, primum nitorem sideris sui condidit; deinde sanguinis colore suffuso lumen omne fœdavit: sollicitisque sub ipsum tanti discriminis casum ingens religio, et ex ea formido quædam incussa est. *Diis invitis in ultimas terras trahi se* querebantur. *Jam nec flumina posse adiri; nec sidera pristinum præstare fulgorem: vastas terras, deserta omnia occurrere: in unius hominis jactationem tot millium sanguinem impendi. Fastidio esse patriam; abdicari Philippum patrem; cœlum vanis cogitationibus peti.* Jam pro seditione res erat: cum ad omnia interritus, *duces principesque militum frequentes adesse prætorio; Ægyptiosque vates*, quos cœli ac siderum peritissimos esse credebat, *quid sentirent, expromere* jubet. At illi, qui satis scirent, temporum orbes implere destinatas vices; lunamque deficere, cum aut terram subiret, aut sole premeretur: rationem quidem ipsis perceptam non edocent vulgus; ceterum affirmant, *solem Græcorum, lunam esse Persarum: quoties illa deficiat, ruinam stra-*

gemque illis gentibus portendi. Veteraque exempla percensent *Persidis regum*, *quos adversis Diis pugnasse*, *lunæ ostendisset defectio.* Nulla res efficacius multitudinem regit, quam superstitio: alioqui impotens, sæva, mutabilis; ubi vana religione capta est, melius vatibus quam ducibus suis paret. Igitur edita in vulgus Ægyptiorum responsa rursus ad spem et fiduciam erexere torpentes. Rex impetu animorum utendum ratus, secunda vigilia castra movit: dextra Tigrim habebat; a læva montes, quos *Gordæos* vocant. Hoc ingresso iter speculatores, qui præmissi erant, sub lucis ortum, *Darium adventare* nuntiaverunt. Instructo igitur milite, et composito agmine, antecedebat. Sed Persarum exploratores erant mille ferme, qui speciem agminis magni fecerant. Quippe ubi explorari vera non possunt, falsa per metum augentur. His cognitis, rex cum paucis suorum assecutus agmen refugientium ad suos; alios cecidit, alios cepit: equitesque præmisit simul speculatum; simul ut ignem, quo barbari crematverant vicos, extinguerent. Quippe fugientes raptim tectis acervisque frumenti injecerant flammas: quæ cum in summo hæsissent, ad inferiora nondum penetraverant. Extincto igitur igne, plurimum frumenti repertum est: copia aliarum quoque rerum

abundare cœperunt. Ea res ipsa militi ad persequendum hostem animum incendit. Quippe urente et populante eo terram, festinandum erat, ne incendio cuncta præriperet. In rationem ergo necessitas versa: quippe Mazæus, qui antea per otium vicos incenderat; jam fugere contentus, pleraque inviolata hosti reliquit. Alexander *haud longius centum quinquaginta stadiis Darium abesse* compererat. Itaque ad satietatem quoque copia commeatuum instructus, quatriduo in eodem loco substitit. Interceptæ deinde Darii literæ sunt; quibus Græci milites sollicitabantur, *ut regem interficerent*, *aut proderent*: dubitavitque, *an eas pro concione recitaret*, satis confisus Græcorum quoque erga se benevolentiæ ac fidei. Sed Parmenio deterruit; *non esse talibus promissis imbuendas aures militum: patere vel unius insidiis regem: nihil nefas esse avaritiæ.* Secutus consilii auctorem, castra movit. Iter facienti spado unus ex captivis, qui Darii uxorem comitabantur, *deficere eam* nuntiat; *et vix spiritum ducere.* Itineris continui labore, animique ægritudine fatigata, inter socrus et virginum filiarum manus collapsa erat; deinde et extincta. Id ipsum nuntians alius supervenit. Et rex haud secus, quam si parentis suæ mors nuntiata esset, crebros edidit

gemitus : lacrimisque obortis, quales Darius profudisset, in tabernaculum, in quo mater erat Darii, defuncto assidens corpori, venit. Hic vero renovatus est mœror, ut prostratam humi vidit. Recenti malo priorum quoque admonita, receperat in gremium adultas virgines, magna quidem mutui doloris solatia; sed quibus ipsa deberet esse solatio. In conspectu erat nepos parvulus, ob id ipsum miserabilis, quod nondum sentiebat calamitatem, maxima ex parte ad ipsum redundantem. Crederes, Alexandrum inter suas necessitudines flere, et solatia non adhibere, sed quærere. Cibo certe abstinuit : omnemque honorem funeri, patrio Persarum more, servavit : dignus hercule, qui nunc quoque tantum mansuetudinis et continentiæ ferat fructum. Semel omnino eam viderat, quo die capta est; nec ut ipsam, sed ut Darii matrem videret : eximiamque pulchritudinem formæ ejus non libidinis habuerat invitamentum, sed gloriæ. E spadonibus, qui circa reginam erant, Tyriotes, inter trepidationem lugentium elapsus per eam portam, quæ, quia ab hoste aversa erat, levius custodiebatur, ad Darii castra pervenit : exceptusque a vigilibus, in tabernaculum regis perducitur; gemens et veste lacerata. Quem ut conspexit Darius, mul-

tiplici expectatione commotus, et quid potiſſimum timeret, incertus; *Vultus tuus*, inquit, *neſcio quod ingens malum præfert: ſed cave miſeri hominis auribus parcas. Didici enim eſſe infelix: et ſæpe calamitatis ſolatium eſt, noſſe ſortem ſuam. Num, quod maxime ſuſpicor, et loqui timeo, ludibria meorum nuntiaturus es; mihi, et, ut credo, ipſis quoque, omni graviora ſupplicio?* Ad hæc Tyriotes, *iſtud quidem procul abeſt*, inquit: *quantuſcumque enim reginis honor ab iis qui parent, haberi poteſt, tuis a victore ſervatus eſt: ſed uxor tua paulo ante exceſſit e vita.* Tum vero non gemitus modo, ſed etiam ejulatus, totis caſtris exaudiebantur: nec dubitavit Darius, quin interfecta eſſet, quia nequiſſet contumeliam pati. Exclamatque amens dolore; *Quod ego tantum nefas commiſi, Alexander? quem tuorum propinquorum necavi, ut hanc vicem ſævitiæ meæ reddas? Odiſti me, non quidem provocatus: ſed finge, juſtum intuliſſe te bellum; cum feminis ergo agere debueras?* Tyriotes affirmare *per Deos patrios, nihil in eam gravius eſſe conſultum: ingemuiſſe etiam Alexandrum morti, et non parcius fleviſſe, quam ipſe lacrimaretur.* Ob hæc ipſa amantis animus in ſollicitudinem ſuſpicionemque revolutus eſt; deſiderium

captivæ profecto a consuetudine stupri ortum esse conjectans. Submotis igitur arbitris, uno duntaxat Tyriote retento, jam non flens, sed suspirans; *videsne in te, Tyriote, locum mendacio non esse? tormenta jam hic erunt; sed ne expectaveris per Deos, si quid tui tibi regis reverentiæ est: num, quod et scire expeto, et quærere pudet, ausus est et dominus, et juvenis?* Ille, *quæstioni corpus* offerre; *Deos testes* invocare; *caste sancteque habitam esse reginam.* Tandem, ut fides facta est, vera esse quæ affirmaret spado; capite velato diu flevit: manantibusque adhuc lacrimis, veste ab ore rejecta, ad cœlum manus tendens; *Dii patrii,* inquit, *primum mihi stabilite regnum: deinde, si de me jam transactum est; precor, ne quis potius Asiæ rex sit, quam iste, tam justus hostis, tam misericors victor.*

Cap. XI. Itaque quanquam pace frustra bis petita, omnia in bellum consilia converterat; victus tamen continentia hostis, ad novas pacis conditiones ferendas decem legatos cognatorum principes misit: quos Alexander consilio advocato, *introduci* jussit. E quibus maximus natu; *Darium,* inquit, *ut pacem a te jam hoc tertio peteret, nulla vis subegit: sed justitia et continentia expressit. Matrem, conjugem, liberosque*

ejus, nisi quod sine illo sunt, captos esse non sensit: pudicitiæ earum quæ supersunt, curam haud secus quam parens agens, reginas appellas: speciem pristinæ fortunæ retinere pateris. Vultum tuum video, qualis Darii fuit, cum dimitteremur ab eo: et ille tamen uxorem; tu hostem luges. Jam in acie stares, nisi cura te sepulturæ ejus moraretur. Et quid mirum est, si tam ab amico animo pacem petit? quid opus est armis, inter quos odia sublata sunt? Antea imperio tuo destinabat Halyn amnem, qui Lydiam terminat. Nunc, quidquid inter Hellespontum et Euphraten est, in dotem filiæ offert, quam tibi tradit: Ochum filium, quem habes, pacis et fidei obsidem retine: matrem et duas virgines filias redde: pro tribus corporibus triginta millia talentum auri precatur accipias. Nisi moderationem animi tui notam haberem; non dicerem hoc esse tempus, quo pacem non dare solum, sed etiam occupare deberes. Respice, quantum post te reliqueris: intuere, quantum petas! Periculosum est prægrave imperium: difficile est continere, quod capere non possis. Videsne, ut navigia, quæ modum excedunt, regi nequeant? Nescio, an Darius ideo tam multa amiserit, quia nimiæ opes magnæ jacturæ locum faciunt. Facilius est quædam vincere, quam tueri: quam

hercule expeditius manus nostræ rapiunt, quam continent. Ipsa mors uxoris Darii te admonere potest; minus jam misericordiæ tuæ licere, quam licuit. Alexander, legatis *excedere tabernaculo* jussis, *quid placeret*, ad consilium refert. Diu nemo quid sentiret ausus est dicere, incerta regis voluntate. Tandem Parmenio, *ante suasissem*, ait, *ut captivos apud Damascum redimentibus redderes; ingentem pecuniam potuisse redigi ex iis, qui multi vincti virorum fortium occupaverant manus. Et nunc magnopere censerem, ut unam anum, et duas puellas, itinerum agminumque impedimenta, triginta millibus talentis auri permutes. Opimum regnum occupari posse conditione, non bello: nec quemquam alium inter Istrum et Euphraten possedisse terras ingenti spatio intervalloque discretas. Macedoniam quoque respiceret potius, quam Bactra et Indos intueretur.* Ingrata oratio regi fuit. Itaque, ut finem dicendi fecit; *et ego*, inquit, *pecuniam quam gloriam mallem, si Parmenio essem. Nunc Alexander, de paupertate securus sum: et me non mercatorem memini esse, sed regem. Nihil quidem habeo venale; sed fortunam meam utique non vendo. Captivos si placet reddi; honestius dono dabimus, quam pretio remittemus.* Introductis deinde legatis ad hunc

modum

modum respondit: *Nuntiate Dario, me, quæ fecerim clementer et liberaliter, non amicitiæ ejus tribuisse; sed naturæ meæ. Bellum cum captivis et feminis gerere non soleo. Armatus sit oportet, quem oderim. Quod si saltem pacem bona fide peteret; deliberarem forsitan an darem. Verum enim vero, cum modo milites meos literis ad proditionem, modo amicos ad perniciem meam pecunia sollicitet: ad internecionem mihi persequendus est, non ut justus hostis, sed ut percussor veneficus. Conditiones vero pacis, quas fertis, si accepero; victorem eum faciunt. Quæ post Euphraten sunt, liberaliter donat: ubi igitur me affamini? nempe ultra Euphraten sum. Summum ergo dotis quam promittit terminum castra mea transeunt. Hinc me depellite, ut sciam vestrum esse, quod ceditis. Eadem liberalitate dat mihi filiam suam: nempe quam scio alicui servorum suorum nupturam. Multum vero mihi præstat, si me Mazæo generum præponit! Ite, nuntiate regi vestro; et quæ amisit, et quæ adhuc habet, præmia esse belli: hoc regente utriusque terminos regni, id quemque habiturum, quod proximæ lucis assignatura fortuna est.* Legati respondent; *cum bellum in animo sit, facere eum simpliciter, quod spe pacis non frustraretur. Ipsos petere,*

quamprimum dimittantur ad regem : eum quoque bellum parare debere. Dimissi nuntiant, *adesse certamen.*

CAP. XII. Ille quidem confestim Mazæum cum tribus millibus equitum, ad itinera, quæ hostis petiturus erat, occupanda præmisit. Alexander, corpori uxoris ejus justis persolutis, omnique graviore comitatu intra eadem munimenta cum modico præsidio relicto, ad hostem contendit. In duo cornua diviserat peditem; in utrumque latus equite circumdato : impedimenta sequebantur agmen. Præmissum deinde concitis equitibus Menidan jubet *explorare, ubi Darius esset.* At ille, cum Mazæus haud procul consedisset, non ausus ultra procedere; nihil aliud, quam *fremitum hominum hinnitumque equorum exaudisse* nuntiat. Mazæus quoque, conspectis procul exploratoribus, in castra se recipit; adventus hostium nuntius. Igitur Darius, qui in patentibus campis decernere optabat; *armari militem* jubet, aciemque disponit. In lævo cornu Bactriani ibant equites, mille admodum; Dahæ totidem : et Arachosii Susiique quatuor millia explebant. Hos quinquaginta falcati currus sequebantur. Proximus quadrigis erat Bessus, cum octo millibus equitum item Bactrianis. Massagetæ duobus millibus agmen ejus

claudebant. Pedites his plurium gentium non mixtas, sed suæ quisque nationis junxerant copias. Persas deinde cum Mardis Sogdianisque Ariobarzanes et Orobates ducebant. Illi partibus copiarum; summæ Orsines præerat; a septem Persis oriundus, ad Cyrum quoque nobilissimum regem originem sui referens. Hos aliæ gentes, ne sociis quidem satis notæ, sequebantur. Post quas quinquaginta quadrigas Phradates magno Caspianorum agmine antecedebat. Indi, ceterique rubri maris accolæ, nomina verius quam auxilia, post currus erant. Claudebatur hoc agmen aliis falcatis curribus quinquaginta: quibus peregrinum militem adjunxerat. Hunc Armenii, quos minores vocant; Armenios Babylonii, utrosque Belitæ, et qui montes Cossæorum incolebant, sequebantur. Post hos ibant Gortuæ, gentes quidem Euboïcæ, Medos quondam secuti; sed jam degeneres, et patrii moris ignari. Applicuerat his Phrygas et Cataonas. Parthorum deinde gens, incolentium terras, quas nunc Parthi Scythia profecti tenent, claudebant agmen. Hæc sinistri cornu acies fuit. Dextrum tenebat natio majoris Armeniæ, Cadusiique, Cappadoces, et Syri, et Medi. His quoque falcati currus erant quinquaginta. Summa totius exercitus, equites quadraginta quin-

que millia: pedestris acies ducenta millia expleverat. Hoc modo instructi decem stadia procedunt: jussique *subsistere*, armati hostem expectabant. Alexandri exercitum pavor, cujus causa non suberat, invasit: quippe lymphati trepidare cœperunt, omnium pectora occulto metu percurrente. Cœli fulgor tempore æstivo ardenti similis internitens, ignis præbuit speciem; flammasque ex Darii castris splendere, velut illati temere præsidiis, credebant. Quod si perculsis Mazæus, qui præsidebat itineri, supervenisset, ingens clades accipi potuit. Ille segnis in eo quem occupaverat tumulo sedet: contentus non lacessi. Alexander, cognito pavore exercitus, *signum ut consisterent dari; ipsos arma deponere, ac levare corpora* jubet: admonens, *nullam subiti causam esse timoris; hostem procul stare*. Tandem compotes sui pariter arma et animos recepere. Nec quidquam ex præsentibus tutius visum est, quam eodem loco castra munire. Postero die Mazæus, qui cum delectis equitum in edito colle, ex quo Macedonum prospiciebantur castra, consederat; sive metu, sive quia *speculari modo* jussus erat, ad Darium rediit. Macedones eum ipsum collem, quem deseruerat, occupaverunt: nam et tutior planitie erat; et inde acies hostium, quæ in campo explicabatur,

conſpici poterat. Sed caligo, quam circa humidi effuderant montes, univerſam quidem rei faciem non abſtulit: ceterum agminum diſcrimina atque ordinem prohibuit perſpici. Multitudo inundaverat campos: fremituſque tot millium etiam procul ſtantium aures impleverat. Fluctuari animo rex, et modo ſuum, modo Parmenionis conſilium ſera æſtimatione perpendere. Quippe eo ventum erat, unde recipi exercitus niſi victor, ſine clade non poſſet. (Movebat etiam eum multitudo hoſtium, reſpectu paucitatis ſuæ gentis: ſed interdum reputabat, quantas res cum hac gente geſſiſſet, quantoſque populos fudiſſet. Itaque, cum ſpes metum vinceret, periculoſius bellum differre ratus, ne deſperatio ſuis creſceret;) diſſimulato eo, *mercenarium equitem ex Pæonia præcedere* jubet. Ipſe phalangem, ſicut antea dictum eſt, in duo cornua extenderat: utrumque cornu equites tegebant. Jamque nitidior lux, diſcuſſa caligine, aciem hoſtium oſtenderat: et Macedones, ſive alacritate, ſive tædio expectationis, ingentem, pugnantium more, edidere clamorem. Redditus et a Perſis, nemora valleſque circumjectas terribili ſono impleverat. Nec jam contineri Macedones poterant, quin curſu quoque ad hoſtem contenderent. Melius adhuc ratus

in eodem tumulo castra munire; *vallum jaci* jussit: strenueque opere perfecto, in tabernaculum, ex quo tota acies hostium conspiciebatur, secessit.

CAP. XIII. Tum vero universa futuri discriminis facies in oculis erat: armis insignibus equi virique splendebant: et, omnia intentiore cura præparari apud hostem, sollicitudo prætorum agmina sua interequitantium ostendebat. Ac pleraque inania; sicut fremitus hominum, equorum hinnitus, armorum internitentium fulgor, sollicitam expectatione mentem turbaverant. Igitur sive dubius animi, sive ut suos experiretur; consilium adhibet: *quid optimum factu esset*, exquirens. Parmenio, peritissimus inter duces artium belli, *furto, non prælio opus esse* censebat: *intempesta nocte opprimi posse hostes. Discordes moribus, linguis; ad hæc somno et improviso periculo territos, quando in nocturna trepidatione coïturos? At interdiu primum terribiles occursuras facies Scytharum Bactrianorumque: hirta illis ora, et intonsas comas esse; præterea eximiam vastorum magnitudinem corporum. Vanis et inanibus militem magis quam justis formidinis causis moveri. Deinde tantam multitudinem circumfundi paucioribus posse. Non in Ciliciæ angustiis, et inviis callibus; sed in aperta*

et lata planitie dimicandum fore. Omnes ferme Parmenioni assentiebant: Polypercon *haud dubie in eo consilio positam victoriam* arbitrabatur. Quem intuens rex; namque Parmenionem nuper acrius quam vellet increpitum, rursus castigare non sustinebat: *latrunculorum*, inquit, *et furum ista solertia est, quam præcipitis mihi: quippe illorum votum unicum est fallere. Meæ vero gloriæ semper aut absentiam Darii, aut angustias locorum, aut furtum noctis obstare non patiar; palam luce aggredi certum est. Malo me fortunæ pœniteat, quam victoriæ pudeat. Ad hæc illud quoque accedit, vigilias agere barbaros, et in armis stare, ut ne decipi quidem possint, compertum habeo. Itaque ad prælium vos parate.* Sic incitatos ad corpora curanda dimisit. Darius illud, quod Parmenio suaserat, hostem facturum esse conjectans; *frenatos equos stare, magnamque exercitus partem in armis esse, ac vigilias intentiore cura servari* jusserat. Ergo ignibus tota ejus castra fulgebant. Ipse cum ducibus propinquisque agmina in armis stantium circumibat; *Solem Mithren, sacrumque et æternum invocans ignem, ut illis dignam vetere gloria majorumque monumentis fortitudinem inspirarent. Et profecto, si qua divinæ opis auguria humana mente concipi*

possent; Deos stare secum. Illos nuper Macedonum animis subitam incussisse formidinem: adhuc lymphatos ferri agique, arma jacientes: expetere præsides Persarum imperii Deos debitas e vecordibus pœnas. Nec ipsum ducem saniorem esse. Quippe ritu ferarum prædam modo, quam expeteret, intuentem; in perniciem, quæ ante prædam posita esset, incurrere. Similis apud Macedones quoque sollicitudo erat: noctemque, velut in eam certamine edicto, metu egerunt. Alexander, non alias magis territus, *ad vota et preces Aristandrum vocari* jubet. Ille in candida veste verbenas manu præferens, capite velato præibat preces regi, Jovem, Minervam Victoriamque propitianti. Tunc quidem sacrificio rite perpetrato, reliquum noctis acquieturus in tabernaculum rediit. Sed nec somnum capere, nec quietem pati poterat. Modo e jugo montis aciem in dextrum Persarum cornu demittere agitabat; modo recta fronte concurrere hosti: interdum hæsitare, an potius in lævum torqueret agmen? tandem gravatum animi anxietate corpus altior somnus oppressit. Jamque luce orta duces ad accipienda imperia convenerant; insolito circa prætorium silentio attoniti. Quippe alias accersere ipsos, et interdum morantes castigare assueverat; tunc ne

ultimo

ultimo quidem rerum discrimine excitatum esse mirabantur, et non somno quiescere, sed pavore marcere credebant. Non tamen quisquam e custodibus corporis intrare tabernaculum audebat: et jam tempus instabat; nec miles injussu ducis, aut arma capere poterat, aut in ordines ire. Diu Parmenio cunctatus, *cibum ut caperent*, ipse pronuntiat. Jamque exire necesse erat: tunc demum intrat tabernaculum; sæpiusque nomine compellatum, cum voce non posset, tactu excitavit. *Multa lux*, inquit, *est*, *instructam aciem hostis admovit: tuus miles adhuc inermis expectat imperium. Ubi est vigor ille animi tui? nempe excitare vigiles soles.* Ad hæc Alexander: *Credisne, me prius somnum capere potuisse, quam exonerarem animum sollicitudine, quæ quietem morabatur?* signumque *pugnæ tuba dari* jussit. Et cum in eadem admiratione Parmenio perseveraret (*quod securus somnum cepisset*) *minime*, inquit, *mirum est. Ego enim, cum Darius terras ureret, vicos excideret, alimenta corrumperet, potens mei non eram: nunc vero quid metuam, cum acie decernere paret? Herculè votum meum implevit. Sed hujus quoque consilii ratio postea reddetur: vos ite ad copias, quibus quisque præest. Ego jam adero, et quid fieri velim, exponam.* Raro admodum

admonitu amicorum, cum metus discriminis aderat, uti solebat. Tunc quoque munimento corporis sumpto processit ad milites. Haud alias tam alacrem viderant regem: et vultu ejus interrito, certam spem victoriæ augurabantur. Atque ille *prorupto vallo exire copias* jubet, aciemque disponit. In dextro cornu locati sunt equites, quos *agema* appellant. Præerat his Clitus: cui junxit Philotæ turmas, ceterosque præfectos equitum lateri ejus applicuit. Ultima Meleagri ala stabat: quam phalanx sequebatur. Post phalangem Argyraspides erant. His Nicanor Parmenionis filius præerat. In subsidiis cum manu sua Cœnos: post eum Orestes Lyncestesque. Post illos Polyperccon, dux peregrini militis. Hujus agminis Amyntas princeps erat. Philagus Balacros regebat, in societatem nuper adscitos. Hæc dextri cornu facies erat. In lævo, Craterus Peloponnensium equites habebat Achæorumque; et Locrensium, et Maleón turmis sibi adjunctis. Hos Thessali equites claudebant, Philippo duce. Peditum acies equitatu tegebatur. Frons lævi cornu hæc erat. Sed ne circumiri posset a multitudine, ultimum agmen valida manu cinxerat. Cornua quoque subsidiis firmavit, non recta fronte, sed a latere positis: ut, si hostis circumve-

trire aciem tentasset, parata pugnæ forent. Hîc Agriani erant, quibus Attalus præerat; adjunctis sagittariis Cretensibus. Ultimos ordines avertit a fronte, ut totam aciem orbe muniret. Illyrii hîc erant; adjuncto milite mercede conducto. Thracas quoque simul objecerat leviter armatos. Adeoque aciem versatilem posuit, ut, qui ultimi stabant, ne circumirentur; verti tamen, et in frontem circumagi possent. Itaque non prima quam latera; non latera munitiora fuere, quam terga. His ita ordinatis, præcipit ut, *si falcatos currus cum fremitu barbari emitterent; ipsi laxatis ordinibus impetum occurrentium silentio exciperent*: haud dubius sine noxa transcursuros, si nemo se opponeret. *Sin autem sine fremitu immisissent; eos ipsi clamore terrerent; pavidosque equos telis utrimque suffoderent.* Qui cornibus præerant, *extendere ea* jussi, *ita ut nec circumvenirentur, si arctius starent; nec tamen mediam aciem exinanirent.* Impedimenta cum captivis, inter quos mater liberique Darii custodiebantur, haud procul acie in edito colle constituit; modico præsidio relicto. Lævum cornu, sicut alias, Parmenioni tuendum datum: ipse in dextro stabat. Nondum ad teli jactum pervenerant; cum Bion quidam transfuga, quanto maximo cursu potuerat, ad regem

pervenit : nuntians, *murices ferreos in terram defodisse Darium, qua hostem equites emissurum esse credebat : notatumque certo signo locum, ut fraus evitari a suis posset. Asservari* transfuga jusso, duces convocat : expositoque quod nuntiatum erat, monet ; *ut regionem monstratam declinent, equitemque periculum edoceant.* Ceterum, hoc tantus exercitus exaudire non poterat ; usum aurium intercipiente fremitu duorum agminum : sed in conspectu omnium duces et proximum quemque interequitans alloquebatur.

Cap. XIV. *Emensis tot terras in spem victoriæ, de qua dimicandum foret, hoc unum superesse discrimen. Granicum* hic *amnem, Ciliciæque montes, et Syriam Ægyptumque præeuntibus raptas*, ingentia spei gloriæque incitamenta, referebat. *Reprehensos ex fuga Persas pugnaturos, quia fugere non possent. Tertium diem jam metu exsangues, armis suis oneratos, in eodem vestigio hærere. Nullum desperationis illorum majus indicium esse, quam quod urbes, quod agros suos urerent : quidquid non corrupissent, hostium esse confessi. Nomina modo vana gentium ignotarum ne extimescerent. Neque enim ad belli discrimen pertinere, qui ab his Scythæ, quive Cadusii appellentur. Ob id ipsum, quod ignoti es-*

sent, ignobiles esse. Nunquam ignorari viros fortes : at imbelles, ex latebris suis erutos, nihil præter nomina afferre. Macedones virtute assecutos, ne quis toto orbe locus esset, qui tales viros ignoraret. Intuerentur barbarorum inconditum agmen : alium nihil præter jaculum habere ; alium funda saxa librare : paucis justa arma esse. Itaque illinc plures stare : hinc plures dimicaturos. Nec postulare se, ut fortiter capesserent prælium, ni ipse ceteris fortitudinis fuisset exemplum. Se ante prima signa dimicaturum. Spondere pro se, quot cicatrices, totidem corporis decora : scire ipsos, unum pene se prædæ communis exsortem, in illis colendis ornandisque usurpare victoriæ præmia. Hæc se fortibus viris dicere. Si qui dissimiles eorum essent ; illa fuisse dicturum : pervenisse eo, unde fugere non possent. Tot terrarum spatia emensis ; tot amnibus montibusque post tergum objectis ; iter in patriam et penates manu esse faciendum. Sic duces, sic proximi militum instincti sunt. Darius in lævo cornu erat ; magno suorum agmine, delectis equitum peditumque stipatus : contemseratque paucitatem hostis ; vanam aciem esse, extentis cornibus ratus. Ceterum, sicut curru eminebat, dextra lævaque ad circumstantium agmina oculos manusque circumferens ;

Terrarum, inquit, *quas Oceanus hinc alluit, illinc claudit Hellespontus, paulo ante domini, jam non de gloria, sed de salute, et, quod saluti præponitis, de libertate pugnandum est. Hic dies imperium, quo nullum amplius vidit ætas, aut constituet, aut finiet. Apud Granicum minima virium parte cum hoste certavimus: in Cilicia victos Syria poterat excipere: magna munimenta regni Tigris atque Euphrates erant. Ventum est eo, unde pulsis ne fugæ quidem locus est. Omnia tam diutino bello exhausta post tergum sunt: non incolas suos urbes; non cultores habent terræ. Conjuges quoque et liberi sequuntur hanc aciem: parata hostibus præda, nisi pro carissimis pignoribus corpora opponimus. Quod mearum fuit partium; exercitum, quem pene immensa planities vix caperet, comparavi: equos, arma distribui: commeatus, ne tantæ multitudini deessent, providi: locum, in quo acies explicari posset, elegi. Cetera in vestra potestate sunt: audete modo vincere; famamque, infirmissimum adversus fortes viros telum, contemnite. Temeritas est, quam adhuc pro virtute timuistis: quæ ubi primum impetum effudit, velut quædam animalia amisso aculeo torpet. Hi vero campi deprehendere paucitatem, quam Ciliciæ montes abscon-*

derant. Videtis ordines raros; cornua extenta; mediam aciem vanam et exhaustam. Nam ultimi, quos locavit aversos, terga jam præbent. Obteri mehercule equorum ungulis possunt; etiamsi nil præter falcatos currus emisero. Et bello vicerimus, si vicerimus prælio: nam ne illis quidem ad fugam locus est. Hinc Euphrates; illinc Tigris prohibet inclusos. Et quæ antea pro illis erant, in contrarium conversa sunt. Nostrum mobile et expeditum agmen est; illud præda grave. Implicatos ergo spoliis nostris trucidabimus: eademque res et causa victoriæ erit, et fructus. Quod si quem e vobis nomen gentis movet; cogitet, Macedonum illic arma esse, non corpora. Multum enim sanguinis invicem hausimus; et semper gravior in paucitate jactura est. Nam Alexander, quantuscumque ignavis et timidis videri potest; unum animal est: et, si quid mihi creditis, temerarium et vecors; adhuc nostro pavore, quam sua virtute felicius. Nihil autem potest esse diuturnum, cui non subest ratio. Licet felicitas aspirare videatur; tamen ad ultimum temeritati non sufficit. Præterea breves et mutabiles vices rerum sunt: et fortuna nunquam simpliciter indulget. Forsitan ita Dii fata ordinaverunt, ut Persarum imperium, quod secundo cursu per ducentos triginta annos ad sum-

mum fastigium evexerant; magno motu concuterent magis, quam affligerent: admonerentque nos fragilitatis humanæ, cujus nimia in prosperis rebus oblivio est. Modo Græcis ultro bellum inferebamus: nunc in sedibus nostris propulsamus illatum, jactamur invicem varietate fortunæ. Videlicet imperium, quod mutuo affectamus, una gens non capit. Ceterum, etiamsi spes non subesset; necessitas tamen stimulare deberet: ad extrema perventum est. Matrem meam; duas filias; Ochum in spem hujus imperii genitum; illos principes; illam sobolem regiæ stirpis; duces vestros regum instar, vinctos habet: nisi quod in vobis est, ipse ego majore parte captivus sum. Eripite viscera mea ex vinculis: restituite mihi pignora, pro quibus ipse mori non recuso; parentem, liberos, nam conjugem in illo carcere amisi. Credite, nunc omnes tendere ad vos manus; implorare patrios Deos; opem vestram, misericordiam, fidem exposcere; ut servitute, ut compedibus, ut precario victu ipsos liberetis. An creditis æquo animo iis servire, quorum reges esse fastidiunt? Video admoveri hostium aciem: sed quo propius discrimen accedo; hoc minus iis quæ dixi, possum esse contentus. Per ego vos Deos patrios; æternumque ignem, qui præfertur altaribus;

fulgoremque Solis intra fines regni mei orientis; per æternam memoriam Cyri, qui ademtum Medis Lydisque imperium primus in Persidem intulit: vindicate ab ultimo dedecore nomen gentemque Persarum. Ite alacres et spe pleni, ut, quam gloriam accepistis a majoribus vestris, posteris relinquatis. In dextris vestris jam libertatem, opem, spem futuri temporis geritis. Effugit mortem, quisquis contemserit: timidissimum quemque consequitur. Ipse non patrio more solum, sed etiam ut conspici possim, curru vehor: nec recuso, quominus imitemini me, sive fortitudinis exemplum, sive ignaviæ fuero.

CAP. XV. Interim Alexander, ut et demonstratum a transfuga insidiarum locum circumiret; et Dario, qui lævum cornu tuebatur, occurreret: agmen *obliquum incedere* jubet. Darius quoque eodem suum obvertit; Besso admonito, *ut Massagetas equites in lævum Alexandri cornu a latere invehi juberet*. Ipse ante se falcatos currus habebat: quos signo dato universos in hostem effudit. Ruebant laxatis habenis aurigæ, quo plures nondum satis proviso impetu obtererent. Alios ergo hastæ multum ultra temones eminentes; alios ab utroque latere dimissæ falces laceravere. Nec sensim Macedones cedebant; sed ef-

fusa turbaverant fuga ordines. Mazæus quoque perculsis metum incussit : mille equitibus *ad diripienda hostis impedimenta circumvehi* jussis : ratus, captivos quoque, qui simul asservabantur, rupturos vincula, cum suos appropinquantes vidissent. Non fefellerat Parmenionem, qui in lævo cornu erat : propere igitur Polydamanta mittit ad regem, qui et periculum ostenderet, et, *quid fieri juberet*, consuleret. Ille audito Polydamante, *abi*, *nuntia*, inquit, *Parmenioni, si acie vicerimus, non nostra solum nos recuperaturos; sed omnia, quæ hostium sunt, occupaturos. Proinde non est quod quidquam virium subducat ex acie : sed, ut me et Philippo patre dignum est, contemto sarcinarum damno fortiter dimicet.* Interim barbari impedimenta turbaverant ; cæsisque plerisque custodum, captivi, vinculis ruptis, quidquid obvium erat, quo armari possent, rapiunt : et aggregati suorum equitibus Macedonas, ancipiti circumventos malo, invadunt ; lætique circa Sysigambim, *vicisse Darium, ingenti cæde prostratos hostes, ad ultimum etiam impedimentis exutos esse*, nuntiant. Quippe eamdem fortunam ubique esse credebant, et victores Persas ad prædam discurrisse. Sysigambis, hortantibus captivis, *ut animum a mærore allevaret*; in eodem, quo

antea fuit, perseveravit. Non vox ulla excidit ei: non oris color, vultusve mutatus est: sed sedit immobilis (credo, præcoce gaudio verita fortunam irritare) adeo ut quid mallet, intuentibus fuerit incertum. Inter hæc Amyntas, præfectus equitum Alexandri, cum paucis turmis opem impedimentis laturus advenerat; incertum suone consilio, an regis imperio. Sed non sustinuit Cadusiorum Scytharumque impetum: quippe vix tentato certamine refugit ad regem, amissorum impedimentorum testis magis, quam vindex. Jam consilium Alexandri vicerat dolor: et ne cura recuperandi sua militem a prælio averteret; non immerito verebatur. Itaque Areten, ducem hastatorum, quos *sariſſophoros* vocabant, adversus Scythas mittit. Inter hæc currus, qui circa prima signa turbaverant aciem, in phalangem invecti erant. Macedones confirmatis animis in medium agmen accipiunt. Vallo similis acies erat: junxerant hastas; et ab utroque latere temere incurrentium ilia suffodiebant. Circumire deinde currus, et propugnatores præcipitare cœperunt. Ingens ruina equorum aurigarumque aciem compleverat. Hi territos regere non poterant, equi crebra jactatione cervicum non jugum modo excusserant; sed etiam currus everterant.

Vulnerati interfectos trahebant : nec consistere territi, nec progredi debiles poterant. Paucæ tamen evasere quadrigæ in ultimam aciem, iis, quibus inciderunt, miserabili morte consumtis. Quippe amputata virorum membra humi jacebant ; et quia calidis adhuc vulneribus aberat dolor, trunci quoque et debiles arma non omittebant : donec multo sanguine effuso, exanimati procumberent. Interim Aretes, Scytharum, qui impedimenta diripiebant, duce occiso, gravius territis instabat. Supervenere deinde missi a Dario Bactriani, pugnæque vertêre fortunam. Multi ergo Macedonum primo impetu obtriti sunt : plures ad Alexandrum refugerunt. Tum Persæ, clamore sublato, qualem victores solent edere, ferociter in hostem, quasi ubique profligatum, incurrunt. Alexander territos castigare ; adhortari ; prælium, quod jam elanguerat, solus accendere : confirmatisque tandem animis, *ire in hostem* jubet. Rarior acies erat in dextro cornu Persarum, namque inde Bactriani decesserant ad opprimenda impedimenta. Itaque Alexander laxatos ordines invadit, et multa cæde hostium invehitur. At qui in lævo cornu erant Persæ, spe posse eum includi, agmen suum a tergo dimicantis opponunt : ingensque periculum in medio hærens adis-

set, ni equites Agriani calcaribus subditis circumfusos regi barbaros adorti essent, aversosque cædendo in se obverti coëgissent. Turbata erat utraque acies. Alexander a fronte, et a tergo hostem habebat: qui averso ei instabant, ab Agrianis militibus premebantur: Bactriani, impedimentis hostium direptis reversi, ordines suos recuperare non poterant: plura simul abrupta a ceteris agmina, ubicumque alium alii fors miscuerat, dimicabant. Duo reges junctis prope agminibus prælium accendebant. Plures Persæ cadebant; par ferme utrimque numerus vulnerabatur: curru Darius, Alexander equo vehebatur: utrumque delecti tuebantur, sui immemores. Quippe amisso rege nec volebant salvi esse, nec poterant. Ante oculos sui quisque regis mortem occumbere ducebant egregium. Maximum tamen periculum adibant, qui maxime tuebantur; quippe sibi quisque cæsi regis expetebat decus. Ceterum, sive ludibrium oculorum, sive vera species fuit; qui circa Alexandrum erant, vidisse se crediderunt, paululum super caput regis placide volantem aquilam, non sonitu armorum, non gemitu morientium territam; diuque circa equum Alexandri pendenti magis, quam volanti similis apparuit. Certe vates Aristander, alba veste

vore perterritos? Nimirum nobis quoque regis nostri fortuna vincit. Omnia Persarum cæde strata sunt. Quid cessatis? an ne fugientibus quidem pares estis? Vera dicere videbatur, et spes languentes quoque erexerat. Subditis calcaribus proruere in hostem. Et illi jam non sensim, sed citato gradu recedebant, nec quidquam fugæ, nisi quod terga nondum verterant, deerat. Parmenio tamen, ignarus quænam in dextro cornu fortuna regis esset, repressit suos: Mazæus, dato fugæ spatio, non recto itinere; sed majore et ob id tutiore circumitu Tigrin superat: et Babylonem cum reliquiis devicti exercitus intrat. Darius paucis fugæ comitibus ad Lycum amnem contenderat, quo trajecto dubitavit an solveret pontem; quippe *hostem jam affore* nuntiabatur. Sed tot millia suorum, quæ nondum ad amnem pervenerant, ponte reciso, prædam hostis fore videbat. Abeuntem, cum intactum sineret pontem, dixisse constat, *Malle insequentibus iter dare; quam auferre fugientibus.* Ipse ingens spatium fuga emensus; media fere nocte Arbela pervenit. Quis tot ludibria fortunæ, ducum agminumque cædem multiplicem, devictorum fugam, clades nunc singulorum, nunc universorum, aut animo assequi queat, aut oratione complecti?

Propemodum

Propemodum sæculi res in unum illum diem fortuna cumulavit. Alii qua brevissimum patebat iter, alii diversos saltus, et ignotos sequentibus calles petebant. Eques pedesque confusi sine duce, armatis inermes, integris debiles implicabantur. Deinde, misericordia in metum versa, qui sequi non poterant, inter mutuos gemitus deserebantur. Sitis præcipue fatigatos et saucios perurebat, passimque omnibus rivis prostraverant corpora, præterfluentem aquam hianti ore captantes. Quam cum diu avidi turbidam hausissent, tendebantur extemplo præcordia premente limo; resolutisque et torpentibus membris, cum supervenisset hostis, novis vulneribus excitabantur. Quidam, occupatis proximis rivis, diverterant longius, ut, quidquid occulti humoris usquam manaret, exciperent. Nec ulla adeo avia et sicca lacuna erat, quæ vestigantium sitim falleret. E proximis vero itineri vicis senum ululatus feminarumque exaudiebantur, barbaro ritu *Darium* adhuc *regem* clamantium. Alexander, ut supra dictum est, inhibito suorum cursu ad Lycum amnem pervenerat; ubi ingens multitudo fugientium oneraverat pontem, et plerique, cum hostis urgeret, in flumen se præcipitaverant, gravesque armis, et prælio ac fuga defatigati gurgitibus hauriebantur.

tur. Jamque non pons modo fugientes; sed ne amnis quidem capiebat, agmina sua improvide subinde cumulantes. Quippe, ubi intravit animos pavor, id solum metuunt, quod primum formidare cœperunt. Alexander instantibus suis, *impune abeuntem hostem sequi permitteret: hebetia tela esse, et manus fatigatas; tantoque cursu corpora exhausta, et præceps in noctem diei tempus* causatus est. Re vera de lævo cornu, quod adhuc in acie stare credebat, sollicitus, reverti ad ferendam opem suis statuit. Jamque signa converterat; cum equites, a Parmenione missi, illius quoque partis victoriam nuntiant. Sed nullum eo die majus periculum adiit, quam dum copias reducit in castra. Pauci eum et incompositi sequebantur ovantes victoria. Quippe omnes hostes aut in fugam effusos, aut in acie credebant cecidisse. Cum repente ex adverso apparuit agmen equitum, qui primo inhibuere cursum; deinde Macedonum paucitate conspecta, turmas in obvios concitaverunt. Ante signa rex ibat dissimulato magis periculo, quam spreto: nec defuit ei perpetua in dubiis rebus felicitas. Namque præfectum equitatus avidum certaminis, et ob id ipsum incautius in se ruentem, hasta transfixit. Quo ex equo lapso, proximum, ac deinde plures eodem telo con-

fodit. Invasere turbatos amici quoque; nec Persæ inulti cadebant: quippe non universæ acies quam hæ tumultuariæ manus, vehementius iniere certamen. Tandem barbari, cum obscura luce, fuga tutior videretur esse quam pugna, diversis agminibus abiere. Rex, extraordinario periculo defunctus, incolumes suos reduxit in castra. Cecidere Persarum, quorum numerum victores finire potuerunt, millia XL; Macedonum minus quam CCC desiderati sunt. Ceterum, hanc victoriam rex majore ex parte virtuti quam fortunæ suæ debuit; animo, non ut antea loco vicit. Nam et aciem peritissime instruxit: et promtissime ipse pugnavit: et magno consilio jacturam sarcinarum impedimentorumque contemsit, cum in ipsa acie summam rei videret esse discrimen: dubioque adhuc pugnæ eventu pro victore se gessit: perculsos deinde hostes fudit: fugientes, quod in illo ardore animi vix credi potest, prudentius quam avidius persecutus est. Nam si parte exercitus adhuc in acie stante, instare cedentibus perseverasset; aut sua culpa victus esset, aut aliena virtute vicisset. Jam si multitudinem equitum occurrentium extimuisset; victori aut fœde fugiendum, aut miserabiliter cadendum fuit. Ne duces quidem copiarum sua laude fraudandi sunt; quippe vulnera, quæ

quisque excepit, indicia virtutis sunt. Hephæstionis brachium hasta ictum est. Perdiccas, ac Cœnus, et Menidas, sagittis prope occisi. Et, si vere æstimare Macedonas, qui tunc erant, volumus; fatebimur, et regem talibus ministris, et illos tanto rege fuisse dignissimos.

LIBER QUINTUS.

CAPUT I.

Quae interim ductu imperioque Alexandri vel in Græcia, vel in Illyriis ac Thracia gesta sunt; si quæque suis temporibus reddere voluero; interrumpendæ sunt res Asiæ. Quas utique ad fugam mortemque Darii universas in conspectu dari, et sicut inter se cohærent tempore, ita opere ipso conjungi, haud paulo aptius videri potest. Igitur ante, quæ prælio apud Arbela conjuncta sunt, ordiar dicere. Darius media fere nocte Arbela pervenit: eodemque magnæ partis amicorum ejus ac militum fugam fortuna compulerat. Quibus convocatis exponit; *haud dubitare se, quin Alexander celeberrimas urbes, agrosque omni copia rerum abundantes, petiturus esset. Prædam opimam paratamque ipsum et milites ejus spectare. Id suis rebus tali in statu saluti fore; quippe se deserta cum expedita manu petiturum. Ultima regni adhuc intacta esse; inde bello vires haud ægre reparaturum. Occuparet sane gazam avidissima gens, et ex longa fame satiaret se*

auro, mox futura prædæ sibi; didicisse usu, pretiosam supellectilem, pellicesque et spadonum agmina nihil aliud fuisse, quam onera et impedimenta, eadem trahentem Alexandrum, quibus antea vicisset, inferiorem fore. Plena omnibus desperationis videbatur oratio, quippe Babylonem urbem opulentissimam dedi cernentibus. Jam Susa, jam cetera ornamenta regni, causamque belli victorem occupaturum. At ille docere pergit; *non speciosa dictu, sed usu necessaria in rebus adversis sequenda esse. Ferro geri bella, non auro: viris, non urbium tectis. Omnia sequi armatos. Sic majores suos perculsos in principio rerum, celeriter pristinam reparasse fortunam.* Igitur, sive confirmatis eorum animis, sive imperium magis quam consilium sequentibus; Mediæ fines ingressus est. Paulo post Alexandro traduntur Arbela, regia supellectili, ditique gaza repleta. Quatuor millia talentûm fuere: præterea pretiosæ vestes; totius, ut supra dictum est, exercitus opibus in illam sedem congestis. Ingruentibus deinde morbis, quos odor cadaverum, totis jacentium campis, vulgaverat, maturius castra movit. Euntibus a parte læva, Arabia, odorum fertilitate nobilis regio; campestre iter est. Inter Tigrin et Euphraten jacentia tam uberi et

pingui solo sunt, ut a pastu repelli pecora dicantur, ne satietas perimat. Causa fertilitatis est humor, qui ex utroque amne manat, toto fere solo propter venas aquarum resudante. Ipsi amnes ex Armeniæ montibus profluunt, ac magno deinde aquarum divortio iter, quod cepere, percurrunt. Duo millia et D. stadia emensi sunt, qui amplissimum intervallum circa Armeniæ montes notaverunt. Iidem cum Mediæ et Gordianorum terras secare cœperunt, paulatim in arctius coëunt, et quo longius manant, hoc angustius inter se spatium terræ relinquunt. Vicini maxime sunt his campis, quos incolæ *Mesopotamiam* appellant; mediam namque ab utroque latere concludunt. Iidem per Babyloniorum fines in Rubrum mare prorumpunt. Alexander quartis castris ad Mennin urbem pervenit. Caverna ibi est, ex qua fons ingentem vim bituminis effundit, adeo ut satis constet, Babylonios muros ingentis operis hujus fontis bitumine interlitos esse. Ceterum, Babylonem procedenti Alexandro Mazæus, qui ex acie in urbem eam confugerat, cum adultis liberis supplex occurrit, urbem seque dedens. Gratus adventus ejus fuit regi. Quippe magni operis futura erat obsidio tam munitæ urbis. Ad hoc vir illustris, et manu promtus, famaque etiam

proximo prælio celebris, et ceteros ad deditionem sui incitaturus exemplo videbatur. Igitur hunc quidem benigne cum liberis excepit: ceterum *quadrato agmine*, quod ipse ducebat, *velut in aciem irent, ingredi* suos jubet. Magna pars Babyloniorum constiterat in muris, avida cognoscendi novum regem: plures obviam egressi sunt. Inter quos Bagophanes arcis et regiæ pecuniæ custos, ne studio a Mazæo vinceretur, totum iter floribus coronisque constraverat; argenteis altaribus utroque latere dispositis, quæ non ture modo, sed omnibus odoribus cumulaverat. Eum dona sequebantur, greges pecorum equorumque, leones quoque et pardales caveis præferebantur. Magi deinde suo more patrium carmen canentes. Post hos Chaldæi, Babyloniorumque non vates modo, sed etiam artifices cum fidibus sui generis ibant. Laudes ii regum canere soliti: Chaldæi siderum motus et statas temporum vices ostendere. Equites deinde Babylonii, suo atque equorum cultu ad luxuriam magis, quam ad magnificentiam exacto, ultimi ibant. Rex, armatis stipatus, *oppidanorum turbam post ultimos pedites ire* jussit: ipse cum curru urbem, ac deinde regiam intravit. Postero die supellectilem Darii, et omnem pecuniam recognovit. Ceterum, ipsius urbis pulchritudo

ac vetuſtas, non regis modo, sed etiam omnium oculos in ſemet haud immerito convertit. Semiramis eam condiderat; vel, ut plerique credidere, Belus, cujus regia oſtenditur. Murus inſtructus laterculo coctili, bitumine interlitus, ſpatium XXX et duorum pedum latitudinem amplectitur: quadrigæ inter ſe occurrentes ſine periculo commeare dicuntur. Altitudo muri C cubitorum eminet ſpatio: turres denis pedibus quam murus altiores ſunt. Totius operis ambitus CCCLXVIII ſtadia complectitur: ſingulorum ſtadiorum ſtructuram ſingulis diebus perfectam eſſe memoriæ proditum eſt. Ædificia non ſunt admota muris, ſed fere ſpatium unius jugeris abſunt. Ac ne totam quidem urbem tectis occupaverunt; per XC ſtadia habitatur; nec omnia continua ſunt: credo, quia tutius viſum eſt, pluribus locis ſpargi. Cetera ſerunt coluntque, ut ſi externa vis ingruat, obſeſſis alimenta ex ipſius urbis ſolo ſubminiſtrentur. Euphrates interfluit, magnæque molis crepidinibus coërcetur. Sed omnium operum magnitudinem circumveniunt cavernæ ingentes, in altitudinem preſſæ ad accipiendum impetum fluminis; quod ubi appoſitæ crepidinis faſtigium exceſſit, urbis tecta corriperet, niſi eſſent ſpecus lacuſque, qui exciperent. Coctili laterculo ſtructi

sunt, totum opus bitumine astringitur. Pons lapideus, flumini impositus, jungit urbem. Hic quoque inter mirabilia Orientis opera numeratus est: quippe Euphrates altum limum vehit, quo penitus ad fundamenta jacienda egesto, vix sufficiendo operi firmum reperiunt solum. Arenæ autem subinde cumulatæ, et saxis, quibus pons sustinetur adnexæ, morantur amnem; qui retentus acriùs, quam si libero cursu mearet, illiditur. Arcem quoque ambitu xx stadia complexam habet. xxx pedes in turrium fundamenta demissa sunt: ad LXXX summum munimenti fastigium pervenit. Super arce vulgatum Græcorum fabulis miraculum, pensiles horti sunt; summam murorum altitudinem æquantes, multarumque arborum umbra et proceritate amœni. Saxo pilæ, quæ totum onus sustinent, instructæ sunt: super pilas lapide quadrato solum stratum est, patiens terræ, quam altam injiciunt; et humoris, quo rigant terras: adeoque validas arbores sustinent moles, ut stipites earum VIII cubitorum spatium crassitudine æquent, in L pedum altitudinem emineant, et frugiferæ sint, ut si terra sua alerentur. Et cum vetustas non opera solum manu facta, sed etiam ipsam naturam paulatim exedendo perimat; hæc moles, quæ tot arborum

radicibus premitur, tantique nemoris pondere onerata est, inviolata durat. Quippe xx lati parietes sustinent, undecim pedum intervallo distantes, ut procul visentibus silvæ montibus suis imminere videantur. Syriæ regem, Babylone regnantem, hoc opus esse molitum, memoriæ proditum est, amore conjugis victum: quæ desiderio nemorum silvarumque in campestribus locis, virum compulit amœnitatem naturæ genere hujus operis imitari. Diutius in hac urbe quam usquam constitit rex: nec ullus locus disciplinæ militari magis nocuit. Nihil urbis ejus corruptius moribus; nec ad irritandas illiciendasque immodicas voluptates instructius. Liberos conjugesque cum hospitibus stupro coire, modo pretium flagitii detur, parentes maritique patiuntur. Convivales ludi tota Perside regibus purpuratisque cordi sunt: Babylonii maxime in vinum, et quæ ebrietatem sequuntur, effusi sunt. Feminarum, convivia ineuntium, in principio modestus est habitus; dein summa quæque amicula exuunt, paulatimque pudorem profanant: ad ultimum (honos auribus sit) ima corporum velamenta projiciunt. Nec meretricum hoc dedecus est, sed matronarum virginumque, apud quas comitas habetur vulgati corporis vilitas. Inter hæc flagitia exercitus ille do-

mitor Asiæ per XXXIV dies saginatus, ad ea quæ sequebantur discrimina haud dubie debilior futurus fuit, si hostem habuisset. Ceterum, quo minus damnum sentiret, idemtidem incremento novabatur. Namque Amyntas Andromenis ab Antipatro Macedonum peditum sex millia adduxit: D præterea ejusdem generis equites. Cum his DC Thracas, adjunctis peditibus suæ gentis III millibus et D et ex Peloponneso mercenarius miles ad IV millia advenerat, cum CCCLXXX equitibus. Idem Amyntas adduxerat L principum Macedoniæ liberos adultos ad custodiam corporis. Quippe inter epulas hi sunt regis ministri: iidemque equos ineunti prælium admovent, venantemque comitantur; et vigiliarum vices ante cubiculi fores servant: magnorumque præfectorum et ducum hæc incrementa sunt et rudimenta. Igitur arci Babyloniæ, rex Agathone præsidere jusso, cum DCC Macedonum, trecentisque mercede conductis; prætores, qui regioni Babyloniæ et civitati præessent, Menetem et Apollodorum reliquit. His duo millia peditum dat cum mille talentis: utrique præceptum, *ut in supplementum milites legerent*. Mazæum transfugam Satrapea Babyloniæ donat; Bagophanem, qui arcem tradiderat, se sequi jussit: Armenia Mithreni Sardium proditori data

est. Ex pecunia deinde Babyloniæ Macedonibus equitibus sexceni denarii tributi; peregrinus eques quingenos accepit: Duceni pedestrium stipendium mensum est.

Cap. II. His ita compositis, in regionem, quæ *Satrapene* vocatur, pervenit. Fertilis terra, copia rerum, et omni commeatu abundans. Itaque diutius ibi substitit; ac ne desides otio demitterent animos, judices dedit, præmiaque proposuit de virtute militari certantibus. Novem, qui fortissimi judicati essent, singulis militum millibus præfuturi erant, *Chiliarchas* vocabant; tum primum in hunc numerum copiis distributis: namque antea quingenariæ cohortes erant; nec fortitudinis præmia gesserant. Ingens militum turba convenerat, egregio interfutura certamini, testis eadem cujusque factorum, et de judicibus latura sententiam. Quippe vero ne, an falso honos cuique haberetur, ignorari non poterat. Primus omnium virtutis causa donatus est Adarchias senior, qui omissum apud Halicarnason a junioribus prælium unus maxime accenderat. Proximus ei Antigenes visus est: tertium locum Philotas Angeus obtinuit: quartus Amyntæ datus est: post hos Antigonus, et ab eo Lyncestes Amyntas fuit: septimum locum Theodotus: * ultimum obtinuit Hellanicus. In disciplina

quoque militaris rei pleraque a majoribus tradita utiliter mutavit. Nam cum ante equites in suam quisque gentem describerentur seorsum a ceteris; exemto nationum discrimine, præfectis, non utique suarum gentium, sed delectis, attribuit. Tuba, cum castra movere vellet, signum dabat, cujus sonus plerumque, tumultuantium fremitu exoriente, haud satis exaudiebatur: ergo perticam, quæ undique conspici posset, supra prætorium statuit, ex qua signum eminebat pariter omnibus conspicuum: observabatur ignis noctu, fumus interdiu. Jamque Susa adituro Abulites, regionis ejus præfectus, sive Darii jussu, ut Alexandrum præda retineret; sive sponte, filium obviam misit, *traditurum se urbem* promittens. Benigne juvenem excepit rex, et eo duce ad Choaspen amnem pervenit, delicatam, ut fama est, vehentem aquam. Hic Abulites cum donis regalis opulentiæ occurrit. Dromades cameli inter dona erant velocitatis eximiæ; XII Elephanti, a Dario ex India acciti, non jam terror, ut speraverant, Macedonum; sed auxilium: opes victi ad victorem transferente Fortuna. Ut vero urbem intravit, incredibilem ex thesauris summam pecuniæ egessit; L millia talentum argenti, non signati forma, sed rudi pondere. Multi reges tantas opes

longa ætate cumulaverant liberis posterisque, ut arbitrabantur, quas una hora in externi regis manus intulit. Consedit deinde in regia sella multo excelsiore, quam pro habitu corporis. Itaque pedes cum imum gradum non contingerent, unus ex regiis pueris mensam subdidit pedibus. Et cum spadonem, qui Darii fuerat, ingemiscentem conspexisset rex; *causam mæstitiæ* requisivit. Ille indicat, *Darium vesci in ea solitum : seque sacram ejus mensam ad ludibrium recidentem sine lacrimis conspicere non posse*. Subiit ergo regem verecundia violandi hospitales Deos. Jamque *subduci* jubebat : cum Philotas; *minime vero hæc feceris rex*, *sed omen quoque accipe ; mensam*, *ex qua libavit hostis epulas*, *tuis pedibus esse subjectam*. Rex, Persidis fines aditurus, Susa urbem Archelao et præsidium III millium tradidit : Xenophilo arcis cura mandata est : Macedonum ætate graves præsidere arcis custodiæ jussi. Thesaurorum Callicrati tutela permissa : Satrapea regionis Susiæ restituta Abuliti. Matrem quoque Darii et liberos in eadem urbe deponit. Ac forte Macedonicas vestes, multamque purpuram, dono ex Macedonia sibi missam, cum his, quæ eam confecerant, *tradi Sisygambi* jussit. Omni namque honore eam, et filii quoque pietate

proſequebatur. *Admonerique* juſſit, *ut si cordi quoque veſtis eſſet; conficere eam neptes ſuas aſſuefaceret, donoque doceret dare.* Ad hanc vocem lacrimæ obortæ prodidere animum aſpernantis id munus. Quippe non aliud magis in contumeliam Perſarum feminæ accipiunt, quam admovere lanæ manus. Nuntiant qui dona tulerant, *triſtem eſſe Siſygambin;* dignaque res excuſatione et ſolatio viſa. Ipſe ergo pervenit ad eam, et, *mater*, inquit, *hanc veſtem, qua indutus ſum, ſororum non ſolum donum, ſed etiam opus vides. Noſtri decepere me mores. Cave, obſecro, in contumeliam accipias ignorantiam meam. Quæ tui moris eſſe cognovi, ut ſpero, abunde ſervata ſunt. Scio, apud vos filium in conſpectu matris nefas eſſe conſidere, niſi cum illa permiſit: quotieſcumque ad te veni, donec, ut conſiderem, annueres, reſtiti. Procumbens venerari me ſæpe voluiſti; inhibui. Dulciſſimæ matri Olympiadi nomen debitum, tibi reddo.*

CAP. III. Mitigato animo ejus, rex quartis caſtris pervenit ad fluvium: Paſitigrim incolæ vocant: oritur in montibus Uxiorum, et per L ſtadia ſilveſtribus ripis præceps inter ſaxa devolvitur. Accipiunt deinde eum campi, quos clementiore alveo præterit, jam navium patiens. DC ſtadia

tum mollioris soli, per quod leni tractu aquarum Persico mari se insinuat. Alexander amne superato, cum IX millibus peditum, et Agrianis atque Græcorum mercenariis millibus III, additis millibus Thracum, in regionem Uxiorum pervenit. Finitima Susis est, et in primam Persidem excurrit, arctum inter se et Susianos aditum relinquens. Madates erat hujus regionis præfectus, haud sane temporum homo. Quippe ultima pro fide experiri decreverat. Sed periti locorum Alexandrum docent, *occultum iter esse per calles, et aversum ab urbe. Si paucos misisset leviter armatos, super capita hostium evasuros.* Cum consilium placuisset, iidem itinerum fuerunt duces. M et D mercede conducti, et Agriani fere M Tauroni præfecto dati, ac post *solis occasum iter ingredi* jussi. Ipse tertia vigilia castris motis circa lucis ortum superaverat angustias, cæsaque materia cratibus et pluteis faciendis, ut qui turres admoverent, extra teli ictum essent, urbem obsidere cœpit. Prærupta erant omnia, saxis et cotibus impedita. Multis ergo vulneribus depulsi, ut quibus non cum hoste solum, sed etiam cum loco dimicandum esset, subibant tamen: quia rex inter primos constiterat, interrogans tot urbium victores; *an erubescerent hærere in obsi-*

dione castelli exigui et ignobilis? Simul jam inter hæc eminus petebatur; cum testudine objecta milites, qui ut inde discederet, perpellere nequiverant, tuebantur. Tandem Tauron super arcem urbis se cum suo agmine ostendit: ad cujus conspectum et animi hostium labare; et Macedones acrius prælium inire cœperunt. Anceps oppidanos malum urgebat; nec sisti vis hostium poterat. Paucis ad moriendum; pluribus ad fugam animus fuit: magna pars in arcem concessit. Inde XXX oratoribus missis ad deprecandum, triste responsum a rege redditur; *non esse veniæ locum.* Itaque suppliciorum metu perculsi, ad Sisygambin, Darii matrem, occulto itinere, ignotoque hostibus, mittunt, qui peterent, *ut ipsa regem mitigaret:* haud ignari, parentis eam loco diligi colique. Et Madates sororis filiam secum matrimonio junxerat, Darium propinqua cognatione contingens. Diu Sisygambis supplicum precibus repugnavit, abnuens, *deprecationem pro illis convenire fortunæ, in qua esset: adjecitque, metuere sese, ne victoris indulgentiam fatigaret. Sæpius cogitare, captivam esse se, quam reginam fuisse.* Ad ultimum victa, literis Alexandrum ita deprecata est; *ut ipsam excusaret quod deprecaretur. Petere se, ut illis quoque; si minus, sibi*

ignosceret. Pro necessario ac propinquo suo; jam non hoste; sed supplice tantum vitam precari. Moderationem clementiamque regis, quæ tunc fuit, vel una hæc res possit ostendere, non Madati modo ignovit; sed omnes, et deditos, et captivos libertate atque immunitate donavit: urbem reliquit intactam: agros sine tributo colere permisit. A victore Dario plura mater non impetrasset. Uxiorum deinde gentem subactam, Susianorum Satrapiæ contribuit: divisisque cum Parmenione copiis, illum *campestri itinere procedere* jubet; ipse cum expedito agmine jugum montium cepit, quorum perpetuum dorsum in Persidem excurrit. Omni hac regione vastata, tertio die Persidem; quinto angustias, quas illi *Susidas Pylas* vocant, intrat. Ariobarzanes has cum XXV millibus peditum occupaverat rupes, abscissas, et undique præruptas, in quarum cacuminibus extra teli jactum barbari stabant, de industria quieti, et paventibus similes; donec in arctissimas fauces penetraret agmen. Quod ubi contemtu sui pergere vident; tum vero ingentis magnitudinis saxa per montium prona devolvunt: quæ incussa sæpius subjacentibus petris majore vi incidebant, nec singulos modo, sed agmina proterebant. Fundis quoque excussi lapides et sagittæ ingerebantur undique.

Nec id miserrimum fortibus viris erat; sed quod inulti ferarum ritu, velut in fovea deprehensi cæderentur. Ira igitur in rabiem versa, eminentia saxa complexi, ut ad hostem perveniant, alius alium levantes, conabantur ascendere: ea ipsa multorum simul manibus correpta et convulsa, in eos, qui commoverant, recidebant. Nec stare ergo, nec niti, nec testudine quidem protegi poterant, cum tantæ molis onera propellerent barbari. Regem non dolor modo, sed etiam pudor temere in illas angustias conjecti exercitus angebat. Invictus ad eam diem fuerat, nihil frustra ausus: impune Ciliciæ fauces intraverat: mari quoque novum iter in Pamphyliam aperuerat: tunc hæsitabat deprehensa felicitas; nec aliud remedium erat, quam reverti qua venerat. Itaque signo receptui dato, *densatis agminibus, scutisque super capita consertis, retro evadere ex angustiis* jubet. xxx fuere stadia, quæ remensi sunt.

Cap. IV. Tum castris undique aperto loco positis, non consultare modo *quid agendum esset;* sed vates quoque adhibere cœpit a superstitione animi. Sed quid tunc prædicere Aristander, cui tum plurimum credebatur ex vatibus, poterat? Itaque damnatis intempestivis sacrificiis, *peritos locorum convocari* jubet. *Per Mediam iter*

oſtendebant *tutum apertumque ;* ſed rex dimittere milites inſepultos erubeſcebat : ita tradito more, ut vix ullum militiæ tam ſolemne eſſet munus, quam humandi ſuos. *Captivos* ergo, *quos nuper exceperat, vocari* jubet ; inter quos erat quidam Græcæ Perſicæque linguæ peritus, qui *fruſtra eum in Perſidem montium dorſo exercitum ducere* affirmat ; *ſilveſtres eſſe calles, vix ſingulis pervios : omnia contegi frondibus, implexoſque arborum ramos ſilvas committere.* Namque Perſis ab altero latere perpetuis montium jugis clauditur, quod in longitudinem MDC ſtadia, in latitudinem CLXX procurrit. Hoc dorſum a Caucaſo monte ad rubrum mare pertinet ; quàque deficit mons ; aliud munimentum, fretum objectum eſt. Planicies deinde ſub radicibus montium ſpatioſa procumbit, fertilis terra, multiſque vicis atque urbibus frequens, Araxes amnis per hos campos multorum aquas torrentium evolvit in Medum : Medus a mari, et ad meridiem verſus, minor amnis eo quem accepit, evehitur ; gignendæque herbæ non alius eſt aptior, quidquid alluit floribus veſtiens. Platani quoque et populi contegunt ripas ; ita ut procul viſentibus continuata videantur montibus nemora riparum. Quippe obumbratus amnis preſſo in ſolum dilabitur alveo ; imminent-

que colles, ipsi quoque frondibus læti; radices eorum humore subeunte. Regio non alia tota Asia salubrior habetur; temperatum cœlum: hinc perpetuum jugum opacum et umbrosum, quod æstus levat: illinc mare adjunctum, quod modico tepore terras fovet. His expositis captivus interrogatus a rege, *auditu ne, an oculis comperta haberet, quæ diceret? Pastorem se fuisse, et omnes eos calles percurrisse*, respondit: *bis captum, semel a Persis in Lycia; iterum ab ipso.* Subit animum memoria regis oraculo editæ sortis, quippe consulenti responsum erat, *ducem in Persidem ferentis viæ Lycium civem fore.* Igitur promissis, quanta et præsens necessitas exigebat, et ipsius fortuna capiebat, oneratum; *armari* jubet *Macedonum more*, *et, quod bene verteret, monstraret iter; quamvis arduum et præceps, evasurum se esse cum paucis. Nisi forte crederet, quà ipse pecoris causa isset; Alexandrum pro gloria et perpetua laude ire non posse.* Etiam atque etiam docere captivus, *quam difficile iter esset, maxime armatis.* Tum rex, *prædem me*, inquit, *accipe, neminem eorum, qui sequuntur, recusaturum ire quà duces.* Cratero igitur ad custodiam castrorum relicto cum peditibus, quibus assueverat; et iis copiis, quas Meleager

ducebat, et sagittariis equitibus M præcepit; *ut castrorum specie manente, plures de industria ignes fieri imperet: quo magis barbari crederent, ipsum regem in castris esse. Ceterum, si forte Ariobarzanes cognovisset, per callium anfractus eum intrare, et ad occupandum iter suum partem copiarum tentasset opponere; Craterus in eum illato terrore, retineret ad propius periculum conversum agmen: sin autem ipse hostem fefellisset, et saltum occupasset; cum trepidantium barbarorum tumultum exaudisset persequentium regem, id ipsum iter, quo pridie pulsi fuerant, ne dubitaret ingredi: quippe vacuum fore, hostibus in semet aversis.* Ipse tertia vigilia silenti agmine, ac ne tuba quidem dato signo, pergit ad demonstratum iter callium. *Tridui alimenta portare* militem jusserat leviter armatum. Sed præter invias rupes ac prærupta saxa, vestigium subinde fallentia, nix cumulata vento ingredientes fatigabat: quippe velut in foveas delati hauriebantur; et cum a commilitonibus levarentur, trahebant magis adjuvantes, quam sequebantur. Nox quoque, et ignota regio, ac dux, incertum an satis fidus, multiplicabant metum: *si custodes fefellisset; quasi feras bestias ipsos posse deprehendi. Ex unius captivi vel fide, vel anima, pendere et regis salu-*

tem, *et suam*. Tandem venere in jugum. A dextera iter ad ipsum Ariobarzanen erat: hîc Philotan et Cœnon cum Amynta et Polyperconte, expeditam habentes manum, reliquit, monitos; *ut quia eques pediti erat mixtus; qua pinguissimum esset solum, et pabuli fertile, sensim procederent*: duces itineris de captivis dati. Ipse cum armigeris et ala, quam *Agema* appellant, ardua semita, sed longius a stationibus hostium remota, multa cum vexatione processit. Medius erat dies, et fatigatis necessaria quies; quippe tantumdem itineris supererat, quantum emensi erant; sed minus præcipitis atque ardui. Itaque refectis cibo somnoque militibus, secunda vigilia surgit. Et cetera quidem haud ægre præteriit. Ceterum, qua se jugum montium paulatim ad planiora demittit, ingens vorago concursu cavata torrentium iter ruperat. Ad hæc arborum rami alius alio implicati et coëuntes, ut perpetuam objecerant sepem. Desperatio igitur ingens, adeo, ut vix lacrimis abstinerent, incesserat. Præcipue obscuritas terrori erat: nam etiam si qua sidera internitebant, continenti fronde tectæ arbores conspicere prohibebant. Ne aurium quidem usus supererat, silvas quatiente vento; quæ concutientibus ramis majorem quam pro flatu sonum reddebant.

Tandem

Tandem expectata lux omnia, quæ terribiliora nox fecerat, minuit: circumiri brevi ſpatio poterat eluvies; et ſibi quisque dux itineris cœperat fieri. Evadunt ergo in editum verticem: ex quo hostium ſtatione conſpecta, ſtrenue armati, a tergo ſe oſtendunt nihil tale metuentibus; quorum pauci, qui congredi auſi erant, cæſi ſunt. Itaque hinc morientium gemitus; hinc ad ſuos recurrentium miſerabilis facies; integros quoque, antea quam diſcrimen experirentur, in fugam avertit. Fremitu deinde in caſtra, quibus Craterus præerat, illato; ad occupandas anguſtias, in quibus pridie hæſitarat, miles educitur. Simul et Philotas cum Polyperconte Amyntaque et Cœno diverſum iter ingredi juſſus, alium terrorem intulit barbaris. Ergo undique Macedonum armis fulgentibus ancipiti malo oppreſſi, memorabile tamen prælium edunt. Ut opinor, ignaviam quoque neceſſitas acuit; et ſæpe deſperatio ſpei cauſa eſt. Nudi complectebantur armatos, et ingenti corporum mole ſecum ad terram detrahentes, ipſorum telis pleroſque fodiebant. Ariobarzanes tamen, XL ferme equitibus, et quinque millibus peditum ſtipatus, per mediam aciem Macedonum cum multo ſuorum atque hoſtium ſanguine erupit; Perſepolim urbem caput regionis occupare

festinans. Sed a custodibus urbis exclusus; consecutis strenue hostibus, cum omnibus fugæ comitibus renovato prælio cecidit. Craterus quoque raptim agmine acto supervenit.

CAP. V. Rex eodem loco, quo hostium copias fuderat, castra communivit. Quanquam enim undique fugati hostes victoriam concesserant; tamen præaltæ præcipitesque fossæ, pluribus locis objectæ, abruperant iter: sensimque et caute progrediendum erat; jam non hostium, sed locorum fraude suspecta. Procedenti ei literæ redduntur a Tiridate, custode regiæ pecuniæ, indicantes, *eos, qui in urbe essent, audito ejus adventu, diripere velle thesauros; properaret occupare: expeditum iter esse, quanquam Araxes amnis interfluat.* Nullam virtutem regis istius magis, quam celeritatem laudaverim. Relictis enim pedestribus copiis, tota nocte cum equitibus, itineris tanto spatio fatigatis, ad Araxen prima luce pervenit. Vici erant in propinquo; quibus dirutis, pontem ex materia eorum, subditis saxis, strenue induxit. Jamque haud procul urbe erant; cum miserabile agmen, inter pauca fortunæ exempla memorandum, regi occurrit. Captivi erant Græci ad quatuor millia fere, quos Persæ vario suppliciorum modo affecerant. Alios pedibus,

quosdam manibus auribusque amputatis, inustisque barbararum literarum notis, in longum sui ludibrium reservaverant; et cum se quoque alienæ ditionis esse cernerent; volentes regi occurrere non prohibuerant. Inusitata simulachra, non homines videbantur; nec quidquam in illis præter vocem poterat agnosci. Plures igitur lacrimas commovere, quam profuderant ipsi. Quippe in tam multiplici variaque fortuna singulorum, intuentibus similes quidem, sed tamen dispares pœnas, quis maxime miserabilis esset, liquere non poterat. Ut vero *Jovem* illi *tandem Græciæ ultorem aperuisse oculos* conclamavere; omnes pari supplicio affecti sibi videbantur. Rex abstersis, quas profuderat, lacrimis, *bonum habere animum* jubet; *visuros urbes suas conjugesque:* et castra inde duo ab urbe stadia communit. Græci excesserant vallo, deliberaturi, quid potissimum a rege peterent: cumque aliis *sedes in Asia rogare;* aliis *reverti domos* placeret; Euthymon Cymæus ita locutus ad eos fertur. *Hi, qui modo ad opem petendam ex tenebris et carcere procedere erubuimus, ut nunc est, supplicia, (quorum nos pudeat magis an pœniteat, incertum est) ostentare Græciæ velut lætum spectaculum cupimus. At ii optime miserias ferunt, qui abscondunt sua;*

ulla est tam familiaris infelicibus patriæ; quam solitudo, et status prioris oblivio. Nam qui multum in suorum misericordia ponunt, ignorant, quam celeriter lacrimæ inarescant. Nemo fideliter diligit, quem fastidit; nam et calamitas querula est; et superba felicitas. Ita suam quisque fortunam in consilio habet, cum de aliena deliberat: et nisi mutuo essemus miseri, olim alius alii potuissemus esse fastidio. Quid mirum est, fortunatos semper parem quærere? Obsecro vos, olim vita defuncti, quæramus locum, in quo hæc semesa membra obruamus: ubi horribiles cicatrices celet exilium. Grati prorsus conjugibus, quas juvenes duximus, revertemur! Liberi in flore et ætatis et rerum agnoscent, et fratres ergastuli detrimenta? Et quota pars nostri tot obire terras potest? Procul Europa in ultima Orientis relegati, senes, debiles, majore membrorum parte multati, tolerabimus scilicet, quæ armatos et victores fatigaverunt. Conjuges deinde, quas captis sors et necessitas unicum solatium applicuit, parvosque liberos, trahimus nobiscum, an relinquimus? cum his venientes nemo agnoscere volet. Relinquemus ergo extemplo præsentia pignora, cum incertum sit, an visuri simus ea quæ petimus? Inter hos latendum est, qui nos miseros nosse

cæperunt. Hæc Euthymon. Contra Theætetus Atheniensis orsus est dicere: *Neminem pium habitu corporis suos æstimaturum; utique sævitia hostis, non natura calamitosos. Dignum esse omni malo, qui erubesceret fortuita: tristem enim de mortalitate ferre sententiam; et desperare misericordiam, quia ipse alteri denegaturus sit. Deos, quod ipsi nunquam ausi optare forent; offerre patriam, conjuges, liberos, et quidquid homines vel vita æstimant, vel morte redimunt. Quin illi ex hoc carcere erumperent, alium domi esse cæli haustum; alium lucis aspectum: mores, sacra, linguæ commercium etiam a barbaris expeti; quæ ingenita ipsi omissuri sint sua sponte; non ob aliud tam calamitosi, quam quod illis carere coacti essent. Se certe rediturum ad penates et in patriam; tantoque beneficio regis usurum: si quos contubernii, liberorumque, quos servitus coëgisset agnoscere, amor detineret; relinquerent, quibus nil patria carius est.* Pauci hujus sententiæ fuere: ceteros consuetudo, natura potentior, vicit. Consenserunt, *petendum esse a rege, ut aliquam ipsis attribueret sedem.* Centum ad hoc electi sunt: quos Alexander ratus, quod ipse præstare cogitabat, petituros, *jumenta*, inquit, *assignari quæ vos veherent: et singulis vestrûm mille dena-*

riûm dari juſſi. Cum redieritis in Græciam, præſtabo, ne quis ſtatum ſuum, ſi hæc calamitas abſit, veſtro credat eſſe meliorem. Illi obortis lacrimis terram intuebantur, nec aut erigere vultus, aut loqui audebant: tandem rege triſtitiæ cauſam exigente, Euthymon ſimilia iis, quæ in conſilio dixerat, reſpondit. Atque ille non fortunæ ſolum eorum, ſed etiam pœnitentiæ miſertus; *terna millia denariûm ſingulis dari* juſſit: denæ veſtes adjectæ ſunt; et armenta cum pecoribus ac frumento data: ut coli ſerique attributus iis ager poſſet.

Cap. VI. Poſtero die convocatos duces copiarum docet; *nullam infeſtiorem urbem Græcis eſſe quam regiam veterum Perſidis regum. Hinc illa immenſa agmina infuſa: hinc Darium prius; deinde Xerxem Europæ impium intuliſſe bellum. Excidio illius parentandum eſſe majoribus.* Jamque barbari, deſerto oppido, qua quemque metus agebat, diffugerant; cum rex phalangem nihil cunctatus inducit. Multas urbes, refertas opulentia regia, partim expugnaverat; partim in fidem acceperat: ſed urbis hujus divitiæ vicere præterita. In hanc totius Perſidis opes congeſſerant barbari. Aurum argentumque cumulatum erat: veſtis ingens modus: ſupellex non ad uſum modo; ſed ad oſtentationem luxus comparata. Itaque

inter ipsos victores ferro dimicabatur; pro hoste erat, qui pretiosiorem occupaverat prædam: et cum omnia, quæ reperiebantur, capere non possent; jam res non occupabantur, sed æstimabantur. Lacerabant regias vestes, ad se quisque partem trahentes: dolabris pretiosæ artis vasa cædebant: nihil neque intactum erat, nec integrum ferebatur; abrupta simulachrorum membra, ut quisque avellerat, trahebat. Neque avaritia solum, sed etiam crudelitas in capta urbe grassata est: auro argentoque onusti vilia captivorum corpora trucidabant; passimque obvii cædebantur, quos antea pretium sui miserabiles fecerat. Multi ergo hostium manus voluntaria morte occupaverunt; pretiosissima vestium induti, e muris semetipsos cum conjugibus ac liberis in præceps jactantes. Quidam ignes, quod paulo post facturus hostis videbatur, subjecerant ædibus, ut cum suis vivi cremarentur. Tandem *suis* rex *corporibus*, *et cultu feminarum abstinere* jussit. Ingens pecuniæ captivæ modus traditur, prope ut fidem excedat. Ceterum, aut de aliis quoque dubitamus; aut credimus, in hujus urbis gaza fuisse c et xx millia talenta: ad quæ vehenda (namque ad usus belli secum portare decreverat) *jumenta et camelos a Susis et Babylone contrahi* jussit. Accessere

ad hanc pecuniæ summam captis Persagadis sex millia talentorum. Cyrus Persagadum urbem condiderat, quam Alexandro præfectus ejus Gobares tradidit. Rex arcem Persepolis, III millibus Macedonum præsidio relictis, *Nicarthidem tueri* jubet: Tyridati quoque, qui gazam tradiderat, servatus est honos, quem apud Darium habuerat: magnaque exercitus parte et impedimentis ibi relictis, Parmenionem Craterumque præfecit. Ipse cum mille equitibus, peditumque expedita manu, interiorem Persidis regionem, sub ipsum Vergiliarum sidus, petiit: multisque imbribus et prope intolerabili tempestate vexatus, procedere tamen, quo intenderat, perseveravit. Ventum erat ad iter perpetuis obsitum nivibus, quas frigoris vis gelu adstrinxerat. Locorum squalor et solitudines inviæ fatigatum militem terrebant, *humanarum rerum terminos se videre* credentem. Omnia vasta, atque sine ullo humani cultus vestigio attoniti intuebantur; et *antequam lux quoque et cælum ipsos deficerent*, reverti jubebant. Rex castigare territos supersedit: ceterum ipse equo desiliit, pedesque per nivem et concretam glaciem ingredi cœpit. Erubuerunt non sequi, primum amici, deinde copiarum duces; ad ultimum milites. Primusque rex dolabra glaciem perfringens,

ſtringens, iter ſibi fecit: exemplum regis ceteri imitati ſunt. Tandem propemodum invias ſilvas emenſi, humani cultus rara veſtigia et paſſim errantes pecorum greges reperere: et incolæ, qui ſparſis tuguriis habitabant, cum ſe callibus inviis ſeptos eſſe credidiſſent; ut conſpexere hoſtium agmen, interfectis, qui comitari fugientes non poterant, devios montes, et obſitos nivibus petiverunt. Inde per colloquia captivorum paulatim feritate mitigata, tradidere ſe regi. Nec in deditos gravius conſultum. Vaſtatis deinde agris Perſidis, vicisque compluribus redactis in poteſtatem; ventum eſt in Mardorum gentem bellicoſiſſimam, et multum a ceteris Perſis cultu vitæ abhorrentem. Specus in montibus fodiunt, in quos ſeque ac conjuges et liberos condunt: pecorum, aut ferarum carne veſcuntur. Ne feminis quidem pro naturæ habitu molliora ingenia ſunt: comæ prominent hirtæ: veſtis ſuper genua eſt: funda vinciunt frontem; hoc et ornamentum capitis et telum eſt. Sed hanc quoque gentem idem fortunæ impetus domuit. Itaque trigeſimo die, poſteaquam a Perſepoli profectus erat, eodem rediit. Dona deinde amicis ceteriſque pro cujuſque merito dedit. Propemodum omnia, quæ in ea urbe ceperat, diſtributa.

CAP. VII. Ceterum ingentia animi bona; illam indolem, qua omnes reges antecessit; illam in subeundis periculis constantiam; in rebus moliendis efficiendisque velocitatem; in deditis fidem; in captivis clementiam; in voluptatibus permissis quoque et usitatis temperantiam; haud tolerabili vini cupiditate fœdavit. Hoste et æmulo regni reparante tum cum maxime bellum; nuper subactis, quos vicerat, novumque imperium aspernantibus; de die inibat convivia, quibus feminæ intererant: non quidem quas violari nefas esset; quippe pellices licentius quam decebat cum armato vivere assuetæ. Ex his una Thaïs et ipsa temulenta, *maximam apud omnes Græcorum initurum gratiam* affirmat, *si regiam Persarum jussisset incendi. Expectare hoc eos, quorum urbes barbari delessent.* Ebrio scorto de tanta re ferente sententiam, unus et alter, et ipsi mero onerati, assentiunt. Rex quoque fuit avidior, quam patientior: *quin igitur ulciscimur Græciam, et urbi faces subdimus?* Omnes incaluerant mero: itaque surgunt temulenti ad incendendam urbem; cui armati pepercerant. Primus rex ignem regiæ injecit; tum convivæ et ministri, pellicesque. Multa cedro ædificata erat regia: quæ celeriter igne concepto, late fudit incen-

dium. Quod ubi exercitus, qui haud procul ab urbe tendebat, conſpexit; fortuitum ratus, ad opem ferendam concurrit. Sed ut ad veſtibulum regiæ ventum eſt; vident regem ipſum adhuc aggerentem faces. Omiſſa igitur, quam portaverant, aqua; aridam materiam in incendium jacere cœperunt. Hunc exitum habuit regia totius Orientis, unde tot gentes ante jura petebant: patria tot regum; unicus quondam Græciæ terror; molita mille navium claſſem, et exercitus, quibus Europa inundata eſt; contabulato mari molibus, perfoſſiſque montibus, in quorum specus fretum immiſſum eſt. Ac ne longa quidem ætate, quæ excidium ejus ſecuta eſt, reſurrexit. Alias urbes habuere Macedonum reges, quas nunc habent Parthi: hujus veſtigium non inveniretur, niſi Araxes amnis oſtenderet. Haud procul mœnibus fluxerat; inde urbem fuiſſe XX ſtadiis diſtantem, credunt magis quam ſciunt accolæ. Pudebat Macedones, tam præclaram urbem a comeſſabundo rege deletam eſſe. Itaque res in ſerium verſa eſt; et imperaverunt ſibi, ut crederent, *illo potiſſimum modo fuiſſe delendam*. Ipſum, ut primum gravatam ebrietate mentem quies reddidit, pœnituiſſe conſtat, et dixiſſe; *majores pœnas Perſas Græcis daturos fuiſſe, ſi ipſum*

in solio regiaque Xerxis respicere coacti essent. Postero die Lycio, itineris, quo Persidem intraverat, duci, xxx talenta dono dedit. Hinc in regionem Mediæ transiit, ubi supplementum novorum militum e Cilicia occurrit. Peditum erant quinque millia, equites mille: utrisque Plato Atheniensis præerat. His copiis auctus, Darium persequi statuit.

Cap. VIII. Ille jam Ecbatana pervenerat caput Mediæ. Urbem hanc nunc tenent Parthi, eaque æstiva agentibus sedes est. Adire deinde Bactra decreverat: sed veritus, ne celeritate Alexandri occuparetur, consilium iterque mutavit. Aberat ab eo Alexander stadia MD; sed jam nullum intervallum adversus celeritatem ejus satis longum videbatur. Itaque prælio magis, quàm fugæ se præparabat. Xxx millia peditum sequebantur, in quibus Græcorum erant quatuor millia, fide erga regem ad ultimum invicta. Funditorum quoque, et sagittariorum manus quatuor millia expleverat, præter hos III millia et CCC equites erant, maxime Bactrianorum. Bessus præerat, Bactrianæ urbis regionisque præfectus. Cum hoc agmine Darius paulum declinavit via militari, jussis præcedere lixis impedimentorum custodibus. Consilio deinde advocato: *si me cum ignavis*, in-

quit, et pluris qualemcumque vitam honesta morte æstimantibus, fortuna junxisset; tacerem potius, quam frustra verba consumerem. Sed majore, quam vellem, documento, et virtutem vestram, et fidem expertus; magis etiam conniti debeo, ut dignus talibus amicis sim, quam dubitare, an vestri similes adhuc sitis. Ex tot millibus, quæ sub imperio fuerunt meo, bis me victum, bis fugientem persecuti estis. Fides vestra et constantia, ut regem me esse credam, facit. Proditores et transfugæ in urbibus meis regnant: non hercule qui tanto honore digni habeantur; sed ut præmiis eorum vestri sollicitentur animi. Meam tamen fortunam quam victoris maluistis sequi; dignissimi, quibus, si ego non possim, Dii pro me gratiam referant; et me hercule referent. Nulla erit tam surda posteritas, nulla tam ingrata fama; quæ non in Cælum vos debitis laudibus ferat. Itaque, etiamsi consilium fugæ, a qua multum abhorret animus, agitassem; vestra tamen virtute fretus obviam issem hosti. Quousque enim in regno exulabo, et per fines imperii mei fugiam externum et advenam regem? Cum liceat experto belli fortunam, aut reparare quæ amisi; aut honesta morte defungi. Nisi forte satius est expectare victoris arbitrium; et Mazæi et Mithrenis exemplo precarium

accipere regnum nationis unius; ut jam malit ille gloriæ suæ, quam iræ obsequi. Nec Dii siverint, ut hoc decus mei capitis aut demere mihi quisquam aut condonare possit: nec hoc imperium vivus amittam; idemque erit regni mei, qui et spiritûs, finis. Si hic animus, si hæc lex, nulli non parta libertas est: nemo e vobis fastidium Macedonum; nemo vultum superbum ferre cogetur. Sua cuique dextra aut ultionem tot malorum pariet; aut finem. Equidem quam versabilis fortuna sit, documentum ipse sum; nec immerito mitiores vices ejus expecto. Sed si justa ac pia bella Dii aversantur; fortibus tamen viris licebit honeste mori. Per ego vos decora majorum, qui totius Orientis regna cum memorabili laude tenuerunt; per illos viros, quibus stipendium Macedonia quondam tulit; per tot navium classes in Græciam missas; per tot tropæa regum oro et obtestor, ut nobilitate vestra gentisque dignos spiritus capiatis: ut eadem constantia animorum, qua præterita tolerastis, experiamini, quidquid deinde fors tulerit. Me certe in perpetuum aut victoria egregia nobilitabit, aut pugna.

Cap. IX. Hæc dicente Dario, præsentis periculi species omnium simul corda animosque horrore perstrinxerat, nec aut consilium suppetebat, aut vox; cum Ar-

tabazus, vetustissimus amicorum, quem hospitem fuisse Philippi sæpe diximus, *Nos vero*, inquit, *pretiosissima vestium induti*, *armisque*, *quanto maximo cultu possumus*, *adornati*, *regem in aciem sequemur : ea quidem mente*, *victoriam ut speremus ; mortem non recusemus*. Assensu excepere ceteri hanc vocem. Sed Nabarzanes, qui in eodem consilio erat cum Besso, inauditi antea facinoris societate inita, regem suum per milites, quibus ambo præerant, comprehendere et vincire decreverant : ea mente, ut si Alexander ipsos insecutus foret, tradito rege vivo, inirent gratiam victoris, magni profecto cepisse Darium æstimaturi; sin autem eum effugere potuissent, interfecto Dario, regnum sibi occuparent, bellumque renovarent. Hoc parricidium cum diu volutassent, Nabarzanes aditum nefariæ spei præparans; *Scio*, *me*, inquit, *sententiam esse dicturum*, *prima specie haudquaquam auribus tuis gratam. Sed medici quoque graviores morbos asperis remediis curant ; et gubernator*, *ubi naufragium timet*, *jactura*, *quidquid servari potest*, *redimit. Ego tamen*, *non ut damnum quidem facias*, *suadeo ; sed ut te ac regnum tuum salubri ratione conserves. Diis adversis bellum inimus ; et pertinax fortuna Persas urgere*

non desinit. Novis initiis et ominibus opus est. Auspicium et imperium alii trade interim, qui tamdiu rex appelletur, donec Asia decedat hostis; victor deinde regnum tibi reddat. Hoc autem brevi futurum ratio promittit. Bactra intacta sunt: Indi et Sacæ in tua potestate: tot populi, tot exercitus, tot equitum peditumque millia ad renovandum bellum vires paratas habent; ut major belli moles supersit, quam exhausta sit. Quid ruimus belluarum ritu in perniciem non necessariam? Fortium virorum est, magis mortem contemnere, quam odisse vitam. Sæpe tædio laboris ad vilitatem sui compelluntur ignavi: at virtus nihil inexpertum omittit. Itaque ultimum omnium mors est, ad quam non pigre ire satis est. Proinde, si Bactra, quod tutissimum receptaculum est, petimus; præfectum regionis ejus Bessum, regem temporis gratia statuamus. Compositis rebus justo regi tibi fiduciarium restituet imperium. Haud mirum est, Darium non temperasse animo, quanquam tam impiæ voci quantum nefas subesset, latebat. Itaque, *pessimum*, inquit, *mancipium, reperisti optatum tibi tempus, quo parricidium aperies!* Strictoque acinace interfecturus videbatur: ni propere Bessus Bactrianique, tristium specie; ceterum, si perseveraret, vincturi,

circumstetissent. Nabarzanes interim elapsus, mox et Bessus secutus, copias, quibus præerant, *a cetero exercitu secedere jubent;* secretum inituri consilium. Artabazus convenientem præsenti fortunæ sententiam orsus, mitigare Darium temporum identidem admonens cœpit. *Ferret æquo animo qualiumcumque, suorum tamen, vel stultitiam, vel errorem. Instare Alexandrum gravem, etiamsi omnes præsto essent; quid futurum, si, persecuti fugam ipsius, alienentur a rege?* Ea re paruit Artabazo; et quanquam movere castra statuerat, turbatis tamen omnium animis, eodem in loco substitit; sed attonitus mœstitia simul et desperatione, tabernaculo se inclusit. Ergo in castris, quæ nullius regebantur imperio, varii animorum motus erant; nec in commune, ut antea, consulebatur. Dux Græcorum militum Patron *arma capere* suos jubet, *paratosque esse ad exequendum imperium.* Persæ secesserant: Bessus cum Bactrianis erat; tentabatque Persas abducere, *Bactra, et intactæ regionis opulentiam, simulque, quæ manentibus instarent pericula,* ostentans. Persarum omnium eadem fere fuit vox, *nefas esse deseri regem.* Inter hæc Artabazus omnibus imperatoriis fungebatur officiis. Ille Persarum tabernacula circumire, hor-

tari, monere nunc singulos, nunc universos, non ante destitit, quam satis constaret, imperata facturos. Idem ægre a Dario impetravit, *ut cibum caperet, animumque regis.*

Cap. X. At Bessus et Nabarzanes olim agitatum scelus exequi statuunt, regni cupiditate accensi: Dario autem incolumi tantas opes sperare non poterant. Quippe in illis gentibus regum eximia majestas est. Ad nomen quoque barbari conveniunt; et pristinæ veneratio fortunæ sequitur adversam. Inflabat impios animos regio, cui præerant, armis virisque et spatio locorum nulli earum gentium secunda; tertiam partem Asiæ tenet. Multitudo juniorum, exercitus, quos amiserat Darius, æquabat. Itaque non illum modo; sed etiam Alexandrum spernebant: inde vires imperii repetituri, si regionis potiri contigisset. Diu omnibus cogitatis, placuit per milites Bactrianos, ad omne obsequium destinatos, regem comprehendere; mittique nuntium ad Alexandrum, qui indicaret, *vivum asservari eum.* Si, id quod timebant, proditionem aspernatus esset; occisuri Darium, et Bactra cum suarum gentium manu petituri. Ceterum, propalam comprehendi Darius non poterat; tot Persarum millibus laturis opem regi: Græcorum quoque fides

timebatur. Itaque quod non poterant vi, fraude assequi tentant: pœnitentiam secessionis simulare decreverant, et excusare apud regem consternationem suam. Interim qui Persas sollicitarent mittuntur. Hinc spe, hinc metu militares animos versant; *ruinæ rerum illos subdere capita; in perniciem trahi; cum Bactra pateant, exceptura eos donis et opulentiâ, quantam animis concipere non possint.* Hæc agitantibus Artabazus supervenit, sive regis jussu, sive sua sponte; affirmans, *mitigatum esse Darium, et eumdem illis amicitiæ gradum patere apud regem.* Illi lacrymantes nunc purgare se, nunc Artabazum orare, *ut causam ipsorum tueretur, precesque perferret.* Sic peracta nocte, sub lucis ortu Nabarzanes cum Bactrianis militibus in vestibulo prætorii aderat, titulum solemnis officii occulto sceleri præferens. Darius signo ad eundum dato, currum pristino more conscendit. Nabarzanes ceterique parricidæ procumbentes humi, quem paulo post in vinculis habituri erant, sustinuere venerari; lacrymas etiam pœnitentiæ indices profuderunt. Adeo humanis ingeniis parata simulatio est. Preces deinde suppliciter admotæ, Darium, natura simplicem et mitem, non credere modo quæ affirmabant, sed etiam flere coegerunt. Ac ne tum quidem cogitati

sceleris pœnituit, cum intuerentur, qualem et regem et virum fallerent. Ille quidem securus periculi quod instabat, Alexandri manus, quas solas timebat, effugere properabat.

Cap. XI. Patron autem, Græcorum dux, præcepit suis, *ut arma, quæ in sarcinis antea ferebantur, induerent; ad omne imperium suum parati et intenti.* Ipse currum regis sequebatur, occasioni imminens alloquendi eum: quippe Bessi facinus præsenserat. Sed Bessus, id ipsum metuens, custos verius, quam comes, a curru non recedebat. Diu ergo Patron cunctatus, ac sæpius sermone revocato, inter fidem timoremque hæsitans, regem intuebatur, qui ut tandem advertit oculos, Bubacen spadonem inter proximos currum sequentem *percontari* jubet, *numquid ipse velit dicere.* Patron, *se vero, sed remotis arbitris, loqui velle cum eo* respondit. Jussusque *propius accedere*, sine interprete, nam haud rudis Græcæ linguæ Darius erat; *Rex*, inquit, *ex L millibus Græcorum supersumus pauci, omnis fortunæ tuæ comites; et in hoc tuo statu iidem, qui florente te fuimus: quascumque sedes elegeris, pro patria et domesticis rebus petituri. Secundæ adversæque res tuæ copulavere nos tecum. Per hanc fidem invictam oro et obtestor, in*

noſtris caſtris tibi tabernaculum ſtatue, nos corporis tui cuſtodes eſſe patiaris. Amiſimus Græciam; nulla Bactra ſunt nobis; ſpes omnis in te, utinam et in ceteris eſſet. Plura dici non attinet. Cuſtodiam corporis tui externus et alienigena non depoſcerem, ſi crederem alium poſſe præſtare. Beſſus, quanquam erat Græci ſermonis ignarus, tamen ſtimulante conſcientia indicium profecto Patronem detuliſſe credebat: et interpretis Græci relato ſermone exemta dubitatio. Darius autem, quantum ex vultu concipi poterat, haud ſane territus, percontari Patrona *cauſam conſilii, quod afferret*, cœpit. Ille non ultra differendum ratus, *Beſſus*, inquit, *et Nabarzanes inſidiantur tibi, in ultimo diſcrimine et fortunæ tuæ et vitæ. Hic dies aut parricidis, aut tibi futurus ultimus.* Et Patron quidem egregiam conſervati Regis gloriam tulerat. Eludant licet, quibus forte ac temere humana negotia volvi agique perſuaſum eſt: equidem æterna conſtitutione crediderim, nexuque cauſarum latentium, et multo ante deſtinatarum, ſuum quemque ordinem immutabili lege percurrere. Darius certo reſpondit; *quanquam ſibi Græcorum militum fides nota ſit; nunquam tamen a popularibus ſuis receſſurum. Difficilius ſibi eſſe damnare, quam decipi. Quidquid fors,* ...

lisset, inter suos perpeti malle, quam transfugam fieri. Sero se perire, si salvum esse sui milites nollent. Patron desperata salute regis, ad eos, quibus præerat, rediit; omnia pro fide experiri paratus.

Cap. XII. At Bessus occidendi protinus regis impetum conceperat. Sed veritus ne gratiam Alexandri, ni vivum eum tradidisset, inire non posset; dilato in proximam noctem sceleris consilio, agere gratias incipit, *quod perfidi hominis insidias, jam Alexandri opes spectantis, prudenter cauteque vitasset. Donum eum hosti laturum fuisse regis caput. Nec mirari, hominem mercede conductum omnia habere venalia: sine pignore; sine lare; terrarum orbis exulem; ancipitem hostem; ad nutum licentium circumferri.* Purganti deinde se, *Deosque patrios testes fidei suæ* invocanti, Darius vultu assentiebat, haud dubius, quin vera deferrentur a Græcis; sed eo rerum ventum erat, ut tam periculosum esset non credere suis, quam decipi. xxx millia erant, quorum inclinata in scelus levitas timebatur; iv. millia Patron habebat: quibus si credidisset salutem suam, damnata popularium fide, parricidio excusationem videbat offerri. Itaque præoptabat immerito, quam jure violari. Besso tamen insidiarum consilium purganti respondit;

Alexandri sibi non minus justitiam, quam virtutem esse perspectam. Falli eos, qui proditionis ab eo præmium expectent: violatæ fidei neminem acriorem fore vindicem ultoremque. Jamque nox appetebat, cum Persæ more solito armis positis ad necessaria ex proximo vico ferenda discurrunt. At Bactriani, ut imperatum erat a Besso, armati stabant. Inter hæc Darius *Artabazum acciri* jubet; expositisque, quæ Patron detulerat, *haud dubitare* Artabazus, *quin transeundum esset in castra Græcorum. Persas quoque periculo vulgato secuturos.* Destinatus sorti suæ, et jam nullius salubris consilii patiens, unicam in illa fortuna opem Artabazum ultimùm illum visurus amplectitur; perfususque mutuis lacrymis, *inhærentem sibi avelli* jubet: *capite deinde velato*, ne inter gemitus digredientem velut a rege intueretur; in humum pronum corpus abjecit. Tum vero custodiæ ejus assueti, quos regis salutem vel periculo vitæ tueri oportebat, dilapsi sunt; cum armatis, quos jam adventare credebant, haud rati se futuros pares. Ingens ergo in tabernaculo solitudo erat, paucis spadonibus, quia quo discederent, non habebant, circumstantibus regem. At ille remotis arbitris, diu aliud atque aliud consilium animo volutabat. Jamque solitudinem, quam paulo ante

pro solatio petiverat, perosus; *Bubacen vocari* jubet. Quem intuens, *Ite*, inquit, *consulite vobis*, *ad ultimum regi vestro*, *ut decebat*, *fide exhibita. Ego hîc legem fati mei expecto. Forsitan mireris*, *quod vitam non finiam? alieno scelere*, *quam meo mori malo.* Post hanc vocem spado gemitu non modo tabernaculum; sed etiam castra complevit. Irrupere deinde alii, laceratisque vestibus lugubri et barbaro ululatu regem deplorare cœperunt. Persæ, ad illos clamore perlato, attoniti metu, nec armâ capere, ne in Bactrianos inciderent; nec quiescere audebant, ne impie deserere regem viderentur. Varius ac dissonus clamor sine duce ac sine imperio totis castris referebatur. Besso et Nabarzani nuntiaverant sui, *regem a semetipso interemtum esse.* Planctus eos deceperat. Itaque citatis equis advolant, sequentibus, quos ad ministerium sceleris delegerant: et cum tabernaculum intrassent, *quia regem vivere* spadones indicabant, *comprehendi vincirique* jusserunt. Rex curru paulo ante vectus, et Deorum a suis honoribus cultus, nulla externa ope admota, captivus servorum suorum, in sordidum vehiculum pellibus undique contectum imponitur. Pecunia regis, et supellex, quasi jure belli diripitur, onustique præda, per scelus ultimum parta,

fugam

fugam intendunt. Artabazus cum iis, qui imperio parebant, Græcisque militibus Parthienen petebat, omnia tutiora parricidarum contuitu ratus. Persæ, promissis Bessi onerati; maxime quia nemo alius erat, quem sequerentur; conjunxere se Bactrianis, agmen eorum tertio assecuti die. Ne tamen honos regi non haberetur; aureis compedibus Darium vinciunt: nova ludibria subinde excogitante fortuna. Et ne forte cultu regio posset agnosci; sordidis pellibus vehiculum intexerant: ignoti jumenta agebant, ne percontantibus in agmine monstrari posset: custodes procul sequebantur.

Cap. XIII. Alexander, audito Darium movisse ab Ecbatanis; omisso itinere, quod patebat in Mediam, fugientem insequi pergit strenue. Tabas oppidum est in Parætacene ultima: ibi transfugæ nuntiant, *præcipitem fuga Bactra petere Darium*. Certiora deinde cognoscit ex Bagysthene Babylonio, *non equidem vinctum regem, sed in periculo esse aut mortis, aut vinculorum*. Rex ducibus convocatis; *maximum*, inquit, *opus, sed labor brevissimus superest; Darius haud procul destitutus a suis, aut oppressus. In illo corpore posita est victoria nostra; et tanta res celeritatis præmium*. Omnes pariter conclamant, *paratos ipsos sequi; nec*

labori, nec periculo parceret. Igitur raptim agmen cursus magis quam itineris modo ducit : ne nocturna quidem quiete diurnum laborem relaxante. Itaque quingenta stadia processit : perventumque erat in vicum, in quo Darium Bessus comprehenderat. Ibi Melon Darii interpres excipitur. Corpore æger non potuerat agmen sequi, et deprehensus celeritate regis, transfugam se esse simulabat. Ex hoc acta cognoscit. Sed fatigatis necessaria quies erat. Itaque delectis equitum sex millibus, trecentos, quos *Dimachas* appellant, adjungit : dorso hi graviora arma portabant, ceterum equis vehebantur ; cum res locusque posceret, pedestris acies erat. Hæc agentem Alexandrum adeunt Orsillos et Mythracenes ; qui Bessi parricidium exosi transfugerant ; nuntiabantque, *stadia* D *abesse Persas ; ipsos brevius iter monstraturos.* Gratus regi adventus transfugarum fuit. Itaque prima vespera ducibus iisdem cum expedita equitum manu mõnstratam viam ingreditur ; phalange, *quantum festinare posset, sequi* jussa. Ipse quadrato agmine incedens, ita cursum regebat, ut primi conjungi ultimis possent. CCC stadia processerant, cum occurrit Brocubelus Mazæi filius, Syriæ quondam prætor. Is quoque transfuga nuntiabat, *Bessum haud amplius quam* CC *stadia ab-*

erre. Exercitum, utpote qui nihil præcaveret, incompositum inordinatumque procedere. Hyrcaniam videri petituros. Si festinaret sequi, palantibus superventurum. Darium adhuc vivere. Strenuo alioqui cupiditatem consequendi transfuga injecerat. Itaque calcaribus subditis, effuso cursu eunt. Jamque fremitus hostium iter ingredientium exaudiebatur; sed prospectum ademerat pulveris nubes. Paulisper ergo inhibuit cursum, donec consideret pulvis. Jamque conspecti a barbaris erant, et abeuntium agmen conspexerant; nequaquam futuri pares, si Besso tantum animi fuisset ad prælium, quantum ad parricidium fuerat. Namque et numero barbari præstabant, et robore: ad hoc refecti cum fatigatis certamen inituri erant. Sed nomen Alexandri, et fama, maximum in bello utique momentum, pavidos in fugam convertit. Bessus, et ceteri facinoris ejus participes, vehiculum Darii assecuti, cœperunt hortari eum, *ut conscenderet equum, et se hosti fuga eriperet.* Ille *Deos ultores adesse* testatur, et *Alexandri fidem* implorans, negat, *se parricidas velle comitari.* Tum vero ira quoque accensi, tela injiciunt in regem; multisque confossum vulneribus relinquunt. Jumenta quoque, ne longius prosequi possent, convulnerantur; duobus

servis, qui regem comitabantur, occisis. Hoc edito facinore, ut vestigia fugæ spargerent, Nabarzanes Hyrcaniam, Bessus Bactra, paucis equitum comitantibus, petebant: barbari ducibus destituti, qua quemque aut spes ducebat, aut pavor, dissipabantur: D tantum equites congregaverant se, incerti adhuc, resisterene melius esset, an fugere. Alexander, hostium trepidatione comperta, Nicanorem cum equitum parte ad inhibendam fugam præmittit: ipse cum ceteris sequitur. III ferme millia resistentium occisa sunt; reliquum agmen more pecudum intactum agebatur, jubente rege, *ut cædibus abstineretur.* Nemo captivorum erat, qui monstrare Darii vehiculum posset: singuli, ut quæque prehenderant, scrutabantur; nec tamen ullum vestigium fugæ regis extabat. Festinantem Alexandrum vix tria millia equitum persecuta sunt. At in eos, qui lentius sequebantur, incidebant universa fugientium agmina. Vix credibile dictu, plures captivi, quam qui caperent, erant: adeo omnem sensum territis fortuna penitus excusserat, ut nec hostium paucitatem, nec multitudinem suam satis cernerent. Interim jumenta, quæ Darium vehebant, nullo regente decesserant militari via, et errore delata per IV stadia, in quadam valle constiterant,

æstu, simulque vulneribus fatigata. Haud procul erat fons, ad quem monstratum a peritis Polystratus Macedo siti maceratus accessit: ac dum galea haustam aquam sorbet, tela jumentorum deficientium corporibus infixa conspexit. Miratusque confossa potius, quam abacta esse, semivivi ***

Veteres scripti cusique hic deficiunt. Quæ in recentioribus attexuntur, ut a genuinis dignosci possint, diverso typo subjicimus.

**** hominis corpus, cum propius accessisset, in sordido vehiculo pellibus contecto situm reperit: atque Darium, multis quidem vulneribus confossum, adhuc tamen spirantem, esse cognovit. Qui applicito captivo, cum civem ex voce cognovisset, id saltem præsentis fortunæ solatium se habere dixit, quod apud intellecturum locuturus esset, nec incassum postremas voces emissurus. Hæcque Alexandro perferri jubet: se nullis in eum meritorum officiis, maximorum autem illi debitorem mori. Agere tamen ei maximas gratias pro beneficiis in matrem, conjugem liberosque suos impensis: iis enim vitam, et pristini status reverentiam dignitatemque concessam: sibi autem a cognatis atque amicis, quibus et*

regna et vitam dederit, illa omnia erepta esse. Precari se, ut illi victori terrarum omnium imperium contingat. Ultionem sceleris erga se perpetrati, non solum sua, sed exempli, omniumque regum causa, non negligere, illi cum decorum, tum utile futurum. Jamque deficiens aquam poposcit: quam allatam postquam bibit, Polystrato, qui eam tulerat: quisquis es mortalium, inquit, hoc mihi extremum universæ calamitatis genus accidit, ut pro tanto in me beneficio dignas tibi grates referre nequeam; at referat Alexander: Alexandro vero Dii, pro ejus summa in meos humanitate ac clementia. Cui hoc fidei regiæ unicum dextræ pignus, pro me dabis. Hæc dicentem, accepta Polystrati manu, vita destituit. Quibus Alexandro nuntiatis, ad corpus demortui perveniens, tam indignam illo fastigio mortem, lacrymis prosecutus est. Demtaque sibi chlamyde, corpus illius contexit: atque regio ornatum cultu, ad matrem Sysigambin, patrio regioque more sepeliendum, atque regiis majorum suorum tumulis inferendum misit.

JOH. FREINSHEMII

SUPPLEMENTUM ALIUD.

MIRATUSQUE *confossa potius quam abacta esse, semivivi* hominis gemitum percipit. Itaque more ingenii humani cupidus visendi quid rei vehiculo isto conderetur, dimotis pellibus, quibus obtectum erat, Darium multis vulneribus confossum reperit. Regius enim cultus, et aureæ catenæ, quibus a parricidis vinctus fuerat, dubitationem eximebant. Non erat expers Græci sermonis Darius; gratiasque agebat Diis, *qui post tanta mala, tamque gravia, hoc tamen indulsissent solatii, ne omnino in solitudine extremum spiritum effunderet. Itaque te,* inquit, *quisquis es mortalium, per communem hominum sortem, a qua nec maximos regum exemtos esse præsenti spectaculo moneris, rogo quæsoque, ut hæc ad Alexandrum mandata mea perferas; nihil eorum quæ longe tristissima perpessus sum, ne hunc quidem incomparabilis calamitatis exitum, ita gravem mihi accidisse, ut hoc unum, quod post tanta in me meosque merita adversus clementissimum victorem inimico vivendum fuit; et nunc ingrato moriendum est. Sed si qua postremis miserorum votis apud Deos vis est, et cum ipso spiritu profusas preces mitius aliquod numen exaudit; ille quidem sospes et incolumis, longeque supra contagium meæ sortis et invidiam fortunæ positus, in solio Cyri gloriosam ætatem exigat: suæque virtutis memor, cum matri liberisque meis*

locum apud se esse patiatur, quem illi fide et obsequio meruerint. At parricidas promtum exitium consequatur, quod Alexander irrogabit, si non misericordia infelicis hostis, saltem odio facinorum, et ne impunita in aliorum etiam regum suumque ipsius exitium erumpant. Post hæc, cum siti angeretur, allata per Polystratum aqua recreatus, *ergo*, ait, *hanc etiam tantis calamitatibus extremam accedere oportuit, ut bene merito gratiam referre non possim; at referet Alexander; Alexandro vero Dii.* Dexteram deinde protendit, *eamque Alexandro, fidei regiæ pignus, ferri* jubens, apprehensa Polystrati manu animam efflavit. Alexander an spiranti adhuc supervenerit, incertum est: illud constat, miserabili regis opulentissimi exitu comperto, copiosas lacrymas profudisse, statimque chlamyde sibi detracta corpus operuisse, et magno cum honore *ad suos deferri* jussisse, *ut regio Persarum more curatum monumentis majorum inferretur.* Ingratitudinem hominum, a quibus pro summis beneficiis crudele exitium Darius pertulit, quanquam suopte ingenio horrendam et execrabilem, insigniore ad posteritatem infamia damnavit canis cujusdam mira fides, qui ab omnibus familiaribus derelicto solus adfuit, et quam in vivum præsetulit benevolentiam, morienti quoque constantem præstitit. Hunc vitæ finem sortitus est ille, quem modo contumelia affici putabant, nisi *regem regum*, et *Deorum consanguineum* salutarent: magnoque iterum experimento approbatum est, neminem magis patere fortunæ, quam qui pluribus ejusdem blanditiis irretitus, jugum illius tota cervice receperit.

JOH.

LIBER SEXTUS.

JOH. FREINSHEMII SUPPLEMENTUM.

Dum ea per Aſiam geruntur, ne in Græcia quidem Macedoniaque tranquillæ res fuere. Regnabat apud Lacedæmonios Agis Archidami filius, qui Tarentinis opem ferens ceciderat, eodem die quo Philippus Athenienſes ad Chæroneam vicit. Is Alexandri per virtutem æmulus, cives ſuos ſtimulabat, *ne Græciam ſervitute Macedonum diutius premi paterentur: niſi in tempore providerent, idem jugum ad ipſos tranſiturum eſſe. Adnitendum igitur, dum aliquæ adhuc Perſis ad reſiſtendum vires eſſent: illis oppreſſis, adverſus immanem potentiam fruſtra avitæ libertatis memores futuros.* Sic inſtinctis animis occaſionem belli ex commodo captandi circumſpiciebant. Igitur felicitate Memnonis invitati, conſilia cum ipſo miſcere aggreſſi ſunt: et poſtquam ille rerum lætarum initia intempeſtiva morte deſtituit, nihilo remiſſius agebant. Sed ad Pharnabazum et Autophradaten profectus Agis, triginta argenti talenta, decemque triremes impetravit, quas Ageſilao fratri miſit, ut in Cretam navigaret, cujus inſulæ cultores inter Lacedæmonios et Macedonas diverſis ſtudiis diſtrahebantur. Legati quoque ad Darium miſſi ſunt, qui in uſum belli ampliorem vim pecuniæ, pluresque naves peterent. Atque hæc eorum cepta cla-

des ad Issum (nam ea intervenerat) adeo non interpellavit, ut etiam adjuverit. Quippe fugientem insecutus Alexander in longinqua loca magis magisque rapiebatur; et ex ipso prælio mercenariorum ingens multitudo in Græciam fuga penetraverat; quorum octo millia Persica pecunia conduxit Agis, eorumque opera plerasque Cretensium urbes recepit. Cum deinceps Menon in Thraciam ab Alexandro missus, barbaros ad defectionem impulisset; adque eam comprimendam Antipater exercitum ex Macedonia in Thraciam duxisset, opportunitate temporis strenue usi Lacedæmonii totam Peloponnesum, paucis urbibus exceptis, in partes traxerunt, confectoque exercitu viginti millium peditum, cum equitibus bis mille, Agidi summam imperii detulerunt. Antipater ea re comperta bellum in Thracia, quibus potest conditionibus componit; raptimque in Græciam regressus, ab amicis sociisque civitatibus auxilia cogit; quibus convenientibus ad quadraginta pugnatorum millia recensuit. Advenerat et ex Peloponneso valida manus: sed quia dubiam ipsorum fidem resciverat, dissimulata suspicione gratias egit, *quod ad defendendam adversus Lacedæmonios Alexandri dignitatem adfuissent; scripturum se id regi gratiam in tempore relaturo. In præsens nihil opus esse majoribus copiis: itaque domos redirent, fœderis necessitate impleta.* Nuntios deinde ad Alexandrum mittit, de motu Græciæ certiorem facturos. Atque illi regem apud Bactra demum consecuti sunt; cum interim Antipatri victoria, et nece Agidis in Arcadia transactum esset. Sane jam pridem tumultu Lacedæmoniorum cognito, quantum tot terrarum spatiis discretus potuit, providerat: Amphoterum *cum Cypriis et Phœniciis navibus*

in *Peloponnesum navigare*; Meneten *tria millia talentûm ad mare deferre* jusserat, *ut ex propinquo pecuniam Antipatro subministraret, quanta illum indigere cognovisset*. Probe enim perspexerat, quanti ad omnia momenti motus istius inclinatio futura esset, quanquam deinceps adepto victoriæ nuntio suis operibus id discrimen comparans, *murium eam pugnam fuisse* cavillatus est. Ceterum principia ejus belli haud improspera Lacedæmoniis fuere. Juxta Corrhagum Macedoniæ castellum cum Antipatri militibus congressi victores extiterant: et rei bene gestæ fama etiam qui suspensis mentibus fortunam spectaverant, in societatem eorum pertracti sunt. Una ex Elæis Achæisque urbibus Pellene fœdus aspernabatur; et in Arcadia Megalopolis, fida Macedonibus ob Philippi memoriam, a quo beneficiis affecta fuerat. Sed hæc arcte circumsessa haud procul deditione aberat, nisi tandem Antipater subvenisset. Is postquam castra castris contulit, seque numero militum alioque apparatu superiorem conspexit, quamprimum de summa rerum prælio contendere statuit: neque Lacedæmonii detrectavere certamen. Ita commissa est pugna, quæ rem Spartanam majorem in modum afflixit. Cum enim angustiis locorum, in quibus pugnabatur, confisi, ubi hosti nullum multitudinis usum futurum credebant, animose congressi essent, neque Macedones impigre resisterent, multum sanguinis fusum est. Sed postquam Antipater integram subinde manum laborantibus suis subsidio mittebat; impulsa Lacedæmoniorum acies gradum paulisper retulit. Quod conspicatus Agis, cum cohorte regia, quæ ex fortissimis constabat, se in medium *pugnæ discrimen immisit*, &c.

CAPUT I.

PUGNÆ discrimen immisit, obtruncatisque, qui promptius resistebant, magnam partem hostium propulit. Cœperant fugere victores : et donec avidius sequentes in planum deduxere, multi cadebant ; sed ut primum locus, in quo stare posset, fuit, æquis viribus dimicatum est. Inter omnes tamen Lacedæmonios rex eminebat, non armorum modo et corporis specie ; sed etiam magnitudine animi, quo uno vinci non potuit. Undique nunc cominus, nunc eminus petebatur ; diuque arma circumferens, alia tela clypeo excipiebat, corpore alia vitabat : donec hasta femora perfossa plurimo sanguine effuso destituere pugnantem. Ergo clypeo suo exceptum armigeri raptim in castra referebant, jactationem vulnerum haud facile tolerantem. Non tamen omisere Lacedæmonii pugnam ; et ut primum sibi quam hosti æquiorem locum capere potuerunt ; densatis ordinibus effuse fluentem in se aciem excepere. Non aliud discrimen vehementius fuisse memoriæ proditum est. Duarum nobilissimarum bello gentium exercitus pari Marte pugnabant. Lacedæmonii vetera ; Macedones præsentia decora intuebantur : illi pro libertate,

hi pro dominatione pugnabant. Lacedæmoniis dux, Macedonibus locus deerat. Diei quoque unius tam multiplex casus modo spem, modo metum utriusque partis augebat: velut de industria inter fortissimos viros certamen æquante fortuna. Ceterum angustiæ loci, in quo hæserat pugna, non patiebantur totis congredi viribus. Spectabant ergo plures, quam inierant prælium, et qui extra teli jactum erant, clamore invicem suos accendebant. Tandem Laconum acies languescere, lubrica arma sudore vix sustinens; pedem deinde referre cœpit urgente hoste, ac apertius fugere. Insequebatur dissipatos victor, et emensus cursu omne spatium, quod acies Laconum obtinuerat, ipsum Agim persequebatur. Ille, ut fugam suorum, et proximos hostium conspexit, *deponi se* jussit: expertusque, membra an impetum animi sequi possent, postquam deficere se sensit, poplitibus semet excepit; galeaque strenue sumta, clypeo protegens corpus, hastam dextra vibrabat, ultro vocans hostem, *si quis jacenti spolia demere auderet.* Nec quisquam fuit, qui sustineret cominus congredi. Procul missilibus appetebatur, ea ipsa in hostem retorquens: donec lancea nudo pectori infixa est: qua ex vulnere evulsa inclinatum ac deficiens caput clypeo

paulisper excepit; deinde linquente spiritu pariter ac sanguine, moribundus in arma procubuit. Cecidere Lacedæmoniorum v millia et CCCLX: ex Macedonibus haud amplius CCC; ceterum vix quisquam nisi saucius revertit in castra. Hæc victoria non Spartam modo, sociosque ejus, sed etiam omnes, qui fortunam belli spectaverant, fregit. Nec fallebat Antipatrum, dissentire ab animis gratulantium vultus; sed bellum finire cupienti opus erat decipi. Et quanquam fortuna rerum placebat; invidiam tamen, quia majores res erant, quam quas præfecti modus caperet, metuebat. Quippe Alexander hostes vinci voluerat; Antipatrum vicisse, ne tacitus quidem indignabatur: suæ demtum gloriæ existimans, quidquid cessisset alienæ. Itaque Antipater, qui probe nosset spiritum ejus, non est ausus ipse agere arbitria victoriæ: sed concilium Græcorum, *quid fieri placeret*, consuluit; a quo Lacedæmonii, *nihil aliud quam ut oratores mittere ad regem liceret* precati, veniam defectionis præter auctores impetraverunt. Megalopolitani, quorum urbs erat obsessa a defectione, Achæis et Ætolis CXX talenta dare jussi sunt. Hic fuit exitus belli, quod repente ortum, prius tamen finitum est, quam Darium Alexander apud Arbela superaret.

CAP. II. Sed ut primum instantibus curis laxatus est animus, militarium rerum quam quietis otiique patientior, excepere eum voluptates : et quem arma Persarum non fregerant, vitia vicerunt. Intempestiva convivia, et perpotandi pervigilandique insana dulcedo, ludique, et greges pellicum, omnia in externum lapsa sunt morem quem æmulatus quasi potiorem suo, ita popularium animos oculosque pariter offendit, ut a plerisque amicorum pro hoste haberetur. Tenaces quippe disciplinæ suæ, solitosque parco ac parabili victu ad implenda naturæ desideria defungi, in peregrina et devictarum gentium mala impulerat. Hinc sæpius comparatæ in caput ejus insidiæ : secessio militum : et liberior inter mutuas querelas dolor : ipsius deinde nunc suspiciones quas excitabat inconsultus pavor : ceteraque his similia, quæ deinde dicentur. Igitur cum intempestivis conviviis dies pariter noctesque consumeret ; satietatem epularum ludis interpolabat : non contentus artificum, quos e Græcia exciverat, turba. Quippe captivæ feminarum jubebantur *suo ritu canere* inconditum, et abhorrens peregrinis auribus carmen : inter quas unam rex ipse conspexit mœstiorem quam ceteras, et producentibus eam verecunde reluctantem. Excellens erat for-

ma, et formam pudor honestabat; dejectis in terram oculis, et quantum licebat, ore velato, suspicionem præbuit regi, nobiliorem esse, quam ut inter convivales ludos deberet ostendi. Ergo interrogata *quænam esset? neptem se Ochi, qui nuper regnasset in Persis, filio ejus genitam esse*, respondit; *uxorem Hystaspis fuisse*. Propinquus hic Darii fuerat, magni et ipse exercitus prætor. Adhuc in animo regis tenues reliquiæ pristini moris hærebant. Itaque fortunam regia stirpe genitæ, et tam celebre nomen reveritus; *non dimitti modo captivam, sed etiam restitui ei suas opes* jussit: *virum quoque requiri, ut reperto conjugem redderet*. Postero autem die præcepit Hephæstioni, *ut omnes captivos in regiam juberet adduci*, ubi singulorum nobilitate spectata, secrevit a vulgo, quorum eminebat genus. Decem hi fuerunt; inter quos repertus est Oxathres Darii frater, non illius fortuna, quam indole animi sui clarior. Sex et viginti millia talentum proxima præda redacta erant: e quibus duodecim millia in congiarium militum absumta sunt. Par huic pecuniæ summa custodum fraude subtracta est. Oxydates erat nobilis Perses, qui a Dario capitali supplicio destinatus, cohibebatur in vinculis; huic liberato satrapeam Mediæ attribuit; fratrem

que Darii recepit in cohortem amicorum, omni vetustæ claritatis honore servato. Hinc in Parthienen perventum est, tunc ignobilem gentem; nunc caput omnium, qui post Euphraten et Tigrim amnes siti rubro mari terminantur. Scythæ regionem campestrem ac fertilem occupaverunt; graves adhuc accolæ. Sedes habent et in Europa, et in Asia: qui super Bosporum colunt, adscribuntur Asiæ; at qui in Europa sunt, a lævo Thraciæ latere ad Borysthenen, atque inde ad Tanaïn alium amnem, recta plaga attinent. Tanaïs Europam et Asiam medius interfluit; nec dubitatur, quin Scythæ, qui Parthos condidere, non a Bosporo, sed ex regione Europæ penetraverint. Urbs erat ea tempestate clara Hecatompylos, condita a Græcis: ibi stativa rex habuit, commeatibus undique advectis. Itaque rumor, otiosi militis vitium, sine auctore percrebuit, *regem contentum rebus, quas gessisset, in Macedoniam protinus redire statuisse.* Discurrunt lymphatis similes in tabernacula, et itineri sarcinas aptant: signum datum crederes, ut vasa colligerent. Totis castris tumultus hinc contubernales suos requirentium, hinc onerantium plaustra, perfertur ad regem. Fecerant fidem rumori temere vulgato Græci milites, *redire* jussi *domos*,

quorum equitibus singulis denariorum sena millia dono dederat. Ipsis quoque finem militiæ adesse credebant. Haud secus quam par erat territus Alexander, qui Indos atque ultima Orientis peragrare statuisset, præfectos copiarum in prætorium contrahit: obortisque lacrymis, *ex medio gloriæ spatio revocari se, victi magis, quam victoris fortunam in patriam relaturum* conquestus est. *Nec sibi ignaviam militum obstare, sed Deorum invidiam; qui fortissimis viris subitum patriæ desiderium admovissent, paulo post in eamdem cum majore laude famaque redituris.* Tum vero pro se quisque *operam suam* offerre: difficillima quæque poscere; polliceri *militum quoque obsequium, si animos eorum leni et apta oratione permulcere voluisset. Nunquam infractos et abjectos recessisse, quoties ipsius alacritatem et tanti animi spiritus haurire potuissent. Ita se facturum esse* respondit. *Illi vulgi aures præparent sibi.* Satisque omnibus, quæ in rem videbantur esse, compositis; *vocari ad concionem exercitum* jussit, apud quem talem orationem habuit.

CAP. III. *Magnitudinem rerum, quas gessimus, milites, intuentibus vobis, minime mirum est, et desiderium quietis, et satietatem gloriæ occurrere. Ut omittam Il-*

lyrios, Triballos, Bæotiam, Thraciam, Spartam, Achæos, Peloponnesum: quorum alia ductu meo, alia imperio auspicioque perdomui; ecce orsi bellum ad Hellespontum. Ionas, Æolidem servitio barbariæ impotentis exemimus; Cariam, Lydiam, Cappadociam, Phrygiam, Paphlagoniam, Pamphyliam, Pisidas, Ciliciam, Syriam, Phænicen, Armeniam, Persidem, Medos, Parthienen habemus in potestate. Plures provincias complexus sum, quam alii urbes ceperunt. Et nescio, an enumeranti mihi quædam ipsarum rerum multitudo subduxerit. Itaque si crederem, satis certam esse possessionem terrarum, quas tanta velocitate domuimus; ego vero, milites, ad penates meos, ad parentem sororesque, et ceteros cives, vel renitentibus vobis erumperem: ut ibi potissimum parta vobiscum laude et gloria fruerer; ubi nos uberrima victoriæ præmia expectant: liberorum, conjugum, parentumque lætitia, pax, quies, rerum per virtutem partarum secura possessio. Sed in novo, et (si verum fateri volumus) precario imperio, adhuc jugum ejus rigida cervice subeuntibus barbaris, tempore, milites, opus est, dum mitioribus ingeniis imbuantur, et efferatos mollior consuetudo permulceat. Fruges quoque maturitatem statuto tempore exspectant: adeo

etiam illa sensus omnis expertia, tamen sua lege mitescunt. Quid? creditis tot gentes, alterius imperio ac nomine assuetas, non sacris, non moribus, non commercio linguæ nobiscum cohærentes, eodem prælio domitas esse, quo victæ sunt? Vestris armis continentur, non suis moribus; et qui præsentes metuunt, in absentia hostes erunt. Cum feris bestiis res est, quas captas et inclusas, quia ipsarum natura non potest, longior dies mitigat. Et adhuc sic ago, tanquam omnia subacta sint armis, quæ fuerunt in ditione Darii. Hyrcaniam Nabarzanes occupavit; Bactra non possidet solum parricida Bessus; sed etiam minatur: Sogdiani, Dahæ, Massagetæ, Sacæ, Indi sui juris sunt. Omnes hi, simul terga nostra viderint, sequentur. Illi enim ejusdem nationis sunt; nos alienigenæ et externi. Suis autem quique parent placidius: etiam cum is præest, qui magis timeri potest. Proinde, aut quæ cepimus, omittenda sunt; aut quæ non habemus, occupanda. Sicut in corporibus ægris, milites, nihil quod nociturum est, medici relinquunt; sic nos quidquid obstat imperio, recidamus. Parva sæpe scintilla contemta magnum excitavit incendium. Nihil tuto in hoste despicitur: quem spreveris, valentiorem negligentia facies. Ne Darius quidem here-

ditarium Persarum accepit imperium : sed in sedem Cyri, beneficio Bagoæ castrati hominis, admissus, ne vos magno labore credatis Bessum vacuum regnum occupaturum. Nos vero peccavimus, milites, si Darium ob hoc vicimus, ut servo ejus traderemus imperium. Qui ultimum ausus scelus, regem suum, etiam externæ opis egentem, certe, cui nos victores pepercissemus; quasi captivum in vinculis habuit: ad ultimum, ne a nobis conservari posset, occidit. Hunc vos regnare patiemini quem equidem cruci affixum videre festino, omnibus regibus gentibusque fidei, quam violavit, meritas pœnas solventem? At hercule, si mox eumdem Græcorum urbes, aut Hellespontum vastare nuntiatum erit vobis; quo dolore afficiemini, Bessum præmia vestræ occupasse victoriæ? Tunc ad repetendas res festinabitis; tunc arma capietis. Quanto autem præstat territum adhuc et vix mentis suæ compotem opprimere? Quatridui nobis iter superest, qui tot proculcavimus nives; tot amnes superavimus; tot montium juga transcurrimus. Non mare illud, quod exæstuans iter fluctibus occupat, euntes nos moratur; non Ciliciæ fauces et angustiæ includunt: plana omnia et prona sunt. In ipso limine victoriæ stamus. Pauci nobis fugitivi et domini sui interfectores supersunt. Egre-

gium me hercule opus, et inter prima gloriæ vestræ numerandum posteritati famæque tradetis; Darii quoque hostis, finito post mortem ejus odio, parricidas esse vos ultos; neminem impium effugisse manus vestras. Hoc perpetrato, quanto creditis Persas obsequentiores fore, cum intellexerint, vos pia bella suscipere; et Bessi sceleri, non nomini suo, irasci?

Cap. IV. Summa militum alacritate, jubentium, *quocumque vellet, duceret*, oratio excepta est. Nec rex moratus impetum; tertioque per Parthienen die ad fines Hyrcaniæ penetrat; Cratero relicto cum iis copiis, quibus præerat, et ea manu, quam Amyntas ducebat, additis sexcentis equitibus, et totidem sagittariis: ut ab incursione barbarorum Parthienen tueretur. Erygyium *impedimenta*, modico præsidio dato, *campestri itinere ducere* jubet. Ipse cum phalange et equitatu CL stadia emensus, castra in valle, qua Hyrcaniam adeunt, communit. Nemus præaltis densisque arboribus umbrosum est, pingue vallis solum rigantibus aquis quæ ex petris imminentibus manant. Ex ipsis radicibus montium Zioberis amnis effunditur, qui tria fere stadia in longitudinem universus fluit; deinde saxo, quod alveolum interpellat, repercussus, duo itinera velut dispensatis

æquis aperit. Inde torrens, et saxorum, per quæ incurrit, asperitate violentior, terram præceps subit. Per ccc stadia conditus labitur: rursusque velut ex alio fonte conceptus editur, et novum alveum intendit; priore sui parte spatiosior. Quippe in latitudinem XIII stadiorum diffunditur; rursusque angustioribus coercitus ripis iter cogit; tandem in alterum amnem cadit; cui *Rhidago* nomen est. Incolæ affirmabant, *quæcumque dimissa essent in cavernam, quæ propior est fonti, rursus ubi aliud os amnis aperit, existere.* Itaque Alexander, *duos tauros, quà subeunt aquæ terram, præcipitari* jubet, quorum corpora, ubi rursus erumpit, expulsa videre, qui missi erant, ut exciperent. Quartum jam diem eodem loco quietem militi dederat; cum literas Nabarzanis, qui Darium cum Besso interceperat, accipit; quarum sententia hæc erat: *Se Dario non fuisse inimicum; immo etiam quæ credidisset utilia esse suasisse: et quia fidele consilium regi dedisset, prope occisum ab eo. Agitasse Darium, custodiam corporis sui, contra jus fasque, peregrino militi tradere, damnata popularium fide, quam per ducentos et triginta annos inviolatam regibus suis præstitissent. Se in præcipiti et lubrico stantem consilium a præsenti necessitate repetisse. Darium*

quoque, cum occidisset Bagoan, hac excusatione satisfecisse popularibus, quod insidiantem sibi interemisset. *Nihil esse miseris mortalibus spiritu carius: amore ejus ad ultima esse propulsum; sed ea magis esse secutum, quæ coegisset necessitas, quam quæ optasset. In communi calamitate suam quemque habere fortunam. Si venire se juberet, sine metu esse venturum. Non timere, ne fidem datam tantus rex violaret: Deos a Deo falli non solere. Ceterum si, cui fidem daret, videretur indignus, multa exilia patere fugienti: patriam esse, ubicumque vir fortis sedem elegerit.* Nec dubitavit Alexander fidem, quo Persæ modo accipiebant, dare, *inviolatum, si venisset, fore.* Quadrato tamen agmine, et composito ibat; speculatores subinde præmittens, qui explorarent loca. Levis armatura ducebat agmen; phalanx eam sequebatur; post pedites erant impedimenta. Et gens bellicosa, et natura situs difficilis aditu, curam regis intenderat. Namque perpetua vallis jacet, usque ad mare Caspium patens. Duo terræ ejus velut brachia excurrunt: media flexu modico sinum faciunt, lunæ maxime similem, cum eminent cornua, nondum totum orbem sidere implente. Cercetæ, Mosyni, et Chalybes a læva sunt: ab altera parte Leucosyri, et Amazonum campi;

campi; et illos qua vergit ad septentrionem; hos ad occasum conversa prospectat. Mare Caspium dulcius ceteris, ingentis magnitudinis serpentes alit: pisces longe diversi ab aliis coloris. Quidam *Caspium*, quidam *Hyrcanum* appellant: alii sunt, qui *Mæotim paludem in id cadere* putent: et argumentum afferunt; *aquam*, *quo dulcior sit quam ceteræ maria*, *infuso paludis humore mitescere*. A septentrione ingens in litus mare incumbit, longeque agit fluctus, et magna parte exæstuans stagnat. Idem alio cœli statu recipit in se fretum, eodemque impetu, quo effusum est, relabens, terram naturæ suæ reddit. Et quidam credidere, non Caspium mare esse; sed ex India in Hyrcaniam cadere, cujus fastigium, ut supra dictum est, perpetua valle submittitur. Hinc rex xx stadia processit semita propemodum invia, cui silva imminebat, torrentesque et eluvies iter morabantur. Nullo tamen hoste obvio, penetravit; tandemque ad ulteriora perventum est. Præter alios commeatus, quorum tum copia regio abundabat, pomorum quoque ingens modus nascitur, et uberrimum gignendis uvis solum est. Frequens arbor faciem quercus habet, cujus folia multo melle teguntur: sed nisi solis ortum incolæ occupaverint, vel modico tepore succus

extinguitur. xxx hinc stadia processerat; cum Phrataphernes ei occurrit, seque et eos, qui post Darii mortem profugerant, dedens: quibus benigne exceptis ad oppidum Arvas pervenit. Hîc ei Craterus et Erygyius occurrunt. Præfectum Tapurorum gentis Phradaten adduxerant. Hic quoque in fidem receptus multis exemplo fuit experiendi clementiam regis. Satrapem deinde Hyrcaniæ dedit Menapim: exul hic regnante Ocho ad Philippum pervenerat. Tapurorum quoque gentem Phradati reddidit.

Cap. V. Jamque rex ultima Hyrcaniæ intraverat, cum Artabazus (quem Dario fidissimum fuisse supra diximus) cum propinquis Darii, ac suis liberis, modicaque Græcorum militum manu occurrit. Dextram venienti obtulit rex; quippe et hospes Philippi fuerat, cum Ocho regnante exularet, et hospitii pignora in regem suum ad ultimum fides conservata vincebat. Comiter igitur exceptus, *Tu quidem*, inquit, *rex perpetua felicitate floreas. Ego ceteris lætus, hoc uno torqueor, quod præcipiti senectute, diu frui tua bonitate non possum.* Nonagesimum et quintum annum agebat. Novem juvenes, eadem matre geniti, patrem comitabantur: hos Artabazus dextræ regis admovit, precatus *ut tam diu viverent*,

donec utiles Alexandro essent. Rex pedibus iter plerumque faciebat : tunc *admoveri sibi et Artabazo equos* jussit, ne ipso ingrediente pedibus, senex equo vehi erubesceret. Deinde ut castra sunt posita, *Græcos*, quos Artabazus adduxerat, *convocari* jubet : ac illi, *nisi Lacedæmoniis fides daretur*, respondent, *se, quid agendum ipsis foret, deliberaturos*. Legati erant Lacedæmoniorum missi ad Darium, quo victo applicaverant se Græcis mercede apud Persas militantibus. Rex *omissis sponsionum fideique pignoribus*, *venire eos* jussit, *fortunam quam ipse dedisset habituros*. Diu cunctantes, plerisque consilia variantibus, tandem *venturos se* pollicentur. At Democrates Atheniensis, qui maxime Macedonum opibus semper obstiterat, veniæ desperata, gladio se transfigit. Ceteri, sicut constituerant, ditioni Alexandri se ipsos permittunt. Mille et D milites erant. Præter hos legati ad Darium missi XC. In supplementum distributus miles : ceteri remissi domum, præter Lacedæmonios, quos *tradi in custodiam* jussit. Mardorum erat gens confinis Hyrcaniæ, cultu vitæ aspera, et latrociniis assueta. Hæc sola nec legatos miserat, nec videbatur imperata factura. Itaque rex indignatus, si una gens posset efficere, ne invictus esset; impedimentis

cum præsidio relictis, invicta manu comitante procedit. Noctu iter fecerat, et prima luce hostis in conspectu erat : tumultus magis quam prælium fuit. Deturbati ex collibus, quos occupaverant, barbari profugiunt; proximique vici ab incolis deserti capiuntur. Interiora regionis ejus haud sane adire sine magna vexatione exercitus poterat. Juga montium præaltæ silvæ, rupesque inviæ sepiunt; ea quæ plana sunt, novo munimenti genere impedierant barbari. Arbores densæ sunt ex industria consitæ, quarum teneros adhuc ramos manu flectunt, quos intortos rursus inserunt terræ; inde velut ex alia radice lætiores virent trunci. Hos qua natura fert, adolescere non sinunt; quippe alium alii quasi nexu conserunt, qui ubi multa fronde vestiti sunt, operiunt terram. Itaque occulti nexus ramorum velut laquei perpetua sepe iter cludunt. Una ratio erat cædendo aperire saltum : sed hoc quoque magni operis. Crebri namque nodi duraverant stipites, et in se implicati arborum rami suspensis circulis similes, lento vimine frustrabantur ictus. Incolæ autem ritu ferarum virgulta subire soliti, tum quoque intraverant saltum; occultisque telis hostem lacessebant. Ille venantium modo latibula scrutatus, plerosque confodit : ad ultimum *circumire*

saltum milites jubet, *ut si qua pateret, irrumperent.* Sed ignotis locis plerique oberrabant. Excepti sunt quidam; inter quos equus regis, *Bucephalam* vocabant: quem Alexander non eodem quo ceteras pecudes animo æstimabat. Nam ille nec in dorso insidere suo patiebatur alium; et regem, cum vellet ascendere, sponte sua genua submittens excipiebat, credebaturque sentire quem veheret. Majore ergo quam decebat, ira simul ac dolore stimulatus, *equum vestigari* jubet; *et per interpretem pronuntiari, ni reddidissent, neminem esse victurum.* Hac denuntiatione territi, cum ceteris donis equum adducunt. Sed ne sic quidem mitigatus, *cædi silvas* jubet, *aggestaque humo e montibus planitiem ramis impeditam exaggerari.* Jam aliquantulum altitudinis opus creverat, cum barbari, desperato regionem, quam occupaverant, posse retineri, gentem suam dedidere. Rex obsidibus acceptis *Phradati tradere eos* jussit. Inde quinto die in stativa revertitur. Artabazum deinde, geminato honore, quem Darius habuerat ei, remittit domum. Jam ad urbem Hyrcaniæ, in qua regia Darii fuit, ventum erat. Ibi Nabarzanes accepta fide occurrit, dona ingentia ferens. Inter quæ Bagoas erat specie singulari spado, atque in ipso flore pueritiæ; cui et

Darius fuerat assuetus, et mox Alexander assuevit: ejusque maxime precibus motus Nabarzani ignovit. Erat, ut supra dictum est, Hyrcaniæ finitima gens Amazonum, circa Thermodoonta amnem Themiscyræ incolentium campos. Reginam habebant Thalestrin, omnibus inter Caucasum montem et Phasin amnem imperitantem. Hæc cupidine visendi regis accensa finibus regni sui excessit; et cum haud procul abesset, præmisit indicantes, *venisse reginam adeundi ejus cognoscendique avidam.* Protinus facta potestate veniendi, ceteris jussis subsistere, ccc feminarum comitata processit. Atque ut primum rex in conspectu fuit, equo ipsa desiluit duas lanceas dextra præferens. Vestis non toto Amazonum corpore obducitur; nam læva pars ad pectus est nuda, cetera deinde velantur. Nec tamen sinus vestis, quem nodo colligunt, infra genua descendit. Altera papilla intacta servatur, qua muliebris sexus liberos alant: aduritur dextra, ut arcus facilius intendant, et tela vibrent. Interrito vultu regem Thalestris intuebatur, habitum ejus haudquaquam rerum famæ parem oculis perlustrans. Quippe hominibus barbaris in corporum majestate veneratio est; magnorumque operum non alios capaces putant, quam quos eximia specie donare natura dignata

est. Ceterum interrogata, *num aliquid petere vellet:* haud dubitavit fateri, *ad communicandos cum rege liberos se venisse: dignam, ex qua ipse regni generaret heredes. Feminini sexus se retenturam; marem reddituram patri.* Alexander, *an cum ipso militare vellet?* interrogat: et illa causata, *sine custode regnum reliquisse;* petere perseverabat, *ne se irritam spei pateretur abire.* Acrior ad Venerem feminæ cupido quam regis, ut paucos dies subsisteret, perpulit; XIII dies in obsequium desiderii ejus absumti sunt. Tum illa regnum suum; rex Parthienen petiverunt.

Cap. VI. Hic vero palam cupiditates suas solvit; continentiamque et moderationem, in altissima quaque fortuna eminentia bona, in superbiam ac lasciviam vertit. Patrios mores disciplinamque Macedonum regum salubriter temperatam, et civilem habitum, velut leviora magnitudine sua ducens; Persicæ regiæ, par Deorum potentiæ fastigium æmulabatur. Jacere humi venerabundos pati cœpit: paulatimque servilibus ministeriis tot victores gentium imbuere; et captivis pares facere expetebat. Itaque purpureum diadema distinctum albo, quale Darius habuerat, capiti circumdedit, vestemque Persicam sumsit; ne omen quidem veritus, quod a victoris insignibus in

devicti transiret habitum. Et ille se quidem Persarum spolia gestare dicebat: sed cum illis quoque mores induerat; superbiamque habitus animi insolentia sequebatur. Literas quoque, quas in Europam mitteret, veteris anuli gemma obsignabat: iis, quas in Asiam scriberet, Darii anulus imprimebatur; ut appareret, unum animum duorum non capere fortunam. Amicos vero et equites, cumque his principes militum, aspernantes quidem, sed recusare non ausos, Persicis ornaverat vestibus. Pellices CCC et LX, totidem quot Darii fuerant, regiam implebant; quas spadonum greges, et ipsi muliebria pati assueti, sequebantur. Hæc luxu et peregrinis infecta moribus veteres Philippi milites, rudis natio ad voluptates, palam aversabantur; totisque castris unus omnium sensus ac sermo erat, *plus amissum victoria, quam bello quæsitum esse. Tum maxime vinci ipsos, dedique alienis moribus et externis: tantæ moræ pretium, domos quasi in captivo habitu reversuros. Pudere jam sui. Regem victis quam victoribus similiorem ex Macedoniæ imperatore Darii satrapen factum.* Ille non ignarus, et principes amicorum, et exercitum graviter offendi, gratiam liberalitate donisque recuperare tentabat. Sed, opinor, liberis pretium servitutis ingratum est. Igitur ne

in-

in seditionem res verteretur; otium interpellandum erat bello, cujus materia opportune alebatur. Namque Beſsus veste regia sumta, *Artaxerxen appellari se jusserat*; Scythasque et ceteros Tanaïs accolas contrahebat. Hæc Satibarzanes nuntiabat: quem receptum in fidem, regioni, quam antea obtinuerat, præfecit. Et cum grave spoliis apparatuque luxuriæ agmen vix moveretur; *suas primum, deinde totius exercitus sarcinas, exceptis admodum necessariis, conferri* jussit *in medium*. Planities spatiosa erat, in quam vehicula onusta perduxerant. Expectantibus cunctis, quid deinde esset imperaturus; *jumenta* jussit *abduci; suisque primum sarcinis face subdita, ceteras incendi* præcepit. Flagrabant exurentibus dominis, quæ ut intacta ex urbibus hostium raperent, sæpe flammas restinxerant; nullo sanguinis pretium audente deflere, cum regias opes idem ignis exureret. Brevis deinde oratio mitigavit dolorem; habilesque militiæ, et ad omnia parati, lætabantur, *sarcinarum potius, quam disciplinæ fecisse jacturam*. Igitur Bactrianam regionem petebant. Sed Nicanor, Parmenionis filius, subita morte correptus, magno desiderio sui affecerat cunctos. Rex ante omnes mœstus, cupiebat quidem subsistere funeri adfuturus; sed

penuria commeatuum festinare cogebat. Itaque Philotas cum II millibus et DC relictus, ut justa fratri persolveret; ipse contendit ad Bessum. Iter facienti literæ ei afferuntur a finitimis satraparum; e quibus cognoscit, *Bessum quidem hostili animo occurrere cum exercitu: ceterum Satibarzanen, quem satrapen Ariorum ipse præfecisset, defecisse ab eo.* Itaque quanquam Besso imminebat, tamen ad Satibarzanem opprimendum præverti optimum ratus, levem armaturam et equestres copias educit, totaque nocte strenue facto itinere, improvisus hosti supervenit. Cujus cognito adventu Satibarzanes cum II millibus equitum (nec enim plures subito contrahi poterant) Bactra perfugit, ceteri proximos montes occupaverunt. Prærupta rupes erat, qua spectat Occidentem: eadem qua vergit ad Orientem leniore submissa fastigio, multis arboribus obsita, perennem habet fontem, ex quo largæ aquæ manant. Circumitus ejus XXX et II stadia comprehendit. In vertice herbidus campus. *In hoc multitudinem imbellem considere* jubent: ipsi, qua rupes erat, arborum truncos et saxa obmoliuntur, XIII millia armata erant. In horum obsidione Cratero relicto, ipse Satibarzanen sequi festinat. Et quia longius eum abesse cognoverat; ad expugnandos

eos, qui edita montium occupaverant, redit, ac primo *repurgari* jubet, *quidquid ingredi possent*: deinde ut occurrebant inviæ cotes, præruptæque rupes; irritus labor videbatur obstante natura. Ille, ut erat animi semper obluctantis difficultatibus; cum et progredi arduum, et reverti periculosum esset, versabat se ad omnes cogitationes, aliud atque aliud, ita ut fieri solet ubi prima quæque damnamus, subjiciente animo. Hæsitanti, quod ratio non potuit, fortuna consilium subministravit. Vehemens Favonius erat, et multam materiam ceciderat miles, aditum per saxa molitus. Hæc vapore torrida inaruerat. Ergo *aggeri alias arbores* jubet, *et igni dari alimenta*: celeriterque stipitibus cumulatis fastigium montis æquatum est. Tunc undique ignis injectus cuncta comprehendit. Flammam in ora hostium ventus ferebat; fumus ingens velut quadam nube absconderat cœlum. Sonabant incendio silvæ; atque ea quoque, quæ non incenderat miles, concepto igne proxima quæque adurebant. Barbari suppliciorum ultimum, si qua intermoreretur ignis, effugere tentabant; sed qua flamma dederat locum, hostis obstabat. Varia igitur cæde consumti sunt. Alii in medios ignes; alii in petras præcipitavere se; quidam manibus hostium se obtulerunt: pauci semiustulati

venere in potestatem. Hinc ad Craterum, qui Artacacnam obsidebat, redit. Ille, omnibus præparatis, regis expectabat adventum, captæ urbis titulo, sicut par erat, cedens. Igitur Alexander *turres admoveri* jubet; ipsoque aspectu territi barbari, e muris supinas manus tendentes, orare cœperunt, *iram in Satibarzanen defectionis auctorem reservaret; supplicibus semet dedentibus parceret*. Rex data venia, non obsidionem modo solvit, sed omnia sua incolis reddidit. Ab hac urbe digresso supplementum novorum militum occurrit. Zoilus D equites ex Græcia adduxerat: III millia ex Illyrico Antipater miserat. Thessali equites C et XXX cum Philippo erant: ex Lydia II millia, et DC peregrinus miles advenerant: CCC equites gentis ejusdem sequebantur. Hac manu adjecta Drangas pervenit. Bellicosa natio est. Satrapes erat Barzaëntes, sceleris in regem suum particeps Besso. Is suppliciorum, quæ meruerat, metu profugit in Indiam.

CAP. VII. Jam nonum diem stativa erant, cum externa vi non interritus modo rex, sed invictus, intestino facinore petebatur. Dymnus modicæ apud regem auctoritatis et gratiæ, exoleti, cui *Nicomacho* erat nomen, amore flagrabat; obsequio uni sibi dediti corporis victus. Is, quod ex

vultu quoque perspici poterat, similis attonito, remotis arbitris cum juvene secessit in templum, *arcana se et silenda afferre præfatus* : suspensumque expectatione *per mutuam caritatem et pignora utriusque animi* rogat, *ut affirmet jurejurando*, *quæ commisisset*, *silentio esse tecturum*. Et ille ratus, nihil, quod etiam cum perjurio detegendum foret, indicaturum, *per præsentes Deos* jurat. Tum Dymnus aperit, *in tertium diem insidias regi comparatas*, *seque ejus consilii fortibus viris et illustribus esse participem*. Quibus juvenis auditis, *se vero fidem in parricidio dedisse* constanter abnuit, *nec ulla religione*, *ut scelus tegat*, *posse constringi*. Dymnus, et amore et metu amens, dextram exoleti complexus, et lacrymans, orare primum, *ut particeps consilii operisque fieret*. *Si id sustinere non posset ; attamen ne proderet se*, *cujus erga ipsum benevolentiæ præter alia hoc quoque haberet fortissimum pignus*, *quod caput suum permisisset fidei adhuc inexpertæ*. Ad ultimum aversari scelus perseverantem metu mortis terret : *ab illo capite conjuratos pulcherrimum facinus inchoaturos*. Alias deinde *effeminatum et muliebriter timidum*, alias *proditorem amatoris* appellans, nunc ingentia promittens, interdumque regnum quoque, versabat ani-

mum tanto facinore procul abhorrentem. Strictum deinde gladium modo illius, modo suo admovens jugulo; supplex idem et infestus expressit tandem, *ut non solum silentium, sed etiam operam* polliceretur. Namque abunde constantis animi, et dignus, qui pudicus esset, nihil ex pristina voluntate mutaverat. Sed, *se captum Dymni amore*, simulabat *nihil recusare*. Sciscitari inde pergit, *cum quibus tantæ rei societatem inisset. Plurimum referre, quales viri tam memorabili operi admoturi manus essent.* Ille, et amore et scelere malesanus, simul gratias agit, simul gratulatur; *quod fortissimis juvenum non dubitasset se jungere Demetrio corporis custodi, Peucolao, Nicanori. Adjicit his Aphæbetum, Loceum, Dioxenum, Archepolim, et Amyntam.* Ab hoc sermone dimissus Nicomachus, ad fratrem, *Cebalino* erat nomen, quæ acceperat, defert. Placet *ipsum subsistere in tabernaculo; ne, si regiam intrasset, non assuetus adire regem, conjurati proditos se esse resciscerent.* Ipse Cebalinus ante vestibulum regiæ, neque enim propius aditus ei patebat, consistit; operiens aliquem ex prima cohorte amicorum, quo introduceretur ad regem. Forte ceteris dimissis, unus Philotas, Parmenionis filius, incertum quam ob causam, substiterat in regia: huic Ce-

balinus, ore confuſo magnæ perturbationis notas præ ſe ferens, aperit, quæ ex fratre compererat; et *ſine cunctatione nuntiari regi* jubet. Philotas laudato eo, protinus intrat ad Alexandrum; multoque invicem de aliis rebus conſumto ſermone, nihil eorum, quæ ex Cebalino cognoverat, nuntiat. Sub veſperam eum prodeuntem in veſtibulo regiæ excipit juvenis; *an mandatum executus foret* requirens. Ille, *non vacaſſe ſermoni ſuo regem*, cauſatus, diſceſſit. Poſtero die Cebalinus venienti in regiam præſto eſt: intrantemque admonet *pridie communicatæ cum ipſo rei*. Ille, *curæ ſibi eſſe*, reſpondit: ac ne tum quidem regi, quæ audierat, aperit. Cœperat Cebalino eſſe ſuſpectus. Itaque non ultra interpellandum ratus, nobili juveni, *Metron* erat ei nomen, ſuper armamentarium poſito, *quod ſcelus pararetur*, indicat. Ille Cebalino in armamentario abſcondito, protinus regi, corpus forte curanti, *quid ei index detuliſſet*, oſtendit. Rex, ad comprehendendum Dymnum miſſis ſatellitibus, armamentarium intrat. Ibi Cebalinus gaudio elatus, *habeo te*, inquit, *incolumem ex impiorum manibus ereptum*. Percontatus deinde Alexander, quæ noſcenda erant, ordine cuncta cognoſcit. Ruſuſque inſtitit quærere, *quotus dies eſſet, ex quo Nico-*

machus ad eum detulisset indicium? Atque illo fatente, *jam tertium esse;* existimans, haud incorrupta fide tanto post deferre, quæ audierat, *vinciri eum* jussit. Ille clamitare cœpit, *eodem temporis momento, quo audisset, ad Philotan decurrisse: ab eo percontaretur.* Rex item quærens, *an Philotan adisset? an institisset ei, ut perveniret ad se?* perseverante eo affirmare, quæ dixerat; manus ad cœlum tendens, manantibus lacrymis, *hanc sibi a carissimo quondam amicorum relatam gratiam* querebatur. Inter hæc Dymnus, haud ignarus quam ob causam accerseretur a rege, gladio, quo forte erat cinctus, graviter se vulnerat; occursuque satellitum inhibitus, perfertur in regiam. Quem intuens rex, *quod*, inquit, *in te, Dymne, tantum cogitavi nefas; ut tibi Macedonum regno dignior Philotas me quoque ipso videretur?* Illum jam defecerat vox. Itaque edito gemitu, vultuque a conspectu regis averso, subinde collapsus extinguitur. Rex, Philota *venire in regiam* jusso, *Cebalinus*, inquit, *ultimum supplicium meritus, si in caput meum præparatas insidias biduo texit; hujus criminis reum Philotan substituit: ad quem protinus indicium detulisse se affirmat. Quo propiore gradu amicitiæ me contingis, hoc majus est dissimulationis tuæ facinus; et*

ego Cebalino magis, quam Philotæ id convenire fateor. Faventem habes judicem, si quod admitti non oportuit, saltem negari poteſt. Ad hoc Philotas haud sane trepidus, si animus vultu æstimaretur, *Cebalinum quidem scorti sermonem ad se detulisse; sed ipsum tam levi auctori nihil credidisse* respondit; *veritum, ne jurgium inter amatorem et exoletum, non sine risu aliorum, detulisset. Cum Dymnus interemerit se ipsum, qualiacumque erant, non fuisse reticenda.* Complexusque regem orare cœpit, *ut præteritam vitam potius quam culpam, silentii tamen, non facti ullius, intueretur.* Haud facile dixerim, credideritne ei rex, an altius iram suppresserit; dextram reconciliatæ gratiæ pignus obtulit; et *contemtum magis, quam celatum indicium esse videri sibi* dixit.

Cap. VIII. Advocato tamen consilio amicorum, cui tum Philotas adhibitus non est, *Nicomachum introduci* jubet. Is eadem, quæ detulerat ad regem, ordine exposuit. Erat Craterus regi carus in paucis, et eo Philotæ ob æmulationem dignitatis adversus. Neque ignorabat, sæpe Alexandri auribus nimia jactatione virtutis atque operæ gravem fuisse: et ob ea non quidem sceleris, sed contumaciæ tamen suspectum. Non aliam premendi inimici occasionem

aptiorem futuram ratus, odio suo pietatis præferens speciem; *Utinam*, inquit, *in principio quoque hujus rei nobiscum deliberasses. Suasissemus, si Philotæ velles ignoscere, patereris potius ignorare eum, quantum deberet tibi; quam usque ad mortis metum adductum cogeres potius de periculo suo, quam de tuo cogitare beneficio. Ille enim semper insidiari tibi poterit; tu non semper Philotæ poteris ignoscere. Nec est quod existimes, eum, qui tantum facinus ausus est, venia posse mutari. Scit eos, qui misericordiam consumserunt, amplius sperare non posse. At ego, etiam si ipse vel pœnitentia, vel beneficio tuo victus quiescere volet; patrem ejus Parmenionem, tanti ducem exercitus, et inveterata apud milites tuos auctoritate, haud multum infra magnitudinis tuæ fastigium positum, scio non æquo animo salutem filii sui debiturum tibi. Quædam beneficia odimus. Meruisse mortem confiteri pudet. Superest, ut malit videri injuriam accepisse, quam vitam. Proinde scio, tibi cum illis de salute esse pugnandum. Satis hostium superest, ad quos persequendos ituri sumus: latus a domesticis hostibus muni. Hos si submoves, nihil metuo ab externo.* Hæc Craterus; nec ceteri dubitabant, *quin conjurationis indicium suppressurus non fuisset, nisi auctor*,

aut particeps. Quem enim pium et bonæ mentis, non amicum modo, sed ex ultima plebe, auditis quæ ad eum delata erant, non protinus ad regem fuisse cursurum? Ne Cebalini quidem exemplo, qui ex fratre comperta ipsi nuntiasset, Parmenionis filium, præfectum equitatus, omnium arcanorum regis arbitrum? simulasse etiam non vacasse sermoni suo regem, ne index alium internuntium quæreret. Nicomachum, religione quoque Deûm adstrictum, conscientiam suam exonerare properasse: Philotan, consumto per ludum jocumque pene toto die, gravatum esse pauca verba, ad caput regis pertinentia, tam longo et forsitan supervacuo inserere sermoni. At enim non credidisse talia deferentibus pueris! cur igitur extraxisset biduum, tanquam indicio haberet fidem? dimittendum fuisse Cebalinum, si delationem ejus damnabat. In suo quemque periculo magnum animum habere; cum de salute regis timeretur, credulos esse debere; vana quoque deferentes admittere. Omnes igitur *quæstionem de eo, ut participes sceleris indicare cogeretur, habendam esse* decernunt. Rex admonitos, ut *consilium silentio premerent*, dimittit. *Pronuntiari* deinde *iter in posterum diem* jubet; ne qua novi initi consilii daretur nota. Invitatus est etiam Philotas ad ultimas ipsi

epulas, et non cœnare modo, sed etiam familiariter colloqui cum eo, quem damnaverat, sustinuit. Secunda deinde vigilia, luminibus extinctis, cum paucis in regiam coëunt Hephæstion, et Craterus, et Cœnus, et Erigyius: hi ex amicis; ex armigeris autem Perdiccas et Leonnatus. Per hos imperatum, *ut, qui ad prætorium excubabant, armati vigilarent*. Jam ad omnes aditus dispositi milites; *equites quoque itinera obsidere* jussi; ne quis ad Parmenionem, qui tum Mediæ magnisque copiis præerat, occultus evaderet. Attarras autem cum trecentis armatis intraverat regiam: huic decem satellites traduntur, quorum singulos deni armigeri sequebantur. Ii ad alios conjuratos comprehendendos distributi sunt: Attarras, cum trecentis ad Philotan missus, clausum aditum domus moliebatur, quinquaginta juvenum promtissimis stipatus. Nam ceteros cingere undique domum jusserat, ne occulto aditu Philotas posset elabi. Illum, sive securitate animi, sive fatigatione resolutum somnus oppresserat; quem Attarras torpentem adhuc occupat. Tandem ei sopore discusso cum injicerentur catenæ; *Vicit*, inquit, *bonitatem tuam, rex, inimicorum acerbitas*. Nec plura locutum capite velato in regiam adducunt. Postero die rex edixit, *omnes ar-*

mati coirent. Sex millia fere militum venerant : præterea turba lixarum calonumque impleverant regiam. Philotan armigeri agmine suo tegebant, ne ante conspici posset a vulgo, quam rex allocutus milites esset. De capitalibus rebus vetusto Macedonum modo inquirebat exercitus, in pace erat vulgi. Nihil potestas regum valebat; nisi prius valuisset auctoritas. Igitur primum Dymni cadaver infertur, plerisque, quid patrasset, quove casu extinctus esset, ignaris.

CAP. IX. Rex deinde in concionem procedit, vultu præferens dolorem animi. Amicorum quoque mœstitia expectationem haud parvam rei fecerat. Diu rex demisso in terram vultu attonito stupentique similis stetit. Tandem recepto animo; *Pene*, inquit, *milites, paucorum hominum scelere vobis ereptus sum. Deûm providentia et misericordia vivo. Conspectusque vestri venerabilis cogit, ut vehementius parricidis irascerer; quoniam spiritus, immo unus vitæ meæ fructus est, tot fortissimis viris, et de me optime meritis, referre adhuc gratiam posse.* Interrupit orationem militum gemitus, obortæque sunt omnibus lacrymæ. Tum rex, *quanto*, inquit, *majorem in animis vestris motum excitabo, cum tanti sceleris auctores ostendero; quorum mentionem*

adhuc reformido ; et tanquam salvi esse possint, nominibus abstineo ? Sed vincenda est memoria pristinæ caritatis, et conjuratio impiorum civium detegenda. Quomodo autem tantum nefas sileam ? Parmenio, illa ætate, tot meis, tot parentis mei meritis devinctus, omnium nobis amicorum vetustissimus, ducem tanto sceleri se præbuit. Minister ejus Philotas Peucolaum, et Demetrium, et hunc Dymnum, cujus corpus aspicitis, ceterosque ejus amentiæ in caput meum subornavit. Fremitus undique indignantium querentiumque tota concione obstrepebat : qualis solet esse multitudinis, et maxime militaris ; ubi aut studio agitur, aut ira. Nicomachus deinde, et Metron, et Cebalinus producti, quæ quisque detulerat, exponunt. Nullius eorum indicio Philotas particeps sceleris destinabatur. Itaque indignatione pressa vox indicum silentio excepta est. Tum rex, *qualis*, inquit, *ergo animi vobis videtur, qui hujus rei delatum indicium ad ipsum suppressit ? Quod non fuisse vanum, Dymni exitus declarat. Incertam rem deferens tormenta non timuit Cebalinus : Metron ne momentum quidem temporis distulit exonerare se, ut eo, ubi lavabar, irrumperet. Philotas solus nihil timuit, nihil credidit. O ! magni animi virum. Iste, si regis periculo commoveretur,*

vultum non mutaret? Indicem tantæ rei sollicitus non audiret? Subest nimirum silentio facinus, et avida spes regni præcipitem animum ad ultimum nefas impulit. Pater Mediæ præest. Ipse apud multos copiarum duces meis præpotens viribus, majora, quam capit, spirat. Orbitas quoque mea, quod sine liberis sum, spernitur. Sed errat Philotas. In vobis liberos, parentes, consanguineos habeo; vobis salvis, orbus esse non possum. Epistolam deinde Parmenionis interceptam, quam ad filios Nicanorem et Philotan scripserat, recitat; haud sane indicium gravioris consilii præferentem. Namque summa ejus hæc erat: *primum vestri curam agite: deinde vestrorum: sic enim quæ destinavimus, efficiemus.* Adjecitque rex, *sic esse scriptam, ut sive ad filios pervenisset; a consciis posset intelligi: sive intercepta esset; falleret ignaros. At enim Dymnus, cum ceteros participes sceleris indicaret, Philotan non nominavit. Hoc quidem illius non innocentiæ, sed potentiæ indicium est, quod sic ab iis timetur etiam, a quibus prodi potest, ut cum de se fateantur, illum tamen celent. Ceterum Philotan ipsius indicat vita. Hic Amyntæ, qui mihi consobrinus fuit, et in Macedonia capiti meo impias comparavit insidias, socium se et conscium adjunxit. Hic Attalo,*

quo graviorem inimicum non habui, sororem suam in matrimonium dedit. Hic, cum scripsissem ei, pro jure tam familiaris usus atque amicitiæ, qualis sors edita esset Jovis Hammonis oraculo, sustinuit rescribere mihi : se quidem gratulari, quod in numerum Deorum receptus essem : ceterum misereri eorum, quibus vivendum esset sub eo, qui modum hominis excederet. *Hæc sunt etiam animi pridem alienati a me et invidentis gloriæ meæ indicia : quæ quidem, milites, quandiu licuit, in animo meo pressi. Videbar enim mihi partem viscerum meorum abrumpere ; si, in quos tam magna contuleram, viliores mihi facerem. Sed jam non verba punienda sunt ; linguæ temeritas pervenit ad gladios. Hos, si mihi creditis, Philotas in me acuit. Id si ipse admisit, quo me conferam, milites ? cui caput meum credam ? Equitatui, optimæ exercitus parti, principibus nobilissimæ juventutis unum præfeci : salutem, spem, victoriam meam fidei ejus tutelæque commisi. Patrem in idem fastigium, in quo me ipsi posuistis, admovi : Mediam, qua nulla opulentior regio est ; tot civium sociorumque millia imperio ejus ditionique subjeci. Unde præsidium petieram, periculum extitit. Quam feliciter in acie occidissem, potius hostis præda, quam civis victima ? nunc*

servatus

ſervatus ex periculis, quæ ſola timui, in hæc incidi, quæ timere non debui. Soletis idemtidem a me, milites, petere, ut saluti meæ parcam. Ipſi mihi præſtare poteſtis, quod ſuadetis ut faciam. Ad veſtras manus, ad veſtra arma confugio: invitis vobis ſalvus eſſe nolo; volentibus, non poſſum, niſi vindicor. Tum *Philotan*, religatis poſt tergum manibus, obſoleto amiculo velatum, juſſit *induci*. Facile apparebat, motos eſſe tam miſerabili habitu, non sine invidia paulo ante conſpecti. Ducem equitatus pridie viderant; ſciebant, regis interfuiſſe convivio. Repente non reum modo, ſed etiam damnatum, immo vinctum, intuebantur. Subibat animos Parmenionis quoque, tanti ducis, tam clari civis, fortuna: qui modo duobus filiis, Hectore et Nicanore, orbatus; cum eo, quem reliquum calamitas fecerat, abſens diceret cauſam. Itaque Amyntas, regis prætor, inclinatam ad miſericordiam concionem rurſus aſpera in Philotan oratione commovit. *Proditos eos eſſe barbaris: neminem ad conjugem ſuam, neminem in patriam, et ad parentes fuiſſe rediturum. Velut truncum corpus demto capite, ſine ſpiritu, ſine nomine, aliena terra ludibrium hoſtis futuros.* Haudquaquam pro ſpe ipſius, Amyntæ oratio grata regi fuit: quod conjugum,

quod patriæ admonitos, pigriores ad cetera munia exequenda fecisset. Tunc Cœnus, quanquam Philotæ sororem matrimonio secum conjunxerat, tamen acrius quam quisquam in Philotan invectus est: *parricidam esse regis*, *patriæ*, *exercitus* clamitans: saxumque, quod forte ante pedes jacebat, eripuit, emissurus in eum; ut plerique credidere, tormentis subtrahere cupiens. Sed rex manum ejus inhibuit, *dicendi prius causam debere fieri potestatem reo, nec aliter judicari passurum se* affirmans. Tum dicere jussus Philotas, sive conscientia sceleris, sive periculi magnitudine amens et attonitus; non attollere oculos, non hiscere audebat. Lacrymis deinde manantibus, linquente animo in eum, a quo tenebatur, incubuit: abstersisque amiculo ejus oculis, paulatim recipiens spiritum ac vocem, dicturus videbatur. Jamque rex, intuens eum, *Macedones*, inquit, *de te judicaturi sunt: quæro, an patrio sermone sis apud eos usurus.* Tum Philotas, *præter Macedonas*, inquit, *plerique adsunt, quos facilius, quæ dicam, percepturos arbitror, si eadem lingua fuero usus, qua tu egisti; non ob aliud, credo, quam ut oratio tua intelligi posset a pluribus.* Tum rex, *ecquid videtis, adeo etiam sermonis patrii Philotan tædere? solus quippe fastidit eum*

dicere. Sed dicat sane utcumque cordi est ; dum memineritis, æque illum a nostro more, atque sermone abhorrere. Atque ita concione excessit.

Cap. X. Tum Philotas, *Verba*, inquit, *innocenti reperire facile est ; modum verborum misero tenere difficile. Itaque inter optimam conscientiam, et iniquissimam fortunam destitutus, ignoro, quomodo et animo meo, et tempori paream. Abest quidem optimus causæ meæ judex : qui cur me ipse audire noluerit, non me hercule excogito ; cum illi utrimque cognita causa tam damnare me liceat, quam absolvere ; non cognita vero liberari ab absente non possum, qui a præsente damnatus sum. Sed quanquam vincti hominis non supervacua solum, sed etiam invisa defensio est, quæ judicem non docere videtur, sed arguere ; tamen utcumque licet dicere, memet ipse non deseram ; nec committam, ut damnatus etiam mea sententia videar. Equidem cujus criminis reus sim, non video. Inter conjuratos nemo me nominat : de me Nicomachus nihil dixit : Cebalinus plus quam audierat, scire non potuit. Atqui conjurationis caput fuisse credit rex ! potuit ergo Dymnus eum præterire, quem sequebatur ? præsertim cum quærenti socios, vel falso fuerim nominandus ; quo facilius, qui verebatur, posset*

impelli. Non enim detecto facinore nomen meum præteriit, ut posset videri socio pepercisse; sed Nicomacho, quem taciturum arcana de semetipso credebat, confessus, aliis nominatis, me unum subtrahebat. Quæso, commilitones, si Cebalinus me non adisset; nihil me de conjuratis scire voluisset; num hodie dicerem causam nullo me nominante? Dymnus sane et vivat adhuc, et velit mihi parcere. Quid ceteri? qui de se confitebuntur, me videlicet subtrahent! Maligna est calamitas; et fere noxius, cum suo supplicio crucietur, acquiescit alieno. Tot conscii, ne in equuleum quidem impositi verum fatebuntur? Atqui nemo parcit morituro; nec cuiquam moriturus, ut opinor. Ad verum crimen, et ad unum revertendum mihi est. Cur rem delatam ad te tacuisti? cur tam securus audisti? hoc qualecumque est, confesso mihi ubicumque es Alexander, remisisti: dextram tuam amplexus reconciliati pignus animi, convivio quoque interfui. Si credidisti mihi, absolutus sum: si pepercisti; dimissus vel judicium tuum serva. Quid hac proxima nocte, qua digressus sum a mensa tua, feci? quod novum facinus delatum ad te mutavit animum tuum? gravi sopore acquiescebam; cum me malis indormientem meis inimici vinciendo excitarunt. Unde et

parricidæ et proditori tam alta quies somni? Scelerati conscientia obstrepente cum dormire non possint; agitant eos furiæ, non cogitato modo, sed et consummato parricidio. At mihi securitatem primum innocentia mea; deinde dextra tua obtulerant: non timui, ne plus alienæ crudelitati apud te liceret, quam clementiæ tuæ. Sed ne te mihi credidisse pæniteat, res ad me deferebatur a puero, qui non testem, non pignus indicii exhibere poterat, impleturus omnes metu, si cæpisset audiri. Amatoris et scorti jurgio interponi aures meas credidi infelix, et fidem ejus suspectam habui, quod non ipse deferret, sed fratrem potius subornaret. Timui, ne negaret mandasse se Cebalino; et ego viderer multis amicorum regis fuisse periculi causa. Sic quoque cum læserim neminem, inveni, qui mallet perire me, quam incolumem esse. Quid inimicitiarum creditis excepturum fuisse, si insontes lacessissem? At enim Dymnus se occidit? Num igitur facturum eum divinare potui? minime. Ita quod solum indicio fidem fecit, id me, cum a Cebalino interpellatus sum, movere non poterat. At hercule, si conscius Dymno tanti sceleris fuissem, biduo illo proditos esse nos, dissimulare non debui: Cebalinus ipse tolli de medio nullo negotio potuit. Deinde post delatum indicium, quo

periturus eram, cubiculum regis solus intravi, ferro quidem cinctus. Cur distuli facinus? an sine Dymno non sum ausus? Ille igitur princeps conjurationis fuit. Sub illius umbra Philotas latebam, qui regnum Macedonum affecto. Et quis e vobis corruptus est donis? quem ducem, quem præfectum impensius colui? Mihi quidem objicitur, quod societatem patrii sermonis asperner; quod Macedonum mores fastidiam. Sic ergo imperio, quod dedignor, immineo. Jam pridem nativus ille sermo commercio aliarum gentium exolevit; tam victoribus, quam victis peregrina lingua discenda est. Non me hercule ista me magis lædunt, quam quod Amyntas, Perdiccæ filius, insidiatus est regi; cum quo quod amicitia fuerit mihi, non recuso defendere, si fratrem regis non oportuit diligi a nobis. Sin autem in illo fortunæ gradu positum etiam venerari necesse erat; utrum, quæso, quod non divinavi, reus sum? an impiorum amicis insontibus quoque moriendum est? Quod si æquum est, cur tamdiu vivo? si injustum, cur nunc demum occidor? At enim scripsi, misereri me eorum, quibus vivendum esset sub eo, qui se Jovis filium crederet! Fides amicitiæ, veri consilii periculosa libertas, vos me decepistis! vos, quæ sentiebam, ne reticerem, impulistis!

scripsisse me hæc fateor regi, non de rege scripsisse. Non enim faciebam invidiam; sed pro eo timebam. Dignior mihi Alexander videbatur, qui Jovis stirpem tacitus agnosceret; quam qui prædicatione jactaret. Sed quoniam oraculi fides certa est; sit Deus causæ meæ testis. Retinete me in vinculis, dum consulitur Hammon in arcanum et occultum scelus. Interim, qui regem nostrum dignatus est filium, neminem eorum, qui stirpi suæ insidiati sunt, latere patietur. Si certiora oraculis creditis esse tormenta; ne hanc quidem exhibendæ veritatis fidem deprecor. Solent rei capitis adhibere vobis parentes. Duos fratres ego nuper amisi; patrem nec ostendere possum, nec invocare audeo; cum et ipse tanti criminis reus sit. Parum est enim tot modo liberorum parentem, in unico filio acquiescentem, eo quoque orbari, ni ipse in rogum meum imponitur. Ergo, carissime pater, et propter me morieris, et mecum. Ego tibi vitam adimo, ego senectutem tuam extinguo! Quid enim me procreabas infelicem adversantibus Diis? an ut hos ex me fructus perciperes, qui te manent? Nescio, adolescentia mea miserior sit, an senectus tua: ego in ipso robore ætatis eripior; tibi carnifex spiritum adimet, quem si fortuna expectare voluisset, natura reposcebat.

Admonuit me patris mei mentio, quam timide et constanter, quæ Cebalinus detulerat ad me, indicare debuerim. Parmenio enim, cum audisset, venenum a Philippo medico regi parari, deterrere eum voluit epistola scripta, quo minus medicamentum biberet, quod medicus dare constituerat. Num creditum est patri meo? num ullam auctoritatem ejus literæ habuerunt? Ego ipse, quoties quæ audieram detuli, cum ludibrio credulitatis repulsus sum. Si et cum indicamus, invisi; et cum tacemus, suspecti sumus; quid facere nos oportet? Cumque unus e circumstantium turba exclamasset, *bene meritis non insidiari.* Philotas, *Recte*, inquit, *quisquis es, dicis. Itaque si insidiatus sum, pœnam non deprecor; et finem facio dicendi, quoniam ultima verba gravia sunt visa auribus vestris.* Abducitur deinde ab iis, qui custodiebant eum.

Cap. XI. Erat inter duces manu strenuus Belon quidam, pacis artium et civilis habitus rudis, vetus miles; ab humili ordine ad eum gradum, in quo tunc erat, promotus: qui tacentibus ceteris, stolida audacia ferox, admonere eos cœpit; *quoties quisque diversoriis, quæ occupassent, proturbatus esset, ut purgamenta servorum Philotæ reciperentur eo, unde commilitones expulisset. Auro argentoque vehicula ejus*

onusta

onusta totis vicis stetisse : ac ne in vicina quidem diversorii quemquam commilitonum receptum esse ; sed per dispositos, quos ad somnum habebat, omnes procul relegatos, ne femina illa murmurantium inter se silentio verius, quam sono excitaretur. Ludibrio ei fuisse rusticos homines, Phrygasque *et* Paphlagonas *appellatos : qui non erubesceret, Macedo natus, homines linguæ suæ per interpretem audire. Cur Hammonem consuli vellet ? eumdem Jovis arguisse mendacium, Alexandrum filium agnoscentis : scilicet veritum ne invidiosum esset, quod Dii offerrent. Cum insidiaretur capiti regis et amici, non consuluisse eum Jovem : nunc ad oraculum mittere, dum pater ejus sollicitaretur, qui præsit in Media ; et pecunia, cujus custodia commissa sit, perditos homines ad societatem sceleris impellat. Ipsos missuros ad oraculum, non qui Jovem interrogent, quod ex rege cognoverint ; sed qui gratias agant : qui vota pro incolumitate regis optimi persolvant.* Tum vero universa concio accensa est ; et a corporis custodibus initium factum, clamantibus, *discerpendum esse parricidam manibus eorum.* Id quidem Philotas, qui graviora supplicia metueret, haud sane iniquo animo audiebat. Rex in concionem reversus, sive ut in custodia quoque torqueret ; sive ut diligen-

tius cuncta cognosceret; concilium in posterum diem distulit: et quanquam in vesperam inclinabat dies, tamen *amicos convocari* jubet. Et ceteris quidem placebat, *Macedonum more obrui saxis;* Hephæstion autem et Craterus et Cœnus *tormentis veritatem exprimendam esse* dixerunt: et illi quoque, qui aliud suaserant, in horum sententiam transeunt. Consilio ergo dimisso, Hephæstion cum Cratero et Cœno ad quæstionem de Philota habendam consurgunt. Rex Cratero accersito, et sermone habito, cujus summa non edita est; in intimam diversorii partem secessit, et remotis arbitris in multam noctem quæstionis expectavit eventum. Tortores in conspectu Philotæ omnia crudelitatis instrumenta proponunt. Et ille ultro, *quid cessatis*, inquit, *regis inimicum, interfectorem, confitentem occidere? quid quæstione opus est? cogitavi, volui.* Craterus exigere, *ut quæ confiteretur, in tormentis quoque diceret*. Dum corripitur, dum obligantur oculi, dum vestis exuitur, *Deos patrios, gentium jura*, nequidquam apud surdas aures invocabat. Per ultimos deinde cruciatus, utpote damnatus, et inimicis in gratiam regis torquentibus laceratur. Ac primo quanquam hinc ignis, illinc verbera, jam non ad quæstionem, sed ad pœnam ingere-

bantur ; non vocem modo, sed etiam gemitus habuit in potestate : sed postquam intumescens corpus ulceribus, flagellorum ictus nudis ossibus incussos ferre non poterat ; *si tormentis adhibituri modum essent, dicturum se, quæ scire expeterent, pollicetur. Sed finem quæstioni fore, jurare eos per Alexandri salutem* volebat, *removerique tortores.* Et utroque impetrato, Cratero inquit, *dic quid me velis dicere.* Illo indignante *ludificari eum*, rursusque revocante tortores ; *tempus petere* cœpit ; *dum reciperet spiritum, cuncta quæ sciret, indicaturus.* Interim equites, nobilissimus quisque, et ii maxime, qui Parmenionem propinqua cognatione contingebant, postquam Philotan torqueri fama vulgaverat, legem Macedonum veriti, qua cautum erat, ut propinqui eorum, qui regi insidiati erant, cum ipsis necarentur ; alii se interficiunt ; alii in devios montes vastasque solitudines fugiunt : ingenti per tota castra terrore diffuso, donec rex tumultu cognito, *legem se supplicio conjunctis sontium remittere* edixit. Philotas, verone an mendacio liberare se a cruciatu voluerit, anceps conjectura est, quoniam et vera confessis, et falsa dicentibus, idem doloris finis ostenditur. Ceterum, *Pater*, inquit, *meus Hegelocho quam familiariter usus sit*, *non*

ignoratis. Illum dico Hegelochum, qui in acie cecidit : ille omnium maiorum nobis causa fuit. Nam cum primum Jovis filium *se salutari jussit rex, id indigne ferens ille*, hunc igitur regem agnoscimus, *inquit*, qui Philippum dedignatur patrem? actum est de nobis, si ista perpeti possumus. Non homines solum, sed etiam Deos despicit, qui postulat Deus credi. Amisimus Alexandrum, amisimus regem; incidimus in superbiam, nec Diis, quibus se exæquat, nec hominibus, quibus se eximit, tolerabilem. Nostrone sanguine Deum fecimus, qui nos fastidiat? qui gravetur mortalium adire concilium? Credite mihi, et nos, si viri sumus, a Diis adoptabimur. Quis proavum hujus Alexandrum, quis deinde Archelaüm, quis Perdiccan occisos ultus est? hic quidem interfectoribus patris ignovit. *Hæc Hegelochus dixit supra cœnam; et postera die prima luce a patre accersor. Tristis erat, et me mæstum videbat. Audieramus enim, quæ sollicitudinem incuterent. Itaque ut experiremur, utrumne vino gravatus effudisset illa, an altiore concepta consilio; accersiri eum placuit. Venit: eodemque sermone ultro repetito adjecit*, se sive auderemus duces esse, proximas a nobis partes vindicaturum; sive deesset animus, consilium silentio esse tecturum,

Parmenioni, vivo adhuc Dario, intempestiva res *videbatur ; non enim sibi*, sed hosti esse occisuros Alexandrum : Dario vero sublato præmium regis occisi Asiam, et totum Orientem interfectoribus esse cessurum. *Approbatoque consilio, in hæc fides data est et accepta. Quod ad Dymnum pertinet, nihil scio ; et hæc confessus intelligo non prodesse mihi, quod prorsus sceleris expers sum.* Illi rursus tormentis admotis, cum ipsi quoque hastis os oculosque ejus everberarent ; ut hoc quoque crimen confiteretur, expressere. Exigentibus deinde, *ut ordinem cogitati sceleris exponeret ; cum diu Bactra retentura regem viderentur, timuisse* respondit, *ne pater* LXX *natus annos, tanti exercitus dux, tantæ pecuniæ custos, interim extingueretur, ipsique, spoliato tantis viribus, occidendi regis causa non esset. Festinasse ergo se, dum præmium haberet in manibus, repræsentare consilium, cujus patrem fuisse auctorem nisi crederent, tormenta quanquam tolerare non posset, tamen non recusaret.* Illi collocuti *satis quæsitum videri ;* ad regem revertuntur. Qui postero die et *quæ confessus erat Philotas recitari ; et ipsum* quia ingredi non poterat, jussit *afferri*. Omnia agnoscente eodem, Demetrius, qui proximi sceleris particeps esse arguebatur, produ-

citur : multa affirmatione, animique pariter constantia, et vultu abnuens, *quidquam sibi in regem cogitatum esse ; tormenta etiam* deposcebat *in semetipsum*. Cum Philotas circumlatis oculis incideret in Calin quemdam, haud procul stantem, *propius eum* jussit *accedere*. Illo perturbato, et recusante transire ad eum, *patieris*, inquit, *Demetrium mentiri, rursusque me excruciari ?* Calin vox sanguisque defecerant ; et Macedones Philotan inquinare innoxios velle suspicabantur : quia nec a Nicomacho, nec ab ipso Philota, cum torqueretur, nominatus esset adolescens. Qui ut præfectos regis circumstantes se vidit, *Demetrium et semetipsum id facinus cogitasse* confessus est. Omnes ergo a Nicomacho nominatos, more patrio, dato signo, saxis obruerunt. Magno non modo salutis, sed etiam vitæ periculo liberatus erat Alexander : quippe Parmenio et Philotas, principes amicorum nisi palam sontes, sine indignatione totius exercitus non potuissent damnari. Itaque anceps quæstio fuit : dum inficiatus est facinus, crudeliter torqueri videbatur : post confessionem, Philotas ne amicorum quidem misericordiam meruit.

LIBER SEPTIMUS.

CAPUT I.

PHILOTAN sicut recentibus sceleris ejus vestigiis jure affectum supplicio censuerant milites; ita postquam desierat esse, quem odissent, invidia in misericordiam vertit. Moverat et claritas juvenis; et patris ejus senectus atque orbitas. Primus Asiam aperuerat regi omnium periculorum ejus particeps; semper alterum in acie cornu defenderat: Philippo quoque ante omnes amicus; et ipsi Alexandro tam fidus, ut occidendi Attalum non alio ministro uti mallet. Horum cogitatio subibat exercitum; seditiosæque voces referebantur ad regem. Quibus ille haud sane motus, satisque prudens, otii vitia negotio discuti, edicit, *ut omnes in vestibulo regiæ præsto adforent*. Quos ubi frequentes adesse cognovit; in concionem processit. Haud dubie ex composito Apharias postulare cœpit, *ut Lyncestes Alexander, qui multo ante quam Philotas regem voluisset occidere, exhiberetur*. A duobus indicibus, sicut supra diximus, delatus, tertium jam annum

custodiebatur in vinculis ; eumdem in Philippi quoque cædem conjurasse cum Pausania , pro comperto fuit : sed quia primus Alexandrum *Regem* salutaverat ; supplicio magis quam crimini fuerat exemtus. Tum quoque Antipatri soceri ejus preces justam regis iram morabantur. Ceterum recruduit soporatus dolor. Quippe veteris periculi memoriam præsentis cura renovabat. Igitur Alexander ex custodia educitur ; jussusque dicere , quam toto triennio meditatus erat defensionem , hæsitans et trepidus pauca ex iis , quæ composuerat , protulit : ad ultimum non memoria solum , sed etiam mens eum destituit. Nulli erat dubium , quin trepidatio conscientiæ indicium esset , non memoriæ vitium. Itaque ex iis , qui proxime adstiterant , obluctantem adhuc oblivioni lanceis confoderunt. Cujus corpore sublato , rex *introduci* jussit *Amyntam et Simmiam :* nam Polemon , minimus ex fratribus , cum Philotan torqueri comperisset , profugerat. Omnium Philotæ amicorum hi carissimi fuerant : ad magna et honorata ministeria , illius maxime suffragatione producti : memineratque rex , summo studio ab eo conciliatos sibi ; nec dubitabat , *hujus quoque ultimi consilii fuisse participes.* Igitur , *olim esse sibi suspectos matris suæ literis* , *quibus esset*

admonitus, ut ab his salutem suam tueretur. Ceterum se invitum deteriora credentem, nunc manifestis indiciis victum, jussisse vinciri. Nam pridie quam detegeretur Philotæ scelus, quin in secreto cum ipso fuissent, non posse dubitari. Fratrem vero, qui profugerit, cum Philotas torqueretur, aperuisse fugæ causam. Nuper præter consuetudinem, officii specie, amotis longius ceteris, admovisse semetipsos lateri suo, nulla probabili causa: seque mirantem, quod non vice sua, tali fungerentur officio, et ipsa trepidatione eorum perterritum, strenue ad armigeros, qui proximi sequebantur, recessisse. Ad hoc accedere, quod cum Antiphanes, scriba equitum, Amyntæ denuntiasset, pridie quam Philotæ scelus deprehensum esset, ut ex suis equis more solito daret iis, qui amisissent suos; *superbe respondisse*, nisi incepto desisteret, brevi sciturum, quis ipse esset. *Jam linguæ violentiam, temeritatemque verborum, quæ in semetipsum jacularentur, nihil aliud esse, quam scelesti animi indicem ac testem. Quæ si vera essent, idem meruisse eos, quod Philotan; si falsa, exigere ipsum ut refellant*. Productus deinde Antiphanes, *de equis non traditis, et adjectis etiam superbe minis*, indicat. Tum Amyntas, facta dicendi potestate; *si nihil*, inquit,

interest regis : peto, ut, dum dico, vinculis liberer. Rex *solvi utrumque* jubet : desiderantique Amyntæ, *ut habitus quoque redderetur armigeri, lanceam dari* jussit. Quam ut læva comprehendit, evitato eo loco, in quo Alexandri corpus paulo ante jacuerat; *Qualiscumque*, inquit, *exitus nos manet, rex : confitemur, prosperum eventum tibi debituros; tristiorem fortunæ imputaturos. Sine præjudicio dicimus causam, liberis corporibus animisque. Habitum etiam, in quo te comitari solemus, reddidisti. Causam non possumus; fortunam timere desinemus. Te quæso, permittas mihi id primum defendere, quod a te ultimum objectum est. Nos, rex, sermonis adversus majestatem tuam habiti nullius conscii sumus nobis. Dicerem, jam pridem vicisse te invidiam, nisi periculum esset, ne alia maligne dicta crederes blanda oratione purgari. Ceterum etiamsi militis tui vel in agmine deficientis et fatigati, vel in acie periclitantis, vel in tabernaculo ægri et vulnera curantis, aliqua vox asperior esset accepta; meruerамus fortibus factis, ut malles ea tempori nostro imputare, quam animo. Cum quid accidit tristius, omnes rei sunt : corporibus nostris, quæ utique non odimus, infestas admovemus manus; parentes liberis si occurrant, et ingrati et invisi sunt. Cum*

donis honoramur ; cum præmiis onusti revertimur, quis ferre nos potest ? quis illam animorum alacritatem continere ? Militantium nec indignatio, nec lætitia moderata est. Ad omnes affectus impetu rapimur. Vituperamus, laudamus, miseremur, irascimur, utcumque præsens movit affectio. Modo Indiam adire et Oceanum libet ; modo conjugum et liberorum patriæque memoria occurrit. Sed has cogitationes, has inter se colloquentium voces, signum tuba datum finit : in suos ordines quisque currimus, et quidquid irarum in tabernaculo conceptum est, in hostium effunditur capita. Utinam Philotas quoque intra verba peccasset. Proinde ad id revertar, propter quod rei sumus. Amicitiam, quæ nobis cum Philota fuit, adeo non eo infitias, ut expetisse quoque nos, magnosque ex ea fructus percepisse confitear. An vero Parmenionis, quem tibi proximum esse voluisti, filium, omnes pene amicos tuos dignatione vincentem, cultum a nobis esse miraris ? Tu hercule, si verum audire vis, rex, hujus nobis periculi causa es. Quis enim alius effecit, ut ad Philotan decurrerent, qui placere vellent tibi ? Ab illo traditi ad hunc gradum amicitiæ tuæ ascendimus. Is apud te fuit, cujus gratiam expetere ; et iram timere possemus. An non propemodum in tua verba, tui omnes te

præeunte juravimus, eosdem nos inimicos amicosque habituros esse, quos tu haberes? *Hoc sacramento pietatis obstricti aversaremur scilicet, quem tu omnibus præferebas? Igitur si hoc crimen est; tu paucos innocentes habes: immo hercule neminem. Omnes enim Philotæ amici esse voluerunt: sed totidem, quot volebant esse, non poterant. Ita si a consciis amicos non dividis; nec ab amicis quidem separabis illos, qui idem esse voluerunt. Quod igitur conscientiæ affertur indicium? ut opinor, quia pridie familiariter, et sine arbitris locutus est nobiscum? At ego purgare non possem, si pridie quidquam ex vetere vita ac more mutassem. Nunc vero, si, ut omnibus diebus, illo quoque, qui suspectus est, fecimus, consuetudo diluet crimen. Sed equos Antiphani non dedimus! et pridie quam Philotas detectus est, hæc mihi cum Antiphane res erat! qui si nos suspectos facere vult, quod illo die equos non dederimus; semetipsum, quod eos desideraverit, purgare non poterit. Anceps enim crimen est inter retinentem et exigentem; nisi quod melior est causa suum non tradentis, quam poscentis alienum. Ceterum, rex, equos decem habui, e quibus Antiphanes octo jam distribuerat iis, qui amiserant suos. Omnino duos ipse habebam: quos cum vellet abducere homo su-*

perbissimus, certe iniquissimus, nisi pedes militare vellem, retinere cogebar. Nec inſitias eo, liberi hominis animo locutum esse me cum ignavissimo, et hoc unum militiæ suæ usurpante, ut alienos equos pugnaturis distribuat. Huc enim malorum ventum est, ut verba mea eodem tempore, et Alexandro excusem, et Antiphani. At hercule mater de nobis inimicis tuis scripsit! Utinam prudentius esset sollicita pro filio, et non inanes quoque species anxio animo figuraret. Quare enim non adscribit metus sui causam? Denique, non ostendit auctorem, quo facto dictove nostro mota tam trepidas tibi litteras scripsit. O! miseram conditionem meam, cui forsitan non periculosius est tacere quam dicere. Sed utcumque cessura res est, malo tibi defensionem meam displicere, quam causam. Agnosces autem quæ dicturus sum; quippe meministi, cum me ad perducendos ex Macedonia milites mitteres, dixisse te, multos integros juvenes in domo tuæ matris abscondi. *Præcipisti igitur mihi*, ne quem præter te intuerer, sed detrectantes militiam perducerem ad te. *Quod equidem feci, et liberius, quam expediebat mihi, executus sum imperium tuum. Gorgian, Hecateum et Gorgatan, quorum bona opera uteris, inde perduxi. Quid igitur iniquius est, quam me, qui si tibi non paruissem,*

jure daturus fui pœnas ; nunc perire, quia parui ? Neque enim ulla alia matri tuæ persequendi nos causa est, quam quod utilitatem tuam muliebri præposuimus gratiæ. Sex millia Macedonum peditum, et DC *equites adduxi, quorum pars secutura me non erat, si militiam detrectantibus indulgere voluissem. Sequitur ergo, ut, quia illa propter hanc causam irascitur nobis ; tu mitiges matrem, qui iræ ejus nos obtulisti.*

Cap. II. Dum hæc Amyntas agit, forte supervenerunt, qui fratrem ejus Polemonem, de quo ante dictum est, fugientem consecuti vinctum reducebant. Infesta concio vix inhiberi potuit ; quin protinus suo more saxa in eum jaceret. Atque ille sane interritus, *nihil*, inquit, *pro me deprecor ; modo ne fratrum innocentiæ fuga imputetur mea. Hæc si defendi non potest, meum crimen sit. Horum ob id ipsum melior est causa, quod ego, qui profugi, suspectus sum.* At hæc elocuto universa concio assensa est. Lacrymæ deinde omnibus manare cœperunt, adeo in contrarium repente mutatis ; ut solum pro eo esset, quod maxime læserat. Juvenis erat primo ætatis flore pubescens, quem inter equites tormentis Philotæ conturbatos alienus terror abstulerat. Desertum eum a comitibus, et hæsitantem inter revertendi fugiendique

consilium, qui secuti erant occupaverunt. Is tum flere cœpit, et os suum converberare: mœstus, non suam vicem; sed propter ipsum periclitantium fratrum. Moveratque jam regem, non concionem modo: sed unus erat implacabilis frater; qui terribili vultu intuens eum: *Tum*, ait, *demens, lacrymare debueras, cum equo calcaria subderes, fratrum desertor, et desertorum comes. Miser quò, et unde fugiebas? Effecisti, ut reus capitis, accusatoris uterer verbis.* Ille, *peccasse se; sed gravius in fratres, quam in semetipsum*, fatebatur. Tum vero neque lacrymis, neque acclamationibus, quibus studia sua multitudo profitetur, temperaverunt. Una vox erat pari emissa consensu, *ut insontibus et fortibus viris parceret.* Amici quoque, data misericordiæ occasione, consurgunt, flentesque regem deprecantur. Ille silentio facto, *et ipse*, inquit, *Amyntam mea sententia fratresque ejus absolvo. Vos autem, juvenes, malo beneficii mei oblivisci, quam periculi vestri meminisse. Eadem fide redite in gratiam mecum; qua ipse vobiscum revertor. Nisi quæ delata essent, excussissem; valde dissimulatio mea suspecta esse potuisset. Sed satius est purgatos esse, quam suspectos. Cogitate, neminem absolvi posse, nisi qui dixerit causam. Tu Amynta

ignosce fratri tuo. Erit hoc simpliciter etiam mihi reconciliati animi tui pignus. Concione deinde dimissa, *Polydamanta vocari* jubet. Longe acceptissimus Parmenioni erat, proximus lateri in acie stare solitus. Et quanquam conscientia fretus in regiam venerat; tamen ut jussus est *fratres suos exhibere*, admodum juvenes, et regi ignotos ob ætatem: fiducia in sollicitudinem versa trepidare cœpit, sæpius quæ nocere possent, quam quibus eluderet, reputans. Jam armigeri, quibus imperatum erat, produxerant eos; cum exsanguem metu Polydamanta *propius accedere* jubet. Submotisque omnibus, *scelere*, inquit, *Parmenionis omnes pariter appetiti sumus. Maxime ego ac tu; quos amicitiæ specie fefellit. Ad quem persequendum puniendumque (vide quantum fidei tuæ credam) te ministro uti statui. Obsides, dum hoc peragis, erunt fratres tui. Proficiscere in Mediam, et ad præfectos meos literas scriptas manu mea perfer. Velocitate opus est, qua celeritatem famæ antecedas. Noctu pervenire illuc te volo; postero die, quæ scripta erunt, exequi. Ad Parmenionem quoque epistolas feres; unam a me; alteram Philotæ nomine scriptam. Signum anuli ejus in mea potestate est. Sic pater credens a filio impressum, cum te viderit, nihil metuet.* Polydamas,

tanto

tanto liberatus metu, impensius etiam, quam exigebatur, promittit operam. Collaudatusque et promissis oneratus, deposita veste quam habebat, Arabica induitur. Duo Arabes, quorum interim conjuges ac liberi, vinculum fidei, obsides apud regem erant, dati comites. Per deserta etiam ob siccitatem loca camelis, undecima die, quo destinaverat, perveniunt. Et prius quam ipsius nuntiaretur adventus, rursus Polydamas vestem Macedonicam sumit, et in tabernaculum Cleandri (prætor hic regius erat) quarta vigilia pervenit. Redditis deinde literis, constituerunt prima luce ad Parmenionem coïre. Namque ceteris quoque literas regis attulerat. Jam ad eum venturi erant, cum Parmenioni *Polydamanta venisse* nuntiaverunt. Qui dum lætatur adventu amici, simulque noscendi, quæ rex ageret, avidus (quippe longo intervallo nullam ab eo epistolam acceperat) *Polydamanta requiri* jubet. Diversoria regionis illius magnos recessus habent, amœnosque nemoribus manu consitis; ea præcipue regum satraparumque voluptas erat. Spatiabatur in nemore Parmenion medius inter duces, quibus erat imperatum literis Regis, ut occiderent. Agendæ autem rei constituerant tempus, *cum Parmenion a Polydamante literas traditas legere cœpisset.* Po-

lydamas procul veniens, ut a Parmenione conspectus, vultu lætitiæ speciem præferente, ad complectendum eum cucurrit; mutuaque gratulatione functi, Polydamas epistolam ab rege scriptam ei tradidit. Parmenion vinculum epistolæ solvens, *quidnam rex ageret?* requirebat. Ille *ex ipsis literis cogniturum esse* respondit. Quibus Parmenion lectis; *Rex*, inquit, *expeditionem parat in Arachosios. Strenuum hominem et nunquam cessantem! sed tempus saluti suæ tanta jam parta gloria parcere.* Alteram deinde epistolam, Philotæ nomine scriptam lætus, quod ex vultu notari poterat, legebat. Tum ejus latus gladio haurit Cleander, deinde jugulum ferit; ceteri exanimem quoque confodiunt. Et armigeri, qui ad aditum nemoris astiterant, cognita cæde, cujus causa ignorabatur, in castra perveniunt; et tumultuoso nuntio milites concitant. Illi armati ad nemus, in quo perpetrata cædes erat, coëunt: et *ni Polydamas, ceterique ejusdem noxæ participes dedantur; murum circumdatum nemori eversuros* denuntiant; *omniumque sanguine duci parentaturos.* Cleander primores eorum intromitti jubet; literasque regis scriptas ad milites recitat, quibus *insidiæ Parmenionis in regem, precesque, ut ipsum vindicarent*, continebantur. Igitur

cognita regis voluntate, non quidem indignatio; sed tamen seditio compressa est. Dilapsis pluribus pauci remanserunt, qui, *saltem ut corpus ipsius sepelire permitterent*, precabantur. Diu id negatum est, Cleandri metu, ne offenderet regem. Pertinacius deinde precantibus, materiem consternationis subtrahendam ratus, capite deciso truncum humare permisit. Ad regem caput missum est. Hic exitus Parmenionis fuit, militiæ domique clari viri. Multa sine rege prospere; rex sine illo nihil magnæ rei gesserat. Felicissimo regi, et omnia ad fortunæ suæ exigenti modum satisfecit. LXX natus annos, juvenis ducis, et sæpe etiam gregarii militis munia explevit. Acer consilio; manu strenuus; carus principibus; vulgo militum acceptior. Hæc impulerint illum ad regni cupiditatem; an tantum suspectum fecerint, ambigi potest. Quia Philotas ultimis cruciatibus victus verane dixerit, quæ facta probari non poterant; an falsis tormentorum petierit finem, re quoque recenti cum magis posset liquere, dubitatum est. Alexander, quos mortem Parmenionis conquestos esse compererat, separandos a cetero exercitu ratus; in unam cohortem secrevit, ducemque his Leonidam dedit, et ipsum Parmenioni quondam intima familiaritate conjunctum.

Ferè iidem erant, quos alioqui rex habuerat invisos. Nam cum experiri vellet militum animos; admonuit, *qui literas in Macedoniam ad suos scripsisset, iis, quos ipse mittebat, perlaturis cum fide traderet.* Simpliciter ad necessarios suos quisque scripserat, quæ sentiebat: aliis gravis erat; plerisque non ingrata militia. Ita et agentium gratias; et querentium literæ exceptæ sunt. Et qui forte tædium laboris per literas erant questi, *hanc seorsum cohortem a ceteris tendere ignominiæ causa* jubet: fortitudine usurus in bello; libertatem linguæ ab auribus credulis remoturus. Et consilium temerarium forsitan (quippe fortissimi juvenes contumeliis irritati erant) sicut omnia alia felicitas regis excepit. Nihil illis ad bella promtius fuit. Incitabat virtutem et ignominiæ demendæ cupido; et quia fortiora facta in paucis latere non poterant.

Cap. III. His ita compositis, Alexander Arianorum satrape constituto, *iter pronuntiari* jubet *in Agriaspas*, quos jam tunc mutato nomine *Euergetas* appellabant; ex quo frigore victusque penuria Cyri exercitum affectum, tectis et commeatibus juverant. Quintus dies erat, ut in eam regionem pervenerat. Cognoscit, *Satibarzanem, qui ad Bessum defecerat, cum equitum manu irrupisse rursus in Arios.*

Itaque Caranum, et Erigyium cum Artabazo et Andronico, et sex millibus Græcorum peditum, DC equites sequebantur. Ipse LX diebus gentem Euergetarum ordinavit, magna pecunia ob egregiam in Cyrum fidem donata. Relicto deinde, qui iis præesset, Amenide (scriba is Darii fuerat) Arachosios, quorum regio ad Ponticum mare pertinet, subegit. Ibi exercitum, qui sub Parmenione fuerat, occupavit. Sex millia Macedonum erant, et CC nobiles, et quinque millia Græcorum cum equitibus ducentis; haud dubie robur omnium virium regis. Arachosiis datus Menon prætor, IV millibus peditum, et DC equitibus in præsidium relictis. Ipse rex nationem, ne finitimis quidem satis notam; quippe nullo commercio volentem mutuos usus, cum exercitu intravit. *Parapamisadæ* appellantur, agreste hominum genus, et inter barbaros maxime inconditum. Locorum asperitas hominum quoque ingenia duraverat. Gelidissimum Septentrionis axem ex magna parte spectant: Bactrianis ad Occidentem conjuncti sunt: Meridiana regio ad mare Indicum vergit. Tuguria latere primo struunt, et quia sterilis est terra materiæ, in nudo etiam montis dorso, usque ad summum ædificiorum fastigium eodem laterculo utuntur. Ceterum structura

latior ab imo, paulatim incremento operis in arctius cogitur; ad ultimum in carinæ maxime modum coït. Ibi foramine relicto superne lumen accipiunt ad medium. Vites et arbores, si quæ in tanto terræ rigore durare potuerunt, obruunt: penitus hieme defossæ latent; cum nive discussa aperiri humus cœpit, cœlo solique redduntur. Ceterum adeo altæ nives premunt terram, gelu et perpetuo pene rigore constrictæ, ut ne avium quidem, feræve ullius vestigium extet. Obscura cœli verius umbra, quam lux, nocti similis premit terram; vix ut quæ prope sunt conspici possint. In hac tamen omnis humani cultus solitudine destitutus exercitus, quidquid malorum tolerari potest, pertulit; inopiam, frigus, lassitudinem, desperationem. Multos exanimavit rigor insolitus nivis; multorum adussit pedes: plurimorum oculis præcipue perniciabilis fuit. Fatigati quippe in ipso gelu deficientia corpora sternebant; quæ cum moveri desissent, vis frigoris ita astringebat, ut rursus ad surgendum conniti non possent. A commilitonibus torpentes excitabantur. Neque aliud remedium erat, quam ut ingredi cogerentur. Tum demum vitali calore moto, membris aliquis redibat vigor. Si qui tuguria barbarorum adire potuerunt, celeriter refecti sunt. Sed tanta

caligo erat, ut ædificia nulla alia res quam fumus ostenderet. Illi nunquam ante in terris suis advena viso, cum armatos repente conspicerent; exanimati metu, quidquid in tuguriis erat, afferebant: *ut corporibus ipsorum parceretur* orantes. Rex agmen circumibat pedes, jacentes quosdam erigens, et alios, cum ægre sequerentur, adminiculo corporis sui excipiens. Nunc ad prima signa; nunc in medium; nunc in ultimo agmine itineris multiplicato labore aderat. Tandem ad cultiora perventum loca est, commeatuque largo recreatus exercitus: simul et qui consequi non potuerant, in illa castra venerunt. Inde agmen processit ad Caucasum montem, cujus dorsum Asiam perpetuo jugo dividit: hinc simul mare, quod Ciliciam subit; illinc Caspium fretum, et amnem Araxen, aliaque regionis Scythiæ deserta spectat. Taurus secundæ magnitudinis mons committitur Caucaso, a Cappadocia se attollens Ciliciam præterit, Armeniæque montibus jungitur. Sic inter se tot juga velut serie cohærentia perpetuum habent dorsum, ex quo Asiæ omnia fere flumina, alia in Rubrum, alia in Caspium mare, alia in Hyrcanum et Ponticum decidunt. XVII dierum spatio Caucasum superavit exercitus. Rupes in eo X in circumitu stadia complectitur,

quatuor in altitudinem excedit, in qua *vinctum Promethea fuisse* antiquitas tradit. Condendæ in radicibus montis urbi sedes electa est. VII millibus seniorum Macedonum, et præterea militibus, quorum opera uti desisset, permissum, in novam urbem considere. Hanc quoque *Alexandriam* incolæ appellaverunt.

CAP. IV. At Bessus, Alexandri celeritate perterritus, Diis patriis sacrificio rite facto; sicut illis gentibus mos est, cum amicis ducibusque copiarum inter epulas de bello consultabat. Graves mero *suas vires* extollere: *hostium* nunc *temeritatem*; nunc *paucitatem* spernere. Præcipue Bessus, ferox verbis, et parto per scelus regno superbus, ac vix potens mentis, dicere; *Socordia Darii crevisse hostium famam. Occurrisse enim in Ciliciæ angustissimis faucibus; cum retrocedendo posset perducere incautos in loca naturæ situ invia, tot fluminibus objectis, tot montium latebris, inter quas deprehensus hostis, ne fugæ quidem, nedum resistendi occasionem fuerit habiturus. Sibi placere in Sogdianos recedere, Oxum amnem velut murum objecturum hosti; dum ex finitimis gentibus valida auxilia concurrerent. Venturos autem Chorasmios, et Dahas, Sacasque, et Indos, et ultra Tanaïn amnem colentes Scythas;*

quorum

quorum neminem adeo humilem esse, ut humeri ejus non possent Macedonis militis verticem æquare. Conclamant temulenti, *unam hanc sententiam salubrem esse :* et Bessus *circumferri merum largius* jubet, debellaturus super mensam Alexandrum. Erat in eo convivio Cobares, natione Medus, sed magicæ artis (si modo ars est, non vanissimi cujusque ludibrium) magis professione, quam scientia celeber; alioquin moderatus et probus. Is cum præfatus esset; *scire servo utilius parere dicto, quam afferre consilium ; cum illos, qui pareant, idem quod ceteros maneat : qui vero suadeant, proprium periculum ;* poculum ei, quod habebat in manu, tradidit. Quo accepto Cobares: *Natura*, inquit, *mortalium hoc quoque nomine prava et sinistra dici potest ; quod in suo quisque negotio hebetior est, quam in alieno. Turbida sunt consilia eorum, qui sibi suadent. Obstat metus ; aliis cupiditas ; nonnunquam naturalis eorum, quæ cogitaveris, amor. Nam in te superbia non cadit. Expertus es, unumquemque, quod ipse repererit, aut solum aut optimum ducere. Magnum onus sustines capite, regium insigne. Hoc aut moderate perferendum est, aut, quod abominor, in te ruet. Consilio, non impetu opus est.* Adjicit deinde, quod apud Bactrianos

vulgo usurpabant : *canem timidum vehementius latrare, quam mordere. Altissima quæque flumina minimo sono labi.* Quæ inserui, ut qualiscumque inter Barbaros potuit esse prudentia, traderetur. In his audientium suspensam dederat exspectationem sui. Tum consilium aperit, utilius Besso quam gratius. *In vestibulo*, inquit, *regiæ tuæ velocissimus consistit rex. Ante ille agmen, quam tu mensam istam movebis. Nunc ab Tanaï exercitum accerses, et armis flumina oppones. Scilicet qua tu fugiturus es, hostis sequi non potest? iter utrique commune est; victori tutius. Licet strenuum metum putes esse; velocior tamen spes est. Quin validioris occupas gratiam, dedisque te, utcumque cesserit, meliorem fortunam deditus quam hostis habiturus. Alienum habes regnum, quo facilius eo careas. Incipies forsitan justus esse rex, cum ipse fecerit, qui tibi et dare potest regnum et eripere. Consilium habes fidele, quod diutius exequi supervacuum est. Nobilis equus umbra quoque virgæ regitur; ignavus ne calcari quidem concitari potest.* Bessus et ingenio et multo mero ferox, adeo exarsit, ut vix ab amicis, quo minus occideret eum, (nam strinxerat quoque acinacem) contineretur. Certe e convivio prosilivit haudquaquam potens mentis.

Cobares inter tumultum elapſus, ad Alexandrum transfugit. VIII millia Bactrianorum habebat armata Beſſus, quæ quamdiu propter cœli intemperiem, Indiam potius Macedonas petituros crediderant, obedienter imperata fecerunt: postquam adventare Alexandrum compertum est; in ſuos quisque vicos dilapsi, Beſſum reliquerunt. Ille cum clientium manu, qui non mutaverant fidem, Oxo amne ſuperato, exuſtisque navigiis, quibus tranſierat, ne iisdem hoſtis uteretur; novas copias in Sogdianis contrahebat. Alexander Caucaſum quidem, ut ſupra dictum eſt, tranſierat; ſed inopia frumenti prope ad famem ventum erat. Succo ex ſeſama expreſſo, haud ſecus quam oleo artus perunguebant. Sed hujus ſucci ducenis quadragenis denariis amphoræ ſingulæ; mellis, denariis trecenis nonagenis; trecenis vini æſtimabantur; tritici nihil aut admodum exiguum reperiebatur. *Siros* vocabant barbari: quos ita ſolerter abſcondunt, ut niſi qui defoderunt, invenire non poſſint. In iis conditæ fruges erant. In quarum penuria milites fluviatili piſce, et herbis ſuſtinebantur. Jamque hæc ipſa alimenta defecerant; cum jumenta, quibus onera portabant, cædere juſſi ſunt; horum carne, dum in Bactrianos perventum, traxere vitam. Bactrianæ terræ multiplex et

varia natura est. Alibi multa arbor et vitis largos mitesque fructus alit : solum pingue crebri fontes rigant ; quæ mitiora sunt, frumento conseruntur. Cetera armentorum pabulo cedunt. Magnam deinde partem ejusdem terræ steriles arenæ tenent ; squalida siccitate regio non hominem, non frugem alit : cum vero venti a Pontico mari spirant, quidquid sabuli in campis jacet, convertunt. Quod ubi cumulatum est, magnorum collium procul species est, omniaque pristini itineris vestigia intereunt. Itaque qui transeunt campos, navigantium modo noctu sidera observant, ad quorum cursum iter dirigunt, et propemodum clarior est noctis umbra, quam lux. Ergo interdiu invia est regio, quia nec vestigium, quod sequantur, inveniunt ; et nitor siderum caligine absconditur. Ceterum si quos ille ventus, qui a mari exoritur, deprehendit, arena obruit. Sed qua mitior terra est, ingens hominum equorumque multitudo gignitur. (Itaque Bactriani equites xxx millia expleverant.) Ipsa Bactra, regionis ejus caput, sita sunt sub monte Paropamisso. Bactrus amnis præterit mœnia. Is urbi et regioni dedit nomen. Hic regi stativa habenti nuntiatur ex Græcia *Peloponnensium Laconumque defectio*. Nondum enim victi erant, cum proficiscerentur tu-

multus ejus principia nuntiaturi. Et alius præsens terror affertur; *Scythas*, *qui ultra Tanain amnem colunt*, *adventare Besso ferentes opem.* Eodem tempore, *quæ in gente Ariorum Caranus et Erigyius gesserant*, perferuntur. Commissum erat prælium inter Macedones Ariosque. Transfuga Satibarzanes barbaris præerat; qui cum pugnam segnem utrimque æquis viribus stare vidisset, in primos ordines adequitavit, demtaque galea, inhibitis qui tela jaciebant; si quis *viritim dimicare vellet*, provocavit ad pugnam, *nudum se caput in certamine habiturum.* Non tulit ferociam barbari dux exercitus Erigyius, gravis quidem ætate; sed et animi et corporis robore nulli juvenum postferendus. Is galea demta canitiem ostentans; *venit*, inquit, *dies*, *quo aut victoria, aut morte honestissima*, *quales amicos et milites Alexander habeat*, *ostendam.* Nec plura elocutus equum in hostem egit. Crederes imperatum, ut acies utræque tela cohiberent. Protinus certe recesserunt dato libero spatio; intenti in eventum, non duorum modo, sed etiam suæ sortis, quippe alienum discrimen secuturi. Prior barbarus emisit hastam, quam Erigyius modica capitis declinatione vitavit. At ipse infestam sarissam equo calcaribus concito in medio barbari guttur

ita fixit, ut per cervicem emineret. Præcipitatus ex equo barbarus adhuc tamen repugnabat. Sed ille extractam ex vulnere hastam rursus in os dirigit. Satibarzanes hastam manu complexus, quo maturius interiret, ictum hostis adjuvit. Et barbari duce amisso, quem magis necessitate quam sponte secuti erant, tunc haud immemores meritorum Alexandri, arma Erigyio tradunt. Rex his quidem lætus, de Spartanis haudquaquam securus, magno tamen animo defectionem eorum tulit; dicens, *non ante ausos consilia nudare, quam ipsum ad fines Indiæ pervenisse cognovissent*. Ipse Bessum persequens copias movit: cui Erigyius spolia barbari, ceu opimum belli decus, præferens occurrit.

Cap. V. Igitur Bactrianorum regione Artabazo tradita; sarcinas et impedimenta ibi cum præsidio reliquit. Ipse cum expedito agmine loca deserta Sogdianorum intrat, nocturno itinere exercitum ducens. Aquarum, ut ante dictum est, penuria, prius desperatione, quam desiderio bibendi sitim accendit. Per cccc stadia, ne modicus quidem humor existit. Arenas vapor æstivi solis accendit, quæ ubi flagrare cœperunt, haud secus quam continenti incendio cuncta torrentur. Caligo deinde immodico terræ fervore excitata, lucem tegit;

camporumque non alia quam vasti et profundi æquoris species est. Nocturnum iter tolerabile videbatur, quia rore et matutino frigore corpora levabantur. Ceterum cum ipsa luce æstus oritur: omnemque naturalem absorbet humorem siccitas; ora visceraque penitus uruntur. Itaque primum animi; deinde corpora deficere cœperunt. Pigebat et consistere et progredi. Pauci a peritis regionis admoniti præpararant aquam. Hæc paulisper repressit sitim: deinde crescente æstu rursum desiderium humoris accensum est. Ergo quidquid vini oleique erat, hominibus ingerebatur; tantaque dulcedo bibendi fuit, ut in posterum sitis non timeretur. Graves deinde avide hausto humore non sustinere arma, non ingredi poterant; et feliciores videbantur, quos aqua defecerat, cum ipsi sine modo infusam vomitu cogerentur egerere. Anxium regem tantis malis, circumfusi amici, *ut meminisset sui*, orabant; *animi sui magnitudinem unicum remedium deficientis exercitus esse:* cum ex iis, qui præcesserant ad capiendum locum castris, duo occurrunt utribus aquam gestantes, ut filiis suis, quos in eodem agmine esse, et ægre pati sitim non ignorabant, occurrerent: qui cum in regem incidissent; alter ex iis utre resoluto, vas, quod simul ferebat,

implet, porrigens regi. Ille accipit: percontatus *quibus aquam portarent*, *filiis ferre* cognoscit. Tunc poculo pleno, sicut oblatum est, reddito; *nec solus*, inquit, *bibere sustineo; nec tam exiguum dividere omnibus possum. Vos currite, et liberis vestris, quod propter illos attulistis, date.* Tandem ad flumen Oxum ipse pervenit prima fere vespera. Sed exercitus magna pars non potuerat consequi: *in edito monte ignes* jubet *fieri*, *ut ii*, *qui ægre sequebantur*, *haud procul castris se abesse cognoscerent. Eos* autem, *qui primi agminis erant, mature cibo ac potione firmatos, implere alios utres, alios vasa, quibuscumque aqua possit portari*, jussit, *ac suis opem ferre.* Sed qui intemperantius hauserant, intercluso spiritu extincti sunt: multoque major horum numerus fuit, quam ullo amiserat prælio. At ille thoracem adhuc indutus, nec aut cibo refectus aut potu; qua veniebat exercitus, constitit. Nec ante ad curandum corpus recessit, quam præterierant, qui agmen sequebantur: totamque eam noctem cum magno animi motu perpetuis vigiliis egit. Nec postero die lætior erat, quia nec navigia habebat; nec pons erigi poterat circum amnem nudo solo, et materia maxime sterili. Consilium igitur, quod unum necessitas subjecerat, init.

Utres quamplurimos stramentis refertos dividit. His incubantes transnavere amnem: quique primi transierant, in statione erant, dum trajicerent ceteri. Hoc modo sexto demum die in ulteriore ripa totum exercitum exposuit. Jamque ad persequendum Bessum statuerat progredi; cum ea quæ in Sogdianis erant, cognoscit. Spitamenes erat inter omnes amicos præcipuo honore cultus a Besso. Sed nullis meritis perfidia mitigari potest. Quæ tamen jam minus in eo invisa esse poterat, quia nihil ulli nefastum in Bessum interfectorem regis sui videbatur. Titulus facinoris speciosus præferebatur, *vindicta Darii:* sed fortunam non scelus oderant Bessi. Nam ut Alexandrum flumen Oxum superasse cognovit; Dataphernen et Catenen, quibus a Besso maxima fides habebatur, in societatem rei adsciscit. Illi promtius adeunt, quam rogabantur; assumtisque octo fortissimis juvenibus, talem dolum intendunt. Spitamenes pergit ad Bessum, et remotis arbitris, *comperisse*, ait, *se*, *insidiari ei Dataphernen et Catenen; ut vivum Alexandro traderent agitantes, a semet occupatos esse, et vinctos teneri.* Bessus tanto merito, ut credebat, obligatus, partim gratias agit, partim avidus explendi supplicii *adduci eos* jubet. Illi manibus sua sponte religatis;

a participibus consilii trahebantur ; quos Bessus truci vultu intuens consurgit, manibus non temperaturus. At illi simulatione omissa circumsistunt eum, et frustra repugnantem vinciunt; direpto ex capite regni insigni, lacerataque veste, quam spoliis occisi regis induerat. Ille *deos sui sceleris ultores adesse* confessus, adjecit, *non Dario iniquos fuisse, quem sic ulciscerentur; sed Alexandro propitios, cujus victoriam semper etiam hostis adjuvisset.* Multitudo an vindicatura Bessum fuerit, incertum est; nisi illi, qui vinxerant, *jussu Alexandri fecisse ipsos* ementiti, dubios adhuc animi terruissent. In equum impositum Alexandro tradituri ducunt. Inter hæc rex, quibus matura erat missio, electis DCCCC fere, equiti bina talenta dedit; pediti terna denariûm millia : monitosque, *ut liberos generarent*, remisit domum. Ceteris gratiæ actæ, quod *ad reliqua belli navaturos operam* pollicebantur. (Tum Bessus perducitur.) Perventum erat in parvulum oppidum, Branchidæ ejus incolæ erant. Mileto quondam jussu Xerxis, cum e Græcia rediret, transierant, et in ea sede constiterant, quia templum, quod Didymeon appellatur, in gratiam Xerxis violaverant. Mores patrii nondum exoleverant; sed jam bilingues erant, paulatim a domestico ex-

ternoque sermone degeneres. Magno igitur gaudio regem excipiunt, urbem seque dedentes. Ille *Milesios, qui apud ipsum militarent, convocari* jubet. Vetus odium Milesii gerebant in Branchidarum gentem. Proditis ergo, *sive injuriæ, sive originis meminisse mallent; liberum de Branchidis* permittit *arbitrium*. Variantibus deinde sententiis; *seipsum consideraturum quod optimum factu esset*, ostendit. Postero die occurrentibus, *Branchidas secum procedere* jubet. Cumque ad urbem ventum esset; ipse cum expedita manu portam intrat. Phalanx *mœnia oppidi circumire* jussa; *et dato signo diripere urbem proditorum receptaculum, ipsosque ad unum cædere*. Illi inermes passim trucidantur; nec aut commercio linguæ, aut supplicum velamentis precibusque inhiberi crudelitas potest. Tandem ut dejicerent, fundamenta murorum ab imo moliuntur, ne quod urbis vestigium extaret. Nec mora, lucos quoque sacros non cædunt modo, sed etiam extirpant: ut vasta solitudo et sterilis humus, excussis etiam radicibus, linqueretur. Quæ si in ipsos proditionis auctores excogitata essent; justa ultio esse; non crudelitas videretur: nunc culpam majorum posteri luêre, qui ne viderant quidem Miletum, adeo Xerxi non potuerant prodere. Inde processit ad

Tanaïn amnem. Quo perductus est Bessus non vinctus modo; sed etiam omni velamento corporis spoliatus. Spitamenes eum tenebat collo inserta catena; tam barbaris, quam Macedonibus gratum spectaculum. Tum Spitamenes, *et te*, inquit, *et Darium reges meos ultus, interfectorem domini sui adduxi, eo modo captum, cujus ipse fecit exemplum. Aperiat ad hoc spectaculum oculos Darius. Existat ab inferis, qui illo supplicio indignus fuit; et hoc solatio dignus est.* Alexander multum collaudato Spitamene conversus ad Bessum, *Cujus*, inquit, *feræ rabies occupavit animum tuum, cum regem de te optime meritum prius vincire, deinde occidere sustinuisti? Sed hujus parricidii mercedem falso regis nomine persolvisti.* Ibi ille facinus purgare non ausus; *regis titulum se usurpare dixit, ut gentem suam tradere ipsi possit; qui si cessasset, alium fuisse regnum occupaturum.* At Alexander Oxathren fratrem Darii, quem inter corporis custodes habebat, *propius* jussit *accedere; tradique Bessum ei, ut cruci affixum mutilatis auribus naribusque sagittis configerent barbari; asservarentque corpus, ut ne aves quidem contingerent.* Oxathres *cetera sibi curæ fore* pollicetur. *Aves non ab alio, quam a Catene posse prohiberi* adjicit; eximiam ejus artem cu-

piens oſtendere. Namque adeo certo ictu deſtinata feriebat, ut aves quoque exciperet. Nam etſi forſitan ſagittandi tam celebri uſu minus admirabilis videri hæc ars poſſit; tamen ingens viſentibus miraculum, magnoque honori Cateni fuit. Dona deinde omnibus, qui Beſſum adduxerant, data ſunt. Ceterum ſupplicium ejus diſtulit, *ut eo loco, in quo Darium ipſe occiderat, necaretur.*

CAP. VI. Interea Macedones ad petendum pabulum incompoſito agmine egreſſi, a barbaris, qui de proximis montibus decurrerunt, opprimuntur; pluresque capti ſunt, quam occiſi. Barbari autem captivos præ ſe agentes, rurſus in montem receſſerunt. XX millia latronum erant. Fundis ſagittiſque pugnam invadunt. Quos dum obſidet rex, inter promtiſſimos dimicans ſagitta ictus eſt, quæ in medio crure fixa reliquerat ſpiculum. Illum quidem mœſti et attoniti Macedones in caſtra referebant: ſed nec barbaros fefellit ſubductus ex acie rex; quippe ex edito monte cuncta proſpexerant. Itaque poſtero die miſêre legatos ad regem, quos ille *protinus* juſſit *admitti*; ſolutiſque faſciis magnitudinem vulneris diſſimulans, crus barbaris oſtendit. Illi juſſi *conſidere* affirmant *non Macedonas, quam ipſos fuiſſe triſtiores cognito vulnere*

ipsius : cujus si auctorem reperissent, dedituros fuisse. Cum Diis enim pugnare sacrilegos tantum. Ceterum se gentem in fidem dedere, superatos virtute illius. Rex fide data, et captivis receptis, gentem in deditionem accepit. Castris inde motis lectica militari ferebatur, quam pro se quisque eques pedesque subire certabant. Equites, *cum quibus rex prælia inire solitus erat, sui muneris id esse* censebant. Pedites contra, *cum saucios commilitones ipsi gestare assuevissent; eripi sibi proprium officium tum potissimum, cum rex gestandus esset,* querebantur. Rex in tanto utriusque partis certamine, et sibi difficilem, et præteritis gravem electionem futuram ratus; *invicem subire eos* jussit. Hinc quarto die ad urbem Maracanda perventum est. LXX stadia murus urbis amplectitur. Arx nullo cingitur muro. Præsidio urbi relicto, proximos vicos depopulatur, atque urit. Legati deinde Abiorum Scytharum superveniunt; liberi ex quo decesserat Cyrus; tum imperata facturi. Justissimos barbarorum constabat: armis abstinebant, nisi lacessiti. Libertatis modico et æquali usu, principibus humiliores pares fecerunt. Hos benigne allocutus, ad eos Scythas, qui Europam incolunt, Penidam quemdam misit ex amicis, qui denuntiaret eis, *ne Tanaïn amnem*

regionis injussu regis transirent. Eidem mandatum, *ut contemplaretur locorum situm; et illos quoque Scythas, qui super Bosporo incolunt, viseret. Condendæ urbis sedem super ripam Tanaïs elegerat; claustrum et jam perdomitorum, et quos deinde adire decreverat.* Sed consilium distulit *Sogdianorum* nuntiata *defectio*, quæ Bactrianos quoque traxit. VII millia equitum erant, quorum auctoritatem ceteri sequebantur. Alexander *Spitamenen et Catenen*, a quibus ei traditus erat Bessus, haud dubius, quin eorum opera redigi possent in potestatem, coercendo eos, qui novaverant res, jussit accersiri. At illi defectionis, ad quam coercendam evocabantur, auctores, vulgaverant famam; *Bactrianos equites a rege omnes, ut occiderentur accersiri: idque imperatum ipsis, non sustinuisse tamen exequi; ne inexpiabile in populares facinus admitterent. Non magis Alexandri sævitiam, quam Bessi parricidium ferre potuisse.* Itaque sua sponte jam motos, metu pœnæ haud difficulter concitaverunt ad arma. Alexander transfugarum defectione comperta, *Craterum obsidere Cyropolim* jubet; ipse aliam urbem regionis ejusdem corona capit; signoque, ut puberes interficerentur, dato, reliqui in prædam cessere victoris: urbs diruta est, ut ceteri

cladis exemplo continerentur. Memaceni, valida gens, obsidionem, non ut honestiorem modo, sed etiam ut tutiorem ferre decreverant. Ad quorum pertinaciam mitigandam rex L equites præmisit; qui *clementiam ipsius in deditos, simulque inexorabilem animum in devictos*, ostenderent. Illi, *nec de fide, nec de potentia regis ipsos dubitare* respondent; equitesque *tendere extra munimenta urbis* jubent. Hospitaliter deinde exceptos, gravesque epulis et somno intempesta nocte adorti interfecerunt. Alexander haud secus, quam par erat, motus, urbem corona circumdedit; munitiorem, quam ut primo impetu capi posset. Itaque Meleagrum et Perdiccan in obsidionem jungit, Cyropolim, ut ante dictum est, obsidentes. Statuerat autem parcere urbi conditæ a Cyro: quippe non alium gentium illarum magis admiratus est, quam hunc regem, et Semiramin, in quibus et *magnitudinem animi, et claritatem rerum longe emicuisse* credebat. Ceterum pertinacia oppidanorum ejus iram accendit. Itaque *captam urbem diripere* jussit *delectos Macedones*, haud injuria infestos; et ad Meleagrum et Perdiccan redit. Sed non alia urbs fortius obsidionem tulit: quippe et militum promtissimi cecidere; et ipse rex ad ultimum periculum venit. Namque cervix ejus saxo

ita

ita icta est, ut oculis caligine offusa collaberetur, ne mentis quidem compos. Exercitus certe velut erepto eo ingemuit. Sed invictus adversus ea, quæ ceteros terrent, nondum percurato vulnere, acrius obsidioni institit, naturalem celeritatem ira concitante. Cuniculo ergo subfossa mœnia ingens nudavere spatium, per quod irrupit, victorque urbem dirui jussit. Hinc Menedemum cum III millibus peditum et DCCC equitibus ad urbem Maracanda misit. Spitamenes transfuga præsidio Macedonum inde dejecto, muris urbis ejus incluserat se: haud oppidanis consilium defectionis approbantibus. Sequi tamen videbantur, quia prohibere non poterant. Interim Alexander ad Tanaïn amnem redit, et quantum soli occupaverant castris, muro circumdedit. LX stadiorum urbis murus fuit, hanc quoque urbem *Alexandriam* appellari jussit. Opus tanta celeritate perfectum est, ut decimo septimo die, qua munimenta excitata erant, tecta quoque urbis absolverentur. Ingens militum certamen inter ipsos fuerat, ut suum quisque munus (nam divisum erat) primus ostenderet. Incolæ novæ urbi dati captivi, quos reddito pretio dominis liberavit, quorum posteri nunc quoque nondum apud eos tam longa ætate propter memoriam Alexandri exoleverunt.

Cap. VII. Rex Scytharum, cujus tum ultra Tanaïn imperium erat, ratus eam urbem, quam in ripa amnis Macedones condiderant, suis impositam esse cervicibus; fratrem Cartasim nomine cum magna equitum manu misit *ad diruendam eam, proculque amne submovendas Macedonum copias*. Bactrianos Tanaïs ab Scythis, quos Europæos vocant, dividit. Idem Asiam et Europam finis interfluit. Ceterum Scytharum gens haud procul Thracia sita ab Oriente ad Septentrionem se vertit; Sarmatarumque, ut quidam credidere, non finitima, sed pars est. Recta deinde regionem aliam ultra Istrum jacentem colit: ultima Asiæ, quæ Bactra sunt, stringit. Quæ Septentrioni proxima sunt, profundæ inde silvæ, vastæque solitudines excipiunt. Rursus quæ ad Tanaïn et Bactra spectant, humano cultu haud disparia sunt. Primus cum hac gente non provisum bellum Alexander gesturus, cum in conspectu ejus obequitaret hostis, adhuc æger ex vulnere, præcipue voce deficiens, quam et modicus cibus et cervicis extenuabat dolor, *amicos in consilium advocari* jubet. Terrebat eum non hostis, sed iniquitas temporis. Bactriani defecerant: Scythæ etiam lacessebant: ipse non insistere in terra; non equo vehi; non docere, non hortari suos poterat. An-

cipiti periculo implicitus, Deos quoque incusans, querebatur, *se jacere segnem, cujus velocitatem nemo antea valuisset effugere. Vix suos credere non simulari valetudinem.* Itaque qui post Darium victum ariolos et vates consulere desierat; rursus ad superstitionem, humanarum mentium ludibria, revolutus; *Aristandrum*, cui credulitatem suam addixerat, *explorare eventum rerum sacrificiis* jubet. Mos erat aruspicibus exta sine rege spectare; et quæ portenderentur, referre. Inter hæc Rex, dum fibris pecudum explorantur eventus latentium rerum, *propius ipsum considere amicos* jubet, *ne contentione vocis cicatricem infirmam adhuc rumperet.* Hephæstion, Craterus, et Erigyius erant cum custodibus in tabernaculum admissi. *Discrimen*, inquit, *me occupavit meliore hostium, quam meo tempore. Sed necessitas ante rationem est: maxime in bello, quo raro permittitur tempora eligere. Defecere Bactriani, in quorum cervicibus stamus; et quantum in nobis animi sit, alieno Marte experiuntur. Haud dubie si omiserimus Scythas ultro arma inferentes; contemti ad illos, qui defecerunt, revertemur. Si vero Tanaïn transierimus, et ubique invictos esse nos Scytharum pernicie ac sanguine ostenderimus; quis dubitabit patere etiam Europam victori*

ribus? Fallitur, qui terminos gloriæ nostræ metitur spatio, quod transituri sumus. Unus amnis interfluit, quem si trajicimus, in Europam arma proferimus. Et quanti æstimandum est; dum Asiam subigimus, in alio quodammodo orbe tropæa statuere: et quæ tam longo intervallo natura videtur diremisse, una victoria subito committere? At hercule si paululum cessaverimus; in tergis nostris Scythæ hærebunt. An soli sumus, qui flumina transnare possumus? Multa in nosmetipsos recident, quibus adhuc vicimus. Fortuna belli artem victos quoque docet. Utribus amnem trajiciendi exemplum fecimus nuper. Hoc ut Scythæ imitari nesciant, Bactriani docebunt. Præterea unus gentis hujus adhuc exercitus venit, ceteri exspectantur. Ita bellum vitando alemus; et quod inferre possemus, accipere cogemur. Manifesta est consilii mei ratio. Sed an permissuri sint Macedones animo uti meo, dubito; quia ex quo hoc vulnus accepi, non equo vectus sum, non pedibus ingressus. Sed si me sequi vultis, valeo, amici. Satis virium est ad toleranda ista. Aut si jam adest vitæ meæ finis, in quo tandem opere melius extinguar? Hæc quassa adhuc voce subdeficiens, vix proximis exaudientibus dixerat; cum omnes a tam præcipiti consilio regem deterrere cœpe-

tunt. Erigyius maxime, qui haud sane auctoritate proficiens apud obstinatum animum; superstitionem, cujus potens non erat rex, incutere tentavit; dicendo *Deos quoque obstare consilio; magnumque periculum, si flumen transisset, ostendi.* Intranti Erigyio tabernaculum regis Aristander occurrerat, *tristia exta fuisse* significans: hæc ex vate comperta Erigyius nuntiabat. Quo inhibito, Alexander, non ira solum, sed etiam pudore confusus, quod superstitio, quam celaverat, detegebatur; *Aristandrum vocari* jubet. Qui ut venit, intuens eum; *non rex*, inquit, *sed privatus sum. Sacrificium ut faceres, mandavi. Quid eo portenderetur, cur apud alium, quam apud me professus es? Erigyius arcana mea et secreta te prodente cognovit. Quem certum mehercule habeo extorum interprete uti metu suo. Tibi autem quam potest, denuntio, ipse mihi indices, quid ex extis cognoveris; ne possis infitiari dixisse, quæ dixeris.* Ille exsanguis attonitoque similis stabat, per metum etiam voce suppressa: tandemque eodem metu stimulante, ne regis exspectationem moraretur; *magni*, inquit, *laboris, non irriti discrimen instare prædixi. Nec mea ars, quam benevolentia me perturbat. Infirmitatem valetudinis tuæ video, et quantum in uno te sit scio. Vereor ne non*

præsenti fortunæ tuæ sufficere possis. Rex jussum *confidere felicitati suæ* remisit. *Sibi enim ad alia gloriam concedere Deos.* Consultanti deinde cum iisdem, *quonam modo flumen transirent?* supervenit Aristander, *non alias lætiora exta vidisse se* affirmans: *utique prioribus longe diversa. Tum sollicitudinis causas apparuisse; nunc prorsus egregie litatum esse.* Ceterum quæ subinde nuntiata sunt regi, continuæ felicitati rerum ejus imposuerant labem. Menedemum, ut supra dictum est, miserat ad obsidendum Spitamenen, Bactrianæ defectionis auctorem. Qui comperto hostis adventu, ne muris urbis includeretur; simul fretus excipi posse; qua venturum sciebat, consedit occultus. Silvestre iter aptum insidiis tegendis erat: ibi Dahas condidit. Equi binos armatos vehunt, quorum invicem singuli repente desiliunt: equestris pugnæ ordinem turbant. Equorum velocitati par est hominum pernicitas. Hos Spitamenes saltum circumire jussos pariter et a lateribus, et a fronte, et a tergo hosti ostendit. Menedemus undique inclusus, ne numero quidem par, diu tamen restitit; clamitans *nihil aliud superesse locorum fraude deceptis, quam honestæ mortis solatium ex hostium cæde.* Ipsum prævalens equus vehebat, quo sæpius in cuneos barbarorum effusis habenis

evectus, magna ſtrage eos fuderat. Sed cum unum omnes peterent, multis vulneribus exſanguis Hypſiden quemdam ex amicis hortatus eſt, *ut in equum ſuum aſcenderet, et ſe fuga eriperet.* Hæc agentem anima defecit, corpuſque ex equo defluxit in terram. Hypſides poterat quidem effugere; ſed amiſſo amico mori ſtatuit. Una erat cura, ne inultus occideret. Itaque ſubditis calcaribus equo in medios hoſtes ſe immiſit, et memorabili edita pugna obrutus telis eſt. Quod ubi videre, qui cædi ſupererant; tumulum paulo quam cetera editiorem capiunt. Quos Spitamenes fame in deditionem ſubacturus obſedit. Cecidere eo prælio peditum II millia, CCC equites. Quam cladem Alexander ſolerti conſilio texit, *morte* denuntiata iis, qui ex prælio venerant, *ſi acta vulgaſſent.*

CAP. VIII. Ceterum cum animo disparem vultum diutius ferre non poſſet; in tabernaculum ſuper ripam fluminis de induſtria locatum ſeceſſit. Ibi ſine arbitris ſingula animi conſulta penſando, noctem vigiliis extraxit, ſæpe pellibus tabernaculi allevatis, ut conſpiceret hoſtium ignes, e quibus conjectare poterat, quanta hominum multitudo eſſet. Jamque lux apparebat, cum thoracem indutus procedit ad milites, tum primum poſt vulnus proximo

acceptum. Tanta erat apud eos veneratio regis, ut facile periculi, quod horrebant, cogitationem præsentia ejus excuteret. Læti ergo, et manantibus præ gaudio lacrymis, consalutant eum; et quod ante recusaverant bellum, feroces deposcunt. Ille *se ratibus equitem phalangemque transportaturum esse* pronuntiat; *super utres* jubet *nare levius armatos*. Plura nec dici res desideravit; nec rex dicere per valetudinem potuit. Ceterum tanta alacritate militum rates junctæ sunt, ut in triduum ad XII millia effectæ sint. Jamque ad transeundum omnia aptaverant; cum legati Scytharum XX more gentis per castra equis vecti, *nuntiari* jubent *regi*, *velle ipsos ad eum mandata perferre*. Admissi in tabernaculum, jussique *considere*, in vultu regis defixerant oculos; credo quia magnitudine corporis animum æstimantibus modicus, haudquaquam famæ par videbatur. Scythis autem non ut ceteris barbaris rudis et inconditus sensus est: quidam eorum sapientiam capere dicuntur, quantamcumque gens capit semper armata. Sicque locutos esse apud regem memoriæ proditum est. Abhorrent forsitan moribus nostris et tempora et ingenia cultiora sortitis; sed ut possit oratio eorum sperni; tamen fides nostra non debet, quæ utcumque tradita sunt, incorrupta perferemus.

Igitur

Igitur unum ex his maximum natu ita locutum accepimus. *Si Dii habitum corporis tui aviditati animi parem esse voluissent; orbis te non caperet: altera manu Orientem; altera Occidentem contingeres. Et hoc assecutus scire velles, ubi tanti numinis fulgor conderetur. Sic quoque concupiscis, quæ non capis. Ab Europa petis Asiam; ex Asia transis in Europam: deinde si humanum genus omne superaveris, cum silvis, et nivibus, et fluminibus, ferisque bestiis gesturus es bellum. Quid tu, ignoras arbores magnas diu crescere; una hora exstirpari? Stultus est, qui fructus earum spectat, altitudinem non metitur. Vide, ne dum ad cacumen pervenire contendis, cum ipsis ramis, quos comprehenderis, decidas. Leo quoque aliquando minimarum avium pabulum fuit: et ferrum rubigo consumit. Nihil tam firmum est, cui periculum non sit etiam ab invalido. Quid nobis tecum est? nunquam terram tuam attigimus. Qui sis, unde venias, licetne ignorare in vastis silvis viventibus? Nec servire ulli possumus; nec imperare desideramus. Dona nobis data sunt, ne Scytharum gentem ignores, jugum boum, aratrum, et sagitta, et patera. His utimur et cum amicis, et adversus inimicos. Fruges amicis damus boum labore quæsitas: patera cum his vinum Diis libamus*

mus : inimicos sagitta eminus ; hasta eminus petimus. Sic Syriæ regem, et postea Persarum, Medorumque superavimus ; patuitque nobis iter usque in Ægyptum. At tu, qui te gloriaris ad latrones persequendos venire, omnium gentium, quas adisti, latro es. Lydiam cepisti : Syriam occupasti : Persidem tenes : Bactrianos habes in potestate : Indos petisti : jam etiam ad pecora nostra avaras et instabiles manus porrigis. Quid tibi divitiis opus est, quæ te esurire cogunt ? Primus omnium satietate parasti famem ; ut quo plura haberes, acrius, quæ non habes, cuperes. Non succurrit tibi, quamdiu circum Bactra hæreas ? dum illos subigis, Sogdiani bellare cœperunt. Bellum tibi ex victoria nascitur. Nam ut major fortiorque sis quam quisquam ; tamen alienigenam dominum pati nemo vult. Transi modo Tanain : scies quam late pateant ; nunquam tamen consequeris Scythas. Paupertas nostra velocior erit, quam exercitus tuus, qui prædam tot nationum vehit. Rursus cum procul abesse nos credes, videbis in tuis castris ; eadem velocitate et sequimur, et fugimus. Scytharum solitudines Græcis etiam proverbiis audio eludi. At nos deserta et humano cultu vacua, magis quam urbes et opulentos agros sequimur. Proinde fortunam tuam pressis manibus tene. Lu-

brica est, nec invita teneri potest. Salubre consilium sequens quam præsens tempus ostendit melius. Impone felicitati tuæ frenos, facilius illam reges. Nostri sine pedibus dicunt esse fortunam, quæ manus et pennas tantum habet; cum manus porrigit, pennas quoque comprehendere non sinit. Denique si Deus es, tribuere mortalibus beneficia debes; non sua eripere: sin autem homo es; id quod es, semper esse te, cogita. Stultum est eorum meminisse, propter quæ tui oblivisceris. Quibus bellum non intuleris, bonis amicis poteris uti. Nam et firmissima est inter pares amicitia; et videntur pares, qui non fecerunt inter se periculum virium. Quos viceris, amicos tibi esse cave credas. Inter dominum et servum nulla amicitia est, etiam in pace, belli tamen jura servantur. Jurando gratiam Scythas sancire ne credideris. Colendo fidem, jurant. Græcorum ista cautio est, qui acta consignant, et Deos invocant. Nos religionem in ipsa fide novimus. Qui non reverentur homines, fallunt Deos. Nec tibi amico opus est, de cujus benevolentia dubites. Ceterum nos et Asiæ et Europæ custodes habebis: Bactra, nisi dividat Tanais, contingimus: ultra Tanain usque ad Thraciam colimus; Thraciæ Macedoniam conjunctam esse fama est. Utrique imperio tuo finitimos, hostes an

amicos velis esse, considera. Hæc barbarus.

Cap. IX. Contra rex *fortuna sua et consiliis suorum se usurum esse* respondet. *Nam et fortunam, cui confidat, et consilium suadentium, ne quid temere et audacter faciat, secuturum.* Dimissisque legatis, in præparatas rates exercitum imposuit. In proris clypeatos locaverat; jussos *in genua subsidere, quo tutiores essent adversus ictus sagittarum.* Post hos qui tormenta intenderent, stabant; et ab utroque latere, et a fronte circumdati armatis. Reliqui qui post tormenta constiterant, remigem lorica indutum scutorum testudine armati protegebant. Idem ordo in illis quoque ratibus, quæ equitem vehebant, servatus est. Major pars a puppe nantes equos loris trahebat. At illos, quos utres stramento repleti vehebant, objectæ rates tuebantur. Ipse rex cum delectis primus ratem solvit, et *in ripam dirigi* jussit. Cui Scythæ admotos ordines equitum in primo ripæ margine opponunt; ut ne applicari quidem terræ rates possent. Ceterum præter hanc speciem ripis præsidentis exercitus, ingens navigantes terror invaserat: namque cursum gubernatores, cum obliquo flumine impellerentur, regere non poterant; vacillantesque milites, et ne excuterentur solliciti, nautarum ministeria turbaverant.

Ne tela quidem conati nixu vibrare poterant; cum prior standi sine periculo, quam hostem incessendi cura esset. Tormenta saluti fuerunt. Quibus in confertos ac temere se offerentes haud frustra excussa sunt tela. Barbari quoque ingentem vim sagittarum infudere ratibus. Vixque ullum fuit scutum, quod non pluribus simul spiculis perforaretur. Jamque terræ rates applicabantur, cum acies clypeata consurgit, et hastas certo ictu, utpote libero nixu, mittit e ratibus. Et ut territos recipientesque equos videre; alacres mutua adhortatione in terram desiliere. Turbatis acriter pedem inferre cœperunt. Equitum deinde turmæ, quæ frenatos habebant equos, perfregere barbarorum aciem. Interim ceteri agmine dimicantium tecti aptavere se pugnæ. Ipse rex, quod vigoris, ægro adhuc corpore, deerat, animi firmitate supplebat. Vox adhortantis non poterat audiri, nondum bene obducta cicatrice cervicis; sed dimicantem cuncti videbant. Itaque ipsi quidem ducum fungebantur officio; aliusque alium adhortati, in hostem salutis immemores ruere cœperunt. Tum vero non ora, non arma, non clamorem hostium barbari tolerare potuerunt: omnesque effusis habenis (namque equestris acies erat) capessunt fugam. Quos rex, quanquam

vexationem invalidi corporis pati non poterat, per LXXX tamen stadia insequi perseveravit. Jamque linquente animo suis præcepit, *ut donec lucis aliquid superesset, fugientium tergis inhærerent*: ipse exhaustis etiam animi viribus, in castra se recepit, reliquum substitit. Transierant jam Liberi patris terminos; quorum monumenta lapides erant crebris intervallis dispositi, arboresque proceræ, quarum stipites hedera contexerat. Sed Macedonas ira longius provexit: quippe media fere nocte in castra redierunt, multis interfectis, pluribus captis, equosque MDCCC abegere. Ceciderunt autem Macedonum equites LX, pedites C fere, mille saucii fuerunt. Hæc expeditio deficientem magna ex parte Asiam fama tam opportunæ victoriæ domuit. Invictos Scythas esse crediderant; *quibus fractis nullam gentem Macedonum armis parem fore* confitebantur. Itaque Sacæ misêre legatos, qui pollicerentur *gentem mandata facturam*. Moverat eos regis non virtus magis, quam clementia in devictos Scythas: quippe captivos omnes sine pretio remiserat; ut fidem faceret sibi cum ferocissimis gentium de fortitudine, non de ira fuisse certamen. Benigne igitur exceptis Sacarum legatis, comitem Excipinum dedit, admodum juvenem ætatis flore con-

ciliatum sibi ; qui cum specie corporis æquaret Hephæstionem, lepore haud sane illi par erat. Ipse, *Cratero cum majore parte exercitus modicis itineribus sequi* jusso, ad Maracanda urbem pervenit ; ex qua Spitamenes cognito ejus adventu Bactra perfugerat. Itaque quatriduo Rex longum itineris spatium emensus, pervenerat in eum locum, in quo Menedemo duce, II millia peditum, et CCC equites amiserat. Horum ossa tumulo contegi jussit, et inferias more patrio dedit. Jam Craterus cum phalange subsequi jussus, ad regem pervenerat. Itaque ut omnes, qui defecerant, pariter belli clade premerentur, copias divisit ; *urique agros, et interfici puberes* jussit.

Cap. X. Sogdiana regio majori ex parte deserta est : octingenta fere stadia in latitudinem vastæ solitudines tenent. Ingens spatium rectæ regionis est, per quam amnis, *Polytimetum* vocant incolæ, fertur torrens. Eum ripæ in tenuem alveum cogunt ; deinde caverna accipit, et sub terram rapit. Cursus absconditi indicium est aquæ meantis sonus ; cum ipsum solum, sub quo tantus amnis fluit, ne modico quidem resudet humore. Ex captivis Sogdianorum ad regem XXX nobilissimi, corporum robore eximio, perducti erant ; qui

[illegible]

... Nec promiſſa fefellerunt. Nam qui remiſſi domos erant, in fide continuere populares: quatuor inter cuſtodes corporis retenti, nulli Macedonum in regem caritate ceſſerunt. In Sogdianis Peucolaum cum tribus millibus peditum, (neque enim majori præſidio indigebat)

relicto; Bactra pervenit. Inde *Bessum Ecbatana duci* jussit, *interfecto Dario pœnas capite persoluturum.* Iisdem fere diebus Ptolemæus et Menidas peditum tria millia, et equites mille adduxerunt mercede militaturos. Alexander quoque ex Lycia cum pari numero peditum, et D equitibus venit. Totidem e Syria Asclepiodorum sequebantur: Antipater Græcorum VIII millia, in quibus D equites erant, miserat. Itaque exercitu aucto, ad ea, quæ defectione turbata erant, componenda processit; interfectisque consternationis auctoribus, quarto die ad flumen Oxum perventum est. Hic quia limum vehit, turbidus semper et insalubris est potu. Itaque puteos miles cœperat fodere. Nec tamen humo alte egesta existebat humor; cum in ipso tabernaculo regis conspectus est fons, quem quia tarde notaverant, *subito extitisse* finxerunt. Rexque ipse credi voluit *donum Dei id fuisse.* Superatis deinde amnibus Ocho et Oxo, ad urbem *Marginiam* pervenit. Circa eam VI oppidis condendis electa sedes est. Duo ad Meridiem versa; quatuor spectantia Orientem; modicis inter se spatiis distabant; ne procul repetendum esset mutuum auxilium. Hæc omnia sita sunt in editis collibus: tum velut freni domitarum gentium; nunc originis suæ

oblita serviunt, quibus imperaverunt. Et cetera quidem pacaverat rex.

CAP. XI. Una erat petra, quam Arimazes Sogdianus cum xxx millibus armatorum obtinebat; alimentis ante congestis, quæ tantæ multitudini vel per biennium suppeterent. Petra in altitudinem xxx eminet stadia, circumitu c et l complectitur undique abscissa et abrupta, semita perangusta aditur. In medio altitudinis spatio habet specum, cujus os arctum et obscurum est; paulatim deinde ulteriora panduntur: ultima etiam altos recessus habent. Fontes per totum fere specum manant; e quibus collatæ aquæ per prona montis flumen emittunt. Rex loci difficultate spectata statuerat inde abire: cupido deinde incessit animo naturam quoque fatigandi. Prius tamen quam fortunam obsidionis experiretur, Cophan (Artabazi hic filius erat) misit ad barbaros, qui suaderet, *ut dederent rupem.* Arimazes loco fretus superbe multa respondit. Ad ultimum *an Alexander volare possit?* interrogat. Quæ nuntiata regi sic accendere animum, ut adhibitis, cum quibus consultare erat solitus, indicaret *insolentiam barbari, eludentis ipsos, quia pennas non haberent. Se autem proxima nocte effecturum, ut crederet Macedones etiam volare. Trecentos,* inquit, *pernicissimos*

juvenes ex suis quisque copiis perducite ad me, qui per calles et pene invias rupes domi pecora agere consueverint. Illi præstantes et levitate corporum, et ardore animorum strenue adducunt: quos intuens rex, *vobiscum*, inquit, *o! juvenes, et mei æquales, urbium invictarum ante munimenta superavi; montium juga perenni nive obruta emensus sum; angustias Ciliciæ intravi: Indiæ sine lassitudine vim frigoris sum perpessus. Et mei documenta vobis dedi, et vestri habeo. Petra, quam videtis, unum aditum habet, quem barbari obsident; cetera negligunt: nullæ vigiliæ sunt, nisi quæ castra nostra spectant. Invenietis viam, si solerter rimati fueritis aditus ferentes ad cacumen. Nihil tam alte Natura constituit, quo virtus non possit eniti. Experiendo quæ ceteri desperaverunt, Asiam habemus in potestate. Evadite in cacumen, quod cum ceperitis, candidis velis signum mihi dabitis. Ego copiis admotis hostem in nos a vobis convertam. Præmium erit ei, qui primus occupaverit verticem, talenta x: uno minus accipiet, qui proximus ei venerit: eademque ad decem homines servabitur portio. Certum autem habeo, vos non tam liberalitatem intueri meam, quam voluntatem.* His animis regem audierunt, ut jam cepisse verticem viderentur. Dimissique

ferreos cuneos, quos inter saxa defigerent, validosque funes parabant. Rex circumvectus petram, qua minime asper ac præruptus aditus videbatur; secunda vigilia, quod bene verteret, ingredi jubet. Illi alimentis in biduum sumtis, gladiis modo atque hastis armati subire cœperunt. Ac primo pedibus ingressi sunt: deinde ut in prærupta perventum est, alii manibus eminentia saxa complexi levavere semet; alii adjectis funium laqueis evasere, cum cuneos inter saxa defigerent, quibus gradus subinde insisterent. Diem inter metum laboremque consumserunt. Per aspera enixis duriora restabant, et crescere altitudo petræ videbatur. Illa vero miserabilis erat facies, cum ii, quos instabilis gradus fefellerat, ex præcipiti devolverentur. Mox eadem in se patienda alieni casus ostendebat exemplum. Per has tamen difficultates enituntur in verticem montis, omnes fatigatione continuati laboris affecti; quidam multati parte membrorum; pariterque eos et nox et somnus oppressit. Stratis passim corporibus in inviis et in asperis saxorum, periculi instantis obliti in lucem quieverunt: tandemque velut ex alto sopore excitati, occultas subjectasque ipsis valles rimantes, ignari in qua parte petræ tanta vis hostium condita esset: fumum specus infra se ipsos

evolutum notaverunt. Ex quo intellectum est, illam hostium latebram esse. Itaque hastis imposuere, quod convenerat signum: totoque e numero duos et XXX in ascensu interiisse cognoscunt. Rex non cupidine magis potiundi loci, quam vicem eorum, quos ad tam manifestum periculum miserat, sollicitus: toto die cacumina montis intuens restitit. Noctu demum cum obscuritas conspectum oculorum ademisset; ad curandum corpus recessit. Postero die nondum satis clara luce primus vela, signum capti verticis, conspexit. Sed ne falleretur acies, dubitare cogebat varietas cœli, nunc internitente lucis fulgore, nunc condito. Verum ut liquidior lux apparuit cœlo, dubitatio exemta est, Vocatumque Cophan, per quem barbarorum animos tentaverat, mittit ad eos, qui moneret, *nunc saltem salubrius consilium inirent.* Sin autem fiducia loci perseverarent, *ostendi a tergo* jussit, *qui ceperant verticem.* Cophas admissus suadere cœpit Arimazi *petram tradere, gratiam regis inituro, si tantas res molientem in unius rupis obsidione hærere non coegisset.* Ille ferocius superbiusque quam anteà locutus *abire* Cophan jubet. At is prehensum manu Barbarum rogat, *ut secum extra specum prodeat:* quo impetrato juvenes in cacumine ostendit,

ejusque superbiæ haud immerito illudens, *pennas*, ait, *habere milites Alexandri*. Jamque e Macedonum castris signorum concentus et totius exercitus clamor audiebatur. Ea res sicut pleraque belli vana et inania barbaros ad deditionem traxit. Quippe occupati metu, paucitatem eorum, qui a tergo erant, æstimare non poterant. Itaque Cophan (nam trepidantes reliquerat) strenue revocant; et cum eo XXX principes mittunt, qui petram tradant, et *ut incolumibus abire liceat*, paciscantur. Ille quanquam verebatur, ne conspecta juvenum paucitate deturbarent eos barbari; tamen et fortunæ suæ confisus, et Arimazi superbiæ infensus, *nullam se conditionem deditionis accipere* respondit. Arimazes desperatis magis quam perditis rebus, cum propinquis nobilissimisque gentis suæ descendit in castra: quos omnes *verberibus affectos sub ipsis radicibus petræ crucibus* jussit *affigi*. Multitudo dedititiorum incolis novarum urbium cum pecunia capta dono data est: Artabazus in petræ regionisque, quæ apposita esset ei, tutela relictus.

LIBER OCTAVUS.

CAPUT I.

ALEXANDER majore fama, quam gloria in ditionem redacta petra; cum propter vagum hostem spargendæ manus eſsent, in tres partes diviſit exercitum. Hephæſtionem uni; Cœnon alteri duces dederat: ipse ceteris præerat. Sed non eadem mens omnibus barbaris fuit. Armis quidam subacti; plures ante certamen imperata fecerunt, quibus *eorum qui in defectione perſeveraverant*, *urbes agrosque* juſſit *attribui*. At exules Bactriani cum DCCC equitibus Maſſagetarum proximos vicos vaſtaverunt. Ad quos coercendos Attinas, regionis ejus præfectus, CCC equites, inſidiarum, quæ parabantur, ignarus, eduxit. Namque hoſtis in ſilvis, quæ erant forte campo junctæ, armatum militem condidit; paucis propellentibus pecora, ut improvidum ad inſidias præda perduceret. Itaque incompoſito agmine, solutisque ordinibus, Attinas prædabundus ſequebatur; quem prætergreſſum ſilvam, qui in ea conſederant, ex improviſo adorti, cum

omnibus interemerunt. Celeriter ad Craterum hujus cladis fama perlata est; qui cum omni equitatu supervenit: et Massagetæ quidem jam refugerant; Dahæ mille oppressi sunt: quorum clade totius regionis finita defectio. Alexander quoque Sogdianis rursus subactis, Maracanda repetit. Ibi Berdes, quem ad Scythas super Bosporum colentes miserat, cum legatis gentis occurrit. Phratapherres quoque, qui Chorasmiis præerat, Massagetis, et Dahis regionum confinio adjunctus miserat, qui *facturum imperata* pollicerentur. Scythæ petebant, *ut regis sui filiam matrimonio sibi jungeret. Si dedignaretur affinitatem; principes Macedonum cum primoribus suæ gentis connubio coire pateretur. Ipsum quoque regem venturum ad eum* pollicebantur. Utraque legatione benigne audita, Hephæstionem et Artabazum opperiens, stativa habuit; quibus adjunctis, in regionem, quæ appellatur *Bazaria*, pervenit. Barbaræ opulentiæ in illis locis haud ulla sunt majora indicia, quam magnis nemoribus saltibusque nobilium ferarum greges clausi. Spatiosas ad hoc eligunt silvas, crebris perennium aquarum fontibus amœnas. Muris nemora cinguntur, turresque habent venantium receptacula. Quatuor continuis ætatibus intactum saltum fuisse constabat.

Quem

Quem Alexander cum toto exercitu ingressus *agitari undique feras* jussit. Inter quas cum leo magnitudinis raræ ipsum regem invasurus incurreret; forte Lysimachus, qui postea regnavit, proximus Alexandro, venabulum objicere feræ cœperat. Quo rex repulso, et *abire* jusso, adjecit, *tam a semet uno quam a Lysimacho leonem interfici posse*. Lysimachus enim quondam cum venaretur in Syria, occiderat eximiæ magnitudinis feram solus: sed lævo humero usque ad ossa laceratus ad ultimum periculi pervenerat. Id ipsum exprobrans ei rex, fortius quam locutus est, fecit. Nam feram non excepit modo; sed etiam uno vulnere occidit. Fabulam, quæ *objectum leoni a rege Lysimachum* temere vulgavit, ab eo casu, quem supra diximus, ortam esse crediderim. Ceterum Macedones quanquam prospero eventu defunctus erat Alexander; tamen scivere gentis suæ more, ne pedes venaretur, aut sine delectis principum amicorumque. Ille IV millibus ferarum dejectis, in eodem saltu cum toto exercitu epulatus est. Inde Maracanda reditum est: acceptaque ætatis excusatione ab Artabazo; provinciam ejus destinat Clito. Hic erat, qui apud Granicum amnem nudo capite regem dimicantem clypeo suo texit; et Rhœsacis manum capiti regis imminentem

gladio amputavit : vetus Philippi miles, multisque bellicis operibus clarus. Hellanice, quæ Alexandrum educaverat, soror ejus, haud secus quam mater a rege diligebatur. Ob has causas validissimam imperii partem fidei ejus tutelæque commisit. Jamque *iter parare in posterum* jussus, solemni et tempestivo adhibetur convivio. In quo rex cum multo incaluisset mero, immodicus æstimator sui, celebrare, quæ gesserat, cœpit; gravis etiam eorum auribus, qui sentiebant vera memorari. Silentium tamen habuere seniores, donec Philippi res orsus obterere, *nobilem apud Chæroneam victoriam sui operis fuisse* jactavit; *ademtamque sibi malignitate et invidia patris tantæ rei gloriam. Illum quidem seditione inter Macedones milites*, et *Græcos mercenarios orta; debilitatum vulnere, quod in ea consternatione acceperat, jacuisse, non alias quam simulatione mortis tutiorem; se corpus ejus protexisse clypeo suo, ruentesque in illum sua manu occisos. Quæ patrem nunquam æquo animo esse confessum, invitum filio debentem salutem suam. Itaque post expeditionem, quam sine eo fecisset ipse in Illyrios, victorem scripsisse se patri, fusos fugatosque hostes. Nec adfuisse unquam Philippum. Laude dignos esse, non qui Samothracum initia viserent,*

cum Aſiam uri vaſtarique oporteret; ſed eos, qui magnitudine rerum fidem anteceſſiſſent. Hæc et his ſimilia læti audiere juvenes: ingrata ſenioribus erant, maxime propter Philippum, ſub quo diutius vixerant. Tum Clitus, ne ipſe quidem ſatis ſobrius, ad eos qui infra ipſum cubabant, converſus, Euripidis retulit carmen, ita ut ſonus magis, quam ſermo exaudiri poſſet a rege. Quo ſignificabatur, *male inſtituiſſe Græcos, quod tropæis regum duntaxat nomina inſcriberentur. Alieno enim ſanguine partam gloriam intercipi.* Itaque rex cum ſuſpicaretur malignius habitum eſſe ſermonem, percontari proximos cœpit, *quid ex Clito audiſſent.* Et illis ad ſilentium obſtinatis, Clitus paulatim majore voce *Philippi acta bellaque in Græcia geſta* commemorat, omnia præſentibus præferens. Hinc inter juniores ſeneſque orta contentio eſt. Et rex velut patienter audiret, quîs Clitus obterebat laudes ejus, ingentem iram conceperat. Ceterum cum animo videretur imperaturus, ſi finem procaciter orto ſermoni Clitus imponeret, nihil eo remittente magis exaſperabatur. Jamque Clitus etiam Parmenionem defendere audebat, et Philippi de Athenienſibus victoriam Thebarum præferebat excidio; non vino modo, ſed etiam animi prava con-

tentione provectus. Ad ultimum, *si moriendum*, inquit, *est pro te ; Clitus est primus : at cum victoriæ arbitrium agis, præcipuum ferunt præmium, qui procacissime patris tui memoriæ illudunt. Sogdianam regionem mihi attribuis, toties rebellem, et non modo indomitam, sed quæ ne subigi quidem possit. Mittor ad feras bestias præcipitia ingenia sortitas. Sed quæ ad me pertinent transeo. Philippi milites spernis, oblitus, nisi hic Atharias senex juniores pugnam detrectantes revocasset, adhuc nos circa Halicarnassum hæsuros fuisse. Quomodo ergo Asiam etiam cum istis junioribus subjecisti ? Verum est, ut opinor, quod avunculum tuum in Italia dixisse constat, ipsum in viros incidisse, te in feminas.* Nihil ex omnibus inconsulte ac temere jactis regem magis moverat, quam Parmenionis cum honore mentio illata. Dolorem tamen rex pressit, contentus jussisse *ut convivio excederet.* Nec quidquam aliud adjecit, quam *forsitan eum, si diutius locutus foret, exprobraturum sibi fuisse vitam a semetipso datam ; hoc enim superbe sæpe jactasse.* Atque illum cunctantem adhuc surgere, qui proximi ei cubuerant, injectis manibus jurgantes monentesque conabantur abducere. Clitus cum abstraheretur, ad pristinam violentiam ira quoque adjecta,

ſuo pectore tergum illius eſſe defenſum ; nunc poſtquam tanti meriti præteriit tempus, etiam memoriam inviſam eſſe proclamat. *Attali* quoque *cædem* objiciebat ; et ad ultimum Jovis, quem patrem sibi Alexander assereret, oraculum eludens, *veriora ſe regi, quam patrem ejus respondiſſe* dicebat. Jam tantum iræ conceperat rex, quantum vix sobrius ferre potuisset. Enimvero olim mero sensibus victis, ex lecto repente prosiluit. Attoniti amici ne positis quidem, sed abjectis poculis consurgunt, in eventum rei, quam tanto impetu acturus esset, intenti. Alexander rapta lancea ex manibus armigeri, Clitum adhuc eadem linguæ intemperantia furentem percutere conatus, a Ptolemæo et Perdicca inhibetur. Medium complexi et obluctari perseverantem morabantur : Lysimachus et Leonnatus etiam lanceam abstulerant. Ille militum fidem implorans, *comprehendi ſe a proximis amicorum, quod Dario nuper accidiſſet*, exclamat ; *ſignumque tuba dari, ut ad regiam armati coirent*, jubet. Tum vero Ptolemæus et Perdiccas genibus advoluti orant, *ne in tam præcipiti ira perſeveret, ſpatiumque potius animo det. Omnia poſtero die juſtius exſecuturum.* Sed clausæ erant aures, obstrepente ira. Itaque impotens animi percurrit in regiæ vestibulum,

et vigili excubanti hasta ablata constitit in aditu, quo necesse erat iis, qui simul cœnaverant, egredi. Abierant ceteri, Clitus ultimus sine lumine exibat. Quem rex, *quisnam esset?* interrogat. Eminebat etiam in voce sceleris, quod parabat, atrocitas. Et ille jam non suæ, sed regis iræ memor, *Clitum esse, et de convivio exire* respondit. Hæc dicentis latus hasta transfixit, morientisque sanguine aspersus: *I nunc*, inquit, *ad Philippum*, *et Parmenionem*, *et Attalum*.

Cap. II. Male humanis ingeniis natura consuluit, quod plerumque non futura, sed transacta perpendimus. Quippe rex, postquam ira mente decesserat, etiam ebrietate discussa, magnitudinem facinoris sera æstimatione perspexit. Videbat tunc immodica libertate abusum, sed alioqui egregium bello virum, et nisi erubesceret fateri, servatorem sui, occisum. Detestabile carnificis ministerium occupaverat rex: verborum licentiam, quæ vino poterat imputari, nefanda cæde ultus. Manabat toto vestibulo cruor paulo ante convivæ: vigiles attoniti et stupentibus similes procul stabant, liberioremque pœnitentiam solitudo exciebat. Ergo hastam ex corpore jacentis evulsam retorsit in semet: jamque admoverat pectori; cum advolant vigiles,

et repugnanti e manibus extorquent, allevatumque in tabernaculum deferunt. Ille, humi prostraverat corpus, gemitu ejulatuque miserabili tota personante regia. Laniare deinde os unguibus, et circumstantes rogare, *ne se tanto dedecori superstitem esse paterentur.* In has preces tota nox exacta est. Scrutantemque, *num ira Deorum ad tantum nefas actus esset?* subit *anniversarium sacrificium Libero patri non esse redditum statuto tempore. Itaque inter vinum et epulas cæde commissa, iram Dei fuisse manifestam.* Ceterum magis eo movebatur, quod omnium amicorum animos videbat attonitos: neminem cum ipso sociare sermonem postea ausurum. Vivendum esse in solitudine velut feræ bestiæ, terrenti alias, alias timenti. Prima deinde luce *tabernaculo corpus*, sicut adhuc cruentum erat, jussit *inferri.* Quo posito ante ipsum, lacrymis obortis, *hanc*, inquit, *nutrici meæ gratiam retuli, cujus duo filii apud Miletum pro mea gloria occubuere mortem: hic frater unicum orbitatis solatium a me inter epulas occisus est. Quo nunc se conferet misera? Omnibus ejus unus supersum, quem solum æquis oculis videre non poterit. Et ego servatorum meorum latro, revertar in patriam, ut ne dextram quidem nutrici sine memoria calamitatis*

ejus offerre possim? Et cum finis lacrymis querelisque non fieret; jussu amicorum corpus ablatum est. Rex triduum jacuit inclusus. Quem ut armigeri corporisque custodes ad moriendum obstinatum esse cognoverunt; universi in tabernaculum irrumpunt, diuque precibus eorum reluctatum ægre vicerunt, ut cibum caperet. Quoque minus cædis puderet, *jure interfectum Clitum* Macedones decernunt, sepultura quoque prohibituri, ni rex *humari* jussisset. Igitur decem diebus maxime ad confirmandum pudorem apud Maracanda consumtis; cum parte exercitus Hephæstionem in regionem Bactrianam misit, commeatus in hiemem paraturum. Quam Clito autem destinaverat provinciam, Amyntæ dedit: ipse Xenippa pervenit. Scythiæ confinis est regio, habitaturque pluribus ac frequentibus vicis, quia ubertas terræ non indigenas modo detinet; sed etiam advenas invitat. Bactrianorum exulum, qui ab Alexandro defecerant, receptaculum fuerat. Sed postquam Regem adventare compertum est; pulsi ab incolis II millia fere et ducenti congregantur. Omnes equites erant, etiam in pace latrociniis assueti. Tum ferocia ingenia non bellum modo; sed etiam veniæ desperatio efferaverat. Itaque ex improviso adorti Amyntam prætorem Alexandri, diu

anceps

anceps prælium fecerant. Ad ultimum DCC suorum amissis, quorum CCC hostis cepit; dedere terga victoribus: haud sane inulti, quippe LXXX Macedonum interfecerunt, præterque eos CCC et L saucii facti sunt. Veniam tamen, etiam post alteram defectionem, impetraverunt. His in fidem acceptis in regionem, quam Naura appellant, rex cum toto exercitu venit. Satrapes erat Sysimithres duobus ex sua matre filiis genitis: quippe apud eos parentibus stupro coire cum liberis fas est. II millibus armatis popularibus fauces regionis, qua in arctissimum cogitur, valido munimento sepserant. Præterfluebat torrens amnis; a tergo petra claudebat: hanc manu perviam incolæ fecerant. Sed aditus specus accipit lucem; interiora nisi illato lumine obscura sunt. Perpetuus cuniculus iter præbet in campos, ignotum nisi indigenis. At Alexander, quanquam angustias naturali situ munitas ac validas, manu barbari tuebantur; tamen arietibus admotis munimenta, quæ manu adjuncta erant, concussit, fundisque et sagittis propugnantium plerosque dejecit: quos ubi dispersos fugavit, ruinas munimentorum supergressus ad petram admovit exercitum. Ceterum interveniebat fluvius coëuntibus aquis ex superiore fastigio in vallem; magnique operis videbatur

tam vastam voraginem explere. *Cædi tamen arbores, et saxa congeri* jussit. Ingensque barbaros pavor rudes ad talia opera concusserat, excitatam molem subito cernentes. Itaque rex ad deditionem metu posse compelli ratus, Oxarten misit nationis ejusdem, sed ditionis suæ, qui suaderet duci, *ut traderet petram.* Interim ad augendam formidinem, et turres admovebantur; et excussa tormentis tela emicabant. Itaque verticem petræ omni alio præsidio damnato petiverunt. At Oxartes trepidum diffidentemque rebus suis Sysimithrem cœpit hortari, *ut fidem quam vim Macedonum mallet experiri; neu moraretur festinationem victoris exercitus, in Indiam tendentis: cui quisquis semet offerret, in suum caput alienam cladem esse versurum.* Et ipse quidem Sysimithres deditionem annuebat: ceterum mater eademque conjux *morituram se ante* denuntians, *quam in ullius veniret potestatem;* barbari animum ad honestiora quam tutiora converterat: pudebatque, libertatis majus esse apud feminas quam apud viros pretium. Itaque dimisso internuntio pacis, obsidionem ferre decreverat. Sed cum hostis vires suasque pensaret; rursus muliebris consilii, quod præceps magis quam necessarium esse credebat, pœnitere eum cœpit. Revocatoque

strenue Oxarte, *futurum se in regis potestate* respondit; unum precatus, *ne voluntatem et consilium matris suæ proderet, quo facilius venia illi quoque impetraretur*. Præmissum igitur Oxarten cum matre liberisque et totius cognationis grege sequebatur, ne exspectato quidem fidei pignore, quod Oxartes promiserat. Rex equite præmisso, qui *reverti eos* juberet, *opperirique præsentiam ipsius*, supervenit; et victimis Minervæ ac Victoriæ cæsis imperium Sysimithri restituit; spe *majoris etiam provinciæ* facta, *si cum fide amicitiam ipsius coluisset*. Duos illi juvenes patre tradente *secum militaturos sequi* jussit. Relicta deinde phalange ad subigendos, qui defecerant, cum equite processit. Arduum et impeditum saxis iter primo utcumque tolerabant. Mox equorum non ungulis modo attritis; sed corporibus etiam fatigatis, sequi plerique non poterant, et rarius subinde agmen fiebat, pudorem, ut fere fit, immodico labore vincente. Rex tamen subinde equos mutans, sine intermissione fugientes insequebatur. Nobiles juvenes comitari eum soliti defecerant præter Philippum. Lysimachi erat frater, tum primum adultus, et quod facile appareret indolis raræ. Is pedes, incredibile dictu, per D stadia vectum regem comitatus est; sæpe equum suum

offerente Lysimacho, nec tamen ut digrederetur a rege effici potuit, cum lorica indutus arma gestaret. Idem cum perventum esset in saltum, in quo se barbari abdiderant, nobilem edidit pugnam; regemque cominus cum hoste dimicantem protexit. Sed postquam barbari in fugam effusi deseruere silvas, animus, qui in ardore pugnæ corpus sustentaverat, liquit; subitoque ex omnibus membris profuso sudore, arboris proximæ stipiti se applicuit. Deinde ne illo quidem adminiculo sustinente, manibus regis exceptus est, inter quas collapsus extinguitur. Mœstum regem alius haud levis dolor excepit. Erigyius inter claros duces fuerat; quem extinctum esse paulo ante, quam reverteretur in castra, cognovit. Utriusque funus omni apparatu atque honore celebratum est.

Cap. III. Dahas deinde statuerat petere; ibi namque Spitamenen esse cognoverat. Sed hanc quoque expeditionem, ut pleraraque alia, fortuna indulgendo ei nunquam fatigata, pro absente transegit. Spitamenes uxoris immodico amore flagrabat; quam ægre fugam, et nova subinde exilia tolerantem, in omne discrimen comitem trahebat. Illa malis fatigata identidem muliebres adhibere blanditias; *ut tandem fugam sisteret, victorisque Alexandri clementiam*

expertus placaret, quem effugere non posset. Tres adulti erant liberi ex eo geniti, quos cum pectori patris admovisset, *ut saltem eorum misereri vellet*, orabat; et quo efficaciores essent preces, haud procul erat Alexander. Ille se prodi, non moneri ratus, et formæ profecto fiducia cupere eam quamprimum dedi Alexandro; acinacem strinxit, percussurus uxorem, nisi prohibitus esset fratrum ejus occursu. Ceterum *abire conspectu* jubet; addito metu *mortis*, *si se oculis ejus obtulisset* : et ad desiderium levandum noctes inter pellices agere cœpit. Sed penitus hærens amor fastidio præsentium accensus est. Itaque rursus uni ei deditus, orare non destitit, *ut tali consilio abstineret, patereturque sortem quamcumque eis fortuna fecisset. Sibi mortem deditione esse leviorem.* At illa purgare se, *quod quæ utilia esse censebat, muliebriter forsitan, sed fida tamen mente suasisset; de cetero futurum in viri potestate.* Spitamenes simulato captus obsequio, de die *convivium apparari* jubet; vinoque et epulis gravis, semisomnus in cubiculum fertur. Quem ut alto et gravi somno sopitum esse sensit uxor, gladium, quem veste occultaverat, stringit, caputque ejus abscissum cruore respersa, servo suo conscio facinoris tradit. Eodem comitante, sicut erat cruenta veste,

in Macedonum castra pervenit, nuntiarique Alexandro jubet, *esse*, *quæ ex ipsa deberet cognoscere*. Ille *protinus barbaram* jussit *admitti*. Quam ut aspersam cruore conspexit, ratus ad deplorandam contumeliam venisse, *dicere quæ vellet*, jubet. At illa *servum*, quem stare in vestibulo jusserat, *introduci* desideravit. Qui quia caput Spitamenis veste tectum habebat; suspectus scrutantibus, quid occuleret, ostendit. Confuderat oris exsanguis notas pallor, nec quis esset, nosci satis poterat. Ergo rex certior factus *humanum caput afferre eum*, tabernaculo excessit, percontatusque *quid rei sit?* illo profitente cognoscit. Variæ hinc cogitationes invicem animum diversa agitantem commoverant. Meritum ingens in semet esse credebat, quod transfuga et proditor, tantis rebus, si vixisset, injecturus moram, interfectus esset: contra facinus ingens aversabatur, cum optime meritum de ipsa, communium parentem liberorum, per insidias interemisset. Vicit tamen gratiam meriti, sceleris atrocitas, denuntiarique jussit, ut *excederet castris; neu licentiæ barbaræ exemplar in Græcorum mores, et mitia ingenia transferret*. Dahæ Spitamenis cæde comperta Dataphernen, defectionis ejus participem, vinctum Alexandro seque dedunt. Ille maxima præ-

sentium curarum parte liberatus, convertit animum ad vindicandas injurias eorum, quibus a prætoribus suis avare ac superbe imperabatur. Ergo Phrataphemi Hyrcaniam et Mardos cum Tapuris tradidit, mandavitque, ut Phradaten, cui succedebat, ad se in custodiam mitteret. Arsani Drancarum præfecto substitutus est Stasanor. Arsaces in Mediam missus, ut Oxydates inde discederet. Babylonia mortuo Mazæo Deditameni subjecta est.

Cap. IV. His compositis tertio mense ex hibernis movit exercitum, regionem, quæ *Gabaza* appellatur, aditurus. Primus dies quietum iter præbuit: proximus ei nondum quidem procellosus et tristis, obscurior tamen pristino, non sine minis crescentis mali præteriit. Tertio ab omni parte cœli emicare fulgura, et nunc internitente luce, nunc condita, non oculos modo meantis exercitus, sed etiam animos terrere cœperunt. Erat prope continuus cœli fragor, et passim cadentium fulminum species visebatur. Attonitisque auribus stupens agmen nec progredi, nec consistere audebat. Tum repente imber grandinem incutiens torrentis modo effunditur. Ac primo quidem armis suis tecti exceperant, sed jam nec retinere arma lubricæ et rigentes manus poterant; nec ipsi destinare, in quam regionem

obverterent corpora, cum undique tempestatis violentia major, quam vitabatur, occurreret. Ergo ordinibus solutis per totum saltum errabundum agmen ferebatur; multique prius metu, quam labore defatigati, prostraverant humi corpora, quanquam imbrem vis frigoris concreto gelu adstrinxerat. Alii se stipitibus arborum admoverant. Id plurimis et adminiculum et suffugium erat. Nec fallebat ipsos morti locum eligere, cum immobiles vitalis calor linqueret: sed grata erat pigritia corporum fatigatis; nec recusabant extingui quiescendo. Quippe non vehemens modo, sed etiam pertinax vis mali insistebat; lucemque naturale solatium præter tempestatem haud disparem nocti, silvarum quoque umbra suppresserat. Rex unus tanti mali patiens circumire milites, contrahere dispersos, allevare prostratos, ostendere procul evolutum ex tuguriis fumum, hortarique *ut proxima quæque suffugia occuparent.* Nec ulla res magis saluti fuit, quam quod multiplicato labore sufficientem malis, quibus ipsi cesserant, regem deserere erubescebant. Ceterum efficacior in adversis necessitas, quam ratio, frigoris remedium invenit. Dolabris enim silvas sternere aggressi, passim acervos struesque accenderunt. Continenti incendio ardere crederes

saltum, et vix inter flammas agminibus relictum locum. Hic calor stupentia membra commovit, paulatimque spiritus, quem continuerat rigor, meare libere cœpit. Excepere alios tecta barbarorum, quæ in ultimo saltu abdita necessitas investigaverat: alios castra, quæ in humido quidem, sed jam cœli mitescente sævitia, locaverunt. Mille militum, atque lixarum calonumque pestis illa consumsit. Memoriæ proditum est, quosdam applicatos arborum truncis, et non solum viventibus, sed et inter se colloquentibus similes esse conspectos; durante adhuc habitu, in quo mors quemque deprehenderat. Forte Macedo gregarius miles seque et arma sustentans, tandem in castra pervenerat. Quo viso rex, quanquam ipse tunc maxime admoto igne refovebat artus, ex sella sua exsiluit, torpentemque militem, et vix compotem mentis, demtis armis *in sua sede* jussit *considere*. Ille diu nec ubi requiesceret; nec a quo esset exceptus, agnovit. Tandem recepto calore vitali, ut regiam sedem regemque vidit, territus surgit. Quem intuens Alexander, *ecquid intelligis, miles*, inquit, *quanto meliore sorte, quam Persæ sub rege vivatis? Illis enim in sella regis consedisse capitale foret; tibi saluti fuit.* Postero die convocatis amicis copiarumque ducibus,

pronuntiari juſſit *ipſum*, *omnia*, *quæ amiſſa eſſent*, *redditurum.* Et promiſſo fides extitit. Nam Syſimithres multa jumenta, et camelorum duo millia adduxit, pecoraque et armenta : quæ diſtributa pariter militem et damno et fame liberaverunt. Rex *gratiam ſibi relatam a Syſimithre* præfatus, *ſex dierum cocta cibaria ferre milites* juſſit, Sacas petens. Totam hanc regionem depopulatus, xxx millia pecorum ex præda Syſimithri dono dat. Inde pervenit in regionem, cui *Cohortanus* ſatrapes nobilis præerat, qui ſe regis poteſtati fideique permiſit. Ille imperio ei reddito, haud amplius quam *ut duo ex tribus filiis ſecum militarent*, exegit. Satrapes etiam eum, qui penes ipſum relinquebatur, tradit. Barbara opulentia convivium, quo regem accipiebat, inſtruxerat. Id cum multa comitate celebraret, *introduci* xxx *nobiles virgines* juſſit. Inter quas erat filia ipſius, *Roxane* nomine, eximia corporis ſpecie, et decore habitus in barbaris raro. Quæ quanquam inter electas proceſſerat, omnium tamen oculos convertit in ſe ; maxime regis, minus jam cupiditatibus ſuis imperantis inter obſequia fortunæ, contra quam non ſatis cauta mortalitas eſt. Itaque ille, qui uxorem Darii, qui duas filias virgines, quibus forma præter Roxanen com-

parari nulla poterat, haud alio animo, quam parentis aspexerat; tunc in amorem virgunculæ, si regiæ stirpi comparetur, ignobilis, ita effusus est, ut diceret *ad stabiliendum regnum pertinere, Persas et Macedones connubio jungi: hoc uno modo et pudorem victis, et superbiam victoribus detrahi posse. Achillem quoque, a quo genus ipse deduceret, cum captiva coïsse: ne inferri nefas arbitrarentur, ita matrimonii jure velle jungi.* Insperato gaudio lætus pater sermonem ejus excepit: et rex medio cupiditatis ardore jussit *afferri* patrio more *panem.* Hoc erat apud Macedones sanctissimum coëuntium pignus; quem divisum gladio uterque libabat. Credo eos, qui gentis mores condiderunt, parco et parabili victu ostendere voluisse jungentibus opes, quantulo contenti esse deberent. Hoc modo rex Asiæ et Europæ introductam inter convivales ludos matrimonio sibi adjunxit, e captiva geniturus, qui victoribus imperaret. Pudebat amicos super vinum et epulas socerum ex deditis esse electum: sed post Cliti cædem libertate sublata, vultu, qui maxime servit, assentiebantur.

Cap. V. Ceterum Indiam, et inde Oceanum petiturus, ne quid a tergo, quod destinata impedire posset, moveretur; *ex omnibus provinciis* XXX *millia juniorum legi*

jussit, & ut ad se armata perduci : obsides simul futuros, & milites. Craterum autem ad opprimendos Haustanen et Catenen, qui ab ipso defecerant, misit : quorum Haustanes captus est : Catenes in prælio occisus. Polypercon quoque regionem, quæ Bubacene appellatur, in ditionem redegit. Itaque omnibus compositis cogitationes in bellum Indicum vertit. Dives regio habebatur non auro modo, sed gemmis quoque margaritisque, ad luxum magis quam ad magnificentiam exculta. Clypei militares auro & ebore fulgere dicebantur : itaque ne ubi vinceretur, cum ceteris præstaret : scutis argenteas laminas, equis frenos aureos addidit, loricas quoque alias auro, alias argento adornavit. CXX millia armatorum erant, quæ regem ad id bellum sequebantur. Jamque omnibus præparatis, quod olim prava mente conceperat, tunc esse maturum. *quonam modo cælestes honores usurparet*. cœpit agitare. *Jovis filium* non dici tantum se, sed etiam credi volebat, tanquam perinde animis imperare posset, ac linguis. Itaque more Persarum Macedonas venerabundos ipsum salutare prosternentes humi corpora. Non deerat talia concupiscenti perniciosa adulatio, perpetuum malum Regum, quorum opes sæpius assentatio, quam hostis evertit. Nec

Macedonum hæc erat culpa, nemo enim illorum quidquam ex patrio more labare sustinuit; sed Græcorum, qui professionem honestarum artium malis corruperant moribus. Agis quidam Argivus pessimorum carminum post Chœrilum conditor, et ex Sicilia Cleo : hic quidem non ingenii solum, sed etiam nationis vitio adulator; et cetera urbium suarum purgamenta, quæ propinquis etiam maximorumque exercituum ducibus a rege præferebantur. Hi tum cœlum illi aperiebant, *Herculemque et Patrem Liberum, et cum Polluce Castorem novo numini cessuros esse* jactabant. Igitur festo die *omni opulentia convivium exornari* jubet; cui non Macedones modo et Græci principes amicorum, sed etiam nobiles adhiberentur. Cum quibus cum discubuisset rex, paulisper epulatus convivio egreditur. Cleo, sicut præparaverat, sermonem *cum admiratione laudum ejus* instituit. *Merita* deinde percensuit: *quibus uno modo referri gratia posset, si quem intelligerent Deum esse, confiterentur, exigua turis impensa tanta beneficia pensaturi. Persas quidem non pie solum, sed etiam prudenter reges suos inter Deos colere : majestatem enim imperii salutis esse tutelam. Nec Herculem quidem et Patrem Liberum prius dicatos Deos, quam vicissent secum viventium in-*

vidiam. Tantumdem quoque posteros credere, quantum præsens ætas spopondisset. Quod si ceteri dubitent; semetipsum, cum rex inisset convivium, prostraturum humi corpus. Debere idem facere ceteros, et inprimis sapientia præditos. Ab illis enim cultus in regem esse prodendum exemplum. Haud perplexe in Callisthenen dirigebatur oratio. Gravitas viri et promta libertas invisa erat regi, quasi solus Macedonas paratos ad tale obsequium moraretur. Is tum silentio facto, unum illum intuentibus ceteris; *Si rex*, inquit, *sermoni tuo adfuisset; nullius profecto vox responsuri tibi desideraretur: ipse enim peteret, ne in peregrinos ritus degenerare se cogeres, neu rebus felicissime gestis invidiam tali adulatione contraheres. Sed quoniam abest, ego tibi pro illo respondeo: Nullum esse eumdem et diuturnum et præcocem fructum; cælestesque honores non dare te regi, sed auferre. Intervallo enim opus est, ut credatur Deus, semperque hanc gratiam magnis viris posteri reddunt. Ego autem seram immortalitatem precor regi, ut vita diuturna sit, et æterna majestas. Hominem consequitur aliquando, nunquam comitatur divinitas. Herculem modo et Patrem Liberum consecratæ immortalitatis exempla referebas. Credisne illos unius convivii decreto Deos factos? Prius*

ab oculis mortalium amolita natura est, quam in cælum fama perveheret. Scilicet ego et tu, Cleo, Deos facimus! a nobis divinitatis suæ auctoritatem accepturus est rex! potentiam tuam experiri libet. Fac aliquem regem, si Deum potes facere: facilius est imperium dare, quam cælum. Dii propitii sine invidia, quæ Cleo dixit, audierint, eodemque cursu, quo fluxere res, ire patiantur. Nostris moribus velint nos esse contentos. Non pudet patriæ, nec desidero, ad quem modum rex mihi colendus sit, discere. Quos equidem victores esse confiteor, si ab illis leges, quîs vivamus, accipimus. Æquis auribus Callisthenes veluti vindex publicæ libertatis audiebatur. Expresserat non assensionem modo, sed etiam vocem, seniorum præcipue, quibus gravis erat inveterati moris externa mutatio. Nec quidquam eorum, quæ invicem jactata erant, rex ignorabat; cum post aulæam, quæ lectos obduxerat, staret. Igitur ad Agin et Cleonem misit, *ut sermone finito barbaros tantum, cum intrasset, procumbere suo more paterentur*: et paulo post, quasi potiora quædam egisset, convivium repetit. Quem venerantibus Persis; Polypercon, qui cubabat super regem, unum ex iis mento contingentem humum per ludibrium cœpit hortari, *ut vehementius id*

quateret ad terram ; elicuitque iram Alexandri, quam olim animo capere non poterat. Itaque rex, *Tu autem*, inquit, *non veneraberis me ? An tibi uni digni videmur esse ludibrio ?* Ille *nec regem ludibrio ; nec se contemtu dignum esse* respondit, Tum detractum eum lecto rex præcipitat in terram. Et cum is pronus corruisset ; *Videsne*, inquit, *idem te fecisse, quod in alio paulo ante ridebas ? Et tradi eo in custodiam* jusso convivium solvit. Polyperconti quidem postea castigato diu ignovit.

Cap. VI. In Callisthenen olim contumaciæ suspectum pervicacioris iræ fuit. Cujus explendæ matura obvenit occasio, Mos erat, ut supra dictum est, principibus Macedonum adultos liberos regibus tradere, ad munia haud multum servilibus ministeriis abhorrentia. Excubabant servatis noctium vicibus proximi foribus ædis, in qua rex acquiescebat, Per hos pellices introducebantur alio aditu, quam quem armati obsidebant. Iidem acceptos ab agasonibus equos, cum rex ascensurus esset, admovebant; comitabanturque et venantem, et in præliis : omnibus artibus studiorum liberalium exculti. Præcipuus honor habebatur, quod licebat sedentibus vesci cum rege, Castigandi verberibus eos nullius potestas præter ipsum erat. Hæc cohors velut seminarium

narium ducum præfectorumque apud Macedonas fuit. Hinc habuere posteri reges, quorum stirpi post multas ætates Romani opes ademerunt. Igitur Hermolaüs puer nobilis ex regia cohorte, cum aprum telo occupasset, quem rex ferire destinaverat; jussu ejus verberibus affectus est. Quam ignominiam ægre ferens, deflere apud Sostratum cœpit. Ex eadem cohorte erat Sostratus amore ejus ardens. Qui cum laceratum corpus, in quo deperibat, intueretur, forsitan olim ob aliam quoque causam regi infestus; juvenem sua sponte jam motum, data fide acceptaque perpulit, ut occidendi regem consilium secum iniret. Nec puerili impetu rem executi sunt: quippe solerter legerunt, quos in societatem sceleris asciscerent; Nicostratum, Antipatrum Asclepiodorumque, et Philotan placuit assumi. Per hos adjecti sunt Amicles, Elaptonius, et Epimenes. Ceterum agendæ rei haud sane facilis patebat via. Opus erat eadem omnes conjuratos nocte excubare, ne ab expertibus consilii impedirentur; forte autem alius alia nocte excubabat. Itaque in permutandis stationum vicibus, ceteroque apparatu exequendæ rei, triginta et duo dies absumti sunt. Aderat nox, qua conjurati excubare debebant, mutua fide læti; cujus documentum tot dies fuerant. Neminem

metus spesve mutaverat : tanta omnibus vel in regem ira, vel fides inter ipsos fuit. Stabant igitur ad fores ædis ejus, in qua rex vescebatur; ut convivio egressum in cubiculum deducerent. Sed fortuna ipsius, simulque epulantium comitas provexit omnes ad largius vinum; ludi etiam convivales extraxere tempus : nunc lætis conjuratis, *quod sopitum aggressuri essent*; nunc sollicitis, *ne in lucem convivium extraheretur*. Quippe alios in stationem oportebat prima luce succedere; ipsorum post VII dies reditura vice. Nec sperare poterant in illud tempus omnibus duraturam fidem. Ceterum cum jam lux appeteret, et convivium solvitur, et conjurati exceperunt regem, læti occasionem exequendi sceleris admotam; cum mulier attonitæ, ut creditum est, mentis, conversari in regia solita, quia instinctu videbatur futura prædicere; non occurrit modo abeunti, sed etiam semet objecit : vultuque et oculis motum præferens animi, *ut rediret in convivium* monuit; et ille per ludum, *bene Deos suadere* respondit; revocatisque amicis in horam diei ferme secundam convivii tempus extraxit. Jam alii ex cohorte in stationem successerant, ante cubiculi fores excubituri; adhuc tamen conjurati stabant vice officii sui expleta : adeo pertinax spes est, quam humanæ

mentes, quam ingentes concupiscentiæ devoverunt. Rex benignius quam alias allocutus, *discedere eos ad curanda corpora, quoniam tota nocte perstitissent*, jubet. Data sunt singulis quinquaginta sestertia; collaudatisqne, *quod etiam aliis tradita vice, tamen excubare perseverassent.* Illi tanta spe destituti domos abeunt: et ceteri quidem exspectabant stationis suæ noctem. Epimenes, sive comitate regis, qua ipsum inter conjuratos exceperat, repente mutatus; sive quia cœptis Deos obstare credebat; fratri suo Eurylocho, quem antea expertem esse consilii voluerat, quid pararetur, aperit. Omnibus Philotæ supplicium in oculis erat. Itaque protinus injicit fratri manum, et in regiam pervenit: excitatisque custodibus corporis, *ad salutem regis pertinere, quæ afferret*, affirmat. Et tempus, quo venerant; et vultus haud sane securi animi index; et mœstitia e duobus alterius, Ptolemæum ac Leonnatum excubantes ad cubiculi limen excitaverunt: itaque apertis foribus, et lumine illato sopitum mero ac somno excitant regem. Ille paulatim mente collecta, *quid afferrent*, interrogat. Nec contatus Eurylochus, *non ex toto domum suam aversari Deos* dixit, *quia frater ipsius quanquam impium facinus ausus foret; tamen et pœnitentiam ejus*

ageret ; et per se potissimum profiteretur indicium. In eam ipsam noctem, quæ decederet, insidias comparatas fuisse : auctores scelesti consilii esse, quos minime crederet rex. Tum Epimenes cuncta ordine, consciorumque nomina exponit. Callisthenen non ut participem facinoris nominatum esse constabat ; sed *solitum puerorum sermonibus vituperantium criminantiumque regem faciles aures præbere.* Quidam adjiciunt, *cum Hermolaüs apud eum quoque verberatum se a rege quereretur, dixisse Callisthenen meminisse debere eos jam viros esse. Idque an ad consolandam patientiam verberum ; an ad incitandum juvenum dolorem dictum esset, in ambiguo fuisse.* Rex animi corporisque sopore discusso, cum tanti periculi, quod evaserat, imago oculis oberraret ; Eurylochum L talentis et cujusdam Tyridatis opulenti bonis donat protinus ; fratremque, antequam pro salute ejus precaretur, restituit. Sceleris autem auctores, interque eos Callisthenen *vinctos asservari* jubet : quibus in regiam adductis, toto die et nocte proxima, mero ac vigiliis gravis, acquievit. Postero autem frequens consilium adhibuit, cui patres propinquique eorum, de quibus agebatur, intererant ; ne de sua quidem salute securi : quippe Macedonum more perire debebant,

omnium devotis capitibus, qui sanguine contigissent eos. Rex *introduci conjuratos præter Callisthenen* jussit. Atque quæ agitaverant, sine cunctatione confessi sunt. Increpantibus deinde universis eos; ipse rex, *quo suo merito tantum in semet cogitassent facinus?* interrogat.

Cap. VII. Stupentibus ceteris, Hermolaüs: *Nos vero*, inquit, *quoniam, quasi nescias, quæris; occidendi te consilium inivimus, quia non ut ingenuis imperare cœpisti, sed quasi in mancipia dominaris.* Primus ex omnibus pater ipsius Sopolis *parricidam etiam parentis sui* clamitans esse, consurgit; et ad os manu objecta, *scelere et malis insanientem, ultra negat audiendum.* Rex inhibito patre *dicere Hermolaüm* jubet, *quæ ex magistro didicisset Callisthene.* Et Hermolaüs; *Utor*, inquit, *beneficio tuo, et dico quæ nostris malis didici. Quota pars Macedonum sævitiæ tuæ superest? Quotusquisque non e vilissimo sanguine? Attalus, et Philotas, et Parmenio, et Lyncestes Alexander, et Clitus; quantum ad hostes pertinet, vivunt, stant in acie, te clypeis suis protegunt, et pro gloria tua, pro victoria vulnera accipiunt; quibus tu egregiam gratiam retulisti. Alius mensam tuam sanguine suo aspersit: alius ne simplici quidem morte defunctus est.*

Duces exercituum tuorum in equuleum impositi, Persis quos vicerant, fuere spectaculo. Parmenio indicta causa trucidatus est, per quem Attalum occideras. Invicem enim miserorum uteris manibus ad expetenda supplicia : et quos paulo ante ministros cædis habuisti, subito ab aliis jubes trucidari. Obstrepunt subinde cuncti Hermolao. Pater supremum strinxerat ferrum percussurus haud dubie, ni inhibitus esset a rege : quippe Hermolaüm *dicere* jussit; petiitque *ut causas supplicii augentem patienter audirent.* Ægre ergo coërcitis, rursus Hermolaüs : *quam liberaliter*, inquit, *pueris rudibus ad dicendum ægre permittis ! at Callisthenis vox carcere inclusa est, quia solus potest dicere. Cur enim non producitur, cum etiam confessi audiuntur ? nempe quia liberam vocem innocentis audire metuis, ac ne vultum quidem pateris. Atqui nihil eum fecisse contendo. Sunt hic, qui mecum rem pulcherrimam cogitaverunt : nemo est, qui conscium fuisse nobis Callisthenen dicat ; cum morti olim destinatus sit a justissimo et patientissimo rege. Hæc ergo sunt Macedonum præmia, quorum ut supervacuo et sordido abuteris sanguine ! At tibi* XXX *millia mulorum captivum aurum vehunt, cum milites nihil domum præter gratuitas cicatrices relaturi sint. Quæ tamen omnia tole-*

rare potuimus, antequam nos barbaris dederes, et novo more victores sub jugum mitteres. Persarum te vestis et disciplina delectat: patrios mores exosus es. Persarum ergo non Macedonum regem occidere voluimus; et te transfugam belli jure persequimur. Tu Macedonas voluisti genua tibi ponere, venerarique te ut Deum: Tu Philippum patrem aversaris, et si quis Deorum ante Jovem haberetur, fastidires etiam Jovem. Miraris si liberi homines superbiam tuam ferre non possumus? Quid speramus ex te, quibus aut insontibus moriendum est; aut quod tristius morte est, in servitute vivendum? Tu quidem, si emendari potes, multum mihi debes. Ex me enim scire cœpisti, quod ingenui homines ferre non possunt. De cetero parce, quorum orbam senectutem suppliciis ne oneraveris. Nos jube duci, ut quod ex tua morte petieramus, consequamur ex nostra. Hæc Hermolaüs.

CAP. VIII. At rex: *Quam falsa sint,* inquit, *quæ iste tradita a magistro suo dixit, patientia mea ostendet. Confessum enim ultimum facinus, tamen ut vos quoque, non solum ipse, audiretis, expressi; non imprudens, cum permisissem huic latroni dicere, usurum eum rabie, qua compulsus est, ut me, quem parentis loco colere debet, vellet occidere. Nuper cum pro-*

cacius se in venatione gessisset; more patrio, et ab antiquissimis Macedoniæ regibus usurpato, eum castigari jussi. Hoc et oportet fieri, et ut a tutoribus pupilli, a maritis uxores, servis quoque pueros hujus ætatis verberare concedimus. Hæc est sævitia in ipsum mea, quam impia cæde voluit ulcisci. Nam in ceteros, qui mihi permittunt uti ingenio meo, quam mitis sim, non ignoratis; et commemorare supervacuum est. Hermolao parricidarum supplicia non probari, cum eadem ipse meruerit, minime hercule admiror. Nam cum Parmenionem et Philotan laudat, suæ servit causæ. Lyncesten vero Alexandrum bis insidiatum capiti meo a duobus indicibus liberavi: rursus convictum, per biennium tamen distuli: donec vos postularetis, ut tandem debito supplicio scelus lueret. Attalum, antequam rex essem, hostem meo capiti fuisse meministis. Clitus utinam non coëgisset me sibi irasci. Cujus temerariam linguam probra dicentem mihi et vobis diutius tuli, quam ille eadem me dicentem tulisset. Regum ducumque clementia, non in ipsorum modo, sed etiam in illorum, qui parent, ingeniis sita est. Obsequio mitigantur imperia: ubi vero reverentia excessit animis, et summa imis confundimus, vi opus est, ut vim repellamus. Sed quid ego mirer istum crudelitatem

mihi

mihi objecisse ; qui avaritiam exprobrare ausus sit ? Nolo singulos vestrûm excitare, ne invisam liberalitatem meam faciam, si pudori vestro gravem fecero. Totum exercitum aspicite : qui paulo ante nihil præter arma habebat, nunc argenteis cubat lectis ; mensas auro onerant ; greges servorum ducunt : spolia de hostibus sustinere non possunt. At enim Persæ, quos vicimus, in magno honore sunt apud me ! equidem moderationis meæ certissimum indicium est, quod ne victis quidem superbe impero. Veni enim in Asiam, non ut funditus everterem gentes ; nec ut dimidiam partem terrarum solitudinem facerem ; sed ut illos quoque, quos bello subegissem, victoriæ meæ non pœniteret. Itaque militant vobiscum, pro imperio vestro sanguinem fundunt, qui superbe habiti rebellassent. Non est diuturna possessio, in quam gladio inducimur : beneficiorum gratia sempiterna est. Si habere Asiam, non transire volumus ; cum his communicanda est nostra clementia : horum fides stabile et æternum faciet imperium. Et sane plus habemus, quam capimus. Insatiabilis autem avaritiæ est, adhuc implere velle, quod jam circumfluit. Verumtamen eorum mores in Macedonas transfundo ! In multis enim gentibus esse video, quæ non erubescamus imitari : nec aliter tantum imperium

apte regi potest, quam ut quædam et tradamus illis, et ab iisdem discamus. Illud pene dignum risu fuit, quod Hermolaüs postulabat a me, ut aversarer Jovem, cujus oraculo agnoscor. An etiam quid Dii respondeant, in mea potestate est? Obtulit nomen filii mihi: recipere ipsis rebus, quas agimus, haud alienum fuit. Utinam Indi quoque Deum esse me credant. Fama enim bella constant; et sæpe etiam, quod falso creditum est, veri vicem obtinuit. An me luxuriæ indulgentem putatis arma vestra auro argentoque adornasse? Assuetis nihil vilius hac videre materia, volui ostendere, Macedonas invictos ceteris, nec auro quidem vinci. Oculos ergo primum eorum sordida omnia et humilia spectantium capiam; et docebo nos non auri aut argenti cupidos, sed orbem terrarum subacturos venisse. Quam gloriam tu parricida intercipere voluisti, et Macedonas rege ademto devictis gentibus dedere. At nunc mones me, ut vestris parentibus parcam! non oportebat quidem vos scire, quid de his statuissem, quo tristiores periretis, si qua vobis parentum memoria et cura est: sed olim istum morem occidendi cum scelestis insontes propinquos parentesque solvi. Et profiteor in eodem honore futuros omnes eos, in quo fuerunt. Nam tuum Callisthenen, cui uni vir

videris, quia latro es, scio, cur produci velis; ut coram his probra, quæ modo in me jecisti, modo audisti, illius quoque ore referantur. Quem, si Macedo esset, tecum introduxissem; dignissimum te discipulo magistrum: nunc Olynthio non idem juris est. Post hæc consilium dimisit, *tradique damnatos hominibus, qui ex eadem cohorte erant*, jussit. Illi ut fidem suam sævitia regi approbarent, excruciatos necaverunt. Callisthenes quoque tortus interiit: initi consilii in caput regis innoxius; sed haudquaquam aulæ et assentantium accommodatus ingenio. Itaque nullius cædes majorem apud Græcos Alexandro excitavit invidiam, quod præditum optimis moribus artibusque, a quo revocatus ad vitam erat, cum interfecto Clito mori perseveraret, non tantum occiderit, sed etiam torserit indicta quidem causa. Quam crudelitatem sera pœnitentia consecuta est.

Cap. IX. Sed ne otium serendis rumoribus natum aleret, in Indiam movit; semper bello quam post victoriam clarior. India tota ferme spectat Orientem, minus in latitudinem, quam recta regione spatiosa. Quæ Austrum accipiunt, in altius terræ fastigium excedunt; plana sunt cetera, multisque inclytis amnibus Caucaso monte ortis placidum per campos iter præbent.

Indus gelidior est quam ceteri. Aquas vehit a colore maris haud multum abhorrentes. Ganges amnis ab ortu eximius ad Meridianam regionem decurrit, et magnorum montium juga recto alveo stringit. Inde eum objectæ rupes inclinant ad Orientem. Utque Rubro Mari accipitur, findens ripas, multas arbores cum magna soli parte exsorbet. Saxis quoque impeditus, crebro reverberatur, ubi mollius solum reperit, stagnat, insulasque molitur. Acesines eum auget. Ganges decursurum in mare intercipit: magnoque motu amnis uterque colliditur. Quippe Ganges asperum os influenti objicit; nec repercussæ aquæ cedunt. Dyardenes minus celeber auditu est, quia per ultima Indiæ currit: ceterum non crocodilos modo uti Nilus, sed etiam delphines ignotasque aliis gentibus belluas alit. Erymanthus crebris flexibus subinde curvatus, ab accolis rigantibus carpitur. Ea causa est, cur tenues reliquias jam sine nomine in mare emittat. Multis præter hos amnibus tota regio dividitur, sed ignobilibus, quia non adeo interfluunt. Ceterum quæ propiora sunt mari, aquilones maxime deurunt: ii cohibiti jugis montium ad interiora non penetrant, ita alendis frugibus mitia. Sed adeo in illa plaga mundus statas temporum vices mutat, ut cum alia fervore

solis exæstuant, Indiam nives obruant: rursusque ubi cetera rigent, illic intolerandus æstus existat. Nec cur, ulli se naturæ causa ingessit. Mare certe, quo alluitur, ne colore quidem abhorret a ceteris. Ab Erythra Rege inditum est nomen: propter quod ignari rubere aquas credunt. Terra lini ferax; unde plerisque sunt vestes. Libri arborum teneri, haud secus quam chartæ literarum notas capiunt. Aves ad imitandum humanæ vocis sonum dociles sunt. Animalia inusitata ceteris gentibus, nisi invecta. Eadem terra et rhinocerotas alit, non generat. Elephantorum major est vis, quam quos in Africa domitant; et viribus magnitudo respondet. Aurum flumina vehunt, quæ leni modicoque lapsu segnes aquas ducunt. Gemmas margaritasque mare littoribus infundit. Neque alia illis major opulentiæ causa est: utique postquam vitiorum commercium vulgavere in exteras gentes: quippe æstimantur purgamenta æstuantis freti pretio, quod libido constituit. Ingenia hominum sicut ubique, apud illos locorum quoque situs format. Corpora usque pedes carbaso velant: soleis pedes, capita linteis vinciunt. Lapilli ex auribus pendent; brachia quoque et lacertos auro colunt, quibus inter populares aut nobilitas aut opes eminent. Capillum pectunt sæpius,

dum dirigunt. Multa et alia traduntur; quibus morari ordinem rerum, haud sane operæ videbatur.

CAP. X. Igitur Alexandro fines Indiæ ingresso gentium suarum reguli occurrerunt, imperata facturi; *illum tertium Jove genitum ad ipsos pervenisse* memorantes; *Patrem Liberum atque Herculem fama cognitos esse: ipsum coram adesse, cernique.* Rex benigne exceptos *sequi* jussit, iisdem itinerum ducibus usurus. Ceterum cum amplius nemo occurreret; Hephæstionem et Perdiccan cum copiarum parte præmisit ad subigendos, qui aversarentur imperium: jussitque *ad flumen Indum procedere, et navigia facere, quîs in ulteriora transportari posset exercitus.* Illi quia plura flumina superanda erant, sic junxere naves, ut solutæ plaustris vehi possent, rursusque conjungi. *Post se Cratero cum phalange* jusso *sequi*, equitatum ac levem armaturam eduxit; eosque, qui occurrerant, levi prælio in urbem proximam compulit. Jam supervenerat Craterus. Itaque ut principio terrorem incuteret genti nondum arma Macedonum expertæ; præcipit *ne cui parceretur*, munimentis urbis, quam obsidebat, incensis. Ceterum dum obequitabat mœnibus, sagitta ictus est. Cepit tamen oppidum, et omnibus incolis ejus trucidatis

etiam in tecta sævitum est. Inde domita ignobili gente, ad Nysam urbem pervenit. Forte castris ante mœnia ipsa in silvestri loco positis, nocturnum frigus vehementius quam alias horrore corpora affecit, opportunumque remedium ignis oblatum est. Cæsis quippe silvis flammam excitaverunt: quæ igni alita oppidanorum sepulchra comprehendit. Vetusta cedro facta erant, conceptumque ignem late fudere; donec omnia solo æquata sunt. Et ex urbe primum canum latratus, deinde etiam hominum fremitus auditus est. Tum et oppidani hostem; et Macedones ipsos ad urbem venisse cognoscunt. Jamque Rex eduxerat copias, et mœnia obsidebat; cum hostium, qui discrimen tentaverant, obruti telis sunt. Aliis ergo deditionem; aliis pugnam experiri placebat; quorum dubitatione comperta *circumsideri tantum eos, et abstineri cædibus* jussit. Tandemque obsidionis malis fatigati dedidere se. *A Libero patre conditos se esse* dicebant; et vera hæc origo erat. Sita est sub radicibus montis, quem *Meron* incolæ appellant. Inde Græci mentiendi traxere licentiam, *Jovis femine Liberum patrem esse celatum.* Rex situ montis cognito ex incolis, cum toto exercitu, præmissis commeatibus, verticem ejus ascendit. Multa hedera vitisque toto gignitur

monte; multæ perennes aquæ manant. Pomorum quoque varii salubresque succi sunt, sua sponte fortuitorum seminum fruges humo nutriente. Lauri baccæque et multa in illis rupibus agrestis est silva. Credo equidem non divino instinctu, sed lascivia esse provectos, ut passim hederæ ac vitium folia decerperent, redimitique fronde toto nemore similes Bacchantibus vagarentur. Vocibus ergo tot millium, præsidem nemoris ejus Deum adorantium, juga montis collesque resonabant; cum orta licentia a paucis, ut fere fit, in omnes se repente vulgasset. Quippe velut in media pace, per herbas congestamque frondem prostraverant corpora. Et Rex fortuitam licentiam non aversatus, large ad epulas omnibus præbitis, per decem dies Libero Patri operatum habuit exercitum. Quis neget eximiam quoque gloriam sæpius fortunæ, quam virtutis esse beneficium? quippe ne epulantes quidem, et sopitos mero aggredi ausus est hostis, haud secus Bacchantium ululantiumque fremitu perterritus, quam si præliantium clamor esset auditus. Eadem felicitas ab Oceano revertentes temulentos comessantesque inter ora hostium texit. Hinc ad regionem, quæ *Dædala* vocatur, perventum est. Deserverant incolæ sedes, et in avios silvestresque

montes confugerant. Ergo Acadera transit, æque usta et destituta incolentium fuga. Itaque rationem belli necessitas mutavit. Divisis enim copiis pluribus simul locis arma ostendit; oppressique, et qui exspectaverant hostem, omni clade perdomiti sunt. Ptolemæus plurimas urbes; Alexander maximas cepit: rursusque, quas distribuerat, copias junxit. Superato deinde Choaspe amne Cœnon in obsidione urbis opulentæ, Beziram incolæ vocant, reliquit. Ipse ad Mazagas venit. Nuper Assacano, cujus regnum fuerat, demortuo; regioni urbique præerat mater ejus Cleophes. Triginta millia peditum tuebantur urbem, non situ solum, sed etiam opere munitam. Nam qua spectat Orientem, cingitur amne torrenti, qui præruptis utrimque ripis aditum ad urbem impedit. Ad Occidentem, et a Meridie velut de industria rupes præaltas admolita natura est, infra quas cavernæ et voragines longa vetustate in altum cavatæ jacent: quaque desinunt, fossa ingentis operis objecta est. XXXV stadia murus urbem complectitur, cujus inferiora saxo, superiora crudo latere sunt structa. Lateri vinculum lapides sunt, quos interposuere, ut duriori materiæ fragilis incumberet, simulque terra humore diluta. Ne tamen universa consideret, im-

positæ erant trabes validæ, quibus injecta tabulata muros et tegebant, et pervios fecerant. Hæc munimenta contemplantem Alexandrum, consiliique incertum, quia nec cavernas nisi aggere poterat implere, nec tormenta aliter muris admovere; quidam e muro sagitta percussit. Tum forte in suram incidit telum: cujus spiculo evulso *admoveri equum* jussit; quo vectus ne obligato quidem vulnere, haud segnius destinata exequebatur. Ceterum cum crus saucium penderet, et cruore siccatò frigescens vulnus aggravaret dolorem, dixisse fertur; *se quidem Jovis filium dici, sed corporis ægri vitia sentire.* Non tamen ante se recepit in castra, quam cuncta prospexit, et quæ fieri vellet, edixit. Ergo sicut imperatum erat, alii extra urbem tecta demoliebantur, ingentemque vim materiæ faciendo aggeri detrahebant: alii magnarum arborum stipites cumulis ac moles saxorum in cavernas dejiciebant. Jamque agger æquaverat summæ fastigium terræ; itaque turres erigebantur, quæ opera ingenti militum ardore intra nonum diem absoluta sunt. Ad ea visenda rex nondum obducta vulneri cicatrice processit; laudatisque militibus *admoveri machinas* jussit: e quibus ingens vis telorum in propugnatores effusa est. Præcipue rudes talium operum terre-

bant mobiles turres, tantasque moles nulla ope quæ cerneretur adductas, Deorum numine agi credebant. *Pila quoque muralia, et excussas tormentis prægraves hastas* negabant *convenire mortalibus*. Itaque desperata urbis tutela concessere in arcem. Inde, quia nihil obsessis præter deditionem placebat, legati ad regem descenderunt veniam petituri. Qua impetrata, regina cum magno nobilium feminarum grege aureis pateris vina libantium processit. Ipsa genibus regis parvo filio admoto, non veniam modo, sed etiam pristinæ fortunæ impetravit decus. Quippe appellata *regina* est; et credidere quidam, *plus formæ, quam miserationi datum*. Puero quoque certe postea ex ea utcumque genito, *Alexandro* fuit nomen.

CAP. XI. Hinc Polypercon ad urbem Oram cum exercitu missus inconditos oppidanos prælio vicit: intra munimenta compulsos secutus urbem in ditionem redegit. Multa ignobilia oppida deserta a suis venere in regis potestatem. Quorum incolæ armati petram *Aornon* nomine occupaverunt. Hanc *ab Hercule frustra obsessam esse: terræque motu coactum absistere* fama vulgaverat. Inopem consilii Alexandrum, quia undique præceps et abrupta rupes erat, senior quidam peritus locorum cum duobus

filiis adiit, *si pretium operi esset, aditum se monstraturum esse* promittens. LXXX *talenta* constituit *daturum* Alexander; et altero ex juvenibus obside retento, ipsum ad exequenda, quæ obtulerat, dimisit. Leviter armatis dux datus est Mullinus, scriba regis. Hos enim circumitu, qui fallerent hostem, in summum jugum placebat evadere. Petra non ut pleræque, modicis ac mollibus clivis in sublime fastigium crescit; sed in metæ maxime modum erecta est: cujus ima spatiosiora sunt, altiora in arctius coëunt, summa in acutum cacumen exurgunt. Radices ejus Indus amnis subit, præaltus utrimque asperis ripis: ab altera parte voragines eluviesque præruptæ sunt. Nec alia expugnandi patebat via, quam ut replerentur. Ad manum silva erat, quam rex *ita cædi* jussit, *ut nudi stipites jacerentur*: quippe rami fronde vestiti impedissent ferentes. Ipse primus truncam arborem jecit; clamorque exercitus index alacritatis secutus est, nullo detrectante munus, quod rex occupasset. Intra septimum diem cavernas expleverant; cum rex sagittarios et Agrianos jubet per ardua niti. Juvenesque promtissimos ex sua cohorte XXX delegit. Duces his dati sunt Charus et Alexander; quem rex *nominis, quod sibi cum eo commune esset*, admonuit. Ac primo, quia

tam manifestum periculum erat; ipsum regem discrimen subire non placuit: sed ut signum tuba datum est, vir audaciæ promtæ conversus ad corporis custodes *sequi se* jubet, primusque invadit in rupem. Nec deinde quisquam Macedonum substitit: relictisque stationibus sua sponte regem sequebantur. Multorum miserabilis fuit casus, quos et prærupta rupe lapsos amnis præterfluens hausit; triste spectaculum etiam non periclitantibus: cum vero alieno exitio, quid ipsis timendum foret, admonerentur: in metum misericordia versa, non extinctos, sed semetipsos deflebant. Et jam eo perventum erat, unde sine pernicie nisi victores redire non possent; ingentia saxa in subeuntes provolventibus barbaris, qui perculsi instabili et lubrico gradu præcipites recidebant. Evaserant tamen Alexander et Charus, quos cum XXX delectis præmiserat rex, et jam pugnare cominus cœperant; sed cum superne tela barbari ingererent, sæpius ipsi feriebantur, quam vulnerabant. Ergo Alexander, et nominis sui et promissi memor, dum acrius quam cautius dimicat, confossus undique obruitur. Quem ut Charus jacentem conspexit, ruere in hostem omnium præter ultionem immemor cœpit; multosque hasta, quosdam gladio interemit. Sed cum tot unum incesserent manus,

super amici corpus procubuit exanimis. Haud secus quam par erat, promtissimorum juvenum ceterorumque militum interitu commotus rex signum receptui dedit. Saluti fuit, quod sensim et intrepidi se receperunt, et barbari hostem depulisse contenti, non institere cedentibus. Ceterum Alexander cum statuisset desistere incepto (quippe nulla spes potiundæ petræ offerebatur) tamen speciem ostendit in obsidione perseverantis. Nam *et itinera obsideri* jussit; *et turres admoveri; et fatigatis alios succedere*. Cujus pertinacia cognita, Indi per biduum quidem ac duas noctes, cum ostentatione non fiduciæ modo, sed etiam victoriæ, epulati sunt; tympana suo more pulsantes. Tertia vero nocte tympanorum quidem strepitus desierat audiri: ceterum ex tota petra faces refulgebant; quas accenderant barbari, ut tutior esset ipsis fuga, obscura nocte per invia saxa cursuris. Rex Balacro, qui specularetur, præmisso, cognoscit *petram fuga Indorum esse desertam*. Tum dato signo, ut universi conclamarent, incomposite fugientibus metum incussit. Multique, tanquam adesset hostis, per lubrica saxa, perque invias cotes præcipitati occiderunt: plures aliqua membrorum parte mulctati, ab integris deserti sunt. Rex locorum magis quam hostium

victor,

victor, tamen magnæ victoriæ sacrificiis et cultu Diis satisfecit. Aræ in petra locatæ sunt Minervæ Victoriæque. Ducibus itineris, quos subire jusserat leviter armatos, etsi promissis minora præstiterant, pretium cum fide redditum est. Petræ regionisque ei adjunctæ Sisocosto tutela permissa.

Cap. XII. Inde processit Ecbolima: et cum *angustias itineris obsideri* xx *millibus armatorum ab Eryce quodam* comperisset; gravius agmen exercitus Cœno ducendum modicis itineribus tradidit. Ipse prægressus cum funditore ac sagittario, deturbatis, qui obsederant saltum, sequentibus se copiis viam fecit. Indi sive odio ducis, sive gratiam victoris regis inituri, Erycem fugientem adorti interemerunt, caputque ejus atque arma ad Alexandrum detulerunt. Ille facto impunitatem dedit; honorem denegavit exemplo. Hinc ad flumen Indum sextisdecumis castris pervenit, omniaque, ut præceperat, ad trajiciendum præparata ab Hephæstione reperit. Regnabat in ea regione Omphis, qui patri quoque fuerat auctor dedendi regnum Alexandro. Et post mortem parentis legatos miserat, qui consulerent eum, *regnare se interim vellet; an privatum opperiri ejus adventum*. Permissoque ut regnaret, non tamen jus datum usurpare sustinuit. Is benigne quidem

exceperat Hephæſtionem, gratuitum frumentum copiis ejus admenſus: non tamen ei occurrerat, ne fidem ullius niſi regis experiretur. Itaque venienti obviam cum armato exercitu egreſſus eſt; elephanti quoque per modica intervalla militum agmini immixti, procul caſtellorum fecerant ſpeciem. Ac primo Alexander non ſocium, ſed hoſtem adventare credebat. Jamque et ipſe *arma milites capere, et equites diſcedere in cornua* juſſerat, paratos ad pugnam. At Indus cognito Macedonum errore, juſſis ſubſiſtere ceteris, ipſe concitat equum, quo vehebatur: idem Alexander quoque fecit, ſive hoſtis, ſive amicus occurreret, vel ſua virtute, vel illius fide tutus. Coivere, quod ex utriuſque vultu poſſet intelligi, amicis animis: ceterum ſine interprete non poterat conſeri ſermo. Itaque adhibito eo, barbarus *occurriſſe ſe* dixit *cum exercitu, totas imperii vires protinus traditurum; nec exſpectaſſe dum per nuntios daretur fides. Corpus ſuum et regnum permittere illi, quem ſciret gloriæ militantem, nihil magis quam famam timere perfidiæ.* Lætus ſimplicitate barbari rex, et dextram fidei ſuæ pignus dedit; et regnum reſtituit. LVI elephanti erant, quos tradidit Alexandro, multaque pecora eximiæ magnitudinis: tauros ad III millia, pretioſum

in ea regione, acceptumque animis regnantium armentum. Quærenti Alexandro *plures agricultores haberet, an milites? cum duobus regibus bellanti sibi majore militum quam agrestium manu opus esse* respondit. Abisares et Porus erant; sed in Poro eminebat auctoritas. Uterque ultra Hydaspen amnem regnabat; et belli fortunam, quisquis arma inferret, experiri decreverat. Omphis, permittente Alexandro, et regium insigne sumsit, et more gentis suæ nomen quod patris fuerat, *Taxilen* appellavere populares, sequente nomine imperium in quemcumque transiret. Ergo cum per triduum hospitaliter Alexandrum accepisset, quarto die, et *quantum frumenti copiis, quas Hephæstion duxerat, præbitum a se esset* ostendit; et aureas coronas ipsi amicisque omnibus, præter hæc signati argenti LXXX talenta dono dedit. Qua benignitate ejus Alexander mire lætus, et quæ is dederat, remisit; et mille talenta ex præda, quam vehebat, adjecit: multaque convivalia ex auro et argento vasa, plurimum Persicæ vestis, XXX equos ex suis, cum iisdem insignibus, quibus assueverant, cum ipsum veherent. Quæ liberalitas, sicut barbarum obstrinxerat; ita amicos ipsius vehementer offendit. E quibus Meleager super cœnam largiore vino usus, *gra-*

tulari sè Alexandro dixit, *quod saltem in India reperisset dignum talentis mille.* Rex haud oblitus quam ægre tulisset, quod Clitum ob linguæ temeritatem occidisset, iram quidem tenuit, sed dixit, *invidos homines nihil aliud, quam ipsorum esse tormenta.*

Cap. XIII. Posterò die legati Abisaræ adiere regem. *Omnia ditioni ejus*, ita ut mandatum erat, *permittebant :* firmataque invicem fide remittuntur ad regem. Porum quoque nominis sui fama ratus ad deditionem posse compelli, misit ad eum Cleocharen, qui denuntiaret ei, *ut stipendium penderet, et in primo finium suorum aditu occurreret regi.* Porus *alterum ex his facturum sese* respondit; *ut intranti regnum suum præsto esset, sed armatus.* Jam Hydaspen Alexander superare decreverat; cum Barzentes defectionis Arachosiis auctor vinctus, trigintaque elephanti simul capti perducuntur, opportunum adversus Indos auxilium : quippe plus in belluis, quam in exercitu spei ac virium illis erat. Gamaxusque rex exiguæ partis Indorum, qui Barzenti se conjunxerat, vinctus adductus est. Igitur transfuga et regulo in custodiam, elephantis autem Taxili traditis, ad amnem Hydaspen pervenit : in cujus ulteriore ripa Porus consederat, tran-

ſitu prohibiturus hostem. LXXXV elephantos objecerat eximio corporum robore; ultraque eos currus CCC, et peditum XXX fere millia, in quibus erant sagittarii, sicuti ante dictum est, gravioribus telis, quam ut apte excuti possent. Ipsum vehebat elephantus super ceteras belluas eminens; armaque auro et argento distincta corpus raræ magnitudinis honestabant. Par animus robori corporis; et quanta inter rudes poterat esse sapientia. Macedonas non conspectus hostium solum; sed etiam fluminis, quod transeundum erat, magnitudo terrebat. Quatuor in latitudinem stadia diffusum, profundo alveo, et nusquam vada aperiente, speciem vasti maris fecerat. Nec pro spatio aquarum late stagnantium impetum coërcebat; sed quasi in arctum coëuntibus ripis, torrens, et elisus ferebatur: occultaque saxa inesse ostendebant pluribus locis undæ repercussæ. Terribilior erat facies ripæ, quam equi virique compleverant. Stabant ingentes vastorum corporum moles, et de industria irritatæ horrendo stridore auras fatigabant. Hinc hostis, hinc amnis capacia quidem bonæ spei pectora, et sæpe se experta, improviso tamen pavore percusserant. Quippe instabiles rates, nec dirigi ad ripam, nec tuto applicari posse credebant. Erant in medio amne in-

sulæ crebræ, in quas et Indi et Macedones nantes levatis super capita armis transibant. Ibi levia prælia conserebant; et uterque rex parvæ rei discrimine summæ experiebatur eventum. Ceterum in Macedonum exercitu temeritate atque audacia insignes fuere Symmachus et Nicanor, nobiles juvenes, et perpetua partium felicitate ad spernendum omne periculum accensi. Quibus ducibus promtissimi juvenum lanceis modo armati transnavere in insulam, quam frequens hostis tenebat; multosque Indorum, nulla re magis quam audacia armati, interemerunt. Abire cum gloria poterant, si unquam temeritas felix inveniret modum; sed dum supervenientes contemtim et superbe quoque exspectant, circumventi ab iis, qui occulti enataverant, eminus obruti telis sunt. Qui effugerant hostem, aut impetu amnis ablati sunt; aut vorticibus impliciti. Eaque pugna multum fiduciam Pori erexit cuncta cernentis e ripa. Alexander inops consilii tandem ad fallendum hostem talem dolum intendit. Erat insula in flumine amplior ceteris, silvestris eadem, et tegendis insidiis apta. Fossa quoque præalta haud procul ripa, quam tenebat ipse, non pedites modo, sed etiam cum equis viros poterat abscondere. Igitur ut a custodia hujus opportunitatis oculos hos-

tium averteret; Ptolemæum *cum omnibus turmis obequitare* jussit *procul ab insula, et subinde Indos clamore terrere, quasi flumen transnaturus foret.* Per complures dies Ptolemæus id fecit; eoque consilio Porum quoque agmen suum ei parti, quam se petere simulabat, coëgit advertere. Jam extra conspectum hostis insula erat: Alexander *in diversa parte ripæ statui suum tabernaculum* jussit, *assuetamque comitari ipsum cohortem ante id tabernaculum stare; et omnem apparatum regiæ magnificentiæ, hostium oculis de industria ostendi.* Attalum et æqualem sibi, et haud disparem habitu oris et corporis, utique cum procul viseretur, veste regia exornat, præbiturum speciem ipsum regem illi ripæ præsidere, nec agitare de transitu. Hujus consilii effectum primo morata tempestas est, mox adjuvit; incommoda quoque ad bonos eventus vertente fortuna. Trajicere amnem cum ceteris copiis in regionem insulæ, de qua ante dictum est, parabat, averso hoste in eos, qui cum Ptolemæo inferiorem obsederant ripam; cum procella imbrem vix sub tectis tolerabilem effudit. Obrutique milites nimbo in terram refugerunt, navigiis ratibusque desertis. Sed tumultuantium fremitus, obstrepentibus ripis, ab hoste non poterat audiri. Deinde momento

temporis repressus est imber ; ceterum adeo spissæ intendere se nubes, ut conderent lucem, vixque colloquentium inter ipsos facies noscitaretur. Terruisset alium obducta nox cœlo, cum ignoto amne navigandum esset, forsitan hoste eam ipsam ripam, quam cœci atque improvidi, et ex periculo gloriam accersentes petebant, occupante. Obscuritatem, quæ ceteros terrebat, suam occasionem ratus, dato signo, ut omnes silentio ascenderent in rates, *eam qua ipse vehebatur*, *primam* jussit *expelli.* Vacua erat ab hostibus ripa, quæ petebatur; quippe adhuc Porus Ptolemæum tantum intuebatur. Una ergo navi, quam petræ fluctus illiserat, hærente, ceteræ evadunt; *armaque capere milites, et ire in ordines* jussit.

CAP. XIV. Jamque agmen in cornua divisum ipse ducebat : cum Poro nuntiatur *armis virisque ripam obtineri*, *et rerum adesse discrimen.* Ac primo humani ingenii vitio spei suæ indulgens, Abisaren, belli socium, (et ita convenerat) adventare credebat. Mox liquidiore luce aperiente hostem, C quadrigas, et III millia equitum venienti agmini Porus objecit. Dux erat copiarum, quas præmisit, Hages frater ipsius : summa virium in curribus. Senos viros singuli vehebant, duos clypeatos,

duos

duos sagittarios ab utroque latere dispositos; ceteri aurigæ erant, haud sane inermes, quippe jacula complura, ubi cominus præliandum erat, omissis habenis in hostem ingerebant. Ceterum vix ullus usus hujus auxilii eo die fuit. Namque, ut supra dictum est, imber violentius quam alias fusus campos lubricos et inequitabiles fecerat: gravesque, et propemodum immobiles currus illuvie et voraginibus hærebant. Contra Alexander expedito ac levi agmine strenue invectus est. Scythæ et Dahæ primi omnium invasere Indos: Perdiccan deinde cum equitibus in dextrum cornu hostium emisit. Jam undique pugna se moverat; cum ii, qui currus agebant, illud ultimum auxilium suorum rati, effusis habenis in medium discrimen ruere cœperunt. Anceps id malum utrisque erat; nam et Macedonum pedites primo impetu obterebantur; et per lubrica atque invia immissi currus excutiebant eos, a quibus regebantur. Aliorum turbati equi non in voragines modo lacunasque, sed etiam in amnem præcipitavere curricula. Pauci tamen hostium tenus exacti penetravere ad Porum acerrime pugnam cientem. Is ut dissipatos tota acie currus vagari sine rectoribus vidit; proximis amicorum distribuit elephantos. Post eos posuerat pedites ac sagittarios

tympana pulsare solitos. Id pro cantu tubarum Indis erat: nec strepitu eorum movebantur, olim ad notum sonum auribus mitigatis. Herculis simulachrum agmini peditum præferebatur. Id maximum erat bellantibus incitamentum, et deseruisse gestantes militare flagitium habebatur. Capitis etiam sanxerant pœnam iis, qui ex acie non retulissent: metu, quem ex illo hoste quondam conceperant, etiam in religionem venerationemque converso. Macedonas non belluarum modo, sed etiam ipsius regis aspectus parumper inhibuit. Belluæ dispositæ inter armatos speciem turrium procul fecerant. Ipse Porus humanæ magnitudinis, propemodum excesserat formam. Magnitudini Pori adjicere videbatur bellua, qua vehebatur, tantum inter ceteras eminens, quanto aliis ipse præstabat. Itaque Alexander, contemplatus et regem et agmen Indorum, *tandem*, inquit, *par animo meo periculum video. Cum bestiis simul, et cum egregiis viris res est.* Intuensque Cœnon, *Cum ego*, inquit, *Ptolemæo Perdiccaque, et Hephæstione comitatus in lævum hostium cornu impetum fecero, viderisque me in medio ardore certaminis; ipse dextrum move, et turbatis signa infer. Tu Antigenes, et tu Leonnate, et Tauron, invehimini in mediam aciem,*

et urgebitis frontem. Hastæ nostræ prælongæ et validæ non alias magis quam adversus belluas rectoresque earum usui esse poterunt ; deturbate eos, qui vehuntur, et ipsas confundite. Anceps genus auxilii est, et in suos acrius furit. In hostem enim imperio ; in suos pavore agitur. Hæc elocutus concitat equum primus. Jamque, ut destinatum erat, invaserat ordines hostium ; cum Cœnus ingenti vi in lævum cornu invehitur. Phalanx quoque in mediam Indorum aciem uno impetu prorupit. At Porus, qua equitem invehi senserat, *belluas agi* jussit : sed tardum et pene immobile animal equorum velocitatem æquare non poterat. Ne sagittarum quidem ullus erat barbaris usus. Quippe longæ et prægraves, nisi prius in terra statuerent arcum, haud satis apte et commode imponunt. Tum humo lubrica, et ob id impediente conatum, molientes ictus, celeritate hostium occupabantur. Ergo spreto regis imperio (quod fere fit, ubi turbatis acrius metus quam dux imperare cœpit) totidem erant imperatores, quot agmina errabant. Alius *jungere aciem ;* alius *dividere ; stare* quidam ; et nonnulli *circumvehi terga hostium* jubebant. Nihil in medium consulebatur. Porus tamen cum paucis, quibus metu potior fuerat pudor, colligere dispersos, ob-

vius hosti ire pergit, *elephantosque ante agmen suorum agi* jubet. Magnum belluæ injecere terrorem; insolitusque stridor non equos modo, tam pavidum ad omnia animal; sed viros quoque ordinesque turbaverat. Jam fugæ circumspiciebant locum paulo ante victores; cum Alexander Agrianos et Thracas leviter armatos, meliorem concursatione quam cominus militem, emisit in belluas. Ingentem ii vim telorum injecere et elephantis, et regentibus eos. Phalanx quoque instare constanter territis cœpit. Sed quidam avidius persecuti belluas in semet irritavere vulneribus. Obtriti ergo pedibus earum, ceteris, ut parcius instarent, fuere documentum. Præcipue terribilis illa facies erat, cum manu arma virosque corriperent, et super se regentibus traderent. Anceps ergo pugna nunc sequentium, nunc fugientium elephantos, in multum diei varium certamen extraxit: donec securibus (id namque genus auxilii præparatum erat) pedes amputare cœperunt. *Copidas* vocant gladios leviter curvatos falcibus similes, quibus appetebant belluarum manus. Nec quidquam inexpertum non mortis modo, sed etiam in ipsa morte novi supplicii timor omittebat. Ergo elephanti vulneribus tandem fatigati suos impetu sternunt, et qui rexerant eos præcipitati

in terram, ab ipsis obterebantur. Itaque pecorum modo magis pavidi, quam infesti, ultra aciem exigebantur; cum Porus destitutus a pluribus, tela multo ante præparata in circumfusos ex elephanto suo cœpit ingerere, multisque eminus vulneratis, expositus ipse ad ictus undique petebatur. Novem jam vulnera hinc tergo, illinc pectore exceperat, multoque sanguine profuso languidis manibus magis elapsa, quam excussa tela mittebat. Nec segnius bellua instincta rabie, nondum saucia invehebatur ordinibus; donec rector belluæ regem conspexit fluentibus membris omissisque armis vix compotem mentis. Tum belluam in fugam concitat sequente Alexandro: sed equus ejus multis vulneribus confossus deficiensque procubuit, posito magis rege, quam effuso. Itaque dum equum mutat, tardius insecutus est. Interim frater Taxilis regis Indorum præmissus ab Alexandro, monere cœpit Porum, *ne ultima experiri perseveraret, dederetque se victori.* At ille quanquam exhaustæ erant vires, deficiebatque sanguis; tamen ad notam vocem excitatus: *agnosco*, inquit, *Taxilis fratrem imperii regnique sui proditorem:* et telum, quod unum forte non effluxerat, contorsit in eum, quod per medium pectus penetravit ad tergum. Hoc ultimo virtutis opera

edito fugere acrius cœpit : sed elephantus quoque, qui multa exceperat tela, deficiebat. Itaque sistit fugam, peditemque sequenti hosti objecit. Jam Alexander consecutus erat, et pertinacia Pori cognita, vetabat *resistentibus parci*. Ergo undique et in pedites, et in ipsum Porum tela congesta sunt : quibus tandem gravatus labi ex bellua cœpit. Indus qui elephantum regebat, descendere eum ratus, more solito elephantum *procumbere* jussit *in genua*; qui ut se submisit, ceteri quoque, ita enim instituti erant, demisere corpora in terram. Ea res et Porum, et ceteros victoribus tradidit. Rex *spoliari corpus Pori*, interemtum esse credens, jussit, et qui detraherent loricam vestemque, concurrêre; cum bellua dominum tueri, et spoliantes cœpit appetere, levatumque corpus ejus rursus dorso suo imponere. Ergo telis undique obruitur, confossoque eo in vehiculum Porus imponitur. Quem rex ut vidit allevantem oculos; non odio, sed miseratione commotus, *quæ malum*, inquit, *amentia te coëgit rerum mearum cognita fama, belli fortunam experiri; cum Taxiles esset in deditos clementiæ meæ tam propinquum tibi exemplum?* At ille, *quoniam*, inquit, *percontaris*, *respondebo ea libertate, quam interrogando fecisti. Neminem me fortiorem esse cense-*

bam. Meas enim noveram vires, nondum expertus tuas: fortiorem esse te, belli docuit eventus. Sed ne sic quidem parum felix sum; secundus tibi. Rursus interrogatus, *quid ipse victorem statuere debere* censeret; *quod hic*, inquit, *dies tibi suadet: quo expertus es, quam caduca felicitas esset.* Plus monendo profecit, quam si precatus esset. Quippe magnitudinem animi ejus interritam, ac ne fortuna quidem infractam, non misericordia modo, sed etiam honore excipere dignatus est. Ægrum curavit haud secus, quam si pro ipso pugnasset: confirmatum contra spem omnium in amicorum numerum recepit: mox donavit ampliore regno, quam tenuit. Nec sane quidquam ingenium ejus solidius, aut constantius habuit, quam admirationem veræ laudis et gloriæ: simplicius tamen famam æstimabat in hoste, quam in cive. Quippe a suis credebat magnitudinem suam destrui posse; eamdem clariorem fore, quo majores fuissent, quos ipse vicisset.

LIBER NONUS.

CAPUT I.

ALEXANDER tam memorabili victoria lætus, qua ſibi Orientis fines apertos eſſe cenſebat, Soli victimis cæſis; milites quoque, quo promtioribus animis reliqua belli munia obirent, pro concione laudatos docuit, *quidquid Indis virium fuiſſet, illa dimicatione proſtratum. Ceterum opimam prædam fore, celebratasque opes in ea regione eminere, quam peterent. Proinde jam vilia et obſoleta eſſe ſpolia de Perſis: gemmis margaritiſque, et auro atque ebore Macedoniam Græciamque, non ſuas tantum domos repleturum.* Avidi milites et pecuniæ et gloriæ; ſimul quia nunquam affirmatio ejus fefellerat eos, pollicentur operam: dimiſſiſque cum bona ſpe, *navigia ædificari* jubet, *ut cum totam Aſiam percurriſſent, finem terrarum mare viſeret.* Multa materia navalis in proximis montibus erat; quam cædere aggreſſi, magnitudinis inuſitatæ reperere ſerpentes. Rhinocerotes quoque, rarum alibi animal, in iiſdem montibus erant. Ceterum hoc

nomen belluis eis inditum a Græcis: sermonis ejus ignari aliud lingua sua usurpant. Rex duabus urbibus conditis in utraque fluminis, quod superaverat, ripa; copiarum duces coronis et mille aureis singulos donat: ceteris quoque pro portione, aut gradus, quem in militia obtinebant; aut navatæ operæ, honos habitus est. Abisares, qui prius quam cum Poro dimicaretur, legatos ad Alexandrum miserat, rursus alios misit; pollicentes *omnia facturum quæ imperasset, modo ne cogeretur corpus suum dedere; neque enim aut sine regio imperio victurum: aut regnaturum esse captivum.* Cui Alexander *nuntiari* jussit; *si gravaretur ad se venire, ipsum ad eum esse venturum.* Hinc Poro amneque superato ad interiora Indiæ processit. Silvæ erant prope in immensum spatium diffusæ, procerisque et in eximiam altitudinem editis arboribus umbrosæ. Plerique rami instar ingentium stipitum flexi in humum, rursus, qua se curvaverant, erigebantur adeo, ut species esset non rami resurgentis, sed arboris ex sua radice generatæ. Cœli temperies salubris: quippe et vim solis umbræ levant; et aquæ largæ manant e fontibus. Ceterum hic quoque serpentium magna vis erat, squamis fulgorem auri reddentibus. Virus haud ullum magis noxium est:

quippe morsum præsens mors sequebatur; donec ab incolis remedium oblatum est. Hinc per deserta ventum est ad flumen Hyaroten. Junctum erat flumini nemus, opacum arboribus alibi inusitatis, agrestiumque pavonum multitudine frequens. Castris inde motis oppidum haud procul positum corona capit; obsidibusque acceptis stipendium imponit. Ad magnam deinde, ut in ea regione, urbem pervenit, non muro solum, sed etiam palude munitam. Ceterum barbari vehiculis inter se junctis dimicaturi occurrerunt: aliis tela, aliis hastæ, aliis secures erant: transiliebantque in vehicula strenuo saltu, cum succurrere laborantibus suis vellent. Ac primo insolitum genus pugnæ Macedonas terruit, cum eminus vulnerarentur: deinde spreto tam incondito auxilio, ab utroque latere vehiculis circumfusi repugnantes fodere cœperunt. Et *vincula*, *quibus conserta erant*, jussit *incidi*, *quo facilius singula circumvenirentur*. Itaque VIII millibus suorum amissis in oppidum refugerunt. Postero die scalis undique admotis muri occupantur: paucis pernicitas saluti fuit. Qui cognito urbis excidio paludem transnavere, et in vicina oppida ingentem intulere terrorem; *invictum exercitum*, *et Deorum profecto advenisse* memorantes. Alexander ad vastan-

dam eam regionem Perdicca cum expedita manu misso; partem copiarum Eumeni tradit, ut is quoque barbaros ad deditionem compelleret: ipse ceteros ad urbem validam, in quam aliarum quoque confugerant incolæ, duxit. Oppidani missis qui regem deprecarentur, nihilominus bellum parabant. Quippe orta seditio in diversa consilia diduxerat vulgum; alii omnia deditione potiora; quidam nullam opem in ipsis esse ducebant. Sed dum nihil in commune consulitur, qui deditioni imminebant, apertis portis hostem recipiunt. Alexander quanquam belli auctoribus jure poterat irasci; tamen omnibus venia data, et obsidibus acceptis, ad proximam deinde urbem castra movit. Obsides ducebantur ante agmen; quos cum e muris agnovissent, utpote gentis ejusdem, in colloquium convocaverunt. Illi *clementiam regis simulque vim* commemorando, ad deditionem eos compulere: ceterasque urbes simili modo deditas in fidem accepit. Hinc in regnum Sophitis perventum est. Gens, ut barbari, sapientia excellit, bonisque moribus regitur. Genitos liberos non parentum arbitrio tollunt aluntque; sed eorum quibus spectandi infantium habitum cura mandata est. Si quos insignes aut aliqua membrorum parte inutiles notaverunt,

necari jubent. Nuptiis coëunt, non genere ac nobilitate conjunctis, sed electa corporum ſpecie; quia eadem æſtimatur in liberis. Hujus gentis oppidum, cui Alexander admoverat copias, ab ipſo Sophite obtinebatur. Clauſæ erant portæ; sed nulli in muris turribusque se armati ostendebant: dubitabantque Macedones, deseruiſſentne urbem incolæ, an fraude se occulerent: cum subito patefacta porta, rex Indus cum duobus adultis filiis occurrit, multum inter omnes barbaros eminens corporis ſpecie. Vestis erat auro purpuraque distincta, quæ etiam crura velabat: aureis soleis inseruerat gemmas: lacerti quoque et brachia margaritis ornata erant. Pendebant ex auribus insignes candore et magnitudine lapilli. Baculum aureum berylli distinguebant; quo tradito precatus, *ut sospes acciperet*, se liberosque et gentem suam dedidit. Nobiles ad venandum canes in ea regione sunt; *latratu abstinere* dicuntur, *cum videre feram*, leonibus maxime infesti. Horum vim ut ostenderet Alexandro, in conspectu leonem eximiæ magnitudinis jussit emitti, et IV omnino admoveri canes, qui celeriter occupaverunt feram; cum ex iis, qui assueverant talibus ministeriis, unus, canis leoni cum aliis inhærentis crus avellere, et quia non sequebatur, ferro

amputare cœpit : nec sic quidem pertinacia victa, rursus aliam partem secare instituit; et deinde non segnius inhærentem ferro subinde cædebat. Ille in vulnere feræ dentes moribundus quoque infixerat. *Tantam in illis animalibus ad venandum cupiditatem ingenerasse naturam* memoriæ proditum est. Equidem plura transcribo, quam credo : nam nec affirmare sustineo, de quibus dubito ; nec subducere, quæ accepi. Relicto igitur Sophite in suo regno, ad fluvium Hypasin processit, Hephæstione, qui diversam regionem subegerat, conjuncto. Phegelas erat gentis proximæ rex, qui popularibus suis *colere agros, ut assueverant*, jussis, Alexandro cum donis occurrit ; nihil quod imperaret detrectans.

Cap. II. Biduum apud eum substitit rex : tertio die amnem superare decreverat, transitu difficilem, non spatio solum aquarum, sed etiam saxis impeditum. Percontatus igitur Phegelam, quæ noscenda erant, XI *dierum ultra flumen per vastas solitudines iter esse* cognoscit : *excipere deinde Gangen, maximum totius Indiæ fluminum : ulteriorem ripam colere gentes Gangaridas et Pharrasios ; eorumque regem esse Aggrammen*, XX *millibus equitum, ducentisque peditum obsidentem vias. Ad hæc quadrigarum duo millia trahere, et præcipuum*

terrorem elephantos, quos trium millium numerum explere dicebat. Incredibilia regi omnia videbantur. Igitur Porum (nam cum eo erat) percontatur, *an vera essent, quæ dicerentur?* Ille *vires quidem gentis et regni haud falso jactari* affirmat; *ceterum qui regnaret, non modo ignobilem esse, sed etiam ultimæ sortis: quippe patrem ejus tonsorem vix diurno quæstu propulsantem famem, propter habitum haud indecorum, cordi fuisse reginæ. Ab ea in propiorem ejus, qui tum regnasset, amicitiæ locum admotum; interfecto eo per insidias, sub specie tutelæ liberûm ejus invasisse regnum; necatisque pueris hunc, qui nunc regnat, generasse, invisum vilemque popularibus, magis paternæ fortunæ, quam suæ memorem.* Affirmatio Pori multiplicem animo regis injecerat curam. Hostem belluasque spernebat: situm locorum, et vim fluminum extimescebat: relegatos in ultimum pene rerum humanarum persequi terminum, et eruere arduum videbatur. Rursus avaritia gloriæ et insatiabilis cupido famæ nihil invium, nihil remotum videri sinebat. Et interdum dubitabat; *an Macedones tot emensi spatia terrarum, in acie et in castris senes facti, per objecta flumina, per tot naturæ obstantes difficultates secuturi essent? abundantes onustosque præda,*

magis parta frui velle, quam acquirenda fatigari. Non idem sibi et militibus animi esse : se totius orbis imperium mente complexum, adhuc in operum suorum primordio stare : militem labore defatigatum, proximum quemque fructum finito tandem periculo expetere. Vicit ergo cupido rationem, et ad concionem vocatis militibus, ad hunc maxime modum disseruit. *Non ignoro, milites, multa, quæ terrere vos possent, ab incolis Indiæ per hos dies de industria esse jactata : sed non est improvisa vobis mentientium vanitas. Sic Ciliciæ fauces, sic Mesopotamiæ campos, Tigrin et Euphraten, quorum alterum vado transivimus, alterum ponte, terribilem fecerant Persæ. Nunquam ad liquidum fama perducitur : omnia, illa tradente, majora sunt vero. Nostra quoque gloria, cum sit ex solido; plus tamen habet nominis, quam operis. Modo quis belluas offerentes mœnium speciem; quis Hydaspen amnem; quis cetera auditu majora quam vero, sustinere posse credebat? Olim hercule fugissemus ex Asia, si nos fabulæ debellare potuissent. Creditisne elephantorum greges majores esse, quam usquam armentorum sunt? Cum et rarum sit animal; nec facile capiatur; multoque difficilius mitigetur. Atqui eadem vanitas copias peditum equit*

tumque numeravit. Nam flumen, quo latius fusum est, hoc placidius stagnat; quippe angustis ripis coercita, et in angustiorem alveum elisa torrentes aquas invehunt: contra spatio alvei segnior cursus est. Præterea in ripa omne periculum est, ubi applicantes navigia hostis exspectat. Ita quantumcumque flumen intervenit, idem futurum discrimen est evadentium in terram. Sed omnia ista vera esse fingamus. Utrumne vos magnitudo belluarum, an multitudo hostium terret? Quod pertinet ad elephantos, præsens habemus exemplum: in suos vehementius, quam in nos incurrerunt; tam vasta corpora securibus falcibusque mutilata sunt. Quid autem interest totidem sint, quot Porus habuit, an tria millia? cum uno aut altero vulneratis ceteros in fugam declinare videamus. Deinde paucos quoque incommode regunt: congregata vero tot millia ipsa se elidunt, ubi nec stare, nec fugere potuerint inhabiles vastorum corporum moles. Equidem sic animalia ista contemsi, ut cum haberem, ipse non opposuerim; satis gnarus plus suis, quam hostibus periculi inferre. At enim equitum peditumque multitudo vos commovet! cum paucis enim pugnare soliti estis, et nunc primum inconditam sustinebitis turbam. Testis adversus multitudinem invicti Macedonum roboris

roboris Granicus amnis ; et Cilicia inundata cruore Persarum ; et Arbela, cujus campi devictorum a nobis ossibus strati sunt. Sero hostium legiones numerare cæpistis, postquam solitudinem in Asia vincendo fecistis : cum per Hellespontum navigaremus, de paucitate nostra cogitandum fuit. Nunc nos Scythæ sequuntur ; Bactriana auxilia præsto sunt ; Dahæ Sogdianique inter nos militant : nec tamen illi turbæ confido. Vestras manus intueor ; vestram virtutem, rerum, quas gesturus sum, vadem prædemque habeo. Quamdiu vobiscum in acie stabo, nec meos, nec hostium exercitus numeravero : vos modo animos mihi plenos alacritatis ac fiduciæ adhibete. Non in limine operum laborumque nostrorum ; sed in exitu stamus : pervenimus ad solis ortum et Oceanum, nisi obstat ignavia : inde victores perdomito fine terrarum revertemur in patriam. Nolite, quod pigri agricolæ faciunt, maturos fructus per inertiam amittere e manibus. Majora sunt periculis præmia ; dives eadem, et imbellis est regio. Itaque non tam ad gloriam vos duco, quam ad prædam. Digni estis, qui opes, quas illud mare litoribus invehit, referatis in patriam : digni, qui nihil inexpertum, nihil metu omissum relinquatis. Per vos gloriamque vestram, qua humanum fastigium exceditis;

perque et mea in vos, et in me vestra merita, quibus invicti contendimus, oro, quæsoque, ne humanarum rerum terminos adeuntem alumnum commilitonemque vestrum, ne dicam regem, deseratis. Cetera vobis imperavi; hoc unum debiturus sum. Et is vos rogo, qui nihil unquam vobis præcepi, quin primus me periculis obtulerim: qui sæpe aciem clypeo meo texi: ne infregeritis in manibus meis palmam, qua Herculem Liberumque patrem, si invidia abfuerit, æquabo. Date hoc precibus meis, et tandem obstinatum silentium erumpite. Ubi est ille clamor alacritatis vestræ index? ubi ille meorum Macedonum vultus? non agnosco vos, milites; nec agnosci videor a vobis. Surdas jamdudum aures pulso: aversos animos et infractos excitare conor. Cumque illi in terram demissis capitibus tacere perseverarent; *Nescio quid*, inquit, *imprudens in vos deliqui, quod me ne intueri quidem vultis! in solitudine mihi videor esse. Nemo respondet; nemo saltem negat. Quos alloquor? quid autem postulo? vestram gloriam et magnitudinem vindicamus. Ubi sunt illi, quorum certamen paulo ante vidi contendentium, qui potissimum vulnerati regis corpus exciperent? desertus, destitutus sum, hostibus deditus. Sed solus quoque ire perseverabo. Objicite me flumi-*

nibus, et belluis, et illis gentibus, quarum nomina horretis. Inveniam qui desertum a vobis sequantur: Scythæ Bactrianique erunt mecum; hostes paulo ante, nunc milites nostri. Mori præstat, quam precario imperatorem esse. Ite reduces domos; ite deserto rege ovantes. Ego hic a vobis desperatæ victoriæ, aut honestæ morti locum inveniam.

Cap. III. Ne sic quidem ulli militum vox exprimi potuit. Exspectabant ut duces principesque ad regem perferrent, *vulneribus et continuo labore militiæ fatigatos non detrectare munia, sed sustinere non posse.* Ceterum illi metu attoniti in terram ora defixerant. Ergo primo fremitus sua sponte, deinde gemitus quoque oritur: paulatimque liberius dolor erigi cœpit, manantibus lacrymis, adeo ut rex, ira in misericordiam versa, ne ipse quidem, quanquam cuperet, temperare oculis potuerit. Tandem universa concione effusius flente, Cœnus ausus est cunctantibus ceteris, propius tribunal accedere; significans se loqui velle. Quem ut videre milites detrahentem galeam capiti (ita enim regem alloqui mos est) hortari cœperunt, *ut causam exercitus ageret.* Tum Cœnus: *Dii prohibeant*, inquit, *a nobis impias mentes; et profecto prohibent. Idem animus*

est tuis, qui fuit semper, ire quo jusseris, pugnare, periclitari, sanguine nostro commendare posteritati tuum nomen. Proinde si perseveras, inermes quoque et nudi et exsangues, utcumque tibi cordi est, sequimur vel antecedimus. Sed si audire vis non fictas tuorum militum voces, verum necessitate ultima expressas; præbe, quæso, propitias aures imperium atque auspicium tuum constantissime secutis, et quocumque pergis secuturis. Vicisti, rex, magnitudine rerum non hostes modo, sed etiam milites. Quidquid mortalitas capere non poterat, implevimus. Emensis maria terrasque, melius nobis, quam incolis omnia nota sunt. Pene in ultimo mundi fine consistimus. In alium orbem paras ire, et Indiam quæris Indis quoque ignotam: inter feras serpentesque degentes eruere ex latebris et cubilibus suis expetis, ut plura, quam sol videt, victoria lustres. Digna prorsus cogitatio animo tuo; sed altior nostro. Virtus enim tua semper in incremento erit; nostra vis in fine jam est. Intuere corpora exsanguia, tot perfossa vulneribus, tot cicatricibus putria. Jam tela hebetia sunt: jam arma deficiunt. Vestem Persicam induimus, quia domestica subvehi non potest. In externum degeneravimus cultum. Quoto cuique lorica est? quis equum habet? jube quæri, quam multos servi ip-

ſorum perſecuti ſunt, quid cuique ſuperſit ex præda? omnium victores, omnium inopes ſumus. Nec luxuria laboramus, ſed bello inſtrumenta belli conſumſimus. Hunc tu pulcherrimum exercitum nudum objicies belluis? quarum ut multitudinem augeant de induſtria barbari, magnum tamen eſſe numerum etiam ex mendacio intelligo. Quod ſi adhuc penetrare in Indiam certum eſt; regio a Meridie minus vaſta eſt, qua ſubacta licebit decurrere in illud mare, quod rebus humanis terminum voluit eſſe natura. Cur circumitu petis gloriam, quæ ad manum poſita eſt? hic quoque occurrit Oceanus. Niſi mavis errare, pervenimus quo tua fortuna ducit. Hæc tecum, quam ſine te cum his, loqui malui; non uti inirem circumſtantis exercitus gratiam; ſed ut vocem loquentium potius, quam ut gemitum murmurantium audires. Ut finem orationi Cœnus impoſuit, clamor undique cum ploratu oritur, *regem, patrem, dominum,* confuſis appellantium vocibus. Jamque et alii duces, præcipueque ſeniores, quibus ob ætatem et excuſatio honeſtior erat, et auctoritas major, eadem precabantur. Ille nec caſtigare obſtinatos, nec mitigare poterat iratos. Itaque inops conſilii deſiluit e tribunali, *claudique regiam* juſſit, omnibus, præter aſſuetos, adire prohibitis. Bi-

duum iræ datum est; tertio die processit, erigique XII aras ex quadrato saxo, monumentum expeditionis suæ; *munimenta quoque castrorum* jussit *extendi*, *cubiliaque amplioris formæ*, *quam pro corporum habitu relinqui*; ut speciem omnium augeret, posteritati fallax miraculum præparans. Hinc repetens quæ emensus erat, ad flumen Acesinem locat castra. Ibi forte Cœnus morbo extinctus est, cujus morte ingemuit rex quidem; adjecit tamen, *propter paucos dies longam orationem eum exorsum*, *tanquam solus Macedoniam visurus esset*. Jam in aqua classis, quam ædificari jusserat, stabat. Inter hæc Memnon ex Thracia in supplementum equitum sex millia, præter eos ab Harpalo peditum septem millia adduxerat; armaque XXV millia auro et argento cælata pertulerat, quibus distributis vetera cremari jussit. Mille navigiis aditurus Oceanum, discordes, et vetera odia retractantes Porum et Taxilem, Indiæ reges, firmata per affinitatem gratia reliquit in suis regnis; summo in ædificanda classe amborum studio usus. Oppida quoque duo condidit, quorum alterum *Nicæam* appellavit, alterum *Bucephalon*, equi, quem amiserat, memoriæ ac nomine dedicans urbem. *Elephantis* deinde, *et impedimentis terra sequi jussis*, secundo amne defluxit; quadraginta

ferme ſtadia ſingulis diebus procedens, ut opportunis locis exponi ſubinde copiæ poſſent.

Cap. IV. Perventum erat in regionem, in qua Hydaſpes amnis Aceſini committitur. Hinc decurrit in fines Sobiorum. Hi *de exercitu Herculis majores ſuos eſſe* commemorant, *ægros relictos eſſe; cepiſſe ſedem, quam ipſi obtinebant.* Pelles ferarum pro veſte; clavæ pro telo erant: multaque etiam cum Græci mores exoleviſſent, ſtirpis oſtendebant veſtigia. Hic exſcenſione facta cc et l ſtadia proceſſit, depopulatuſque regionem, oppidum caput ejus corona cepit. xl peditum millia alia gens in ripa fluminum oppoſuerat, quam amne ſuperato in fugam compulit, incluſoſque mœnibus expugnat. Puberes interfecti ſunt, ceteri venierunt. Alteram deinde urbem expugnare adortus, magnaque vi defendentium pulſus, multos Macedonum amiſit. Sed cum in obſidione perſeveraſſet, oppidani deſperata ſalute ignem ſubjecere tectis, ſe quoque ac liberos conjugeſque incendio cremant. Quod cum ipſi augerent, hoſtes extinguerent, nova forma pugnæ erat. Delebant incolæ urbem; hoſtes defendebant: adeo etiam naturæ jura bellum in contrarium mutat. Arx erat oppidi intacta, in qua præſidium dereliquit: ipſe navigio circum-

[illegible] Ipse rex in rapidissimos vortices incidit: quibus intorta navis, obliqua, et gubernaculi impatiens agebatur. Jam vestem detraxerat corpori, projecturus semet in flumen; amicique ut exciperent eum, haud procul nabant: apparebatque anceps periculum tam nataturi, quam navigare perseverantis. Ergo ingenti certamine concitant remos, quantaque vis humana esse poterat admota est, ut fluctus, qui se invehebant, everberarentur. Findi crederes undas, et retro gurgites cedere. Quibus tandem navis erepta, non tamen ripæ applicabatur, sed in proximum vadum

illiditur.

illiditur. Cum amne bellum fuisse crederes. Ergo aris pro numero fluminum positis, sacrificioque facto, xxx stadia processit. Inde ventum est in regionem Oxydracarum Mallorumque, quos alias bellare inter se solitos tunc periculi societas junxerat. Nonaginta millia juniorum peditum in armis erant; præter hos equitum x millia nongentæque quadrigæ. At Macedones, qui omni discrimine jam defunctos se esse crediderant, postquam integrum bellum cum ferocissimis Indiæ gentibus superesse cognoverunt, improviso metu territi, rursus seditiosis vocibus regem increpare cœperunt. *Gangen amnem, et quæ ultra essent, coactos transmittere; non tamen finisse, sed mutasse bellum. Indomitis gentibus se objectos, ut sanguine suo aperirent ei Oceanum. Trahi extra sidera et solem, cogique adire, quæ mortalium oculis natura subduxerit. Novis identidem armis novos hostes existere, quos ut omnes fundant fugentque, quod præmium ipsos manere? caliginem, ac tenebras, et perpetuam noctem profundo incubantem; repletum immanium belluarum gregibus fretum: immobiles undas, in quibus emoriens natura defecerit.* Rex non sua, sed militum sollicitudine anxius, concione advocata docet, *imbelles esse, quos metuant. Nihil deinde præter has gentes obſta*

tare, quo minus terrarum spatia emensi ad finem simul mundi laborumque perveniant. Cessisse illis metuentibus Gangen, et multitudinem nationum, quæ ultra amnem essent, declinasse iter eo, ubi par gloria, minus periculum esset. Jam prospicere se Oceanum : jam perflare ad ipsos auram maris : ne inviderent sibi laudem quam peteret. Herculis et Liberi patris terminos transituros illos, regi suo, parvo impendio, immortalitatem famæ daturos. Paterentur se ex India redire, non fugere. Omnis multitudo, et maxime militaris, mobili impetu fertur. Ita seditionis non remedia quam principia majora sunt. Non alias tam alacer clamor ab exercitu est redditus, jubentium *duceret Diis secundis, et æquaret gloria, quos æmularetur.* Lætus his acclamationibus ad hostes protinus castra movit. Validissimæ Indorum gentes erant, et bellum impigre parabant; ducemque ex natione Oxydracarum spectatæ virtutis elegerant, qui sub radicibus montis castra posuit, lateque ignes, ut speciem multitudinis augeret, ostendit; clamore quoque ac sui moris ululatu idemtidem acquiescentes Macedonas frustra terrere conatus. Jam lux appetebat; cum rex fiduciæ ac spei plenus alacres milites *arma capere, et exire in aciem* jubet. Sed metune, an seditione

oborta inter ipsos, subito profugerunt barbari. Certe avios montes et impeditos occupaverunt. Quorum agmen rex frustra persecutus, impedimenta cepit. Perventum deinde est ad oppidum Oxydracarum, in quod plerique confugerant, haud majore fiducia mœnium, quam armorum. Jam admovebat rex, cum vates monere eum cœpit, *ne committeret, aut certe differret obsidionem. Vitæ ejus periculum ostendi.* Rex Demophoonta (is namque vates erat) intuens, *si quis*, inquit, *te arti tuæ intentum et exta spectantem sic interpellet; non dubitem, quin incommodus ac molestus videri tibi posssit.* Et cum ille *ita prorsus futurum* respondisset; *Censesne*, inquit, *tantas res, non pecudum fibras ante oculos habenti, ullum esse majus impedimentum quam vatem superstitione captum?* Nec diutius quam respondit moratus, *admoveri* jubet *scalas*: cunctantibusque ceteris evadit in murum. Angusta muri corona erat: non pinnæ sicut alibi fastigium ejus distinxerant; sed perpetua lorica obducta transitum sepserat. Itaque rex hærebat magis, quam stabat in margine, clypeo undique incidentia tela propulsans; nam ubique eminus ex turribus petebatur. Nec subire milites poterant, quia superne vi telorum obruebantur. Tandem magnitudinem pe-

riculi pudor vicit : quippe cernebant cunctatione sua dedi hostibus regem. Sed festinando morabantur auxilia. Nam dum pro se quisque certat evadere, oneravere scalas ; quibus non sufficientibus devoluti unicam spem regis fefellerunt. Stabat enim in conspectu tanti exercitus, velut in solitudine destitutus.

Cap. V. Jamque lævam, qua clypeum ad ictus circumferebat, lassaverat, clamantibus amicis, *ut ad ipsos desiliret*, stabantque excepturi ; cum ille rem ausus incredibilem atque inauditam, multoque magis ad famam temeritatis, quam gloriæ insignem. Namque in urbem hostium plenam præcipiti saltu semetipse immisit ; cum vix sperare posset dimicantem certe, et non inultum esse moriturum : quippe antequam assurgeret, opprimi poterat, et capi vivus. Sed forte ita libraverat corpus, ut se pedibus exciperet. Itaque stans init pugnam ; et ne circumiri posset, fortuna providerat. Vetusta arbor, haud procul muro ramos multa fronde vestitos velut de industria regem protegentes, objecerat : hujus spatioso stipiti corpus, ne circumiri posset, applcuit ; clypeo tela, quæ ex adverso ingerebantur, excipiens. Nam cum unum procul tot manus peterent ; nemo tamen audebat propius accedere : missilia ramis

plura, quam clypeo incidebant. Pugnabat pro rege primum celebrati nominis fama: deinde desperatio, magnum ad honeste moriendum incitamentum. Sed cum subinde hostis afflueret, jam ingentem vim telorum exceperat clypeo: jam galeam saxa perfregerant; jam continuo labore gravia genua succiderant. Itaque contemtim et incaute, qui proximi steterant, incurrerunt: e quibus duos gladio ita excepit, ut ante ipsum exanimes procumberent. Nec cuiquam deinde propius incessendi eum animus fuit: procul jacula sagittasque mittebant. Ille ad omnes ictus expositus, ægre jam exceptum poplitibus corpus tuebatur; donec Indus duorum cubitorum sagittam (namque Indis, ut antea diximus, hujus magnitudinis sagittæ erant) ita excussit, ut per thoracem paulum super latus dextrum infigeretur. Quo vulnere afflictus, magna vi sanguinis emicante, remisit arma moribundo similis, adeoque resolutus, ut ne ad vellendum quidem telum sufficeret dextra. Itaque ad expoliandum corpus, qui vulneraverat, alacer gaudio accurrit. Quem ut injicere corpori suo manus sensit, credo, ultimi dedecoris indignitate commotus, linquentem revocavit animum, et nudum hostis latus subjecto mucrone hausit. Jacebant circa regem tria corpora,

procul stupentibus ceteris : ille ut, antequam ultimus spiritus deficeret, dimicans jam extingueretur, clypeo se allevare conatus est ; et postquam ad connitendum nihil supererat virium, dextra impendentes ramos complexus tentabat assurgere. Sed ne sic quidem potens corporis, rursus in genua procumbit; manu provocans hostes, si quis congredi auderet. Tandem Peucestas per aliam oppidi partem deturbatis propugnatoribus muri vestigia persequens regi supervenit. Quo conspecto Alexander jam non vitæ suæ, sed mortis solatium supervenisse ratus, clypeo fatigatum corpus excepit. Subit inde Timæus : et paulo post Leonnatus : huic Aristonus supervenit. Indi quoque cum intra mœnia regem esse comperissent, omissis ceteris illuc concurrerunt, urgebantque protegentes. Ex quibus Timæus multis adverso corpore vulneribus acceptis egregiaque edita pugna cecidit : Peucestas quoque tribus jaculis confossus non se tamen scuto, sed regem tuebatur : Leonnatus dum avide ruentes barbaros submovet, cervice graviter icta semianimis procubuit ante regis pedes. Jam et Peucestas vulneribus fatigatus submiserat clypeum : in Aristono spes ultima hærebat. Hic quoque graviter saucius tantam vim hostium ultra sustinere non poterat. Inter hæc ad

Macedonas *regem cecidisse* fama perlata est. Terruisset alios, quod illos incitavit. Namque periculi omnis immemores dolabris perfregere murum; et qua moliti erant aditum, irrupere in urbem; Indosque plures fugientes quam congredi ausos ceciderunt. Non senibus, non feminis, non infantibus parcitur: quisquis occurrerat, ab illo vulneratum regem esse credebant. Tandemque internecione hostium justæ iræ parentatum est. *Ptolemæum*, *qui postea regnavit, huic pugnæ adfuisse*, auctor est Clitarchus, et Timagenes. Sed ipse, scilicet gloriæ suæ non refragatus, *abſuisse se*, *missum in expeditionem* memoriæ tradidit. Tanta componentium vetusta rerum monumenta, vel securitas, vel par huic vitium, credulitas fuit! Rege in tabernaculum relato, medici lignum hastæ corpori infixum, ita ne spiculum moveretur, abscindunt. Corpore deinde nudato animadvertunt hamos inesse telo; nec aliter id sine pernicie corporis extrahi posse, quam ut secando vulnus augerent. Ceterum ne secantes profluvium sanguinis occuparet, verebantur; quippe ingens telum adactum erat, et penetrasse in viscera videbatur. Critobulus, inter medicos artis eximiæ, sed in tanto periculo territus, manus admovere metuebat, ne in ipsius

caput parum prosperæ curationis recideret eventus. Lacrymantem eum ac metuentem, et sollicitudine propemodum exsanguem rex conspexerat. *Quid*, inquit, *quodve tempus exspectas, et non quamprimum hoc dolore me saltem moriturum liberas? An times ne reus sis, cum insanabile vulnus acceperim?* At Critobulus tandem vel finito, vel dissimulato metu hortari eum cœpit, *ut se continendum præberet, dum spiculum evelleret: etiam levem corporis motum noxium fore*. Rex cum affirmasset *nihil opus esse iis, qui semet continerent;* sicut præceptum erat, sine motu præbuit corpus. Igitur patefacto latius vulnere, et spiculo evulso, ingens vis sanguinis manare cœpit; linquique animo rex, et caligine oculis offusa, veluti moribundus extendi. Cumque profluvium medicamentis frustra inhiberent; clamor simul atque ploratus amicorum oritur, regem expirasse credentium. Tandem constitit sanguis, paulatimque animum recepit, et circumstantes cœpit agnoscere. Toto eo die ac nocte, quæ secuta est, armatus exercitus regiam obsedit, confessus omnes unius spiritu vivere. Nec prius recesserunt, quam compertum est, somno paulisper acquiescere. Hinc certiorem spem salutis ejus in castra retulerunt.

CAP. VI. Rex septem diebus curato vulnere, nec dum obducta cicatrice, cum audisset *convaluisse apud barbaros famam mortis suæ; duobus navigiis junctis, statui in medium undique conspicuum tabernaculum* jussit, *ex quo se ostenderet periisse credentibus*. Conspectusque ab incolis spem hostium falso nuntio conceptam inhibuit. Secundo deinde amne defluxit, aliquantum intervalli a cetera classe præcipiens, ne quies corpori invalido adhuc necessaria pulsu remorum impediretur. Quarto, postquam navigare cœperat, die pervenit in regionem desertam quidem ab incolis, sed frumento et pecoribus abundantem. Placuit is locus et ad suam, et ad militum requiem. Mos erat principibus amicorum, *et* custodibus corporis, excubare ante prætorium, quoties regi adversa valetudo incidisset. Hoc tum more quoque servato universi cubiculum ejus intrant. Ille sollicitus, ne quid novi afferrent, quia simul venerant; percontatur, *num hostium recens nuntiaretur adventus*. At Craterus, cui mandatum erat, ut amicorum preces perferret ad eum; *Credisne*, inquit, *adventu magis hostium, ut jam in vallo consisterent, quam cura salutis tuæ, ut nunc est tibi vilis, nos esse sollicitos? quantalibet vis omnium gentium conspiret in nos; impleat armis virisque*

totum orbem; classibus maria consternat; inusitatas belluas inducat: tu nos præstabis invictos. Sed quis Deorum hoc Macedoniæ columen ac sidus diuturnum fore polliceri potest; cum tam avide manifestis periculis offeras corpus, oblitus tot civium animas trahere te in casum? quis enim tibi superstes aut optat esse, aut potest? eo pervenimus, auspicium atque imperium secuti tuum, unde nisi te reduce nulli ad penates suos iter est. Qui si adhuc de Persidis regno cum Dario dimicares; etsi nemo vellet, tamen ne admirari quidem posset tam promtæ esse te ad omne discrimen audaciæ: nam ubi paria sunt periculum ac præmium, et secundis rebus amplior fructus est, et adversis solatium majus. Tuo vero capite ignobilem vicum emi, quis ferat non tuorum modo militum, sed ullius etiam gentis barbaræ civis, qui tuam magnitudinem novit? horret animus cogitatione rei, quam paulo ante vidimus. Eloqui timeo, invicti corporis spoliis inertissimos manus fuisse injecturos, nisi te interceptum misericors in nos fortuna servasset. Totidem proditores, totidem desertores sumus, quot te non potuimus persequi. Universos licet milites ignominia notes, nemo recusabit luere id, quod ne admitteret, præstare non potuit. Patere nos, quæso, alio modo esse

viles tibi. Quocumque jusseris, ibimus. Obscura bella et ignobiles pugnas nobis deposcimus: temetipsum ad ea serva pericula, quæ magnitudinem tuam capiunt. Cito gloria obsolescit in sordidis hostibus: nec quidquam indignius est, quam consumi eam, ubi non possit ostendi. Eadem fere Ptolemæus, et similia iis ceteri. Jamque confusis vocibus eum orabant, *ut tandem exsatiatæ laudi modum faceret, ac saluti suæ, id est, publicæ parceret.* Grata erat regi pietas amicorum. Itaque singulos familiarius amplexus *considere* jubet. Altiusque sermone repetito, *vobis quidem*, inquit, *o! fidissimi piissimique civium atque amicorum, grates ago habeoque, non solum eo nomine, quod hodie salutem meam vestræ præponitis; sed quod a primordiis belli nullum erga me benevolentiæ pignus atque indicium omisistis. Adeo ut confitendum sit, nunquam mihi vitam meam fuisse tam caram, quam esse cœpit, ut vobis diu frui possim. Ceterum non eadem est cogitatio eorum, qui pro me mori optant, et mea: qui quidem hanc benevolentiam vestram virtute meruisse me judico. Vos enim diuturnum fructum ex me, forsitan etiam perpetuum percipere cupitis: ego me metior non ætatis spatio, sed gloriæ. Licuit paternis opibus contento intra Macedoniæ terminos per*

otium corporis exspectare obscuram et ignobilem senectutem. Quanquam ne pigri quidem sibi fata disponunt : sed unicum bonum diuturnam vitam æstimantes sæpe acerba mors occupat. Verum ego, qui non annos meos, sed victorias numero ; si munera fortunæ bene computo, diu vixi. Orsus a Macedonia imperium, Græciam teneo : Thraciam, et Illyrios subegi : Triballis, Medisque imperito : Asiam, qua Hellesponto, qua rubro mari alluitur, possideo. Jamque haud procul absum a fine mundi, quem egresssus, aliam naturam, alium orbem aperire mihi statui. Ex Asia in Europæ terminos momento unius horæ transivi. Victor utriusque regionis post nonum regni mei, post vigesimum atque octavum ætatis annum ; videorne vobis in excolenda gloria, cui me uni devovi, posse cessare ? Ego vero non deero, et ubicumque pugnabo, in theatro terrarum orbis esse me credam. Dabo nobilitatem ignobilibus locis : aperiam cunctis gentibus terras, quas natura longe submoverat. In his operibus extingui me, si fors ita feret, pulchrum est : ea stirpe sum genitus, ut multam prius, quam longam vitam debeam optare. Obsecro vos, cogitate nos pervenisse in terras, quibus feminæ ob virtutem celeberrimum nomen est. Quas urbes Semiramis condidit ? quas gentes

redegit in potestatem? quanta opera molita est? nondum feminam æquavimus gloria, et jam nos laudis satietas cepit? Dii faveant, majora adhuc restant. Sed ita nostra erunt, quæ nondum attigimus; si nihil parvum duxerimus, in quo magnæ gloriæ locus est. Vos modo me ab intestina fraude, et domesticorum insidiis præstate securum: belli Martisque discrimen impavidus subibo. Philippus in acie tutior, quam in theatro fuit: hostium manus sæpe vitavit; suorum effugere non valuit. Aliorum quoque regum exitus, si reputaveritis, plures a suis, quam ab hoste interemtos numerabitis. Ceterum quoniam olim rei agitatæ in animo meo nunc promendæ occasio oblata est; mihi maximus laborum atque operum meorum erit fructus, si Olympias mater immortalitati consecretur, quandocumque excesserit vita. Si licuerit, ipse præstabo hoc: si me præceperit fatum; vos mandasse mementote. Ac tum quidem amicos dimisit: ceterum per complures dies ibi stativa habuit.

Cap. VII. Hæc dum in India geruntur, Græci milites nuper in colonias a rege deducti Garabactra, orta inter ipsos seditione, defecerant; non tam Alexandro infensi, quam metu supplicii. Quippe occisis quibusdam popularium, qui validiores erant,

arma spectare cœperunt; et Bactriana arce, quæ quasi negligentius asservata erat, occupata, barbaros quoque in societatem defectionis impulerant. Athenodorus erat princeps eorum, qui regis quoque nomen assumserat; non tam imperii cupidine, quam in patriam revertendi cum iis, qui auctoritatem ipsius sequebantur. Huic Bicon quidam nationis ejusdem, sed ob æmulationem infestus, comparavit insidias; invitatumque ad epulas per Boxum quemdam Macerianum in convivio occidit. Postero die concione advocata Bicon *ultro insidiatum sibi Athenodorum* plerisque persuaserat: sed aliis suspecta fraus erat Biconis; et paulatim in plures cœpit manare suspicio. Itaque Græci milites arma capiunt, occisuri Biconem, si daretur occasio. Ceterum principes eorum iram multitudinis mitigaverunt. Præter spem suam Bicon præsenti periculo ereptus, paulo post insidiatus auctoribus salutis suæ est; cujus dolo cognito et ipsum comprehenderunt, et Boxum. Ceterum *Boxum protinus* placuit *interfici: Biconem etiam per cruciatum necari*. Jamque corpori tormenta admovebantur; cum Græci milites, incertum ob quam causam, lymphatis similes ad arma discurrunt. Quorum fremitu exaudito, qui torquere Biconem jussi erant,

omiſere; veriti ne id facere tumultuantium vociferatione prohiberentur. Ille, ſicut nudatus erat, pervenit ad Græcos; et miſerabilis facies ſupplicio deſtinati in diverſum animos repente mutavit, *dimittique eum* juſſerunt. Hoc modo pœna bis liberatus, cum ceteris, qui colonias a rege attributas reliquerunt, revertit in patriam. Hæc circa Bactra et Scytharum terminos geſta. Interim regem duarum gentium, de quibus ante dictum eſt, centum legati adeunt. Omnes curru vehebantur, eximia magnitudine corporum, decoro habitu, lineæ veſtes intextæ auro, purpuraque diſtinctæ. Ei *ſe dedere ipſos, urbes agroſque* referebant; *per tot ætates inviolatam libertatem illius primum fidei ditionique permiſſuros; Deos ſibi deditionis auctores, non metum; quippe intactis viribus jugum excipere.* Rex conſilio habito deditos in fidem accepit; ſtipendio, quod Arachoſiis utraque natio penſitabat, impoſito. Præterea *II millia et D equites* imperat, et omnia obedienter a barbaris facta. Invitatis deinde ad epulas legatis gentium, regulisque *exornari convivium* juſſit. Centum aurei lecti modicis intervallis poſiti erant; lectis circumdederat aulæa, purpura auroque fulgentia; quidquid aut apud Perſas vetere luxu, aut apud Macedonas nova immutatione cor-

ruptum erat, confusis utriusque gentis vitiis in illo convivio ostendens. Intererat epulis Dioxippus Atheniensis, pugil nobilis, et ob eximiam virtutem virium regi pernotus et gratus. Invidi malignique increpabant per seria et ludum, *saginati corporis sequi inutilem belluam. Cum ipsi prælium inirent, oleo madentem præparare ventrem epulis.* Eadem igitur in convivio Horratas Macedo jam temulentus exprobrare ei cœpit; et postulare, *ut si vir esset, postero die secum ferro decerneret: regem tandem vel de sua temeritate, vel de illius ignavia judicaturum.* Et a Dioxippo contemtim militarem eludente ferociam accepta conditio est. Ac postero die rex, cum etiam acrius certamen exposcerent, quia deterrere non poterat, destinata exequi passus est. Ingens hic militum, inter quos erant Græci, qui Dioxippo studebant, convenerat multitudo. Macedo justa arma sumserat; æreum clypeum, hastam, quam *sarissam* vocant, læva tenens, dextra lanceam: gladioque cinctus, velut cum pluribus simul dimicaturus. Dioxippus oleo nitens, et coronatus, læva puniceum amiculum, dextra validum nodosumque stipitem præferebat. Ea ipsa res omnium animos exspectatione suspenderat: quippe armato congredi nudum, dementia non temeritas videbatur,

Igitur

Igitur Macedo haud dubius eminus interfici posse, lanceam emisit; quam Dioxippus cum exigua corporis declinatione vitasset; antequam ille hastam transferret in dextram, assiluit, et stipite mediam eam fregit. Amisso utroque telo Macedo, gladium cœperat stringere, quem occupatum complexu, pedibus repente subductis Dioxippus arietavit in terram; ereptoque gladio pedem super cervicem jacentis imposuit, stipitem intentans, elisurusque eo victum, ni prohibitus esset a rege. Tristis spectaculi eventus, non Macedonibus modo, sed etiam Alexandro fuit; maxime quia barbari adfuerant: quippe celebratam Macedonum fortitudinem ad ludibrium recidisse verebatur. Hinc ad criminationem invidorum adapertæ sunt aures regis. Et post paucos dies inter epulas aureum poculum ex composito subducitur; ministrique, quasi amisissent, quod amoverant, regem adeunt. Sæpe minus est constantiæ in rubore, quam in culpa. Conjectum oculorum, quibus ut fur destinabatur, Dioxippus ferre non potuit: et cum excessisset convivio, literis conscriptis, quæ regi redderentur, ferro se interemit. Graviter mortem ejus tulit rex, existimans indignationis esse, non pœnitentiæ testem: utique postquam falso insimulatum eum, nimium invidorum gaudium ostendit.

CAP. VIII. Indorum legati dimiſſi domos, paucis poſt diebus cum donis revertuntur. Trecenti erant equi, mille triginta currus, quos quadrijugi equi ducebant, lineæ veſtis aliquantum, mille ſcuta Indica, et ferri candidi talenta centum; leoneſque raræ magnitudinis et tigres, utrumque animal ad manſuetudinem domitum: lacertarum quoque ingentium pelles, et dorſa teſtudinum. Cratero deinde imperat rex, *haud procul amne, per quem erat ipſe navigaturus, copias duceret:* eos autem, qui comitari eum ſolebant, imponit in naves, et in fines Mallorum ſecundo amne devehitur. Inde Sabracas adiit, validam Indiæ gentem, quæ populi, non regum imperio regebatur. Sexaginta millia peditum habebant, equitum ſex millia: has copias currus quingenti ſequebantur. Tres duces ſpectatos virtute bellica elegerant. At qui in agris erant proximi flumini (frequentes autem vicos, maxime in ripa habebant) ut videre totum amnem, qua proſpici poterat, navigiis conſtratum, et tot millium arma fulgentia; territi nova facie, Deorum exercitum, et alium Liberum patrem, celebre in illis gentibus nomen, adventare credebant. Hinc militum clamor, hinc remorum pulſus, variæque nautarum voces hortantium, pavidas aures impleve-

rant. Ergo universi ad eos, qui in armis erant, currunt, *furere* clamitantes, *cum Diis prælium inituros. Navigia non posse numerari, quæ invictos veherent.* Tantumque in exercitum suorum intulere terroris, ut legatos mitterent gentem dedituros. His in fidem acceptis, ad alias deinde gentes quarto die pervenit. Nihilo plus animi his fuit, quam ceteris fuerat. Itaque oppido ibi condito, quod *Alexandriam* appellari jusserat, fines eorum, qui *Musicani* appellantur, intravit. Hic de Teriolte satrape, quem Paropamisadis præfecerat, iisdem arguentibus cognovit: multaque avare ac superbe fecisse convictum interfici jussit. Oxathres prætor Bactrianorum, non absolutus modo, sed etiam jure amplioris imperii donatus est. Finibus Musicanis deinde in ditionem redactis, urbi eorum præsidium imposuit. Inde Præstos et ipsam Indiæ gentem perventum est. Oxycanus rex erat, qui se munitæ urbi cum magna manu popularium incluserat. Hanc Alexander tertio die quam cœperat obsidere, expugnavit. Et Oxycanus, cum in arcem confugisset, legatos de conditione deditionis misit ad regem: sed antequam adirent eum, duæ turres cum ingenti fragore prociderant, per quarum ruinas Macedones evasere in arcem; qua capta Oxycanus cum paucis

repugnans occiditur. Diruta igitur arce, et omnibus captivis venumdatis, Sabi regis fines ingressus est; multisque oppidis in fidem acceptis, validissimam gentis urbem cuniculo cepit. Barbaris simile monstri visum est, rudibus militarium operum; quippe in media ferme urbe e terra existebant, nullo suffossi specus ante vestigio facto. *Octoginta millia Indorum in ea regione cæsa* Clitarchus est auctor, *multosque captivos sub corona venisse*. Rursus Musicani defecerunt, ad quos opprimendos missus est Pithon, qui captum principem gentis, eumdemque defectionis auctorem, adduxit ad regem. Quo Alexander in crucem sublato, rursus amnem, in quo *classem exspectare se* jusserat, repetit. Quarto deinde die secundo amne pervenit ad oppidum, qua iter in regnum erat Sabi. Nuper se ille dediderat, sed oppidani detrectabant imperium, et clauserant portas. Quorum paucitate contemta rex, *quingentos Agrianos mœnia subire* jusserat, *et sensim recedentes elicere extra muros hostem, secuturum profecto, si fugere eos crederet*. Agriani, sicut imperatum erat, lacessito hoste subito terga vertunt; quos barbari effuse sequentes in alios, inter quos ipse rex erat, incidunt. Renovato ergo prælio ex tribus millibus barbarorum quingenti

cæsi sunt, mille capti, ceteri mœnibus urbis inclusi. Sed non ut prima specie læta victoria; ita eventu quoque fuit: quippe barbari veneno tinxerant gladios. Itaque saucii subinde expirabant; nec causa tam strenuæ mortis excogitari poterat a medicis, cum etiam leves plagæ insanabiles essent. Barbari autem speraverant incautum et temerarium regem excipi posse. Et forte inter promtissimos dimicans intactus evaserat. Præcipue Ptolemæus lævo humero leviter quidem saucius, sed majore periculo quam vulnere affectus, regis sollicitudinem in se converterat. Sanguine conjunctus erat, et quidam Philippo genitum esse credebant; certe pellice ejus ortum constabat. Idem corporis custos, promtissimusque bellator; et pacis artibus quam militiæ major et clarior, modico civilique cultu, liberalis in primis, adituque facilis, nihil ex fastu regio assumserat. Ob hæc regi an popularibus carior esset, dubitari poterat: tum certe primum expertus suorum animos, adeo ut fortunam, in quam postea ascendit, in illo periculo Macedones ominati esse videantur. Quippe non levior illis Ptolemæi fuit cura, quam regis: qui et prælio et sollicitudine fatigatus cum Ptolemæo assideret, *lectum, in quo ipse acquiesceret*, jussit *inferri*. In quem ut se

recepit, protinus altior insecutus est somnus. Ex quo excitatus *per quietem vidisse se* exponit *speciem draconis oblatam herbam ferentis ore, quam veneni remedium esse monstrasset. Colorem quoque herbæ* referebat, *agniturum si quis reperisset* affirmans. Inventamque deinde, quippe a multis erat requisita, vulneri imposuit: protinusque dolore finito, intra breve spatium cicatrix quoque obducta est. Barbaros ut prima spes fefellerat, se ipsos urbemque dediderunt. Hinc in proximam gentem Pathaliam perventum est. Rex erat Mœris, qui urbe deserta in montes profugerat. Itaque Alexander oppido potitur, agrosque populatur. Magnæ inde prædæ actæ sunt pecorum armentorumque, magna vis reperta frumenti. Ducibus deinde sumtis amnis peritis, defluxit ad insulam medio ferme alveo enatam.

Cap. IX. Ibi diutius subsistere coactus, quia duces socordius asservati profugerant, misit qui conquirerent alios; nec repertis, pervicax cupido incessit visendi Oceanum, adeundique terminos mundi, sine regionis peritis, flumini ignoto caput suum, totque fortissimorum virorum salutem permittere. Navigabant ergo omnium per quæ ferebantur ignari. Quantum inde abesset mare; quæ gentes colerent; quam placi-

dum amnis os, quam patiens longarum navium esset, anceps et cæca æstimatio augurabatur. Unum erat temeritatis solatium perpetua felicitas. Jam cccc stadia processerant; cum gubernatores *agnoscere ipsos auram maris, et haud procul videri sibi Oceanum abesse*, indicant regi. Lætus ille hortari nauticos cœpit, *incumberent remis. Adesse finem laboris omnibus votis expetitum. Jam nihil gloriæ deesse; nihil obstare virtuti: sine ullo Martis discrimine, sine sanguine orbem terræ ab illis capi. Ne naturam quidem longius posse procedere. Brevi incognita nisi immortalibus esse visuros.* Paucos tamen navigio emisit in ripam, qui agrestes vagos exciperent; e quibus certiora nosci posse sperabat. Illi scrutati omnia tuguria, tandem latentes reperere, qui interrogati *quam procul abesset mare?* responderunt, *nullum ipsos mare ne fama quidem accepisse: ceterum tertio die perveniri posse ad aquam amaram, quæ corrumperet dulcem.* Intellectum est mare destinari ab ignaris naturæ ejus. Itaque ingenti alacritate nautici remigant, et proximo quoque die, quo propius spes admovebatur, crescebat ardor animorum. Tertio jam die mixtum flumini subibat mare, leni adhuc æstu confundente dispares undas. Tum aliam insulam medio

amni sitam evecti paulo lentius, quia cursus æstu reverberabatur, applicant classem; et ad commeatus petendos discurrunt, securi casus ejus, qui supervenit ignaris. Tertia ferme hora erat; cum stata vice Oceanus exæstuans invehi cœpit, et retro flumen urgere. Quod primo coërcitum, deinde vehementius pulsum, majore impetu adversum agebatur, quam torrentia præcipiti alveo incurrunt. Ignota vulgo freti natura erat, monstraque et iræ Deûm indicia cernere videbantur. Identidem intumescere mare, et in campos paulo ante siccos descendere superfusum. Jamque levatis navigiis, et tota classe dispersa, qui expositi erant, undique ad naves trepidi, et improviso malo attoniti recurrunt. Sed in tumultu festinatio quoque tarda est. Hi contis navigia appellebant; hi dum remos aptari prohibebant, consederant. Quidam enavigare properantes, sed non exspectatis, qui simul esse debebant, clauda et inhabilia navigia languide moliebantur: aliæ navium inconsulte ruentes non receperant; pariterque et multitudo, et paucitas festinantes morabatur. Clamor hinc *exspectare*, hinc *ire* jubentium, dissonæque voces nusquam idem ac unum tendentium, non oculorum modo usum, sed etiam aurium abstulerant. Ne in gubernatoribus quidem

quidquam

quidquam opis erat, quorum nec exaudiri vox a tumultuantibus poterat; nec imperium a territis incompositisque servari. Ergo collidi inter se naves, abstergerique invicem remi, et alii aliorum navigia urgere cœperunt. Crederes non unius exercitus classem vehi, sed duorum navale inisse certamen. Incutiebantur puppibus proræ; premebantur a sequentibus, qui antecedentes turbaverant: jurgantium ira perveniebat etiam ad manus. Jamque æstus totos circa flumen campos inundaverat, tumulis duntaxat eminentibus, velut insulis parvis; in quos plerique trepidi omissis navigiis enare cœperunt. Dispersa classis partim in præalta aqua stabat, qua subsederant valles; partim in vado hærebat, utcumque inæquale terræ fastigium occupaverant undæ; cum subito novus, et pristino major terror incutitur. Reciprocare cœpit mare magno tractu aquis in suum fretum recurrentibus; reddebatque terras paulo ante profundo salo mersas. Igitur destituta navigia alia præcipitantur in proras; alia in latera procumbunt. Strati erant campi sarcinis, armis, avulsarum tabularum remorumque fragmentis. Miles nec egredi in terram, nec in naves subsistere audebat; identidem præsentibus graviora, quæ sequerentur, exspectans. Vix quæ perpetiebantur, videre

V v

ipsos credebant, in sicco naufragia, in amni mare. Nec finis malorum; quippe æstum paulo post mare relaturum, quo navigia allevarentur, ignari, famem et ultima sibimet ominabantur. Belluæ quoque fluctibus destitutæ terribiles vagabantur. Jamque nox appetebat, et regem quoque desperatio salutis ægritudine affecerat. Non tamen invictum animum curæ obruunt, quin tota nocte præsideret in speculis, equitesque præmitteret ad os amnis, ut cum mare rursus exæstuare sensissent, procederent. *Navigia* quoque *lacerata refici, et eversa fluctibus erigi* jubet, *paratosque esse et intentos, cum rursus mare terras inundasset.* Tota ea nocte inter vigilias adhortationesque consumta, celeriter et equites ingenti cursu refugere; et secutus est æstus, qui primo aquis leni tractu subeuntibus cœpit levare navigia, mox totis campis inundans etiam impulit classem: plaususque militum nauticorumque insperatam salutem immodico celebrantium gaudio litoribus ripisque resonabat. *Unde tantum redisset subito mare? quo pridie refugisset? quænam esset ejusdem elementi natura, modo discors, modo imperio temporum obnoxia*, mirabundi requirebant. Rex cum ex eo, quod acciderat, conjectaret, post solis ortum statum

tempus esse; media nocte, ut æstum occuparet, cum paucis navigiis secundo amne defluxit. Evectusque os ejus quadringenta stadia processit in mare, tandem voti sui compos: præsidibusque maris et locorum Diis sacrificio facto, ad classem rediit.

Cap. X. Hinc adversum flumen subiit classis; et altero die appulsa est haud procul lacu salso, cujus ignota natura plerosque decepit temere ingressos aquam. Quippe scabies corpora invasit, et contagium morbi etiam in alios vulgatum est. Oleum remedio fuit. Leonnato deinde præmisso, ut puteos foderet, qua terrestri itinere ducturus exercitum videbatur, quippe sicca erat regio; ipse cum copiis substitit, vernum tempus exspectans. Interim et urbes plerasque condidit. Nearcho atque Onesicrito nauticæ rei peritis imperavit, *ut validissimas navium deducerent in Oceanum, progressique quoad tuto possent, naturam maris noscerent: vel eodem amne, vel Euphrate subire eos posse, cum reverti ad se vellent.* Jamque mitigata hieme, et navibus, quæ inutiles videbantur, crematis, terra ducebat exercitum. Nonis castris in regionem Arabitarum; inde totidem diebus in Gedrosiorum regionem perventum est. Liber hic populus concilio habito dedidit se; nec quidquam deditis

præter commeatus imperatum est. Quinto hinc die venit ad flumen, *Arabum* incolæ appellant. Regio deserta et aquarum inops excipit: quam emensus in Horitas transit. Ibi majorem exercitus partem Hephæstioni tradidit; levem armaturam cum Ptolemæo Leonnatoque partitus est. Tria simul agmina populabantur Indos; magnæque prædæ actæ sunt; maritimos Ptolemæus; ceteros ipse rex, et ab alia parte Leonnatus urebant. In hac quoque regione urbem condidit, deductique sunt in eam Arachosii. Hinc pervenit ad maritimos Indos: desertam vastamque regionem late tenent, ac ne cum finitimis quidem ullo commercii jure miscentur. Ipsa solitudo natura quoque immitia efferavit ingenia; prominent ungues nunquam recisi; comæ hirsutæ et intonsæ sunt. Tuguria conchis, et ceteris purgamentis maris instruunt. Ferarum pellibus tecti, piscibus sole duratis, et majorum quoque belluarum, quas fluctus ejicit, carne vescuntur. Consumtis igitur alimentis Macedones primo inopiam, deinde ad ultimum famem sentire cœperunt, radices palmarum, namque sola ea arbor gignitur, ubique rimantes. Sed cum hæc quoque alimenta defecerant, jumenta cædere aggressi, ne equis quidem abstinebant; et cum deessent quæ sarcinas veherent, spolia de hos-

ſibus, propter quæ ultima Orientis peragraverant, cremabant incendio. Famem deinde pestilentia ſecuta est: quippe inſalubrium ciborum novi ſucci, ad hoc itineris labor, et ægritudo animi, vulgaverant morbos; et nec manere ſine clade, nec progredi poterant: manentes fames, progreſſos acrior pestilentia urgebat. Ergo ſtrati erant campi pene pluribus ſemivivis, quam cadaveribus. Ac ne levius quidem ægri ſequi poterant; quippe agmen raptim agebatur, tantum ſingulis ad ſpem ſalutis ipſos proficere credentibus, quantum itineris feſtinando præriperent. Igitur qui defecerant, notos ignotosque, *ut allevarentur*, orabant. Sed nec jumenta erant, quibus excipi poſſent; et miles vix arma portabat, imminentisque etiam ipſis facies mali ante oculos erat. Ergo ſæpius revocati, ne reſpicere quidem ſuos ſuſtinebant; miſericordia in formidinem verſa. Illi relicti *Deos teſtes*, *ſacra communia*, *regiſque* implorabant *opem*: cumque fruſtra ſurdas aures fatigarent, in rabiem deſperatione verſi, *parem ſuo exitum*, *ſimileſque ipſis amicos et contubernales* precabantur. Rex dolore ſimul ac pudore anxius, quia cauſa tantæ cladis ipſe eſſet; ad Phrataphernen Parthorum ſatrapen miſit, qui juberet *camelis cocta cibaria afferre*: alios quoque

finitimarum regionum præfectos certiores necessitatis suæ fecit. Nec cessatum est ab his. Itaque fame duntaxat vindicatus exercitus, tandem in Gedrosiæ fines perducitur. Omnium rerum sola fertilis regio est, in qua stativa habuit, ut vexatos milites quiete firmaret. Hic Leonnati literas accipit, *conflixisse ipsum cum octo millibus peditum et quingentis equitibus Horitarum, prospero eventu.* A Cratero quoque nuntius venit, *Ozinen et Zariaspen nobiles Persas, defectionem molientes oppressos a se, in vinculis esse.* Præposito igitur regioni Sibyrtio (namque Menon præfectus ejus nuper interierat morbo) in Carmaniam ipse processit. Aspastes erat satrapes gentis, suspectus res novare voluisse, dum in India rex esset. Quem occurrentem dissimulata ira comiter allocutus, dum exploraret quæ delata erant, in eodem honore habuit. Cum Indiæ præfecti, sicut imperatum erat, equorum jumentorumque jugalium vim ingentem ex omni, quæ sub imperio erat, regione misissent; quibus deerant impedimenta, restituit. Arma quoque ad pristinum refecta sunt cultum: quippe haud procul a Perside aberant, non pacata modo, sed etiam opulenta. Igitur, ut supra dictum est, æmulatus Patris Liberi non gloriam solum, quam ex illis gentibus depor-

taverat, sed etiam famam (sive illud triumphus fuit ab eo primum institutus, sive bacchantium lusus) statuit imitari, animo super humanum fastigium elato. *Vicos, per quos iter erat, floribus coronisque sterni* jubet: *liminibus ædium crateras vino repletos, et alia eximiæ magnitudinis vasa disponi: vehicula deinde constrata, ut plures capere milites possent, in tabernaculorum modum ornari, alia candidis velis, alia veste pretiosa.* Primi ibant amici et cohors regia, variis redimita floribus coronisque; alibi tibicinum cantus, alibi lyræ sonus audiebatur: item in vehiculis pro copia cujusque adornatis, comessabundus exercitus, armis quæ maxime decora erant circumpendentibus. Ipsum convivasque currus vehebat, crateris aureis ejusdemque materiæ ingentibus poculis prægravis. Hoc modo per dies septem bacchabundum agmen incessit; parta præda, si quid victis saltem adversus comessantes animi fuisset: mille hercule, viri modo et sobrii, septem dierum crapula graves in suo triumpho capere potuerunt. Sed fortuna, quæ rebus famam pretiumque constituit, hîc quoque militiæ probrum vertit in gloriam. Et præsens ætas, et posteritas deinde mirata est, *per gentes nondum satis domitas incessisse temulentos, barbaris,*

quod temeritas erat, fiduciam esse credentibus. Hunc apparatum carnifex sequebatur: quippe satrapes Aspastes, de quo ante dictum est, interfici jussus est: adeo nec luxuriæ quidquam crudelitas, nec crudelitati luxuria obstat.

LIBER DECIMUS.

CAPUT I.

Isdem fere diebus Cleander et Sitalces, et cum Agathone Heracon superveniunt, qui Parmenionem jussu regis occiderant; quinque millia peditum cum equitibus mille. Sed et accusatores eos e provincia, cui præfuerant, sequebantur; nec tot facinora, quot admiserant, compensare poterant cædis perquam gratæ regi ministerio. Quippe cum omnia profana spoliassent; ne sacris quidem abstinuerant: virginesque et principes feminarum stupra perpessæ corporum ludibria deflebant. Invisum Macedonum nomen avaritia eorum ac libido barbaris fecerat. Inter omnes tamen eminebat Cleandri furor, qui nobilem virginem constupratam servo suo pellicem dederat. Plerique amicorum Alexandri non tam criminum, quæ palam objiciebantur, atrocitatem, quam memoriam occisi per eos Parmenionis, quod tacitum prodesse reis apud regem poterat, intuebantur: læti recidisse iram in iræ ministros, nec ullam potentiam scelere quæsitam cuiquam esse

damnatum. Rea cognita causa pronuntiavit, *ab accusatoribus unum, et id maximum crimen esse praeteritum, desperationem salutis suae: nunquam enim talia ausuros, qui ipsum ex India sospitem aut optassent reverti, aut credidissent reversurum.* Igitur hos quidem vinxit; DC autem *militum, qui saevitiae eorum ministri fuerant, interfici* jussit. Eodem die sumtum est supplicium de iis quoque, quos auctores defectionis Persarum Craterus adduxerat. Haud multo post Nearchus et Onesicritus, quos *longius in Oceanum procedere* jusserat, superveniunt. Nuntiabant autem quaedam audita, alia comperta; *insulam ostio amnis subjectam auro abundare, inopem equorum esse: singulos equos ab iis, qui ex continenti trajicere auderent, singulis talentis emi. Plenum esse belluarum mare; aestu secundo eas ferri magnarum navium corpora aequantes, truci cantu deterritas sequi classem: cum magno aequoris strepitu, velut demersa navigia, subisse aquas.* Cetera incolis crediderant: inter quae *rubrum mare non a colore undarum, ut plerique crederent, sed ab Erythra rege appellari. Esse haud procul a continenti insulam palmis frequentibus consitam, et in medio fere nemore columnam eminere, Erythrae regis monumentum, literis gentis ejus scriptam.*

Adjiciebant, *navigia, quæ lixas mercatoresque vexissent, famam auri secutis gubernatoribus in insulam esse transmissa, nec deinde ab his postea visa.* Rex cognoscendi plura cupidine accensus, *rursus eos terram legere* jubet, *donec ad Euphraten appellerent classem; inde adverso amne Babylonem subituros.* Ipse animo infinita complexus, statuerat omni ad Orientem maritima regione perdomita, ex Syria petere Africam, Carthagini infensus: inde Numidiæ solitudinibus peragratis cursum Gades dirigere. *Ibi* namque *columnam Herculis esse* fama vulgaverat. Hispanias deinde, quas *Iberiam* Græci a flumine Ibero vocabant, adire; et prætervehi Alpes, Italiæque oram, unde in Epirum brevis cursus est. Igitur Mesopotamiæ prætoribus imperavit, *materia in Libano monte cæsa, devectaque ad urbem Syriæ Thapsacum, ingentium carinas navium ponere: septiremes omnes esse, deducique Babylonem. Cypriorum regibus imperatum, ut æs stuppamque et vela præberent.* Hæc agenti Pori et Taxilis regum literæ traduntur, *Abisaren morbo, Philippum præfectum ipsius ex vulnere interisse, oppressosque qui vulnerassent eum.* Igitur Philippo substituit Eudæmonem; dux erat Thracum. Abisaris regnum filio ejus attribuit. Ventum est

deinde Persagadas. Persica est gens, cujus satrapes Orsines erat, nobilitate ac divitiis inter omnes barbaros eminens. Genus ducebat a Cyro, quondam rege Persarum: opes et a majoribus traditas habebat; et ipse longa imperii possessione cumulaverat. Is regi cum omnis generis donis, non ipsi modo ea, sed etiam amicis ejus daturus occurrit. Equorum domiti greges sequebantur, currusque argento et auro adornati, pretiosa supellex, et nobiles gemmæ, aurea magni ponderis vasa, vestesque purpureæ, et signati argenti talentûm quatuor millia. Ceterum tanta benignitas barbaro causa mortis fuit. Nam cum omnes amicos regis donis super ipsorum vota coluisset; Bagoæ spadoni, qui Alexandrum obsequio corporis devinxerat sibi, nullum honorem habuit: admonitusque a quibusdam, *quam Alexandro cordi esset*; respondit, *amicos regis, non scorta se colere: nec moris esse Persis, mares ducere, qui stupro effeminarentur*. His auditis spado potentiam flagitio et dedecore quæsitam, in caput nobilissimi et insontis exercuit. Namque gentis ejusdem levissimos falsis criminibus adstruxit, monitos tum demum ea deferre, cum ipse jussisset. Interim quoties sine arbitris erat, credulas regis aures implebat; dissimulans causam iræ, quo gravior criminantis

auctoritas esset. Nondum suspectus erat Orsines, jam tamen vilior. Reus enim in secreto agebatur, latentis periculi ignarus: et importunissimum scortum, ne in stupro quidem et dedecoris patientia fraudis oblitum, quoties amorem regis in se accenderat, Orsinen modo *avaritiæ*, interdum etiam *defectionis* arguebat. Jam matura erant in perniciem innocentis mendacia, et fatum, cujus inevitabilis sors est, appetebat. Forte enim *sepulchrum Cyri* Alexander jussit *aperiri*, in quo erat conditum ejus corpus, cui dare volebat inferias. Auro argentoque repletum esse crediderat, quippe ita fama Persæ vulgaverant; sed præter clypeum ejus putrem, et arcus duos Scythicos, et acinacem, nihil reperit. Ceterum coronâ aureâ impositâ amiculo, cui assueverat ipse, solium, in quo corpus jacebat, velavit; miratus *tanti nominis regem*, *tantis præditum opibus*, *haud pretiosius sepultum esse*, *quam si fuisset e plebe*. Proximus erat lateri spado, qui regem intuens, *quid mirum*, inquit, *est inania sepulchra esse regum*, *cum satraparum domus aurum inde egestum capere non possint? quod ad me attinet*, *ipse hoc bustum antea non videram*; *sed ex Dario ita accepi*, *tria millia talentûm condita esse cum Cyro. Hinc illa benignitas in te*; *ut quod impune habere non*

poterat Orsines, donando etiam gratiam iniret. Concitaverat jam animum in iram; cum ii, quibus negotium idem dederat, superveniunt. Hinc Bagoas; hinc ab eo subornati, falsis criminibus occupant aures. Antequam accusari se suspicaretur Orsines, in vincula est traditus. Non contentus supplicio insontis spado, ipse morituro manum injecit. Quem Orsines intuens, *audieram*, inquit, *in Asia olim regnasse feminas; hoc vero novum est, regnare castratum!* Hic fuit exitus nobilissimi Persarum, nec insontis modo, sed eximiæ quoque benignitatis in regem. Eodem tempore Phradates regnum affectasse suspectus occiditur. Cœperat esse præceps ad repræsentanda supplicia; idem ad deteriora credenda. Scilicet res secundæ valent commutare naturam; et raro quisquam erga bona sua satis cautus est. Idem enim paulo ante Lyncesten Alexandrum delatum a duobus indicibus damnare non sustinuerat: humiliores quoque reos contra suam voluntatem, quia ceteris videbantur insontes, passus absolvi: hostibus victis regna reduxerat. Ad ultimum a semetipso degeneravit usque adeo, ut adversus libidinem animi, arbitrio scorti aliis regna daret, aliis adimeret vitam. Iisdem fere diebus literas a Cœno accepit de rebus in Europa et Asia gestis,

dum ipse Indiam subigit. Zopyrio Thraciæ præpositus dum expeditionem in Getas faceret, tempestatibus procellisque subito coortis, cum toto exercitu oppressus erat. Qua cognita clade Seuthes Odrysas populares suos ad defectionem compulerat. Amissa propemodum Thracia, ne Græcia quidem...

J. FREINSHEMII

SUPPLEMENTUM.

AMISSA propemodum Thracia, ne Græcia quidem tumultibus inconcussa mansit. Nam Alexander, punita satraparum quorumdam insolentia, quam, dum in extremo orbe Indorum armis attinetur, per summa scelera atque flagitia in provinciales exercuerant, ceterorum metum intenderat: qui in paribus delictis idem admissorum præmium exspectantes, in mercenariorum militum fidem confugiebant, illorum manibus, si ad supplicium poscerentur, salutem suam tutaturi; aut pecunia quanta poterat coacta, fugam inibant. Ea re cognita literæ ad omnes Asiæ prætores missæ sunt, quibus inspectis *e vestigio omnes peregrinos milites, qui stipendia sub ipsis facerent, dimittere* jubebantur. Erat inter eos Harpalus, quem Alexander, quod ob ipsius amicitiam olim a Philippo ejectus solum vertisset, inter fidissimos habebat, et post Mazæi mortem satrapia Babyloniæ donaverat, thesaurorumque

custodiæ præfecerat Is igitur cum fiduciam, quam in propensissima regis gratia habere poterat, magnitudine flagitiorum consumsisset, quinque talentorum millia ex gaza regia rapit, conductaque sex millium mercenariorum manu, in Europam evadit. Jampridem enim luxu et libidinibus in præceps tractus, desperataque apud regem venia, adversus iram ipsius in alienis opibus subsidium circumspicere cœperat; et Athenienses, quorum non contemnendam potentiam, et apud ceteros Græcos auctoritatem, tum occultum in Macedonas odium norat, sedulo coluerat. Itaque spem suis faciebat, *Athenienses adventu suo cognito, copiisque et pecuniis quas adduceret coram inspectis, protinus arma consiliaque sociaturos esse.* Nam apud populum imperitum et mobilem, per homines improbos et avaritia venales, omnia se muneribus consecuturum existimabat.

Cap. II. Igitur triginta navibus Sunium transmittunt. Promontorium est Atticæ terræ, unde portum urbis petere decreverant. His cognitis rex Harpalo Atheniensibusque juxta infestus *classem parari* jubet; Athenas protinus petiturus. Quod consilium dum agitat clam, literæ ei redduntur; *Harpalum intrasse quidem Athenas, pecunia conciliasse sibi principum animos: mox concilio plebis habito jussum urbe excedere, ad Græcos milites pervenisse, a quibus interceptum et trucidatum a quodam viatore per insidias.* His lætus in Europam traji-

ciendi

ciendi consilium omisit : sed *exules præter eos, qui civili sanguine aspersi erant, recipi ab omnibus Græcorum civitatibus, quibus pulsi erant*, jussit. Et Græci haud ausi imperium aspernari, quanquam solvendarum legum id principium esse censebant; bona quoque, quæ extarent, restituêre damnatis. Soli Athenienses, non suæ modo, sed etiam publicæ vindices libertatis, colluvionem hominum, quia ægre ferebant, non regio imperio, sed legibus moribusque patriis regi assueti, prohibuere finibus : omnia potius toleraturi, quam purgamenta quondam urbis suæ, tunc etiam exilii, admitterent. Alexander senioribus militum in patriam remissis; *tredecim millia peditum, et duo millia equitum, quæ in Asia retineret, eligi* jussit : existimans modico exercitu continere posse Asiam, quia pluribus locis præsidia disposuisset; nuperque conditas urbes, quas colonis replesset, res renovare cupientibus obstare. Ceterum priusquam secerneret, quos erat retenturus, edixit, *ut omnes milites æs alienum profiterentur.* Grave plerisque esse compererat : et quanquam ipsorum luxu contractum erat, dissolvere tamen ipse decreverat. Illi tentari ipsos rati, quo facilius ab integris sumtuosos discerneret, prolatando aliquantum extraxerant temporis. Et rex satis gnarus professioni æris pudorem,

non contumaciam obstare; *mensas totis castris poni* jussit, *et decem millia talentorum proferri.* Tum demum fide facta professi sunt; nec amplius ex tanta pecunia quam centum et triginta talenta superfuere. Adeo ille exercitus, tot ditissimarum gentium victor, plus tamen victoriæ, quam prædæ deportavit ex Asia. Ceterum ut cognitum est, *alios remitti domum*, *alios retineri;* perpetuam eum regni sedem in Asia habiturum rati, vecordes et disciplinæ militaris immemores, seditiosis vocibus castra complent, regemque ferocius quam alias adorti, omnes simul *missionem* postulare cœperunt; deformia ora cicatricibus, canitiemque capitum ostentantes. Nec aut præfectorum castigatione, aut verecundia regis deterriti, tumultuoso clamore et militari violentia volentem loqui inhibebant; palam professi *nusquam inde*, *nisi in patriam vestigium esse moturos.* Tandem silentio facto, magis quia motum esse credebant, quam quia ipsi moveri poterant; quidnam acturus esset, exspectabant. Ille, *quid hæc*, inquit, *repens consternatio*, *et tam procax atque effusa licentia denuntiat? eloqui timeo, palam certe rupistis imperium, et precario rex sum, cui non alloquendi, non noscendi monendique, aut intuendi vos jus reliquistis. Equidem cum alios dimittere in patriam; alios mecum paulo post depor-*

tare statuerim : tam illos acclamantes video, qui abituri sunt, quam hos, cum quibus præmissos subsequi statui. Quid hoc est rei? dispari in causa idem omnium clamor est! pervelim scire, utrum qui discedunt, an qui retinentur, de me querantur. Crederes uno ore omnes sustulisse clamorem ; ita pariter ex tota concione responsum est, *omnes queri.* Tum ille, *non hercule*, inquit, *potest fieri, ut adducar querendi simul omnibus hanc causam esse, quam ostenditis ; in qua major pars exercitus non est ; utpote cum plures dimiserim, quam retenturus sum. Subest nimirum altius malum, quod omnes avertit a me. Quando enim regem universus exercitus deseruit? ne servi quidem uno grege profugiunt dominos ; sed est quidam in illis pudor a ceteris destitutos relinquendi. Verum ego tam furiosæ consternationis oblitus remedia insanabilibus conor adhibere. Omnem hercule spem, quam ex vobis conceperam, damno ; nec ut cum militibus meis, jam enim esse destitistis, sed ut cum ingratissimis oportet, agere decrevi. Secundis rebus, quæ circumfluunt vos, insanire cœpistis : obliti status ejus, quem beneficio exuistis meo. Digni hercule qui in eodem consenescatis ; quoniam facilius est vobis adversam, quam secundam regere fortunam. En tandem! Illyriorum paulo ante, et Persarum tributariis Asia, et tot*

gentium spolia fastidio sunt. Modo sub Philippo seminudis, amicula ex purpura sordent; aurum et argentum oculi ferre non possunt: lignea enim vasa desiderant, et ex cratibus scuta, rubiginemque gladiorum. Hoc cultu nitentes vos accepi, et quingenta talenta æris alieni: cum omnis regia supellex haud amplius quam sexaginta talentorum esset, meorum operum fundamenta. Quibus tamen (absit invidia) imperium maximæ terrarum partis imposui. Asiæne pertæsum est, quæ vos gloria rerum gestarum Diis pares fecit? in Europam ire properatis rege deserto, cum pluribus vestrûm defuturum viaticum fuerit, ni æs alienum luissem: nempe in Asiatica præda. Nec pudet profundo ventre devictarum gentium spolia circumferentes, reverti velle ad liberos conjugesque, quibus pauci præmia victoriæ potestis ostendere. Nam ceterorum, dum etiam spei vestræ obviam istis, arma quoque pignori sunt. Bonis vero militibus cariturus sum, pellicum suarum concubinis: quibus hoc solum ex tantis opibus superest, quod impenditur. Proinde fugientibus me pateant limites; facessite hinc ocyus: ego cum Persis abeuntium terga tutabor. Neminem teneo: liberate oculos meos ingratissimi cives. Læti vos excipient parentes liberique sine vestro rege redeuntes! obviam ibunt desertoribus transfugisque! triumphabo

mehercule de fuga vestra, et ubicumque ero, expetam pœnas; hos, cum quibus me relinquitis, colendo, præferendoque vobis. Jam autem scietis, et quantum sine rege valeat exercitus, et quid opis in me uno sit. Desiluit deinde frendens de tribunali, et in medium armatorum agmen se immisit; notatos quoque, qui ferocissime oblocuti erant, singulos manu corripuit: nec ausos repugnare, tredecim asservandos custodibus corporis tradidit.

Cap. III. Quis crederet sævam paulo ante concionem obtorpuisse subito metu, et cum ad supplicium videret trahi nihil ausos graviora quam ceteros (tam effusam antea licentiam, atque seditiosam militum violentiam ita compressam, ut non modo nullus ex omnibus irruenti regi restiterit; verum etiam cuncti pavore exanimati attonitis similes, quid de ipsis quoque rex statuendum censeret, suspensa mente exspectarent.) Itaque sive nominis, quod gentes, quæ sub regibus sunt, inter Deos colunt; sive propria ipsius veneratio; sive fiducia tanta vi exercentis imperium conterruit eos: singulare certe ediderunt patientiæ exemplum; adeoque non sunt accensi supplicio commilitonum, cum sub noctem interfectos esse nossent, ut nihil omiserint, quod singuli magis obedienter ac pie facerent. Nam cum postero die pro-

hibiti aditu venissent, Asiaticis modo militibus admissis, lugubrem totis castris edidere clamorem, denuntiantes *se protinus esse morituros, si rex perseveraret irasci*. At ille pervicacis ad omnia quæ agitasset animi, *peregrinorum militum concionem advocari* jubet, *Macedonibus intra castra cohibitis* : et cum frequentes coissent, adhibito interprete talem orationem habuit. *Cum ex Europa trajicerem in Asiam, multas nobiles gentes, magnam vim hominum imperio meo me additurum esse sperabam. Nec deceptus sum, quod de his credidi famæ. Sed ad illa hoc quoque accessit, quod video fortes viros erga reges suos pietatis invictæ. Luxu omnia fluere credideram; et nimia felicitate mergi in voluptates. At hercule munia militiæ hoc animorum corporumque robore æque impigre toleratis; et cum fortes viri sitis, non fortitudinem magis, quam fidem colitis. Hoc ego nunc primum profiteor, sed olim scio. Itaque et delectum e vobis juniorum habui; et vos meorum militum corpori immiscui. Idem habitus, eadem arma sunt vobis : obsequium vero et patientia imperii longe præstantior est, quam ceteris. Ergo ipse Oxathris Persæ filiam mecum in matrimonio junxi, non dedignatus ex captiva liberos tollere. Mox deinde cum stirpem generis mei latius propagare cuperem, uxorem Darii filiam*

duxi; proximisque amicorum auctor fui ex captivis generandi liberos: ut hoc sacro fædere omne discrimen victi et victoris excluderem. Proinde genitos esse vos mihi, non adscitos milites credite. Asiæ et Europæ unum atque idem regnum est. Macedonum vobis arma do. Inveteravi peregrinam novitatem; et cives mei estis et milites, omnia eumdem ducunt colorem. Nec Persis Macedonum morem adumbrare, nec Macedonibus Persas imitari indecorum est. Ejusdem juris esse debent, qui sub eodem rege victuri sunt.

Hac oratione habita, Persis corporis sui custodiam credidit, Persas satellites, Persas apparitores fecit. Per quos cum Macedones, qui huic seditioni occasionem dedissent, vincti ad supplicia traherentur, unum ex iis auctoritate et ætate gravem, ad Regem ita locutum ferunt.

CAP. IV. *Quousque*, inquit, *animo tuo etiam per supplicia, et quidem externi moris obsequeris? milites tui, cives tui, incognita causa, captivis suis ducentibus trahuntur ad pænam! si mortem meruisse judicas, saltem ministros supplicii muta.* Amico animo, si veri patiens fuisset, admonebatur; sed in rabiem ira pervenerat. Itaque rursus (nam parumper, quibus imperatum erat, dubitaverant) *mergi in amnem, sicut vincti erant*, jussit. Nec hoc quidem supplicium

ſeditionem militum movit. Namque copiarum duces atque amicos ejus, manipuli adeunt, petentes, *ut ſi quos adhuc priſtina noxa judicaret eſſe contactos, juberet interfici, offerre ſe corpora iræ, trucidaret.*

****

J. FREINSHEMII

SUPPLEMENTUM.

TANDEM præ dolore vix mentis compotes universi concurrunt ad regiam, armisque ante fores projectis, tunicati adſtantes, *nuda et obnoxia pœnis corpora admitti* flentes orabant. *Non ſe deprecari, quin ſuppliciis ſontium expiarentur, quæ per contumaciam deliquiſſent. Regis iracundiam ſibi morte triſtiorem eſſe* Cumque dies noctesque ante regiam perſiſtentes, miſerabili clamore habituque pœnitentiam ſuam approbarent; biduum tamen adverſus humillimas ſuorum preces iracundia ejus duravit. Tertio die victus conſtantia ſupplicum, proceſſit: incuſataque leniter exercitus immodeſtia, non ſine multis utrimque lacrymis, *in gratiam ſe cum ipſis redire* profeſſus eſt. Digna tamen res viſa eſt, quæ majoribus hoſtiis expiaretur. Itaque ſacrificio magnifice perpetrato, Macedonum ſimul Perſarumque primores invitavit ad epulas. *Novem millia eo convivio excepiſſe*, proditum eſt memoriæ, *eoſque omnes invitante rege ex eodem cratere libaviſſe, Græcis barbariſque vatibus, tum alia fauſta vota præeuntibus, tum inprimis ut ea*

utriusque

utriusque imperii in idem corpus coalita societas perpetua foret. Maturata deinde est missio, et infirmissimus quisque exauctorati. Amicorum quoque seniorum quibusdam commeatum dedit. Ex quibus Clitus cognomento Albus, Gorgiasque et Polydamas, et Antigenes fuere. Abeuntibus non modo præteriti temporis stipendia cum fide persolvit, verum etiam talentum adjecit in singulos milites, viatici nomine. *Filios ex Asiaticis uxoribus susceptos* (ad decem millia fuisse traditur) *apud se relinqui* jussit, *ne in Macedoniam cum parentibus transgressi, et conjugibus liberisque prioribus permixti familias singulorum contentionibus et discordiis implerent: sibi curæ fore pollicitus, ut patrio more instituti militiæ artes edocerentur.* Ita supra decem veteranorum millia dimissa sunt; additusque est Craterus, qui eos deduceret, ex præcipuis regis amicis. *Isti si quid humanitus contigisset, Polyperchonti parere* jussi sunt. Literis etiam ad Antipatrum scriptis, *honorem emeritis haberi* præcepit, *ut quoties ludi atque certamina ederentur, in primis ordinibus coronati spectarent; utque fato functorum liberi, etiam impuberes, in paterna stipendia succederent. Craterum Macedoniæ continentibusque regionibus cum imperio præesse* placuit; *Antipatrum cum supplemento juniorum Macedonum ad regem pergere.* Verebatur enim ne per discordiam præfecti cum Olympiade gravis aliqua clades acciperetur. Nam multas ad Alexandrum epistolas Mater, multas Antipater miserat; vicissimque alter alterum arroganter et acerbe pleraque facere criminabantur, quæ ad dedecus, aut detrimentum regiæ majestatis pertinerent. Postquam enim rumor occisi regis temere vulgatus in Macedoniam penetravisset, mater ejus

sororque Cleopatra tumultuatæ fuerant; et hæc quidem paternum regnum, Olympias Epirum invaserat. Forte dum ejusmodi literæ redduntur, Hephæstion assuetus omnium arcanorum se participem haberi, resignatas ab Alexandro simul inspiciebat. Neque vetuit eum rex; sed detractum digito annulum ori legentis admovit, nihil eorum quæ perscripta essent, in alios efferendum significans. Incusasse autem ambos fertur, et matris insolentia permotum exclamasse, *eam pro habitatione decem mensium, quam in utero sibi præbuisset, gravem mercedem exigere*: Antipatrum vero suspectum habuisse, quasi parta ex Spartanis victoria tollentem animos, et imperio tot jam in annos prorogato supra præfecti modum elatum. Itaque cum ejus gravitas atque integritas a quibusdam prædicaretur; subjecit, *exterius quidem album videri, sed si penitus introspiciatur, totum esse purpureum*. Pressit tamen suspicionem suam, neque ullum manifestius abalienati animi indicium prætulit. Credidere tamen plerique, *Antipatrum evocari se supplicii causa ratum, impiis machinationibus, regiæ mortis*, quæ paulo post secuta est, *auctorem exstitisse*. Interea rex ut imminuti exercitus detrimenta sarciret, optimum quemque Persarum in Macedonicos ordines allegit: mille etiam præstantissimos segregavit ad propiorem sui corporis custodiam: aliam *hastatorum manum*, haud pauciores decem millibus, *circa regium tabernaculum excubias agere* jussit. Hæc agenti Peucestes supervenit cum viginti sagittariorum funditorumque millibus, quos ex sua provincia coëgerat. His per exercitum distributis profectus est Susis, Tigrique amne transmisso, apud Carrhas castrametatus est; inde quatriduo per Sittacenen ductis copiis Sambana

processit ; ubi per septem dies quietum agmen tenuit. Tridui deinde itinere emenso Celonas perventum est. Oppidum hoc tenent Bœotia profecti, quos Xerxes sedibus suis excitos in Orientem transtulit : servabantque argumentum originis peculiari sermone, ex Græcis plerumque vocibus constante ; ceterum ob commerciorum necessitatem finitimorum barbarorum lingua utebantur. Inde Bagistanen ingressus est, regionem opulentam, et abundantem arborum amœno et fecundo fœtu, ceterisque ad vitæ non usum modo, verum etiam delectationem pertinentibus. Gravis inter hæc Eumeni cum Hephæstione simultas inciderat. Nam servos Eumenis diversorio, quod pro hero suo anteceperant, Hephæstio proturbavit, ut Evius tibicen eo reciperetur. Neque diu post, cum jam sopita odia viderentur, nova exorta contentione adeo recruduerunt, ut etiam in atrox jurgium, et acerba utrimque convicia prorumperent. Sed Alexandri interventu imperioque inimicitiæ saltem in speciem abolitæ sunt : cum ille quidem Hephæstioni etiam minatus esset, qui in flagrantissima regis gratia positus, quanquam cupidum reconciliationis Eumenem, pertinacius aversabatur. Perventum deinde est in Mediæ campos, ubi maxima equorum armenta pascebantur. *Nisæos* appellant, magnitudine et specie insignes. *Supra quinquaginta millia ibi reperta, cum Alexander eo transiret*, a comitibus illius annotatum est : *olim triplo plures fuisse ; sed inter bellorum turbas maximam eorum partem prædones abegisse*. Ad triginta dies ibi substitit rex. Eo Atropates Mediæ satrapa centum barbaras mulieres adduxit, equitandi peritas, peltisque et securibus armatas : unde quidam crediderunt *Amazonum ex gente*

reliquias fuisse. Septimis deinde castris Ecbatana attigit, Mediæ caput. Ibi solemnia Diis sacrificia fecit; ludosque edidit, et in convivia festosque dies laxavit animum, ut mox in novorum operum curam atque ministeria validior intenderetur. Sed ista volventem, velut injecta manu, fatum alio traxit, vitamque carissimo amicorum ejus, neque multo post, ipsi quoque regi extorsit. Pueros in stadia certantes spectabat; cum nuntiatur *deficere Hephæstionem*, qui morbo ex crapula contracto, septimum jam diem decumbebat. Exterritus amici periculo statim consurgit, et ad hospitium illius celeriter pergit; neque tamen prius eo pervenit, quam illum mors occupasset. Id regi omnium quæ in vita pertulerat adversorum luctuosissimum accidisse certum habetur: eumque magnitudine doloris in lacrymas et lamenta victum, multa animi de gradu dejecti argumenta edidisse. Sed ea quidem varie traduntur; illud inter omnes constat, ut quam decentissimas exequias ei duceret, non voluisse Ecbatanis sepeliri; sed Babylonem, quo ipse concessurus erat, a Perdicca deferri curasse: ibique funus inaudito antehac exemplo duodecim talentûm millibus locavisse. Per universum certe imperium lugeri eum jussit: et ne memoria ejus in exercitu exolesceret, equitibus, quibus præfuerat, nullum præfecit ducem, sed *Hephæstionis alam* appellari voluit, et quæ ille signa instituisset, ea non immutari. Funebria certamina ludosque, quales nunquam editi fuissent, meditatus, tria artificum millia coëgit: qui non multo post in ipsius exequiis certasse feruntur. Nec amici tam effuso affectu ad conciliandam ejus gratiam segniter usi, certatim reperere per quæ memoria defuncti clarior honoratiorque fieret. Igitur Eumenes, cum

te ob simultatem cum Hephæstione regis indignationem incurrisse sensisset, multis auctor fuit, seque et arma sua Hephæstioni consecrandi: pecuniasque ad cohonestandum funus large contulit. Hoc exemplum imitati sunt ceteri; eaque mox processit assentationum impudentia, ut regi mœrore et desiderio defuncti insanienti persuasum tandem fuerit, *Deum esse Hephæstionem*. Quo quidem tempore ex copiarum ducibus Agathocles Samius ad extremum periculi venit, quod illius tumulum præteriens illacrymasse visus esset. Ac nisi Perdiccas *venanti sibi Hephæstionem apparuisse* ementitus, *per Deos omnes, ipsumque Hephæstionem* dejerasset, *ex ipso se cognovisse, Agathoclem non ut mortuum, et vanæ divinitatis titulis frustra ornatum flevisse, verum ob memoriam pristinæ sodalitatis lacrymas non tenuisse;* vir fortis et de rege bene meritus, pietatis in amicum graves pœnas innoxio capite pependisset. Ceterum ut paulisper a luctu avocaret animum, in Cossæorum gentem expeditionem suscepit. Juga Mediæ vicina Cossæi tenent, asperum et acre genus, et prædando vitam tolerare solitum. Ab his Persarum reges annuo tributo pacem redimere consueverant, ne in subjecta decurrentes infestam latrociniis regionem facerent. Nam vim tentantes Persas facile repulerant, asperitate locorum defensi, in quæ se recipiebant, quoties armis superabantur. Iidem muneribus quotannis placabantur, ut regi Ecbatanis, ubi æstiva solebat agere, Babylonem remigranti, tutus per ea loca transitus esset. Hos igitur Alexander bipartito agmine aggressus, intra quadraginta dies perdomuit. Nam ab ipso rege, et Ptolemæo, qui partem exercitus ducebat, sæpe cæsi, ut captivos suos reciperent, permisere se victori. Ille vali-

das urbes opportunis locis exstrui jussit, *ne abducto exercitu fera gens obedientiam exueret.* Motis inde castris, ut militem expeditione recenti fessum reficeret, lento agmine Babylonem procedebat. Jamque vix triginta ab urbe stadiis aberat; cum Nearchus occurrit, quem per Oceanum et Euphratis ostia Babylonem præmiserat: orabatque, *ne fatalem sibi urbem vellet ingredi. Compertum id sibi ex Chaldæis, qui multis jam prædictionum eventibus artis suæ certitudinem abunde probavissent.* Rex fama eorum hominum, constantique asseveratione motus, dimissis in urbem amicorum plerisque, alia via præter Babylonem ducit, ac ducentis inde stadiis stativa locat. Sed ab Anaxarcho persuasus, contemtis Chaldæorum monitis, quorum disciplinam inanem aut supervacuam arbitrabatur, urbem intrat. Legationes eo ex universo ferme orbe confluxerant. Quibus per complures dies studiose auditis, deinceps ad Hephæstionis exequias adjecit animum. Quæ summo omnium studio ita celebratæ sunt, ut nullius ad id tempus regis feralia, magnitudine sumtuum, apparatusque celebritate non vicerint. Post hæc cupido incessit regi per Pallacopam amnem ad Arabum confinia navigandi: quo delatus urbi condendæ commoda sede reperta, Græcorum ætate aut vulneribus invalidos, et si qui sponte remanserant, ibi collocat. Quibus ex sententia perfectis jam futuri securus, Chaldæos irridebat, *quod Babylonem non ingressus tantum esset incolumis, verum etiam excessisset.* Enimvero revertenti per paludes, quas Euphrates in Pallacopam effusus efficit, fœdum omen oblatum est. Quippe rami desuper impendentes detractum capiti regio diadema projecerunt in fluctus. Cum deinde alia super alia pro-

digiosa et minacia nuntiarentur, procurandis iis Græco simul barbaroque ritu continua sacra facta sunt. Neque tamen expiari præterquam morte regis potuere; qui cum Nearchum excepisset convivio, jamque cubitum iturus esset, Medii Larissæi obnixis precibus dedit, ut ad eum comessatum veniret. Ubi postquam tota nocte perpotasset, male habere cœpit. Ingravescens deinde morbus adeo omnes vires intra sextum diem exhausit, ut ne vocis quidem potestas esset. Interea milites sollicitudine desiderioque ejus anxii, quanquam obtestantibus ducibus, *ne valetudinem regis onerarent*, expresserunt, ut in conspectum ejus admitterentur.

Cap. V. Intuentibus lacrymæ obortæ præbuere speciem jam non regem, sed funus ejus visentis exercitus. Mœror tamen circumstantium lectum eminebat: quos ut rex aspexit, *Invenietis*, inquit, *cum excessero, dignum talibus viris regem?* Incredibile dictu audituque, in eodem habitu corporis, in quem se composuerat, cum admissurus milites esset, durasse, donec a toto exercitu illo ad ultimum persalutatus est: dimissoque vulgo, velut omni vitæ debito liberatus, fatigata membra rejecit. *Propiusque adire* jussis amicis, nam et vox deficere jam cœperat; detractum annulum digito Perdiccæ tradidit; adjectis mandatis, *ut corpus suum ad Hammonem ferri juberet.* Quærentibus his, *cui relinqueret regnum?*

respondit, ei, *qui esset optimus. Ceterum providere jam ob id certamen, magnos funebres ludos parari sibi.* Rursus Perdicca interrogante, *quando cœlestes honores haberi sibi vellet?* dixit, *tum velle, cum ipsi felices essent.* Suprema hæc vox fuit regis, et paulo post extinguitur. Ac primo ploratu lamentisque et planctibus tota regia personabat: mox velut in vasta solitudine omnia tristi silentio muta torpebant; ad cogitationes, quid deinde futurum esset, dolore converso. Nobiles pueri custodiæ corporis ejus assueti, nec doloris magnitudinem capere, nec se ipsos intra vestibulum regiæ retinere potuerunt: vagique et furentibus similes totam urbem luctu ac mœrore compleverant; nullis questibus omissis, quos in tali casu dolor suggerit. Ergo qui extra regiam astiterant Macedones pariter barbarique concurrunt; nec poterant victi a victoribus in communi dolore discerni. Persæ *justissimum ac mitissimum dominum;* Macedones *optimum ac fortissimum regem* invocantes, certamen quoddam mœroris edebant. Nec mœstorum solum, sed etiam indignantium voces exaudiebantur; *tam viridem, et in flore ætatis fortunæque invidia Deûm ereptum esse rebus humanis.* Vigor ejus et vultus educentis in prælium milites, obsidentis urbes, evadentis in mu-

tos, fortes viros pro concione donantis occurrebant oculis. Tum Macedones *divinos honores negasse* ei pœnitebat; *impiosque et ingratos fuisse* se confitebantur, *quod aures ejus debita appellatione fraudassent*. Et cum diu nunc in veneratione, nunc in desiderio regis hæsissent; in ipsos versa miseratio est. Macedonia profecti ultra Euphraten mediis hostibus novum imperium aspernantibus destitutos se esse cernebant; sine certo regis herede, sine herede regni publicas vires ad se quemque tracturum. Bella deinde civilia, quæ secuta sunt, mentibus augurabantur: *iterum, non de regno Asiæ, sed de rege, ipsis sanguinem esse fundendum; novis vulneribus veteres rumpendas cicatrices, senes, debiles, modo petita missione a justo rege, nunc morituros pro potentia forsitan satellitis alicujus ignobilis*. Has cogitationes volventibus nox supervenit, terroremque auxit. Milites in armis vigilabant: Babylonii alius e muris, alius culmine sui quisque tecti prospectabant, quasi certiora visuri. Nec quisquam lumina audebat accendere; et quia oculorum cessabat usus, fremitus vocesque auribus captabant: ac plerumque vano metu territi per obscuras semitas, alius alii occursantes, invicem suspecti et solliciti ferebantur. Persæ comis suo more detonsis,

sororque Cleopatra tumultuatæ fuerant; et hæc quidem paternum regnum, Olympias Epirum invaserat. Forte dum ejusmodi literæ redduntur, Hephæstion assuetus omnium arcanorum se participem haberi, resignatas ab Alexandro simul inspiciebat. Neque vetuit eum rex; sed detractum digito annulum ori legentis admovit, nihil eorum quæ perscripta essent, in alios efferendum significans. Incusasse autem ambos fertur, et matris insolentia permotum exclamasse, *eam pro habitatione decem mensium, quam in utero sibi præbuisset, gravem mercedem exigere*: Antipatrum vero suspectum habuisse, quasi parta ex Spartanis victoria tollentem animos, et imperio tot jam in annos prorogato supra præfecti modum elatum. Itaque cum ejus gravitas atque integritas a quibusdam prædicaretur; subjecit, *exterius quidem album videri, sed si penitus introspiciatur, totum esse purpureum*. Pressit tamen suspicionem suam, neque ullum manifestius abalienati animi indicium prætulit. Credidere tamen plerique, *Antipatrum evocari se supplicii causa ratum*, *impiis machinationibus*, *regiæ mortis*, quæ paulo post secuta est, *auctorem exstitisse*. Interea rex ut imminuti exercitus detrimenta sarciret, optimum quemque Persarum in Macedonicos ordines allegit: mille etiam præstantissimos segregavit ad propiorem sui corporis custodiam: aliam *hastatorum manum*, haud pauciores decem millibus, *circa regium tabernaculum excubias agere* jussit. Hæc agenti Peucestes supervenit cum viginti sagittariorum funditorumque millibus, quos ex sua provincia coëgerat. His per exercitum distributis profectus est Susis, Tigrique amne transmisso, apud Carrhas castrametatus est; inde quatriduo per Sittacenen ductis copiis Sambana

processit ; ubi per septem dies quietum agmen tenuit. Tridui deinde itinere emenso Celonas perventum est. Oppidum hoc tenent Bœotia profecti, quos Xerxes sedibus suis excitos in Orientem transtulit : servabantque argumentum originis peculiari sermone, ex Græcis plerumque vocibus constante ; ceterum ob commerciorum necessitatem finitimorum barbarorum lingua utebantur. Inde Bagistanen ingressus est, regionem opulentam, et abundantem arborum amœno et fecundo fœtu, ceterisque ad vitæ non usum modo, verum etiam delectationem pertinentibus. Gravis inter hæc Eumeni cum Hephæstione simultas inciderat. Nam servos Eumenis diversorio, quod pro hero suo anteceperant, Hephæstio proturbavit, ut Evius tibicen eo reciperetur. Neque diu post, cum jam sopita odia viderentur, nova exorta contentione adeo recruduerunt, ut etiam in atrox jurgium, et acerba utrimque convicia prorumperent. Sed Alexandri interventu imperioque inimicitiæ saltem in speciem abolitæ sunt : cum ille quidem Hephæstioni etiam minatus esset, qui in flagrantissima regis gratia positus, quanquam cupidum reconciliationis Eumenem, pertinacius aversabatur. Perventum deinde est in Mediæ campos, ubi maxima equorum armenta pascebantur. *Nisæos* appellant, magnitudine et specie insignes. *Supra quinquaginta millia ibi reperta, cum Alexander eo transiret*, a comitibus illius annotatum est ; *olim triplo plures fuisse ; sed inter bellorum turbas maximam earum partem prædones abegisse.* Ad triginta dies ibi substitit rex. Eo Atropates Mediæ satrapa centum barbaras mulieres adduxit, equitandi peritas, peltisque et securibus armatas : unde quidam crediderunt *Amazonum ex gente*

consilium par magnitudini animi, et quantam vix poterat ætas ejus capere, solertia: modus immodicarum cupiditatum; Veneris intra naturale desiderium usus, nec ulla nisi ex permisso voluptas; ingentes profecto dotes erant. Illa fortunæ, Diis æquare se, et cœlestes honores accersere, et talia suadentibus oraculis credere, et dedignantibus venerari ipsum vehementius quam par esset irasci; in externum habitum mutare corporis cultum, imitari devictarum gentium mores, quas ante victoriam spreverat. Nam iracundiam et cupidinem vini sicuti juventa irritaverat, ita senectus mitigare potuisset. Fatendum est tamen, cum plurimum virtuti debuerit, plus debuisse fortunæ, quam solus omnium mortalium in potestate habuit. Quoties illum a morte revocavit? quoties temere in pericula vectum perpetua felicitate protexit? Vitæ quoque finem eumdem illi, quem gloriæ statuit. Exspectavere eum fata, dum Oriente perdomito, aditoque Oceano, quidquid mortalitas capiebat, impleret. Huic regi ducique successor quærebatur: sed major moles erat, quam ut unus subire eam posset. Itaque nomen quoque ejus et fama rerum in totum propemodum orbem, reges ac regna diffudit; clarissimique sunt habiti, qui etiam minimæ parti tantæ fortunæ adhæserunt.

Cap. VI. Ceterum Babylone (inde enim divertit oratio) corporis ejus custodes, in regiam principes amicorum, ducesque copiarum advocavere. Secuta est militum turba, cupientium scire, in quem Alexandri fortuna esset transitura. Multi duces frequentia militum exclusi regiam intrare non poterant; cum præco *exceptis*, *qui nominatim citarentur*, *adire* prohibuit. Sed precarium spernebatur imperium. Ac primum ejulatus ingens, ploratusque renovatus est: deinde futuri exspectatio inhibitis lacrymis silentium fecit. Tunc Perdicca regia sella in conspectum vulgi data, in qua diadema vestisque Alexandri cum armis erant; annulum sibi pridie traditum a rege in eadem sede posuit; quorum aspectu rursus obortæ omnibus lacrymæ integravere luctum. Et Perdicca, *ego quidem*, inquit, *annulum, quo ille regni atque imperii vires obsignare erat solitus, traditum ab ipso mihi, reddo vobis. Ceterum quanquam nulla clades huic, qua affecti sumus, par ab iratis Diis excogitari potest; tamen magnitudinem rerum, quas egit, intuentibus credere licet, tantum virum Deos accommodasse rebus humanis, quarum sorte completa, cito repeterent eum suæ stirpi. Proinde quoniam nihil aliud ex eo superest, quam quod semper ab immortalitate subducitur, corpori*

nominique quam primum justa solvamus; haud obliti, in qua urbe, inter quos simus, quali rege ac præside spoliati. Tractandum est, commilitones, cogitandumque, ut victoriam partam inter hos, de quibus parta est, obtinere possimus. Capite opus est. Hoc ne uno an pluribus, in vestra potestate est. Illud scire debetis, militarem sine duce turbam corpus esse sine spiritu. Sextus mensis est, ex quo Roxane prægnans est; optamus ut marem enitatur: ejus regnum Diis approbantibus futurum, quando adoleverit. Interim a quibus regi velitis destinate. Hæc Perdicca. Tum Nearchus, *Alexandri modo sanguinem ac stirpem regiæ majestati convenire neminem* ait *posse mirari. Ceterum exspectari nondum ortum regem, et qui jam sit præteriri, nec animis Macedonum convenire, nec tempori rerum. Esse e Barsine filium regis, huic diadema dandum.* Nulli placebat oratio. Itaque suo more hastis scuta quatientes obstrepere perseverabant. Jamque prope seditionem pervenerant, Nearcho pervicacius tuente sententiam. Tum Ptolemæus; *digna prorsus est soboles*, inquit, *quæ Macedonum imperet genti, Roxanes vel Barsinæ filius; cujus nomen quoque Europam dicere pigebit, majore ex parte captivi. Cur Persas vicerimus, ut stirpi eorum serviamus? quod justi*

illi reges Darius et Xerxes tot millium agminibus, tantisque classibus nequidquam petiverunt. Mea sententia hæc est, ut sede Alexandri in regia posita, qui consiliis ejus adhibebantur, coëant, quoties in commune consulto opus fuerit: eoque, quod major pars eorum decreverit, stetur. Duces, præfectique copiarum his pareant. Ptolemæo quidam, potiores Perdiccæ assentiebantur. Tum Aristonus orsus est dicere, *Alexandrum consultum, cui relinqueret regnum, voluisse optimum deligi. Judicatum autem ab ipso optimum Perdiccan, cui annulum tradidisset. Neque enim unum eum assedisse morienti; sed circumferentem oculos ex turba amicorum delegisse, cui traderet. Placere igitur, summam imperii ad Perdiccan deferri.* Nec dubitavere, quin vera censeret. Itaque universi *procedere in medium Perdiccan, et regis annulum tollere* jubebant. Hærebat inter cupiditatem pudoremque, et quo modestius, quod exspectabat, appeteret, pervicacius oblaturos esse credebat. Itaque contatus, diuque, quid ageret incertus; ad ultimum tamen recessit, et post eos, qui sederant proximi, constitit. At Meleager unus e ducibus confirmato animo, quem Perdiccæ contatio erexerat, *nec Dii siverint*, inquit, *ut Alexandri fortuna, tantique regni fastigium*

in istos humeros ruat; homines certe non ferent. Nihil dico de nobilioribus quam hic est, sed de viris tantum; quibus invitis nihil perpeti necesse est. Nec vero interest, Roxanes filium, quandoque genitus erit, an Perdiccan regem habeatis; cum iste sub tutelæ specie regnum occupaturus sit. Itaque nemo ei rex placet, nisi qui nondum natus est: et in tanta omnium festinatione, non justa modo, sed etiam necessaria, exactos menses solus exspectat, et jam divinat marem esse conceptum, quem vos dubitatis paratum esse vel subdere. Si mediusfidius Alexander hunc nobis regem pro se reliquisset, id solum ex iis, quæ imperasset, non faciendum esse censerem. Quin igitur ad diripiendos thesauros discurritis? harum enim opum regiarum utique populus est heres. Hæc elocutus per medios armatos erupit, et qui abeunti viam dederant, ipsum ad pronuntiatam prædam sequebantur.

Cap. VII. Jamque armatorum circa Meleagrum frequens globus erat, in seditionem ac discordiam versa concione, cum quidam plerisque Macedonum ignotus ex infima plebe, *Quid opus est*, inquit, *armis, civilique bello habentibus regem, quem quæritis? Aridæus Philippo genitus, Alexandri paulo ante regis frater, sacrorum,*

rum,

rum, cæremoniarumque consors modo, nunc solus heres, præteritur a vobis. Quo merito suo? quidve fecit, cur etiam gentium communi jure fraudetur? Si Alexandro similem quæritis, nunquam reperietis; si proximum, hic solus est. His auditis concio primo silentium velut jussa habuit: conclamant deinde pariter *Aridæum vocandum esse; mortemque meritos, qui concionem sine eo habuissent.* Tum Pithon plenus lacrymarum orditur dicere, *Nunc vel maxime miserabilem esse Alexandrum, qui tam bonorum civium militumque fructu, et præsentia fraudatus esset. Nomen enim memoriamque regis sui tantum intuentes, ad cetera caligare eos.* Haud ambigue in juvenem, cui regnum destinabatur, impensa probra; quæ magis ipsi odium, quam Aridæo contemtum attulerunt: quippe dum miserentur, etiam favere cœperunt. Igitur *non alium se quam eum, qui ad hanc spem genitus esset, regnare passuros* pertinaci acclamatione declarant, *vocarique Aridæum* jubent. Quem Meleager infestus invisusque Perdiccæ strenue perducit in regiam; et milites *Philippum* consalutatum, *regem* appellant. Ceterum hæc vulgi erat vox; principum alia sententia. E quibus Pithon consilium. Perdiccæ exequi cœpit, *tutoresque* destinat *filio ex Roxane futuro*, *Perdiccam*

et Lecnnatum, *stirpe regia genitos*. Adjecit, *ut in Europa Craterus et Antipater res administrarent*. Tum jusjurandum a singulis exactum *futuros in potestate regis geniti Alexandro*. Meleager haud injuria metu supplicii territus, cum suis secesserat. Rursus Philippum trahens secum irrupit regiam, clamitans *suffragari reipublicæ de novo rege paulo ante concepto : robur ætatis experirentur ; modo stirpem Philippi*, *et filium, ac fratrem regum duorum sibimetipsis potissimum crederent*. Nullum profundum mare, nullum vastum fretum et procellosum tantos ciet fluctus, quantos multitudo motus habet, utique si nova et brevi duratura libertate luxuriat. Pauci Perdiccæ modo electo, plures Philippo quam speraverat, imperium dabant. Nec velle, nec nolle, quidquam diu poterant ; pœnitebatque modo consilii, modo pœnitentiæ ipsius. Ad ultimum tamen in stirpem regiam inclinavere studiis. Cesserat ex concione Aridæus principum auctoritate conterritus, et abeunte illo conticuerat magis, quam languerat militaris favor. Itaque revocatus vestem fratris, eam ipsam, quæ in sella posita fuerat, induitur. Et Meleager thorace sumto capit arma, novique regis satelles sequitur. Phalanx hastis clypeos quatiens, *expleturam se sanguine illorum*, *qui*

affectaverant nihil ad ipsos pertinens regnum, minabatur. *In eadem domo familiaque imperii vires remansuras esse* gaudebant; *hereditarium imperium stirpem regiam vindicaturam; assuetos se nomen ipsum colere, venerarique, nec quemquam id capere, nisi genitum ut regnaret.* Igitur Perdicca territus, *conclave in quo Alexandri corpus jacebat, asservari* jubet. Sexcenti cum ipso erant, spectatæ virtutis: Ptolemæus quoque se adjunxerat ei, puerorumque regia cohors. Ceterum haud difficulter a tot millibus armatorum claustra perfracta sunt. Et rex quoque irruperat stipatus satellitum turba, quorum princeps erat Meleager. Iratusque Perdicca, *hos, qui Alexandri corpus tueri vellent*, sevocat; sed qui irruperant, eminus tela in ipsum jaciebant. Multisque vulneratis, tandem seniores demtis galeis, quo facilius nosci possent, precari, qui cum Perdicca erant, cœpere, *ut abstinerent bello, regique et pluribus cederent.* Primus Perdicca arma deposuit; ceterique idem fecere. Meleagro deinde suadente *ne a corpore Alexandri discederent*; insidiis locum quæri rati, diversa regiæ parte ad Euphraten fugam intendunt. Equitatus, qui ex nobilissimis juvenum constabat, Perdiccan et Leonnatum frequens sequebatur; placebatque *ex-*

cedere urbe, et tendere in campo. Sed Perdicca ne pedites quidem secuturos ipsum desperabat : itaque ne abducendo equites abrupisse a cetero exercitu videretur, in urbe substitit.

Cap. VIII. At Meleager regem monere non destitit, *jus imperii Perdiccæ morte sanciendum esse : ni occupetur impotens animus, res novaturum. Meminisse eum quid de rege meruisset, neminem autem ei satis fidum esse, quem metuat.* Rex patiebatur magis, quam assentiebatur. Itaque Meleager silentium pro imperio habuit, misitque regis nomine, qui Perdiccan accerserent. Iisdem mandatum, *ut occiderent, si venire dubitaret.* Perdicca nuntiato satellitum adventu, sexdecim omnino pueris regiæ cohortis comitatus in limine domus suæ constitit; castigatosque, et *Meleagri mancipia* idemtidem appellans, sic animi vultusque constantia terruit, ut vix mentis compotes fugerent. Perdicca pueros *equos* jussit *conscendere ;* et cum paucis amicorum ad Leonnatum pervenit; jam firmiore præsidio vim propulsaturus, si quis inferret. Postero die indigna res Macedonibus videbatur, Perdiccan ad mortis periculum adductum; et Meleagri temeritatem armis ultum ire decreverant. Atque ille seditione provisa, cum regem adisset, interrogare

tum cœpit, *an Perdiccan comprehendi ipse jussisset.* Ille *Meleagri instinctu se jussisse* respondit. *Ceterum non debere tumultuari eos ; Perdiccan enim vivere.* Igitur concione dimissa Meleager equitum maxime defectione perterritus, inopsque consilii (quippe in ipsum periculum reciderat, quod inimico paulo ante intenderat) triduum fere consumsit incerta consilia volvendo. Et pristina quidem regiæ species manebat; nam et legati gentium regem adibant : et copiarum duces aderant : et vestibulum satellites armatique compleverant. Sed ingens sua sponte mœstitia ultimæ desperationis index erat : suspectique invicem non adire propius, non colloqui audebant, secretas cogitationes intra se quoque volventes, et ex comparatione regis novi, desiderium excitabatur amissi. *Ubi ille esset, cujus imperium, cujus auspicium secuti erant,* requirebant. *Destitutos se inter infestas indomitasque gentes, expetituras tot cladium suarum pœnas, quandocumque oblata esset occasio.* His cogitationibus animos exedebant, cum annuntiatur, *equites, qui sub Perdicca essent, occupatis circa Babylonem campis, frumentum, quod in urbem invehebatur, retinuisse.* Itaque inopia primum, deinde fames esse cœpit; et qui in urbe erant, aut

reconciliandam gratiam cum Perdicca, *aut armis certandum esse* censebant. Forte ita acciderat, ut qui in agris erant, populationem villarum vicorumque veriti, confugerent in urbem: oppidani, cum ipsos alimenta deficerent, urbe excederent: et utrique generi tutior aliena sedes, quam sua videretur. Quorum consternationem Macedones veriti, in regiam coëunt; quæque ipsorum sententia esset, exponunt. Placebat autem *legatos ad equites mitti de finienda discordia*, *armisque ponendis*. Igitur a rege legatur Pasas Thessalus, et Amissas Megalopolitanus, et Perilaüs: qui cum mandata regis edidissent; *non aliter posituros arma equites*, *quam si rex discordiæ auctores dedidisset*, tulere responsum. His renuntiatis sua sponte milites arma capiunt, quorum tumultu e regia Philippus excitus, *Nihil*, inquit, *seditione est opus. Nam inter se certantium præmia*, *qui quieverint*, *occupabunt. Simul mementote rem esse cum civibus*, *quibus spem gratiæ cito abrumpere ad bellum civile properantium est. Altera legatione an mitigari possint*, *experiamur: et credo nondum regis corpore sepulto*, *ad præstanda ei justa omnes esse coituros. Quod ad me attinet*, *reddere hoc imperium malo*, *quam exercere civium sanguine: et si nulla alia concordiæ*

spes est, oro quæsoque, eligite potiorem. Obortis deinde lacrymis diadema detrahit capiti; dextram, qua id tenebat, protendens, ut *si quis se digniorem profiteretur, acciperet.* Ingentem spem indolis ante eum diem fratris claritate suppressam, ea moderata excitavit oratio. Itaque cuncti instare cœperunt, *ut quæ agitasset, exequi vellet.* Eosdem rursus legat petituros, *ut Meleagrum tertium ducem acciperent.* Haud ægre id impetratum est. Nam et abducere Meleagrum Perdicca a rege cupiebat; et unum duobus imparem futurum esse censebat. Igitur Meleagro cum phalange obviam egresso, Perdicca equitum turmas antecedens occurrit. Utrumque agmen mutua salutatione facta coit; in perpetuum, ut arbitrabantur, concordia et pace firmata.

Cap. IX. Sed jam fatis admovebantur Macedonum genti bella civilia. Nam et insociabile est regnum; et a pluribus expetebatur. Primum ergo collegere vires; deinde disperserunt: et cum pluribus corpus, quam capiebat, onerassent, cetera membra deficere cœperunt: quodque imperium sub uno stare potuisset, dum a pluribus sustinetur, ruit. Proinde jure meritoque populus Romanus *salutem se principi suo debere* profitetur, cui noctis, quam pene supremam habuimus, novum sidus

illuxit. Hujus hercule, non solis ortus, lucem caliganti reddidit mundo; cum sine suo capite discordia membra trepidarent. Quot ille tum extinxit faces? quot condidit gladios? quantam tempestatem subita serenitate discussit? Non ergo revirescit solum, sed etiam floret imperium. Absit modo invidia, excipiet hujus sæculi tempora, ejusdem domus utinam perpetua, certe diuturna posteritas. Ceterum ut ad ordinem, a quo me contemplatio publicæ felicitatis averterat, redeam; Perdicca unicam spem salutis suæ in Meleagri morte deponebat: *vanum eumdem et infidum, celeriterque res novaturum, et sibi maxime infestum occupandum esse.* Sed alta dissimulatione consilium premebat; ut opprimeret incautum. Ergo clam quosdam ex copiis, quibus præerat, subornavit, *ut quasi ignoraret ipse, conquererentur palam, Meleagrum æquatum esse Perdiccæ.* Quorum sermone Meleager ad se relato, furens ira, Perdiccæ, quæ comperisset, exponit. Ille velut nova re exterritus, admirari, queri, dolentisque speciem ostentare ei cœpit; ad ultimum convenit, *ut comprehenderentur tam seditiosæ vocis auctores.* Agit Meleager gratias, amplexusque Perdiccan, *fidem ejus in se, ac benevolentiam* collaudat. Tum communi consilio ratio-

nem

nem opprimendi noxios ineunt. Placet *exercitum patrio more lustrari.* Et probabilis causa videbatur præterita discordia. Macedonum reges ita lustrare soliti erant milites, ut discissæ canis viscera ultimo in campo, in quem deduceretur exercitus, ab utraque abjicerentur parte: intra id spatium armati omnes starent, hinc equites, illinc phalanx. Itaque eo die, quem huic sacro destinaverant, rex cum equitibus elephantisque constiterat contra pedites, quibus Meleager præerat. Jam equestre agmen movebatur, et pedites subita formidine ob recentem discordiam, haud sane pacati quidquam exspectantes, parumper addubitavere, *an in urbem subducerent copias:* quippe pro equitibus planities erat. Ceterum veriti, ne temere commilitonum fidem damnarent, substitere, præparatis ad dimicandum animis, si quis vim inferret. Jam agmina coibant, parvumque intervallum erat, quod aciem utramque divideret. Itaque rex cum una ala obequitare peditibus cœpit, *discordiæ auctores,* quos tueri ipse debebat, instinctu Perdiccæ *ad supplicia* deposcens: minabaturque, *omnes turmas cum elephantis inducturum se in recusantes.* Stupebant improviso malo pedites: nec plus in ipso Meleagro erat aut consilii, aut animi. Tutissimum ex præ-

sentibus videbatur, exspectare potius, quam movere fortunam. Tum Perdicca ut torpentes et obnoxios vidit; ccc fere, qui Meleagrum erumpentem ex concione, quæ prima habita est post mortem Alexandri, secuti erant, a ceteris discretos, elephantis in conspectu totius exercitus objicit; omnesque belluarum pedibus obtriti sunt, nec prohibente Philippo, nec auctore: apparebatque id modo pro suo vindicaturum, quod approbasset eventus. Hoc bellorum civilium Macedonibus et omen et principium fuit. Meleager sero intellecta fraude Perdiccæ, tum quidem, quia ipsius corpori vis non afferebatur, in agmine quietus stetit: at mox, damnata spe salutis, cum ejus nomine, quem ipse fecerat regem, in perniciem suam abutentes videret inimicos; confugit in templum: ac ne loci quidem religione defensus, occiditur.

Cap. X. Perdicca, perducto in urbem exercitu, consilium principum virorum habuit, in quo *imperium ita dividi placuit, ut rex quidem summam ejus obtineret; satrapes Ptolemæus Ægypti et Africæ gentium, quæ in ditione erant. Laomedonti Syria cum Phœnice* data est: *Philotæ Cilicia* destinata: *Lyciam cum Pamphylia et majore Phrygia obtinere* jussus *Antigonus: In Cariam Cassander, Menander in Ly-*

diam missi. *Phrygiam minorem Hellesponto adjunctam Leonnati provinciam esse jusserunt.* *Cappadocia Eumeni cum Paphlagonia* cessit. Præceptum est, *ut regionem eam usque ad Trapezunta defenderet, bellum cum Arbate gereret.* Solus hic detrectabat imperium. *Python Mediam, Lysimachus Thraciam, appositasque Thraciæ Ponticas gentes obtinere* jussi. *Qui Indiæ, quique Bactris et Sogdianis, ceterisque aut Oceani, aut rubri maris accolis præerant, quibus quisque finibus habuisset, imperii etiam jus obtineret.* Decretum est, *ut Perdicca cum rege esset, copiisque præesset, quæ regem sequebantur.* Credidere quidam *testamento Alexandri distributas esse provincias;* sed famam ejus rei, quanquam ab auctoribus tradita est, vanam fuisse comperimus. Et quidem suas quisque opes divisis imperii partibus tuebantur quas ipsi fundaverant, si unquam adversus immodicas cupiditates terminus staret. Quippe paulo ante regis ministri, specie imperii alieni procurandi, singuli ingentia invaserant regna; sublatis certaminum causis, cum et omnes ejusdem gentis essent, et a ceteris sui quisque imperii regione discreti. Sed difficile erat eo contentos esse, quod obtulerat occasio: quippe sordent prima quæque, cum majora sperantur. Itaque omnibus expeditius videt

batur augere regna, quam fuiſſet accipere. Septimus dies erat, ex quo corpus regis jacebat in solio; curis omnium ad formandum publicum statum a tam solemni munere aversis. Et non aliis quam Mesopotamiæ regione fervidior æstus existit, adeo ut pleraque animalia, quæ in nudo solo deprehendit, extinguat; tantus est vapor solis et cœli, quo cuncta velut igne torrentur. Fontes aquarum et rari sunt; et incolentium fraude celantur: ipsis usus patet; ignotus est advenis. Ut tandem curare corpus exanimum amicis vacavit; nulla tabe, ne minimo quidem livore corruptum videre, qui intraverant. Vigor quoque, qui constat ex spiritu, non destituerat vultum. Itaque *Ægyptii, Chaldæique jussi corpus suo more curare*; primo non sunt ausi admovere velut spiranti manus: deinde precati, *ut jus fasque esset mortalibus attrectare eum*; purgavere corpus, repletumque est odoribus aureum solium, et capiti adjecta fortunæ ejus insignia. *Veneno necatum esse* credidere plerique: *filium Antipatri inter ministros Jollam nomine patris jussu dedisse*. Sæpe certe audita erat vox Alexandri, *Antipatrum regium affectare fastigium; majoremque esse præfecti opibus; ac titulo Spartanæ victoriæ inflatum, omnia a se data asserentem sibi*. Credebant

etiam *Craterum cum veterum militum manu ad interficiendum eum missum.* Vim autem veneni, quod in Macedonia gignitur, talem esse constat, ut ferrum quoque exurat, ungulæ jumenti duntaxat patiens. *Stygem* appellant fontem, ex quo pestiferum virus emanat. *Hoc per Cassandrum allatum, traditumque fratri Jollæ, et ab eo supremæ regis potioni inditum.* Hæc utcumque sunt tradita, eorum, quos rumor asperserat, mox potentia extinxit. Regnum enim Macedoniæ Antipater, et Græciam quoque invasit. Soboles deinde excepit; interfectis omnibus quicumque Alexandrum etiam longinqua cognatione contigerant. Ceterum corpus ejus a Ptolemæo, cui Ægyptus cesserat, Memphim; et inde paucis post annis Alexandriam translatum est: omnisque memoriæ ac nomini honos habetur.

FINIS.

CATALOGUS

Præcipuarum Q. Curtii Rufi Editionum.

Circa Annum

1470 .. VENETIIS, per *Vindelinum Spirensem.* in-fol.
1472 .. Romæ, apud *Georg. Laver.* in-fol.
1474 .. . . in-fol.
1481 .. Mediolani, apud *Ant. Zarotum.* in-fol.
1491 .. Veronæ . . . . . . in-fol.
1494 .. Venetiis, per *Barthol. Merulam.* in-fol.
1496 .. Venetiis, per *Joh. de Tridino.* in-fol.
1502 .. Ibidem. . . . .
1507 .. Florentiæ, *Philip. Giunta.* in-8°.
1508 .. Argentorati . . . . . . in-fol.
1513 .. Tubingensis, apud *Ansel. Badensem.* in-f.
1517 .. Florentiæ, *Philip. Giunta.* in-8°.
1517 .. Basileæ, per *Beatum Rhenanum.* in-fol.
1518 .. Argentorati, apud *Schurerium.* in-fol.
1520 .. Venetiis, apud *Aldum.* in-8°.
1524 .. Complutensis, per *Laur. Balbum Liliensem.* in-4°.
1533 .. Parisiis, *Sim. Colinæus.* in-8°.
1534 .. Basileæ, per *Thom. Wolfium.* . . . .
1535 .. Venetiis. . . . . . .
1538 .. Coloniæ, apud *Joan. Gymnicum.* . . .
1541 .. Lugduni, *Sebast. Gryphius.* in-8°.
1543 .. Ibidem, cum notis *Erasmi.* in-8°.
1545 .. Parisiis, apud *Sim. Colinæum.* iu-8°.
1545 .. Basileæ, apud *Henr. Petri.* in-fol.
1545 .. Lugduni. . . . . . . in-8°.
1546 .. Antuerpiæ, per *Adrian. Junium.* in-8°.
1546 .. Lugduni. . . . . . . in-12.

1547.. Ibidem, *Sebast. Gryphius.* in-8°.
1548.. Eadem repetita. . . . . . .
1551.. Eadem. . . . . . .
1553.. Parisiis, ex editione *Erasmi.* in-12.
1555.. Lugduni. . . . . in-12.
1556.. Ibidem. . . . . in-8°.
1556.. Basileæ. . . . . in-8°.
1568.. Antuerpiæ. . . . . in-12.
1569.. Lugduni. . . . .
1575.. Basileæ, per *H. Glareanum.* in-8°.
1579.. Coloniæ, apud *Mater. Cholinum.* in-8°.
1584.. Lugduni, *Ant. Gryphius* in-12.
1591.. Coloniæ, apud *Mat. Cholinum.* in-8°.
1591.. Lugduni, per *Antonium Candidum* . . .
1597.. Francofurti ad Mœnum. . . . .
1598.. Coloniæ per *Franc. Modium.* in-8°.
1602.. Genevensis, apud *Jacobum Stoer.* . . .
1614.. Ibidem. . . . . . .
1615.. Monachii, edente *Radero.* in-12.
1615.. Lugduni, apud *Paulum Frelon.* in-12.
1618.. Coloniæ Allobrogum. . . . . . .
1621.. Amstelodami, *Guill. Jansson.* in-32.
1622.. Lugduni Batav. per *Tit Popmam.* in-12.
1623.. Coloniæ, per *Matthæum Raderum.* . .
1625.. Lugduni Batav. apud *Elzevirios.* in-12.
1628.. Coloniæ, apud *Joan. Kinckium.* in-fol.
1628.. Amstelodami, *Joan. Jansson.* . . . . .
1630.. Coloniæ Agrippinæ, per *Raderum.* in-8°.
1633.. Leidensis, ex officina *Elzeviriorum.* in-12.
1635.. Venetiis. . . . . in-12.
1640.. Argentorati, edente *Freinshemio.* in-8°.
1649.. Lugduni Batav. *David Lopez.* in-8°.
1658.. Gothæ, edente *And. Reyhero.* in-8°.
1664.. Lugduni Batav. apud *Hackios.* in-8°.
1668.. Francofurti. . . . . . . in-8°.
1670.. Amstelodami, curâ *Jani Rutgersii.* in-12.
1670.. Argentorati, ex editione *Freinsh.* in-4°.

1671.. Amstelodami, apud *Janssonios.* in-12.
1672.. Ibidem. . . . . . . in-8°.
1673.. Ibidem, ex editione *Blancardi.* in-8°.
1674.. Lipsiæ, per *Jo. Loccenium.* . . . . .
1675.. Aboæ, curâ *Joh. Gezelii.* in-12.
1678.. . . . . . . apud *Waasbergios.* in-12.
1678.. Parisiis, *Leonard*, in usum Delphini, a *Mich. le Tellier.* in-4°.
1684.. Amstelodami, typis *Blavianis.* in-12.
1685.. Ultrajecti, edente *Sam. Pitisco.* in-8°.
1687.. Amstelodami. . . . . . . in-8°.
1688.. Lipsiæ, *Thom. Fritsch.* in-12.
1691.. Ibidem, curante *Cellario.* in-12.
1693.. Eadem repetita.
1696.. Lugduni Batav. *Pet. Vander Aa.* in.8°.
1700.. Lipsiæ, edente *Christiano Junckero.* . .
1701.. Ibidem, per *M And. Stubelium.* in-12.
1702.. Amstelodami, eadem repetita.
1705.. Londini, ex editione *Tellierii.* in-8°.
1708.. Hagæ Comitum, ex edit. *Pitisci.* in-8°.
1711.. . . . . . . ex editione *Cellarii.* in-12.
1715.. Londini, curâ *Mich. Maittaire.* in-12.
1721.. Amstelodami, apud *Jansson.* in-32.
1724.. Delphis, eden. *Henr. Snakenburgio.* in-4°.
1727.. Hagæ Comitum, ex edit. *Cellarii.* in-12.
1746.. Londini, *Brindley.* in-8°.
1757.. *Parisiis*, typis J. BARBOU, in-12.

